

studii

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR

MESAJUL DE SALUT ADRESAT TOVARĂȘULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ DE CĂTRE COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÎN, CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE ȘI CONSILIUL DE MINISTRI AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 60 DE ANI

INSEMNĂTATEA ISTORICĂ A CONGRESULUI AL XXII-LEA AL P.C.U.S.

DIN LUPTA MASELOR POPULARE DIN ROMÎNIA SUB CONDUCEREA P.C.R. PENTRU PACE ȘI PRIETENIE CU U.R.S.S. (1928-1931) M. C. STĂNESCU

O IMPORTANTĂ FIGURĂ A DIPLOMAȚIEI EUROPENE — NICOLAE TITULESCU (CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 80 DE ANI DE LA NAȘTEREA SA)

ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI ȘI I. M. OPRKA
INTEMEIEREA SOCIETĂȚII „ASTRA” ȘI ROLUL EI ÎN CULTURA POPORULUI ROMÎN (1861) V. CURȚICĂPEANU

NOTE ȘI COMUNICĂRI

PROBLEMELE TRATATULUI *ISTORIA ROMÂNIEI*
VIATA ȘTIINȚIFICĂ

ANUL XIV — 1961

6

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii
REVISTĂ DE ISTORIE

6

ANUL XIV

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

www.dacoromanica.ro

„STUDII” REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IASI (*directorul Colegiului de redacție*); EUGEN STĂNESCU (*redactor-șef*); acad. A. OȚETEA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; L. BÁNYAI; M. BERZA; V. CHERESTESIU; T. GEORGESCU; V. MACIU; ȘT. PASCU; V. POPOVICI

Redacția: București, B-dul Generalisimul Stălin nr. 1

Telefon: 18.25.86

S U M A R

	<u>Pag.</u>
Mesajul de salut adresat tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej de către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat al Republicii Populare Române și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române cu prilejul împlinirii a 60 de ani	1363
Însemnătatea istorică a Congresului al XXII-lea al P.C.U.S.	1367
STUDII	
M. C. STĂNESCU, Din lupta maselor populare din România, sub conducerea partidului comunist, pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. (1928—1931)	1383
P. CONSTANTINESCU-IAȘI și I. M. OPREA, O importantă figură a diplomației europene — Nicolae Titulescu (Cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la nașterea sa) . .	1409
V. CURTICĂPEANU, Întemeierea societății „ASTRA” și rolul ei în cultura poporului român (1861)	1439
NOTE ȘI COMUNICĂRI	
EUFROSINA POPESCU, Aspecte ale sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie în presa muncitorească din România (1917—1944)	1467
GUSTAV GÜNDISCH, Incursiunea turcească din anul 1493 în ținutul Sibiului	1491
GH. BOGACI (Chișinău), Un document inedit din timpul lui Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun	1503
VALENTIN AL. GEORGESCU, Un al treilea manuscris ieșean al <i>Manualului de legi</i> — Νομικὸν Πρῶτον — din 1766 al lui Mihail Fotino (<i>Fotinopulos</i>)	1507
G. G. FLORESCU, Misiunea diplomatică a lui N. Bălcescu la Constantinopol (august 1848)	1519
STUDII DOCUMENTARE	
Documentarea științifică și cercetările istorice din R.P.R. (<i>Virgil Cândea</i>)	1533
PROBLEMELE TRATATULUI ISTORIA ROMÂNIEI	
Discuțiile cu privire la capitoul <i>Epoca regulamentară în Principate</i>	1545
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
Sesiunea științifică „Risorgimentul și Unirea Principatelor” (<i>P. Oprescu</i>); Sesiunea științifică a Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. — 15—21 mai 1961 (<i>Maria Comșa și Liviu Ștefănescu</i>); Disertații; Cronică	1549

RECENZII

- C. DAICOVICIU, ȘT. PASCU, V. CHERESTEȘIU, ȘT. IMREH, AL. NEAMȚU, T. MORARIU, C. BODEA, B. SURDU, C. MUREȘAN, C. NUȚU, A. EGYED și V. CURTICĂPEANU, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1961, XII+354 p., vol. II, 1961, XV+462 p. (*I. Totoiu și L. Demény*). 1557
- I. S. LURIE *Историческая борьба в русской публицистике конца XV-начала XVI века*, Moscova — Leningrad, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960, 530 p. (*V. Stănică*) 1568
- G. G. LITAVRIN, *Болгария и Византия в XI—XII вв.*, Moscova, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960, 472 p. + 1h. (*Gheorghe Cronf*) 1573
- M. VALSA, *Le Théâtre grec moderne de 1453 à 1900*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 384 p. (*Ariadna Camariano-Cioran*) 1578

REVISTA REVISTELOR

- * * „Вопросы истории”, Академия Наук СССР, Moscova, 1960, nr. 1 12 (*S. Iancovici*) 1581
- * * „Новая и Новейшая история”, Академия Наук СССР, Институт истории, Moscova, 1960, nr. 1 — 6 (*N. Nicolescu*) 1589
- * * „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an VIII (1960), nr. 1—8, Berlin. Ritten & Locning (*L. P. Marcu*) 1594

INSEMNĂRI

- Istoria României.** — I. IONAȘCU, A. PETRIC, P. CARAIÖAN, București. Pagini de istorie, S.R.S.C., București, 1961, 212 p. (*C.M.*); B. DUȚESCU, Probleme ale sănătății publice în presa condusă de P.C.R., Ed. medicală, București, 1961, 108 p. (*C.M.*). **Istoria U.R.S.S.** — E. I. ZAOZERSKAIA, Рабочая сила и классовая борьба на текстильных мануфактурах в гг 20—60 XVIII в., Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie, Moscova, 1960, 449 p. (*S.I.*); T. I. DE-REVEANKIN, Мануфактура на Україні в кінці XVIII—перший половині XIX ст., Ed. Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene, Kiev, 1960, 126 p. (*C. Ș.*). **Istoria universală.** — V. SÁNDOR, Die Hauptmerkmale der industriellen Entwicklung in Ungarn zur Zeit des Absolutismus (1849—1867), in *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 27 p. (*R.P.*); E. ANDICS, Die Habsburger und die Frage der Zarenhilfe gegen die Revolution, in *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 52 p. (*R.P.*); RAFAEL KARSTEN, La civilisation de l'empire Inca, Payot, Paris, 1957, 270 p. + illustr. (*S.C.*); PAUL LEUILLIOT, La première restauration et les Cent Jours en Alsace, Rennes, Paris, 1957, XXXVII + 290 p. (*S.C.*); V. I. RÜTENBURG, Народные движения в городах Италии XIV-начала XV веков, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1958, 380 p. (*C.Ș.*). **Byzantinologie.** — D. ANGHELOV, Entwicklung und Leistungen der Byzantinistik in Bulgarien, Sonderdruck aus *Antike und Mittelalter in Bulgarien*, Berlin, 1960, p. 109—128 (*Gh.C.*); V. LAURENT, L'assaut avorté de la Horde d'Or contre l'Empire byzantin, in „Revue des Etudes byzantines”, XVIII (1960), p. 145 — 162 (*E.Fr.*); PHOTIUS, Bibliothèque, vol. I, Paris, 1959, 202 p.; vol. II, Paris, 1960, 224 p. (*E.Fr.*). **Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie.** — * * * **Storia dell'economia italiana.** A cura di Carlo M. Cipolla. Vol. I: Secoli settimo-diciassettesimo, Edizioni Scientifiche Einaudi, Firenze, 1959, XXII + 623 p. (*P.S.*); F. C. BUBULIDIS, *Λυτά ἔγγραφα Βιβλιοθήκης Σπ. Λοβέρδου* (Acte risipite aflate în Biblioteca lui Spiridon Loverdos), Atena, 1961, 81 p. (*Gh.C.*); * * * **Zaključci Hrvatskog Sabora** (Hotărârile Dietei croate), Arhivele Statului din R. P. Croată, Zagreb, 1958, vol. I (1631—1693), 760 p.; vol. II (1693—1713), 590 p. (*S. I.*); ZL. BELEVA și IV. UNDJIEV, Михаил Димитров. Библиография, (Mihail Dimitrov. Biobibliografie), Ed. Academiei Bulgare de Științe, Sofia, 1958, 124 p. (*A.C.*) 1603
- Index alfabetic (anul XIV 1961) 1621

**Mesajul de salut adresat tovarășului
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ
de către Comitetul Central al
Partidului Muncitoresc Român,
Consiliul de Stat al Republicii
Populare Române și Consiliul de
Miniștri al Republicii Populare Ro-
mâne cu prilejul împlinirii a 60 de ani**

SCUMPE TOVARĂȘE GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei tale de naștere, te felicităm călduros, urîndu-ți din toată inima mulți ani de sănătate și putere de muncă în slujba partidului și a patriei noastre socialiste.

Întreaga ta activitate revoluționară ca fiu devotat al clasei muncitoare din România, al popcrului român, este înalt exemplu de fidelitate nestrămutată față de marxism-leninism, de luptă perseverentă și plină de pasiune pentru cauza socialismului și comunismului.

Intrat din fragedă tinerețe în rîndurile mișcării muncitorești, te-ai călit ca revoluționar proletar în mari bătălii de clasă. Însușirile tale de organizator al maselor muncitoare, capacitatea de a înfăptui cu voință neînfrîntă politica partidului s-au manifestat din plin în eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933, care au marcat o cotitură în istoria partidului și a întregii noastre mișcări muncitorești. La procesul intentat de burghezie ca urmare a acestor lupte, a răsunat cu putere glasul tău de acuzare și demascare a politicii claselor stăpînitoare, chemarea la luptă împotriva exploatării și asupririi burghezo-moșierești, împotriva fascismului și războiului.

În anii lungi de temniță și lagăr, prin abnegația și combativitatea ta, prin încrederea neclintită în victoria cauzei celor ce muncesc, ai însușit și îmbărbătat pe tovarășii tăi de luptă. Sub conducerea ta, deținuții politici au transformat închisorile și lagărele într-o școală de călire și educare a luptătorilor revoluționari, în universitate comunistă.

Partidul și poporul dau o înaltă apreciere meritelor tale în elaborarea în anii celui de-al doilea război mondial, a liniei strategice și tactice a partidului, în înfăptuirea măsurilor care au făcut cu puțință ca partidul să-și îndeplinească cu cinste rolul de organizator și conducător al luptei unite a tuturor forțelor patriotice ale poporului pentru răsturnarea dictaturii fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

După victoria insurecției armate, în desfășurarea revoluției populare, în munca de întărire a rîndurilor partidului și în înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare, în lupta pentru democratizarea țării, refacerea economiei, cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimia și trecerea la construirea socialismului, s-au vădit deosebitele tale însușiri de eminent conducător de partid și de stat.

Victoriile repurtate de poporul nostru în industrializarea socialistă, în transformarea socialistă a agriculturii, în ridicarea nivelului de trai al poporului și înfăptuirea revoluției culturale, în consolidarea continuă a orînduirii democrat-populare sînt strîns legate de activitatea pe care o desfășori cu energie nepuizabilă în fruntea partidului, de marea contribuție pe care o aduci la rezolvarea problemelor complexe ale construcției socialiste, la răspîndirea și aplicarea creatoare a învățaturii marxist-leniniste.

Întreaga ta activitate este străbătută de preocuparea permanentă pentru unitatea de monolit a partidului și întărirea rolului său conducător, pentru aplicarea neabătută a normelor leniniste, a principiului muncii colective în viața partidului, de grijă frățească pentru membrii și cadrele de partid, pentru creșterea și educarea lor, de intransigență față de orice manifestări antipartinice și abateri oportuniste, revizioniste, dogmatice.

Principialitatea ta partinică, caracteristică activistului de tip leninist, înaltul simț de răspundere și de exigență, începînd cu tine însuși, patriotismul fierbinte, legătura strînsă cu masele constituie un nesecat izvor de învățăminte pentru toți activiștii și lucrătorii de partid și de stat, pentru întregul nostru partid.

Exponent al spiritului internaționalist, de care este pătrunsă întreaga activitate a partidului nostru, militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, depui o muncă neobosită pentru întărirea continuă a prieteniei frățești cu Uniunea Sovietică, cu celelalte țări socialiste, pentru întărirea unității lagărului socialist, a unității și coeziunii indisolubile a partidelor marxist-leniniste din întreaga lume, pentru prietenie și colaborare între toate popoarele, pentru triumful cauzei păcii.

Tovarășii tăi de muncă și de luptă, toți membrii partidului, muncitorii, țăranii, intelectualii, care nutresc față de tine sentimente de stimă, prețuire și dragoste, îți doresc, iubite tovarăse Gheorghiu-Dej, fericire și viață lungă, exprimându-și convingerea că sub conducerea partidului, a Comitetului său Central în frunte cu tine, poporul și țara noastră vor obține noi victorii în înfăptuirea mărețului program trasat de Congresul al III-lea, în vederea desăvârșirii construcției socialiste și înfloririi patriei noastre dragi.

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN
CONSILIUL DE STAT
AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

8 noiembrie 1961

ÎNSEMNĂTATEA ISTORICĂ A CONGRESULUI AL XXII-LEA AL P.C.U.S.

Pe drumul glorios pe care pășește U.R.S.S. în atingerea țelului final, construirea societății comuniste, al XXII-lea Congres al P.C.U.S. ținut la Moscova între 17—31 octombrie 1961 marchează începutul unei etape noi, calitativ deosebită, care va plasa Țara Sovietică în fruntea popoarelor în ce privește dezvoltarea economiei, culturii și științei, în toate domeniile de activitate. Istoricul marxist al epocii contemporane poate aprecia de pe acum însemnătatea istorică a acestui Congres care, prin problemele dezbătute, trasează căi noi dezvoltării sociale. Documentele Congresului, care vor constitui izvoare fundamentale, vor evoca istoricului peste ani epopeea măreață pe care o trăiesc acum constructorii comunismului.

Lucrările celui de al XXII-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice s-au desfășurat în condițiile entuziasmului și elanului cu care oamenii sovietici realizează prevederile planului septenal, etapă importantă în crearea bazei tehnice-materiale a comunismului. Poporul sovietic, întreaga omenire au urmărit cu un interes deosebit dezbaterile care au avut loc la Congresul partidului făurit de marele Lenin, Congres care a avut misiunea istorică de a adopta cel de-al treilea Program al P.C.U.S., programul construirii societății comuniste.

Oamenii muncii din patria noastră, întreg poporul român, au urmărit cu nespusă bucurie lucrările Congresului de la Moscova, manifestându-și în numeroase adunări și mitinguri adevărată căldură la hotărârile adoptate. Poporul nostru vede în glorioasa istorie a P.C.U.S., în programul comuniștilor sovietici propria sa istorie, viitoarea societate în care va trăi și ale cărei temelii sînt puse astăzi prin desăvîrșirea construcției socialiste. „Angajat cu toate forțele sale în opera de construire a socialismului — a declarat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej în cuvîntarea sa la Congres — , poporul nostru vede în imaginea societății comuniste trasată

de proiectul de Program imaginea propriului său viitor de înflorire multilaterală, de înaltă bunăstare materială și culturală¹.

Documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și participarea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din peste 80 de țări, cuvântările reprezentanților acestor partide care au sprijinit linia politică adoptată, cât și participarea pentru prima dată a reprezentanților unor partide național-democrate dintr-o serie de țări care s-au eliberat recent de robia colonială din Africa au conferit Congresului o importanță istorică mondială.

Documentele istorice prezentate la Congres de N. S. Hrușciiov, raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. și raportul cu privire la Programul partidului, constituie prin profunzimea lor științifică, bogăția de idei și multilateralitatea cu care sînt analizate cele mai importante probleme ale contemporaneității un tezaur de învățăminte pentru mișcarea comunistă internațională. Concepute de pe pozițiile marxism-leninismului creator, aceste rapoarte reflectă veridic tabloul lumii contemporane: pe de o parte orînduirea capitalistă cu contradicțiile care o macină pînă la descompunere și prăbușirea sistemului colonial, iar pe de altă parte sistemul socialist în plină dezvoltare, devenit factor hotărîtor al dezvoltării sociale. Aceste rapoarte de excepțională importanță teoretică și practică vin să îmbogățească prin concluziile științifice noi tezaurul ideologic al mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Caracterizînd dezbaterea și importanța acestui Congres, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta că: „Înalta principialitate și profunzimea cu care Congresul a dezbătut problemele dezvoltării Uniunii Sovietice, sinceritatea în tratarea fenomenelor negative legate de cultul personalității lui Stalin și fermitatea pe care a manifestat-o în înlăturarea lor, grija pentru lărgirea continuă a democratismului în viața de partid, de stat și obștească au sporit și mai mult prestigiul internațional al P.C.U.S., al mișcării comuniste internaționale”².

Rapoartele prezentate, împreună cu proiectul noului Program care s-a aflat în centrul dezbaterilor, cât și cuvântările delegaților, care după aprecierea lui N. S. Hrușciiov au constituit ele singure rapoarte de activitate, reflectă munca uriașă, vastă, desfășurată de P.C.U.S. pentru interesele poporului muncitor, pentru dezvoltarea multilaterală a economiei și culturii poporului muncitor. Activitatea teoretică a P.C.U.S. a luat mai ales în ultima perioadă o amploare deosebită. Așa după cum au subliniat lucrările Congresului al XXII-lea, o contribuție remarcabilă la îmbogățirea teoriei revoluționare au adus-o Congresele al XX-lea și al XXI-lea care au dat un avînt puternic forțelor creatoare ale poporului sovietic, punînd în același timp probleme noi, izvorîte din practica politică și socială a mișcării comuniste mondiale. Hotărîrile Congreselor al XX-lea și al XXI-lea au sporit forțele mișcării comuniste, au contribuit la restabilirea stilului

¹ Cuvîntarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., în „Scînteia” nr. 5324 din 21 octombrie 1961.

² Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961, în „Scînteia” nr. 5371 din 7 dec. 1961.

leninist de muncă în activitatea de partid, devenind o călăuză în elaborarea documentelor programatice ale mișcării comuniste și muncitorești: declarațiile consfățuirilor de la Moscova, din 1957 și 1960. Consfățuirile internaționale ale comuniștilor, una din formele găsite de partidele frățești în scopul colaborării lor, constituie mijloace importante de informare în cadrul mișcării comuniste mondiale.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice constituie un exemplu demn de urmat de partidele frățești, prin modul în care el a elaborat teze principale, noi, de dezvoltare a țării sovietice, prin felul în care ele sînt aplicate în practica de zi cu zi a construcției complexe comuniste. Legile universal-valabile ale dezvoltării sociale, ale construirii comunismului în U.R.S.S. constituie un sprijin prețios pentru partidele comuniste și muncitorești care conduc în țara lor opera de construire a societății socialiste, ținînd seama de particularitățile naționale, de tradițiile și situația concretă a fiecărei țări socialiste în parte. Hotărîrile Congreselor al XX-lea, XXI-lea și XXII-lea, rezoluțiile adoptate la plenarele P.C.U.S., la congresele și plenarele celorlalte partide comuniste și muncitorești din țările socialiste au constituit etape importante în înfăptuirea planurilor propuse pentru atingerea scopului final, construirea comunismului.

De excepțională importanță pentru procesul desăvîrșirii construirii socialismului în țara noastră sînt documentele plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961: Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej și cuvîntările rostite.

„Marxismului creator — subliniază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — îi este proprie cercetarea aprofundată a fenomenelor, fructificarea teoriei prin concluziile care se desprind din practica revoluționară. De aici — forța și puterea de influențare a ideilor Programului P.C.U.S. care pornește de la generalizarea experienței construcției socialismului și comunismului în Uniunea Sovietică, a construirii socialismului în celelalte țări ale sistemului socialist mondial, a experienței întregii mișcări comuniste și muncitorești, a mișcării de eliberare națională a popoarelor, a luptei contemporane pentru pace”¹.

Prestigiul de care se bucură partidul făurit de marele Lenin, detașamentul de frunte al mișcării comuniste internaționale, unanim recunoscut, provine din faptul că ținînd sus steagul marxism-leninismului, în întreaga sa istorie a dus o luptă intransigentă împotriva revizionismului și dogmatismului, unind strîns în activitatea sa teoria revoluționară cu practica revoluționară.

Apreciînd rolul de avangardă în mișcarea comunistă mondială al P.C.U.S., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a declarat de la tribuna Congresului: „Partidul nostru ca și întreaga mișcare comunistă și muncitorească, dă o înaltă prețuire și manifestă dragoste și stimă tovarășească față de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, de încercata sa conducere leninistă, în frunte cu primul secretar al Comitetului Central, înflăcăratul luptător

¹ Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961, în „Scnteia” nr. 5371, din 7 decembrie 1961.

pentru cauza marxism-leninismului, tovarășul Nichita Sergheevici Hrușciiov, pentru activitatea uriașă pe care P.C.U.S. o consacră intereselor propriului popor, cauzei comunismului și păcii, pentru principialitatea și intransigența cu care apără puritatea măreței noastre învățăături împotriva oricăror abateri sau denaturări, ținînd sus steagul marxism-leninismului și al internaționalismului proletar”¹.

Raportul de activitate analizează perioada care a trecut de la Congresul al XX-lea, arată succesele mari obținute de U.R.S.S. în domeniul economiei naționale, realizările obținute de celelalte țări socialiste și faptul că ele au pornit la desăvîrșirea construcției socialiste, lichidînd definitiv posibilitățile social-economice de restaurare a capitalismului, victoria socialismului fiind definitiv și pe deplin asigurată în cadrul sistemului socialist mondial. Modul de producție și formele de colaborare din cadrul lagărului socialist devenind din ce în ce mai perfecționate determină ca economia sistemului mondial socialist să se dezvolte într-un ritm incomparabil mai înalt decît economia capitalismului, asigurînd popoarelor un nivel de trai tot mai ridicat.

„Îmbinarea eforturilor pentru dezvoltarea economiei naționale a fiecărei țări socialiste — arată raportul — cu eforturile comune pentru întărirea și lărgirea colaborării și intrajutorării economice — aceasta este calea principală a avîntului continuu al economiei socialiste mondiale”². Creșterea puterii economice a statelor socialiste care dețin înțietatea în ce privește ritmul de dezvoltare a economiei, întrecînd țările capitaliste în dezvoltarea unor domenii dintre cele mai importante ale progresului științific și tehnic, înseamnă în același timp întărirea factorilor materiali și morali ai păcii.

Ascuțirea contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste a dus la modificări serioase în raportul de forțe înăuntrul lumii capitaliste, S.U.A. pierzîndu-și superioritatea absolută în comerțul mondial capitalist. În același timp însă a sporit puterea de concurență a țărilor învinse: Germania occidentală și Japonia. Pozițiile imperialismului devin tot mai șubrede în Asia, Africa și America Latină, unde colonialiștii țineau sub jugul lor sute de milioane de oameni. Datorită luptei revoluționare a popoarelor din aceste continente, în ultimii șase ani s-au format 29 de state independente. Numai în 1960 și-au cucerit independența politică 14 state din Africa, ceea ce a făcut ca anul 1960 să intre în istorie sub denumirea de „anul Africii”. Destrămarea totală a sistemului colonial al imperialismului, care a devenit o problemă de zile și luni, a dat o puternică lovitură lumii capitaliste; în același timp țările recent eliberate trebuie să ducă o luptă susținută pentru o independență economică reală, iar alte popoare desfășoară cu succes lupta pentru eliberare. Popoarele care s-au eliberat recent își îndreaptă privirile către Uniunea Sovietică, solicită ajutor tehnico-material lagărului socialist, folosind metode noi în consolidarea independenței lor economice.

¹ Cuvîntarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., în „Scînteia” nr. 5324 din 21 octombrie 1961.

² N. S. Hrușciiov, *Raport de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, București, 1961, p. 14.

Făcînd bilanțul succeselor obținute de U.R.S.S. în domeniul politicii externe, Congresul a arătat că linia generală, concluziile teoretice și măsurile practice elaborate cu aproape șase ani în urmă de către Congresul al XX-lea au fost pe deplin confirmate. Coexistența pașnică, linia generală a politicii externe a Uniunii Sovietice în relațiile cu statele de diferite orînduri social-economice au căpătat noi aderenți, iar teza referitoare la faptul că războaiele mondiale pot fi preîntîmpinate și-a demonstrat pe deplin valabilitatea. Imperialiștii n-au izbutit să arunce omenirea într-un război termo-nuclear datorită luptei pe care o desfășoară U.R.S.S., țările socialiste și toate forțele iubitoare de pace din lume. Eficiența politicii externe a Uniunii Sovietice se manifestă atît prin spiritul de inițiativă de care ea dă dovadă în permanență, cit și prin faptul că Uniunea Sovietică îmbină eforturile pentru soluționarea pașnică pe calea tratativelor a problemelor litigioase cu o vîgilență sporită față de uneltirile imperialiste.

„Lupta țărilor socialismului arată N. S. Hrușciov — și a tuturor forțelor iubitoare de pace împotriva pregătirii unei noi agresiuni și a războiului constituie conținutul principal al politicii mondiale contemporane”¹.

Atunci cînd istoricii viitorului vor studia marea cronică a zilelor noastre vor arăta că probleme de stringență actualitate ca : dezarmarea generală și totală, lichidarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial, lichidarea definitivă a sistemului colonial, continua dezvoltare a relațiilor economice și culturale cu toate țările, îmbunătățirea mecanismului Organizației Națiunilor Unite, au fost puse cu acuitate pentru prima oară de U.R.S.S., de întreg lagărul socialist.

Raportul de activitate face un bilanț amplu al succeselor obținute de Uniunea Sovietică pe tărîmul luptei pentru creșterea puterii economice a țării, trăsînd în același timp liniile directoare de dezvoltare în viitor. Se menționează faptul că în ultima perioadă, la care se referă raportul, în industrie, construcții, transporturi s-au produs importante schimbări calitative, s-a redus considerabil prețul de cost, a crescut rapid productivitatea muncii, republicile unionale au dobîndit mari succese în dezvoltarea economiei și culturii, în regiunile de răsărit ale țării forțele de producție au luat o dezvoltare uriașă, s-a înfăptuit reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor. În raport, cit și în cuvîntul delegaților la Congres s-a subliniat necesitatea folosirii tuturor rezervelor economiei socialiste, lichidarea risipei și a lipsei de spirit gospodăresc, folosirea mai deplină a cuceririlor științei și tehnicii, accelerarea ritmului mecanizării complexe și automatizării producției în scopul înfăptuirii sarcinii economice fundamentale a U.R.S.S. în întrecerea pașnică cu S.U.A.

Congresul a acordat atenție problemelor dezvoltării agriculturii care constituie o condiție necesară a construirii comunismului. S-a apreciat că valorificarea pămînturilor întelenite este o măreață faptă de eroism a poporului sovietic. Pentru o agricultură cu un înalt nivel de dezvoltare este necesară consolidarea și înmulțirea succeselor

¹ N. S. Hrușciov, *Raport de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, București 1961, p. 36.

dobândite în agricultură pentru satisfacerea mai deplină a nevoilor de produse agricole ale populației, pentru creșterea bunăstării poporului, pentru înfăptuirea principiului: „de la fiecare după capacitatea, fiecăruia după nevoi“.

Congresul al XXII-lea va intra în istorie ca un congres al constructorilor comunismului, pentru faptul că el a dezbătut și aprobat Manifestul Comunist al epocii contemporane, Programul P.C.U.S., care întruchipează în modul cel mai deplin uriașa muncă teoretică desfășurată după al XX-lea Congres. Sintetizînd în mod creator practica construirii socialismului și comunismului în U.R.S.S., învățînd din experiența mișcării revoluționare internaționale, pătruns de un nobil umanism, noul Program al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice prezintă în mod științific construcțiile vaste, grandioase ale societății comuniste. Al treilea program constituie fundamentarea economică, filozofică și politică a construirii societății comuniste, dă un răspuns clar, fundamentat din punct de vedere științific, problemelor teoretice și practice care se vor ridica în procesul complex al construirii desfășurate a celei de-a doua faze a comunismului.

Programul P.C.U.S., steaua călăuzitoare a întregii omeniri muncitoare, constituie după primul și al doilea program cea mai deplină sinteză a tezelor generale ale lui Marx, Engels, Lenin despre inevitabilitatea istorică a trecerii de la capitalism la socialism, construirea socialismului și apoi a comunismului. Pentru prima dată în istorie, după ce a înfăptuit cel dintîi revoluția socialistă, victorioasă, opera vastă de desăvîrșire a societății socialiste, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, cunoscînd și folosind legile obiective de dezvoltare a societății omenesti, indică cu clarviziune drumul glorios spre comunism și termenul lui de înfăptuire în Uniunea Sovietică.

Dezvoltînd în mod creator învățătura leninistă cu privire la caracteristicile programului partidului, raportul prezentat de N. S. Hrușciiov pornește de la indicația lui V. I. Lenin că „... trebuie să arătăm în mod științific cum se desfășoară această revoluție comunistă”¹, arătîndu-se felul în care poporul sovietic va făuri faza superioară a societății comuniste. Fundamentarea economică a acestui proces neîntrerupt, unic, de dezvoltare de la socialism la comunism se oglindește în Programul P.C.U.S., în cifrele directe care arată coordonatele înfăptuirii bazei tehnice-materiale a comunismului și care constituie sarcina economică principală, temelia liniei generale a partidului. Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului reprezintă factorul hotărîtor în procesul înfăptuirii sarcinilor economice, sociale și culturale prevăzute în Programul P.C.U.S. Aceasta înseamnă înfăptuirea acelor sarcini mărețe care duc la câștigarea în mod definitiv a întrecerii economice cu capitalismul și anume: situarea pe primul loc în lume în ce privește producția pe cap de locuitor, realizarea celei mai înalte productivități din lume, satisfacerea tuturor nevoilor omului sovietic, crearea societății fără clase. -

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, Ed. politică, București, 1959, p. 172.

Nu se poate concepe activitatea de făurire a bazei tehnice-materiale a comunismului fără o politică științifică de investiții. Uriășele mijloace pe care Uniunea Sovietică le va investi pînă în 1980 în întreaga economie națională totalizează aproximativ două trilioane de ruble. Este semnificativ faptul că în această perioadă de construire a acelor puternice capacități de producție chemate să asigure belșugul de produse caracteristice fazei superioare a comunismului, investițiile vor spori în ramura producătoare de mijloace de producție pentru industria bunurilor de consum, agricultură, în construcția de locuințe și deservirea social-culturală a populației. Asigurarea cu mijloace necesare va face să sporească de 13 ori în anul 1980 în comparație cu anul 1960 capacitatea întreprinderilor acestor ramuri. Dar în asigurarea reproducției lărgite, tot industriei grele îi revine și pe viitor rolul conducător.

Lucrul cel mai de seamă însă pentru realizarea unei gigantice producții, pentru asigurarea belșugului caracteristic comunismului, îl constituie ridicarea productivității muncii. Productivitatea muncii, care constituie elementul determinant, hotărîtor al întrecerii economice dintre capitalism și socialism și care a dovedit superioritatea orînduirii socialiste, va trebui, conform Programului P.C.U.S., să sporească în decurs de 10 ani de peste două ori, iar în decurs de 20 de ani, de patru-patru ori și jumătate, ceea ce înseamnă că în 1980 productivitatea muncii în industria sovietică va depăși nivelul actual al productivității muncii din S.U.A. de circa două ori. Dacă se ține seama de faptul că numărul de lucrători are în creștere sa totuși o limită absolută, că o parte din aceștia merg în sfera neproductivă, că ziua de lucru se reduce, înțelegem de ce programul P.C.U.S. arată că trebuie obținute pe seama mării productivității muncii sociale mai mult de 90 % din creșterea venitului național în următorii douăzeci de ani. Această sarcină este pe deplin realizabilă avînd în vedere impetuoasa dezvoltare a bazei energetice, a electrificării îndeosebi, a mecanizării și automatizării complexe, a îmbunătățirii continue a repartizării teritoriale a forțelor de producție.

Caracterizarea schimbărilor profunde sociale, economice și politice produse la sate ca urmare a statornicirii sistemului socialist în agricultură, este urmată în programul construirii comunismului de liniile directe pentru obținerea belșugului de produse agro-alimentare de calitate superioară și pentru asigurarea trecerii treptate a satului sovietic la relațiile sociale comuniste, la lichidarea în esență a deosebirilor între oraș și sat. În domeniul agriculturii, sarcina pusă de partid de a lichida într-un termen scurt rămîinerea în urmă în acest sector de mare importanță a fost îndeplinită. Cu participarea activă a întregului popor sovietic, partidul a rezolvat cu succes probleme fundamentale ale dezvoltării agriculturii ca : întărirea bazei tehnico-materiale a colhozurilor și sovhozurilor, reorganizarea stațiunilor de mașini și tractoare, valorificarea pămînturilor înțelenite. Un rol deosebit în ridicarea agriculturii pe o treaptă nouă, superioară a avut-o restabilirea principiului leninist al cointeresării materiale a colhoznicilor și muncitorilor din sovhozuri, întărirea colhozurilor și sovhozurilor cu cadre conducătoare și specialiști, introducerea unui

nou sistem de planificare, ridicarea rolului sovhozurilor în construcția comunistă.

Pe baza succeselor obținute în domeniul agricol, Congresul a arătat că în această etapă principala sarcină în domeniul agriculturii este obținerea unui belșug de produse de calitate superioară pentru consumul populației și de materii prime pentru industrie, asigurarea trecerii treptate a satului sovietic la relații sociale comuniste și lichidarea deosebirilor dintre oraș și sat pe baza avântului puternic al forțelor de producție ale agriculturii. Subliniind că etapa actuală înseamnă folosirea atât a colhozurilor, cât și a sovhozurilor atunci când posibilitățile materiale sînt egale, cînd organizarea producției este bună, N. S. Hrușciiov a arătat că numai continua dezvoltare a producției în aceste două forme socialiste de gospodărire, precum și perfecționarea relațiilor sociale în cadrul lor va face ca agricultura să se ridice pe o treaptă mai înaltă. În felul acesta, în agricultură relațiile din cadrul colhozurilor se vor perfecționa: va spori gradul de socializare a producției, normarea, organizarea și retribuirea muncii se va apropia de nivelul și formele statornicite în întreprinderile de stat, se va înfăptui trecerea la retribuirea lunară a muncii și va avea loc o dezvoltare largă a deservirii sociale, și treptat colhozurile vor ajunge la nivelul întreprinderilor proprietate a întregului popor.

Izvorul asigurării celui mai înalt nivel de trai pentru poporul sovietic îl constituie creșterea venitului național al U.R.S.S. În următorii douăzeci de ani această creștere va fi de aproximativ cinci ori în comparație cu 1960. Toate păturile populației se vor putea hrăni mai bine, cu alimente de o înaltă valoare nutritivă, cererea de bunuri de larg consum va fi satisfăcută pe deplin. Pînă la sfîrșitul anului 1980 fiecare familie va avea o locuință confortabilă, separată. Ziua de muncă este în continuă reducere, astfel că în țara comunismului în construcție oamenii vor avea cea mai scurtă zi de lucru din lume, dar în același timp și cea mai productivă și cea mai bine retribuită din lume. Conținutul întregii activități de ridicare a nivelului de trai al oamenilor sovietici îl dă aprecierea cuprinsă în Program că scopul dezvoltării forțelor de producție și a avutului obștesc se face în interesul întregului popor.

Construirea comunismului nu se poate concepe decît ca un proces unic al formării economiei comuniste, al dezvoltării pe această bază a relațiilor sociale, a formării omului nou. Programul P.C.U.S. arată necesitatea și căile construirii societății fără clase în U.R.S.S., construirea statului întregului popor, consolidarea prieteniei de nezdruincinat între popoarele Uniunii Sovietice, dezvoltarea multilaterală a personalității prin educația comunistă.

De mare importanță teoretică este problema statului în perioada de construcție desfășurată a comunismului. Documentele Congresului subliniază faptul că au căpătat o largă dezvoltare funcțiile principale ale statului socialist, funcția economică-organizatorică și cea cultural-educativă, că a început procesul de transformare a statului într-o organizație a întregului popor de oameni ai muncii și faptul că dictatura proletariatului se transformă tot mai mult în democrație socialistă a întregului

popor. Asigurând victoria deplină și definitivă a socialismului, statul de dictatură a proletariatului din U.R.S.S. și-a îndeplinit misiunea istorică și se transformă treptat în stat al întregului popor, în organ de exprimare a intereselor și voinței întregului popor. În această problemă Programul P.C.U.S. arată că: „Dezvoltarea și perfecționarea multilaterală a democrației socialiste, participarea activă a tuturor cetățenilor la conducerea statului, la conducerea construcției economice și culturale, îmbunătățirea activității aparatului de stat și întărirea controlului poporului asupra activității acestuia — iată direcția principală a dezvoltării victorii de stat socialiste în perioada construirii comunismului”¹.

Pe baza legilor obiective ale dezvoltării sociale, marxism-leninismul a arătat inevitabilitatea desființării capitalismului, lichidarea contradicțiilor lui de neîmpăcat prin revoluție și trecerea omenirii la comunism. Comparând astăzi harta politică a lumii cu situația din anul 1919, putem înțelege în mod hotărât forța înnoitoare a socialismului, drumul pe care omenirea pășește spre progres.

Arătând că în faza sa finală, în imperialism, capitalismul a creat posibilitatea materială a înlocuirii relațiilor de producție capitaliste cu relațiile de producție comuniste, V. I. Lenin a fundamentat posibilitatea victoriei revoluției socialiste într-o singură țară. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a creat un stat de tip nou, statul sovietic, a smuls Rusia din singerosul război imperialist, a zdrobit baza economică a capitalismului, a lichidat proprietatea funciară moșierească, pentru prima dată în istorie a sfărâmat lanțurile asupririi naționale, a zguduit din temelii lumea scindînd-o în două sisteme social-economice opuse. Marele Octombrie a dus Rusia pe calea socialismului.

Socialismul a învins deplin și definitiv în Uniunea Sovietică. Aceasta a demonstrat lumii întregi că partidul comunistilor a fost la înălțimea sarcinilor istorice.

Ca urmare a dezvoltării ascendente a societății în epoca contemporană și a victoriei revoluției socialiste în China și într-o serie de alte țări din Europa și Asia s-a format puternicul sistem mondial al socialismului. O importanță hotărâtoare pentru progresul omenirii îl are alăturarea la experiența uriașă a Uniunii Sovietice a experienței dezvoltării formei noi de dictatură a proletariatului — democrația populară.

Sistemul mondial al socialismului este acela care determină în epoca contemporană conținutul principal, direcția principală și particularitățile principale ale dezvoltării istorice a societății omenеști.

Prăbușirea sistemului colonial, slăbirea simțitoare și multilaterală a capitalismului, o nouă agravare a crizei sale generale, creșterea considerabilă a instabilității capitalismului și inegalitatea dezvoltării țărilor capitaliste sînt importante rezultate ale dezvoltării omenirii. Întregul edificiu al imperialismului este zguduit de o criză profundă.

Dezvoltarea inegală a capitalismului a dus la mutarea centrului economic și politic al imperialismului din Europa în S.U.A. și la transformarea burgheziei monopoliste americane în liderul reacțiunii internaționale. De-

¹ Programul P.C.U.S., în „Scnteia” nr. 5337, din 3 noiembrie 1961.

venit exploator și jandarm mondial, imperialismul american căruia îi este caracteristică natura rapace și pofta de jaf și cotropire încearcă prin înjgheburile a tot felul de alianțe și blocuri militare agresive și îndeosebi prin reînarmarea militaristilor vest-germani să transforme războiul rece într-o conflagrație militară mondială.

Împotriva uneltilor imperialiștilor se unesc toate forțele revoluționare. Existența puternicului și mereu în continuă întărire a sistemului mondial al socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, mișcarea revoluționară a clasei muncitoare internațională, lupta de eliberare a popoarelor asuprite, mișcările populare general-democratice sînt factorii epocii contemporane care zădărnicesc planurile criminale ale imperialiștilor de atentat la pacea lumii. Adoptînd noul său Program, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice consideră că principalul său scop în politica externă este nu numai preîntîmpinarea unui război mondial, ci și eliminarea pentru totdeauna, încă din etapa actuală, a războiului din viața societății. Războaiele nu mai sînt pentru omenire o inevitabilitate fatală, ci din contră, s-a apropiat tot mai mult sfîrșitul inevitabil al însuși perimatului sistem capitalist care s-a hrănit cu suferințele maselor muncitoare.

Presiunea de neînlăturat a mișcărilor de eliberare națională în țările subjugate de imperialiști, lupta pentru independență a popoarelor din Africa, Asia, America Latină, Oceania au dus la prăbușirea definitivă a rușinosului sistem de robie colonială. Este cu atît mai mult necesar de subliniat sprijinul pe care-l au azi aceste popoare în puternicul sistem mondial al socialismului în lupta lor victorioasă împotriva odiosului jug colonial. Formarea statelor de democrație națională înseamnă pe plan extern lupta împotriva dependenței politice și economice, împotriva blocurilor militare imperialiste și a bazelor lor aeriene și navale pe teritorii străine, lupta împotriva neocolonialismului, iar în interior lupta pentru democrație, pentru întărirea sectorului de stat în economia națională, pentru drepturi și libertăți democratice largi, pentru îmbunătățirea substanțială a nivelului de trai al maselor populare.

Istoria cunoaște astfel o nouă etapă a dezvoltării ei contemporane, o nouă etapă de întărire a sistemului mondial al socialismului, a forțelor revoluționare din lumea care luptă pentru pace, independență și bunăstarea maselor muncitoare, o nouă etapă în desfășurarea crizei generale a capitalismului care-i apropie sfîrșitul, fără ca această istorică etapă să fie legată de război. „Dezbaterile Congresului, Programul și hotărîrile adoptate — sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — sînt considerate în mod îndreptățit de opinia publică mondială ca o nouă dovadă a consecvenței politicii de pace și coexistență pașnică duse de Uniunea Sovietică și de celelalte țări socialiste. În ciuda calomniilor propagandei imperialiste, tot mai mulți oameni în lumea întreagă se conving că socialismul și pacea sînt indisolubil legate între ele, își dau seama de rolul determinant pe

care l-au avut și îl au Uniunea Sovietică, lagărul socialist în preîntîmpinarea unui război catastrofal”¹.

Rolul istoric al mișcării comuniste decurge din faptul că ea este avangarda mișcării revoluționare mondiale. Partidele marxist-leniniste au demonstrat viabilitatea comunismului științific, ele s-au dovedit în stare nu numai să-l propage, ci și să înfăptuiască mărețele sale idealuri. Comunismul a devenit forța politică cea mai influentă a epocii noastre; nu există țară pe glob cu o mișcare muncitorească, de eliberare, în care să nu-și exercite influența comuniștii, cei mai dîrji și consecvenți luptători pentru apărarea intereselor vitale ale popoarelor. Forțele negre ale reacțiunii nu mai sînt în stare în prezent să se opună marșului triumfal al mișcării comuniste. Întreaga dezvoltare a societății, creșterea neîncetată a forțelor care se pronunță pentru socialism, împotriva imperialismului, confirmă justetea concluziei Congreselor XX și XXII ale P.C.U.S. cu privire la diversitatea formelor de trecere a diferitelor țări la socialism. Această concluzie a fost sprijinită de mișcarea comunistă mondială, consfințită și dezvoltată în Declarațiile din 1957 și 1960 ale Consfătuirilor partidelor marxist-leniniste.

Luminosul Program de construire a comunismului arată că mișcarea comunistă crește și se întărește luptînd cu diferite curente oportuniste. Pericolul principal în condițiile actuale îl constituie revizionismul, oportunismul de dreapta, ca o reflectare a influenței burgheze. O altă primejdie o prezintă dogmatismul și sectarismul care se află într-o contradicție de neîmpăcat cu dezvoltarea creatoare a teoriei revoluționare.

Lupta consecventă pe două fronturi atît împotriva revizionismului, cît și împotriva închistării dogmatice și sectare are o însemnătate hotărîtoare pentru mișcarea mondială, pentru triumful marxism-leninismului.

În cadrul unității de nezdruccinat a mișcării comuniste, partidele marxist-leniniste sînt independente, ele își elaborează politica pornind de la condițiile concrete din țările lor, revoluția proletară din fiecare țară fiind o parte a revoluției socialiste mondiale și trebuie înfăptuită de clasa muncitoare, de masele populare ale țării respective. Partidele comuniste își bazează relațiile dintre ele pe egalitatea de drepturi, pe principiul internaționalismului proletar, coordonîndu-și activitatea în mod conștient, acțiunile lor fiind părți componente ale unicei armate internaționale a muncii.

O uriașă însemnătate pentru mișcarea comunistă internațională a constituit-o condamnarea deschisă și curajoasă de către Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a cultului personalității lui I. V. Stalin. Este cunoscut că întemeietorii comunismului științific, K. Marx și Fr. Engels, au arătat că aderarea lor la asociația comuniștilor s-a făcut cu condiția să fie scos din statut tot ceea ce contribuie la ploconirea superstițioasă

¹ Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961, în „Scnteia” nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

în fața somităților. Vladimir Ilici Lenin arată că mintea a zeci de milioane de creatori făurește ceva mult înai valoros decât cea mai măreață și genială previziune. Punînd problema combaterii cultului personalității lui I. V. Stalin, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a pornit de la faptul că cultul personalității contravine naturii orînduirii socialiste și mersului înainte al societății sovietice spre comunism. În cadrul Congresului al XXII-lea, P.C.U.S. a arătat poporului întregul adevăr despre abuzurile de putere din perioada cultului personalității și a condamnat cu hotărîre greșelile, denaturările și metodele, străine leninismului, generate de atmosfera cultului personalității.

Condamnînd cu indignare ca incompatibilă cu principiul leninist al unității partidului activitatea subversivă, fracționistă a grupului anti-partinic Molotov, Kaganovici, Malenkov și alții, Congresul al XXII-lea a aprobat în întregime măsurile de restabilire și dezvoltare a principiilor leniniste ale conducerii colective. Demascarea și zdrobirea ideologică a grupului antipartinic care s-a opus liniei leniniste trasate de Congresul al XX-lea de aplicare a măsurilor îndreptate spre lichidarea cultului personalității și a urmărilor acestuia, a îngăduit Partidului Comunist al Uniunii Sovietice să-și strîngă și mai mult rîndurile, a întărit legăturile sale cu poporul, a mobilizat toate forțele pentru transpunerea cu succes în viață a liniei sale leniniste.

În discordanță cu spiritul internaționalist de care este animată în prezent întreaga mișcare comunistă se găsește poziția adoptată de conducerea Partidului Muncii din Albania, care în ciuda faptului că a semnat documentele Consfăturilor din 1957 și 1960 a început să se îndepărteze tot mai mult de linia generală a partidelor comuniste și muncitorești exprimată în aceste documente. O astfel de poziție dăunează atît unității sistemului mondial al socialismului, cît și intereselor poporului albanez și construirii socialismului în Albania.

O parte componentă a construirii comunismului o constituie munca de educare comunistă a oamenilor. În etapa actuală, principalul în munca ideologică stă în educarea tuturor oamenilor muncii în spiritul unei înalte principialități și al devotamentului față de comunism, a atitudinii noi față de muncă și de avutul obștesc, pentru dezvoltarea multilaterală, armonioasă a personalității umane. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pune în centrul activității sale indicația leninistă cu privire la creșterea permanentă a rolului creației istorice conștiente a maselor. Educația comunistă presupune eliberarea conștiinței de prejudecăți și superstiții religioase prin organizarea sistematică și chibzuită a răspîndirii cunoștințelor științifice, printr-o temeinică propagandă ateistă. Educarea omului nou cere eforturi și o atitudine rațională. Programul P.C.U.S. arată care trebuie să fie relațiile dintre oameni bazate pe cele mai nobile principii la care au visat multe generații de oameni ai muncii, formulîndu-le în prevederile concrete ale Codului moralei comuniste.

Etapa istorică a construcției desfășurate a comunismului solicită răspunsuri la foarte multe probleme teoretice care trebuie căutate nu

numai în cărți, ci în însăși esența vie a construcției. Această etapă cere să fie aplicat și dezvoltat marxism-leninismul în mod creator, îmbogățindu-l cu noi teze și concluzii teoretice, dar în același timp pune și problema precizării curajoase a acelor formulări și teze care au încetat să mai corespundă cu noua experiență istorică. În acest sens un rol important îl are dezvoltarea cercetării științifice teoretice. Baza științifică a conducerii societății o constituie dezvoltarea intensă a cercetării științifice în domeniul științelor sociale.

„Studierea problemelor istoriei universale și ale dezvoltării mondiale contemporane — arată Programul P.C.U.S. — trebuie să dezvoltă procesul logic al înaintării omenirii spre comunism, schimbarea raportului de forțe în favoarea socialismului, agravarea crizei generale a capitalismului, prăbușirea sistemului colonial al imperialismului și consecințele ei, avântul mișcării de eliberare națională a popoarelor. O mare importanță are studiarea experienței istorice victorioase, verificate de viață a partidului comunist și a poporului sovietic, a legilor de dezvoltare a sistemului mondial socialist, a mișcării comuniste și muncitorești mondiale”¹.

Alături de celelalte științe sociale, știința istoriei trebuie să ducă și pe mai departe lupta hotărâtă împotriva ideologiei burgheze, împotriva teoriei și practicii socialiștilor de dreapta, împotriva revizionismului și dogmatismului, împotriva naționalismului și șovinismului, apărând puritatea principiilor marxism-leninismului. În lumina importanțelor documente ale Congresului al XXII-lea institutele de științe istorice își vor organiza și coordona munca în cele mai importante direcții de cercetare și în deplină concordanță cu planurile de dezvoltare a culturii. O condiție de seamă a dezvoltării istoriei o constituie, pe lângă creșterea opiniei cercurilor științifice în coordonarea muncii de cercetare, organizarea temeinică a discuțiilor tovarășești, libere, în stare să contribuie la rezolvarea creatoare a problemelor pe care le ridică viața.

Pe primul plan în munca ideologică stă sarcina de a se explica în mod profund oamenilor muncii din țara noastră documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. care-i înarmează cu mărețul plan pentru triumful deplin al comunismului. Studiarea documentelor Congresului va trebui să se facă în strânsă legătură cu sarcinile puse de partidul nostru în actuala etapă a construcției socialiste, cu sarcinile de perspectivă ale dezvoltării țării noastre, cu sarcinile generale ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Învățămintele fundamentale ale construcției socialiste și comuniste subliniate la Congresul constructorilor comunismului au evidențiat pe deplin justetea liniei generale politice trasată la Congresul al III-lea al P.M.R.

Istoricul Congres al XXII-lea marchează o nouă etapă în însăși istoria marxism-leninismului. Omenirea muncitoare are acum un plan concret fundamentat științific pentru a construi aici pe pământ Pacea, Munca, Libertatea, Egalitatea, Fraternitatea și Fericirea tuturor popoarelor. Programul construcției victorioase a comunismului poartă cu cinste denumirea de Manifestul Comunist al epocii contemporane. Înscriș cu litere de

¹ Programul P.C.U.S., în „Scnteia”, nr. 5337 din 3 noiembrie 1961.

aur în filele istoriei va rămâne Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., congresul constructorilor comunismului. El a definit destinele lumii pe o perioadă viitoare de douăzeci de ani, aruncând o lumină și asupra trecutului, creînd astfel un tablou al dezvoltării istorice a omenirii pe o perioadă destul de lungă, de mai bine de 100 de ani.

Însemnătatea istorico-mondială a Congresului al XXII-lea a fost unanim subliniată în cuvîntările reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, ceea ce a demonstrat unitatea și coeziunea partidelor frățești sub steagul internaționalismului proletar. Studiarea aprofundată a documentelor Congresului, a bogatelor învățăminte ale lucrărilor sale va constitui un sprijin prețios în munca partidelor comuniste și muncitorești, un mijloc de călire ideologică în lupta pentru puritatea învățăturii marxist-leniniste.

Darea de seamă prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara din 30 noiembrie—5 decembrie pe marginea lucrărilor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S., după ce face o sinteză cuprinzătoare a problemelor principale de importanță istorico-mondială care au stat în fața mărețului Congres, se referă la o serie de probleme deosebit de importante care stau în fața partidului nostru în etapa actuală. Au fost de asemenea analizate încălcări ale normelor leniniste în viața de partid, ale legalității populare care au avut loc în țara noastră, legate de influența cultului personalității, promovate de grupul fracționist Pauker-Luca, urmați apoi de Teohari Georgescu, grup demascat și înlăturat din partid.

Prezintă un interes deosebit pentru oamenii de știință care se ocupă cu istoria contemporană, istoria mișcării muncitorești și a partidului, analiza profundă făcută în documentele plenarei a luptei desfășurate de Partidul Comunist din România în diferite perioade împotriva lichidatoriștilor, a deviatorilor de dreapta și de stînga care căutau să abată masa membrilor de partid de la linia justă, clară, pe care P.C.R., conform strategiei și tacticii leniniste, o stabilise. Darea de seamă prezentată și discuțiile pe marginea ei au pus într-o lumină nouă numeroase probleme de mare importanță pentru istoria partidului nostru înainte și după 23 August 1944. Se fac numeroase referiri și aprecieri asupra congreselor III și IV ale P.C.R., asupra lipsurilor care s-au manifestat și cauzele care le-au generat. Date noi, bazate pe cunoașterea concretă a faptelor se referă la perioada crizei generale a capitalismului în țara noastră, la rolul infam pe care l-au jucat atunci Marcel Pauker (Luximin) și Barbu antrenînd partidul în luptele fracționiste, fără de principii la care a luat parte activă V. Luca, vechi agent al siguranței.

Istoricul de partid găsește în documentele plenarei o bogăție de fapte și de idei, metodele și acțiunile prin care activul de bază al partidului, sub conducerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, a organizat și condus poporul român la victoria insurecției din August 1944. Sînt puse în adevărata lor lumină rolul și importanța pe care insurecția armată din August 1944 a avut-o în viața poporului nostru, orientarea justă marxist-leninistă de mobilizare a maselor și de înfăptuire a insurecției de către P.C.R. care a unit într-un front larg de luptă celelalte forțe democratice ale țării pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste.

Demascarea grupului fracționist Pauker-Luca urmat apoi de Teohari Georgescu și ajutat în mod activ de Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu evidențiază mai mult lupta grea și complexă pe care masa membrilor de partid, cadrele de bază ale partidului în frunte cu tovarășul Gheorghiu-Dej au desfășurat-o mai cu seamă în perioada de după eliberare pentru triumful liniei politice și tactice juste marxist-leniniste de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice și trecere la revoluția socialistă și apoi la etapa construirii socialismului. Prezentînd în adevărata ei amploare această luptă principială, neobosită, împotriva elementelor deviatoare de orice natură ar fi ele, istoria partidului nostru va fi ferită de idealizări, de prezentare denaturată a unor momente din istoria partidului nostru. Trebuie înfățișată de către istorici lupta desfășurată de decenii de partidul nostru împotriva elementelor aventuriste, dușmănoase, strîngînd legăturile cu masele poporului pentru a-și spori capacitatea de acțiune în scopul îndeplinirii idealurilor celor ce muncesc. Istoriografia marxistă are menirea de a sublinia că acest lucru a fost posibil datorită faptului că din sînul ei clasa muncitoare a ridicat cadre de bază, conducători de partid hotărîți și fermi, contopiți cu interesele și aspirațiile maselor populare, devotați fără margini cauzei socialismului.

Una din sarcinile de bază care revin istoricilor din țara noastră, ca urmare a învățămîntelor trase din lucrările Congresului al XXII-lea, este aceea de a explica și prezenta istoria poporului și a partidului la un nivel superior. După cum a subliniat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara din decembrie 1961: „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. a acordat o atenție deosebită activității ideologice, muncii pentru făurirea și dezvoltarea conștiinței omului nou, constructor al comunismului. Învățînd din experiența P.C.U.S., va trebui să îmbunătățim neîncetat activitatea ideologică, al cărei rol sporește pe măsura desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră”¹.

Pe baza însușirii temeinice a documentelor Congresului al XXII-lea și ale plenarei din decembrie a partidului nostru, frontului istoric împreună cu celelalte domenii ale științelor sociale le revin sarcina de a face educația patriotică a oamenilor muncii, prezentînd în mod veridic și amplu lupta perseverentă și uneori ascuțită dusă de activul de bază al partidului nostru împotriva grupurilor antipartinice pentru apărarea unității de acțiune și a purității ideologice, pentru aplicarea principiilor leniniste în procesul luptei împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru cucerirea puterii și victoria revoluției socialiste, pentru desăvîrșirea construcției socialiste și trecerea la comunism.

¹ Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961, în „Scînteia” nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

DIN LUPTA MASELOR POPULARE DIN ROMÎNIA,
SUB CONDUCEREA PARTIDULUI COMUNIST,
PENTRU PACE ȘI PRIETENIE CU U.R.S.S. (1928—1931)

DE

M. C. STĂNESCU

Prietenia de veacuri dintre popoarele romîn și rus s-a întărit și s-a cimentat tot mai mult după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, flacăra înnoitoare care a întetit acțiunile maselor muncitoare din Romînia, insuflîndu-le un curaj și o hotărîre de luptă încă necunoscute la noi în țară. Partidul Comunist din Romînia a arătat permanent poporului că drumul pe care îl străbăteau oamenii sovietici era drumul luptei împotriva exploatării capitaliste, pentru socialism, pentru o viață mai bună. Încă din primele zile ale revoluției, masele populare din țara noastră s-au ridicat cu hotărîre în apărarea tînărului stat proletar. Acțiunile lor s-au împletit permanent cu lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Folosind cele mai variate forme de manifestare, inclusiv demonstrațiile de stradă, greve de solidaritate etc., muncitorimea din Romînia, condusă de partidul comunist, a dus o campanie susținută contra războiului antisovietic, pe care imperialiștii îl pregăteau cu febrilitate, pentru apărarea patriei sovietice, pentru popularizarea mărețelor victorii obținute în munca pașnică de către oamenii sovietici și a minunatelor condiții de muncă și de viață create de Statul sovietic.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că partidul nostru a promovat neobosit, în tot timpul existenței sale, ideile internaționalismului proletar. „Popularizarea largă a realizărilor Uniunii Sovietice, demascarea minciunilor și calomniilor prin care dușmanii socialismului încercau să ponegrească Puterea sovietică — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — au fost întotdeauna o parte importantă a politicii partidului nostru, un

mijloc din cele mai puternice de a arăta maselor perspectivele luminoase pe care socialismul le deschide poporului muncitor²¹.

Anii 1928—1931 fac parte din perioada primului plan cincinal al dezvoltării economiei U.R.S.S. (1928—1933), cînd în Țara Sovietelor s-a desfășurat ofensiva socialismului pe tot frontul. A fost una dintre perioadele importante ale istoriei partidului și poporului sovietic prin noutatea multor probleme ce s-au ivit în practica construirii socialismului.

Într-un termen extrem de scurt, U.R.S.S. s-a transformat dintr-o țară agrară înapoiată într-o țară industrială înaintată. Sînt anii dezvoltării impetuoase a industriei grele, capabilă să asigure reconstrucția tehnică a tuturor ramurilor economiei naționale și crearea bazei tehnico-materiale a socialismului.

Transpunînd în viață genialul plan cooperatist al lui V.I.Lenin, partidul și poporul sovietic au rezolvat greaua sarcină a trecerii mili-oanelor de gospodării țărănești pe făgașul socialismului. Astfel, în cadrul relațiilor social-economice din agricultură s-a produs o adevărată revoluție.

Șomajul de la oraș și mizeria de la sat au dispărut pentru totdeauna. În întreaga țară se desfășura revoluția culturală.

Victoriile uriașe obținute în opera de construire a socialismului au întărit situația internă și internațională a U.R.S.S.

Întreaga omenire muncitoare urmărea cu profundă admirație îndeplinirea și depășirea îndrăznețelor sarcini ale primului plan cincinal.

„Prin cutezanța planurilor și rezolvarea în spirit creator a problemelor practice ale construcției socialiste — se arată în *Istoria P.C.U.S.* —, prin uriașa amploare a activității politice și organizatorice a partidului, prin bogăția fenomenelor și metodelor muncii sale, prin energia și abnegația fără seamăn de care masele muncitoare au dat dovadă în munca de construire a socialismului, ea a fost o perioadă cu adevărat eroică în istoria partidului și a poporului sovietic²².”

În timp ce Uniunea Sovietică înregistra succese, lumea capitalistă era zguduită din temelii de puternica criză economică mondială de supra-producție din anii 1929—1933.

Burghezia căuta ieșirea din criză, pe de o parte, prin aruncarea greutăților crizei pe spinarea maselor muncitoare și, pe de altă parte, prin întărirea pregătirilor războiului antisovietic.

Anii 1929—1931, se arată în lucrările Congresului al V-lea al P.C.R., se caracterizează prin înăsprirea crizei în care se zbat țările capitaliste și prin marșul victorios al U.R.S.S. de îndeplinire a primului plan cincinal. Aceste împrejurări fac ca țările capitaliste, pe plan extern, să-și unească forțele în vederea pregătirii unui război antisovietic³.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. August 1959 — mai 1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 434.

² *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, București, 1960, p. 489.

³ *Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România*, Ed. Partidului Muncitoresc Român, București, 1951, p. 16.

Accentuarea contradicțiilor din sînul sistemului imperialist a determinat creșterea agresivității țărilor capitaliste. În acești ani s-a produs o serie de atacuri împotriva U.R.S.S., ceea ce dovedea o dată în plus necesitatea ca proletariatul de pretutindeni, în frunte cu avangarda sa, partidele comuniste, să-și intensifice acțiunile de luptă contra pregătirilor războiului antisovietic. Așa au fost : conflictul armat din Extremul Orient, ca urmare a ocupării căii ferate din China de răsărit (C.F.C.R.) de către militaristii chinezi și albgardiștii ruși, care acționau din ordinul puterilor imperialiste (iulie 1929); atacarea teritoriului U.R.S.S. de către militaristii manciurieni împreună cu albgardiștii ruși (toamna anului 1929); intervenția puterilor imperialiste, în frunte cu S.U.A., în conflictul C.F.C.R. (1929); pregătirea de către țările imperialiste, în frunte cu S.U.A., a unei blocade economice îndreptate împotriva U.R.S.S. (1930); inițierea de către Vatican, în frunte cu papa Pius al XI-lea, a așa-numitei „cruciade” împotriva Uniunii Sovietice (1930).

Văzînd că aceste provocări s-au soldat cu un eșec total, imperialiștii au căutat să folosească și alte metode, cum au fost încercarea de a împiedica desfășurarea comerțului exterior al U.R.S.S., organizarea unor atentate și asasinat etc.

Toate acestea au avut însă ca rezultat creșterea vigilenței proletariatului, țărănimii și intelectualității progresiste din toată lumea, care pretutindeni organizau demonstrații de protest și cereau încetarea campaniei antisovietice.

În România, criza a luat proporții deosebit de mari din cauza înapoierii economice a țării și a dependenței sale față de imperialiștii străini. Burghezia și moșierimea, prin guvernele pe care le-au adus la putere, au lipsit masele muncitoare de cele mai elementare drepturi democratice, sprijinind acțiunile organizațiilor fasciste.

Cu toate condițiile deosebit de grele, clasa muncitoare, sub conducerea P.C.R., singurul apărător consecvent al intereselor oamenilor muncii, s-a ridicat cu hotărîre la luptă pentru un trai mai bun, contra curbelor de sacrificiu, contra terorii și politicii de jaf. În toate acțiunile întreprinse în acea perioadă de clasa muncitoare sub conducerea P.C.R., la loc de frunte a stat în mod permanent lozincă luptei contra războiului antisovietic, pentru apărarea U.R.S.S.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că, în această perioadă, „combătînd neobosit politica cercurilor reacționare, care transformaseră România într-un pion al intereselor marilor puteri imperialiste, într-un cap de pod al pregătirii războiului antisovietic, partidul a militat cu consecvență și tenacitate pentru o politică de prietenie și alianță cu Uniunea Sovietică”¹.

Sub presiunea puternică a luptei maselor muncitoare din țara noastră și nemaiputîndu-se eschiva de la propunerile hotărîte ale Uniunii Sovietice, la 4 septembrie 1928 guvernul român a fost nevoit să adere la protocolul de la Moscova, laolaltă cu celelalte țări vecine cu

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 434.

U.R.S.S., protocol pe care l-a semnat, după îndelungate tergiversări, în februarie 1929.

Congresul al IV-lea al P.C.R. (iunie 1928), ale cărui lucrări s-au desfășurat în lumina tezelor Congresului al VI-lea al Internaționalei Comuniste, a demascată cu vehemență pregătirile de război ale cercurilor imperialiste și a chemat masele la lupta pentru preîntâmpinarea unui atac contra Uniunii Sovietice. Ca un fir roșu, această chestiune a străbătut dezbaterile și rezoluțiile congresului de la început și pînă la sfîrșit.

De aceea, referindu-se la situația internă și internațională, congresul constata că „România va trebui să joace un rol excepțional de important în viitorul război al imperialiștilor constituiți în front unic contra patriei proletariatului mondial, contra U.R.S.S.”¹.

Analizînd situația Romîniei la sfîrșitul perioadei stabilizării relative, Congresul al IV-lea a arătat că regimul burghezo-moșieresc a ieșit din aceasta și mai șubrezit, ceea ce a dus la ascuțirea serioasă a luptei de clasă și la creșterea pericolului de dezlănțuire a războiului antisovietic.

Una dintre sarcinile importante care decurgea din această constatare era aceea că masele exploatare și asuprite, conduse de P.C.R., trebuiau să se opună cu hotărîre războiului antisovietic. De aceea se impunea organizarea tuturor forțelor antirăzboinice într-un singur front.

Partidului Comunist din Romînia i-a revenit sarcina de a lămuri masele muncitoare că războiul împotriva Uniunii Sovietice este în același timp războiul contra muncitorilor și țăranilor din Romînia și din întreaga lume, că poporul romîn își poate cuceri adevărata libertate numai prin unirea maselor muncitoare de orice naționalitate spre a lupta împotriva burgheziei și dependenței țării față de imperialismul străin și numai prin legarea intereselor lor imediate cu interesele revoluției și cu lupta pentru apărarea U.R.S.S.².

Prin rezoluția sa privitoare la lupta contra războiului, Congresul al IV-lea al P.C.R. a înarmat masele cu un adevărat program de luptă pentru apărarea revoluționară a U.R.S.S., program care a stat la baza activității partidului în această problemă în întreaga perioadă pînă la Congresul al V-lea. Rezoluția Congresului al IV-lea al P.C.R. sublinia că „trebuie arătat maselor muncitoare că războiul contra U.R.S.S. e războiul contra muncitorilor și contra popoarelor subjugate din toată lumea”³.

Dezvăluind substratul campaniei de calomniere a U.R.S.S. — unul dintre mijloacele prin care burghezia pregătea războiul antisovietic —, partidul comunist a folosit multiple metode pentru a răspîndi adevărul despre U.R.S.S. și, în același timp, pentru a demasca în fața maselor, prin exemple concrete, politica reacționară a guvernelor burghezo-moșierești din Romînia de pregătire a războiului contra Țării sovietice⁴ (împrumuturi

¹ *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia. 1923—1928*, vol. II, E.P.L.P., București, 1953, p. 575.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 576—577.

externe, vizita ofițerilor statelor imperialiste în România, crearea bazei aeriene și maritime contra U.R.S.S., călătoria lui Pildsudski în România, activitatea febrilă a burgheziei îndreptată spre crearea industriei de război în România etc.).

Articolul de fond al primului număr al revistei „Lupta de clasă”, apărut după ținerea congresului, a scos în evidență cu putere necesitatea organizării luptei pe toate fronturile contra războiului ce se pregătea și pentru apărarea revoluționară a U.R.S.S., pentru răspîndirea în rîndurile oamenilor muncii a adevărului despre țara proletariatului victorios. „Trebuie făcut totul pentru ca masele muncitoare din România să aibă întotdeauna prezent în mintea lor acest lucru (activitatea antirăzboinică — *M. St.*) — scria „Lupta de clasă” — și să fie totdeauna gata de a nu permite burgheziei de a atrage România într-un război cu Uniunea Sovietică. Aceasta este axa centrală a propagandei noastre antimilitariste”¹.

La puțin timp după Congresul al IV-lea însă, în toiul crizei, cînd în fața partidului stăteau probleme multiple și grele, cînd burghezia în alianță cu moșierimea și cu sprijinul activ al social-democrației de dreapta căutau să arunce greutățile crizei pe spinarea maselor, în anii 1929—1930 trădătorii Marcel Pauker (Luximin) și Barbu au provocat criminala luptă fracționistă fără de principii, care a dus partidul la un pas de lichidare.

În timpul luptei fracționiste au fost rupte în două organizațiile de partid, sindicatele și U.T.C.-ul, au fost descoperite în fața aparatului de stat burghez cele mai bune cadre de partid, ceea ce a împiedicat organizarea luptei de împotrivire a maselor.

Cu toate aceste greutăți uriașe, s-au găsit în partid forțe sănătoase care să ducă mai departe lupta partidului împotriva exploatării și asupririi clasei muncitoare.

Animați de spiritul internaționalist, comuniștii din România, cu toate greutățile dinăuntru și din afara partidului, în acești ani au mobilizat masele la luptă pentru pace și prietenie cu U.R.S.S.²

În scurt timp, hotărîrile Congresului al IV-lea al P.C.R. în această problemă importantă au început să fie traduse în viață de către comuniști, de către oamenii muncii.

Astfel, la procesul de la Cluj al celor 74 de comuniști, judecat în septembrie 1928, una dintre acuzațiile ce li se aducea era faptul că simpatizau cu Uniunea Sovietică. Înfruntînd teroarea sîngeroasă, comuniștii aflați pe banca de acuzare au arătat că oamenii muncii se zbat în mizerie și sărăcie, că numărul șomerilor crește necontenit și au demascat cu curaj guvernul care făcuse un împrumut „nu cu scopul ajutorării maselor, ci al înarmării țării pentru războiul antisovietic”³.

¹ „Lupta de clasă”, organ al Partidului Comunist din România, nr. 8—9, septembrie—decembrie 1928.

² *Din dezbaterile la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961. Intervenții ale participanților în legătură cu Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarășul Gh. Gh. Orghiu-Dej*, „Scînteia”, nr. 5376 din 12 decembrie și nr. 5382 din 18 decembrie 1961.

³ „Înainte”, organ al Blocului muncitoresc-țărănesc, nr. 2 din 30 septembrie 1928.

O dată cu declanșarea crizei economice mondiale, valul luptelor revoluționare a început să crească. La întrunirile muncitorești ținute în sălile „Transilvania” (17 noiembrie 1928) și „Dacia” (25 noiembrie și 2 decembrie 1928) din București, la Timișoara și în alte orașe, peste tot muncitorimea cerea cu insistență legalizarea P.C.R. La aceste manifestații se discuta cu ardoare despre necesitatea apărării U.R.S.S., se condamnau pregătirile războiului antisovietic.

Burghezia internațională nu privea cu ochi buni succesele muncitorilor și țăranilor din Rusia Sovietică și puneau la cale încheierea de alianțe agresive contra U.R.S.S. Acesta a fost de altfel scopul „vizitei” în România a lui Pildsudski (septembrie 1928), ca și a trimisului imperia-liștilor din Occident, generalul francez Le Rond. Caracterul și scopul acestor vizite au fost demascate de către partidul comunist atît prin intermediul presei revoluționare, cît și în cadrul campaniei de alegeri din toamna anului 1928, la care participa B.M.-Ț. La chemarea partidului, în zecile de întruniri ținute în toată țara¹, muncitorii au protestat contra pregătirilor de război și și-au exprimat solidaritatea cu Uniunea Sovietică. La o astfel de adunare, organizată la Brașov, un muncitor arăta că „clasa muncitoare din România a urmărit cu interes dezvoltarea și progresele pe care le-a făcut Rusia Sovietică și are încredere desăvîrșită în regimul clădit de ea și face zid în jurul ei, apărînd-o de tendințele criminale ale oligarhiei”².

Cu toată teroarea polițienească, la București, peste 1 000 de muncitori au manifestat pe străzi într-o atmosferă entuziastă, cerînd desființarea terorii și prietenie cu Rusia Sovietică³.

Burghezia reprima cu cruzime orice manifestație de simpatie și de solidaritate cu țara proletariatului victorios. Adunările muncitorești au fost interzise, iar ziarele care publicau știri din U.R.S.S. confiscate. De pildă, la începutul lunii decembrie 1928, a fost confiscat ziarul „Înainte”, care publicase un articol intitulat *Trăiască Rusia Sovietică*⁴.

Trecerea U.R.S.S. la înfăptuirea primului plan cincinal și importante succese obținute pe toate fronturile au umplut de bucurie inimile muncitorilor din lumea întreagă și i-a uluit pe dușmani, care și-au intensificat campania de ponegrire a Țării sovietice.

Demascînd minciunile burgheziei, P.C.R. a făcut totodată importanta propunere cu privire la alcătuirea unei delegații compuse din reprezentanți ai diferitelor pătri ale populației, indiferent de concepțiile lor politice și religioase, care să meargă în U.R.S.S. și să vadă adevărul la fața locului, iar apoi să informeze opinia publică. Pentru prima oară în această perioadă, o astfel de propunere a fost formulată în coloanele ziarului „Înainte” din 11 noiembrie 1928, prin intermediul B.M.-Ț. :

¹ Vezi „Înainte”, nr. 11 din 21 noiembrie, nr. 14 din 2 decembrie, nr. 15 din 6 decembrie; nr. 17 din 9 decembrie 1928, cu relatările despre întrunirile din București, Timișoara, Brașov, Constanța, T.-Severin etc.

² „Înainte” nr. 15 din 6 decembrie 1928.

³ Idem, nr. 16 din 9 decembrie 1928.

⁴ Idem, nr. 15 din 6 decembrie 1928.

„...Blocul muncitoresc-țărănesc — se arată în apelul lansat — propune tuturor organizațiilor muncitorești și țărănești, muncitorilor și țăranilor fără partid sau din orice partid ar face parte, intelectualilor, funcționarilor, reprezentanților cinstiți ai presei și tuturor celor ce muncesc, formarea unei delegații din toate categoriile de mai sus care să plece în Uniunea Sovietică, să se convingă de felul cum trăiesc muncitorii și țăranii acolo și de organizația socială, economică, politică și culturală”¹.

Propunerea a fost reînnoită în mai multe rânduri².

În scurt timp, P.C.R., prin organizațiile de masă ce le crease, a trecut la organizarea acestei campanii. Astfel, Conferința Uniunii unitare a muncitorilor metalurgiști și petroliști, ținută la Brașov între 24 și 26 ianuarie 1929, a hotărât să mobilizeze masele la această acțiune³.

În 1930 P.C.R. și-a intensificat activitatea în această direcție, stringând bani și înființând un comitet de inițiativă pe țară pentru trimiterea unei delegații care să viziteze U.R.S.S.⁴. Referitor la această acțiune, Internaționala Comunistă aprecia că „în acest timp partidul și-a îndreptat principala atenție spre pregătirea alegerilor comunale și trimiterea unei delegații muncitorești-țărănești în U.R.S.S. În aceste probleme s-a desfășurat și se desfășoară o puternică agitație”⁵. Iată și citeva titluri semnificative ale articolelor apărute în presă referitoare la această campanie : „Vrem să cunoaștem zidirea socialismului în Uniunea Sovietică”⁶, „Vrem să știm adevărul despre țara unde se clădește socialismul”⁷.

Muncitorii și țăranii, conduși și îndrumați de partid, au luptat cu abnegație pentru realizarea propunerii P.C.R., dar autoritățile burghezo-moșierești nu au aprobat trimiterea unei asemenea delegații, care ar fi adus fapte de necontestat, demascatoare la adresa politicii dușmănoase promovate de guvernele burghezo-moșierești față de U.R.S.S.

Cu toate obstacolele ridicate de burghezie, lozincă luptei pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. a pătruns cu putere și a caracterizat unele acțiuni politice ale clasei muncitoare, cum a fost, de exemplu, conferința B.M.-Ț. din Prahova întrunită la 13 ianuarie 1929, care a adoptat o moțiune contra războiului și pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice⁸; la adunarea de la 3 februarie 1929 a muncitorilor din București, ținută în sala „Constructorul”, vorbitorii au demascat pregătirile de război ale guvernului român, iar sutele de participanți au strigat într-un glas : „Jos războiul antisovietic”⁹. Aceași lozincă de luptă a caracterizat și acțiunile muncitorilor din alte orașe ale țării. Un raport al siguranței arăta că la Tg.-Mureș „nici un eveniment în legătură cu politica Rusiei

¹ „Înainte”, nr. 8 din 11 noiembrie 1928.

² Idem, nr. 20 din 30 decembrie 1928.

³ Vezi Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. (A.C.I.I.P.), fond 70, dosar nr. 6 543, fila 54.

⁴ Vezi „Viața muncitoare”, organ al Consiliului general al Sindicatelor Unitare, nr. 5, februarie 1930; „Apărătorul proletar” nr. 2, ianuarie 1930; „Înainte” nr. 3 din 26 ianuarie 1930.

⁵ „Коммунистический Интернационал”, 1930, nr. 7.

⁶ „Înainte” nr. 3 din 26 ianuarie 1930.

⁷ „Femeia muncitoare” organ al grupelor femeilor muncitoare de pe lângă Sindicatul Unitare din București, nr. 2—3 din 2 martie 1930.

⁸ Vezi „Înainte”, nr. 4 din 27 ianuarie 1929.

⁹ Idem, nr. 5 din 6 februarie 1929.

Sovietice n-a rămas nediscutat în acest cămin¹, unde se convocau muncitorii sub formă de întruniri sindicale”².

Rezoluția plenarei C.G.S.U. din 17—19 februarie 1929 chema muncitorimea „la organizare și luptă împotriva uneltirilor reacționare, a înarmărilor și a pregătirii de război împotriva primului stat proletar al Uniunii Republicii Sovietice”³.

Manifestația de la 2 februarie 1929 a muncitorilor ceferiști din București a avut de asemenea și un caracter antirăzboinic. Muncitorii au demonstrat pe Calea Griviței, strigînd : „Jos războiul antisovietic”⁴.

Numeroase au fost manifestațiile de stradă și în anul următor. La o întrunire a muncitorilor din București ținută la 5 ianuarie 1930, unul dintre vorbitori arăta cu indignare că, „în timp ce muncitorii fără lucru se sting de foame, burghezia huzurește din belșug și, cu banii storși din munca trușișilor, pregătește războiul banditesc împotriva Uniunii Sovietice”⁵. Participanții la întrunire s-au încolonat și au mers la parlament. Pe pancarta din fruntea coloanei ei au scris cu litere mari : „Vrem piine și muncă !” „Jos războiul antisovietic !” În fața parlamentului, demonstrații au fost atacați cu brutalitate de zbirii poliției, care au arestat cu forța mai mulți muncitori, sperînd să înăbușe astfel acțiunea lor hotărîtă. Dar muncitorii nu s-au lăsat intimidați ; ei s-au grupat în str. Izvor și au plecat din nou în fața parlamentului, fiind din nou împrăștiati de poliție.

La 13 ianuarie al aceluiași an, șomerii au manifestat pe străzile capitalei, iar în fața Ministerului Muncii au formulat revendicări asemănătoare⁶.

La începutul anului 1930 au mai avut loc întruniri și demonstrații contra exploatării capitaliste nemiloase, pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. în numeroase alte centre muncitorești din țară. Astfel au fost : demonstrația de stradă a sute de muncitori de la Timișoara din ianuarie 1930, cerînd răspicat : „Vrem piine, nu război antisovietic” ; manifestația muncitorimii ploestene, care purta steaguri roșii și pancarte cu lozincă „Jos războiul antisovietic”. Manifestații de stradă cu conținut similar au desfășurat muncitorii și șomerii din Brașov, Cluj, Tg.-Mureș și de la Astra-Arad. Totodată, sub aceleași lozinci, muncitorii din București, Iași, Galați, Lonea, Petroșani și Baia Mare au ținut inflăcărâte întruniri de protest⁷.

La chemarea P.C.R., mii de ceferiști din București au demonstrat la 29 ianuarie 1931 în jurul Atelierelor C.F.R. și în Piața Unirii împotriva curbelor de sacrificiu și a politicii de înfometare a maselor dusă de guvernul burghezo-moșieresc. Ei au fost atacați cu gloanțe, iar doi muncitori

¹ Este vorba de căminul muncitoresc.

² A.C.I.I.P., fond 71, dosar nr. 6 756, fila 3.

³ „Viața muncitoare”, nr. 5 din 24 februarie 1929.

⁴ „Înainte”, nr. 19 din 29 februarie 1929.

⁵ Idem, nr. 9 din 13 martie 1930.

⁶ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 3 din 19 ianuarie 1930.

⁷ Idem, nr. 2 din 12 ianuarie 1930, nr. 3 din 19 ianuarie 1930 și nr. 6 din 9 februarie 1930 ; „Înainte” nr. 9 din 13 martie 1930.

au fost uciși¹. Cu acțiunile ceferiștilor din București s-a solidarizat proletariatul din întreaga țară. La Cluj, mii de muncitori, cîntînd *Internationala*, s-au adunat în fața cercurilor de recrutare, protestînd contra pregătirii războiului antisovietic, care avea ca repercusiune intensificarea exploatării maselor². O demonstrație similară a avut loc în fața unei săli de cinematograf din Brașov³. De remarcat că, în cadrul acestor acțiuni, tineretul a jucat un rol important. Puternice acțiuni de solidarizare cu lupta ceferiștilor din Capitală au avut loc și în orașul și regiunea Timișoara, unde au fost difuzate numeroase manifeste ale P.C.R. și U.T.C.⁴.

P.C.R. a dus în tot timpul existenței sale o luptă neobosită pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. Această importantă lozincă politică a stat în permanență în programul de luptă al partidului clasei muncitoare din România. Ea a fost tradusă în fapt în mod permanent și continuu. Lupta pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. a fost dusă și cu prilejul zilelor de 1 august, 7 Noiembrie etc.

În ziua de 1 august, care a marcat momentul izbucnirii primului război mondial imperialist, devenită zi de manifestare a clasei muncitoare din întreaga lume împotriva războiului, P.C.R. și-a întetit acțiunile sale de luptă împotriva pregătirilor unui nou război de către imperialiști.

Lupta contra războiului imperialist, în general, era îndreptată în primul rînd contra pregătirilor războiului antisovietic. Pentru a mobiliza pături cît mai largi ale poporului, partidul comunist s-a folosit de organizațiile de masă pe care le conducea, ca „Sindicatul Unitar”, U.T.C., B.M.-Ț., „Ajutorul roșu”, „Comitetul central de ajutorare”, precum și de organele de presă editate de aceste organizații.

În 1929 campania de 1 august a început să fie pregătită încă din luna iunie, atît prin intermediul presei cît și prin alte forme de propagandă. În articolele apărute în presa legală îndrumată de partidul comunist se arată că în această zi vor fi organizate mari întruniri muncitorești⁵.

Într-un articol din „Viața muncitoare” se spunea: „să cerem încetarea înarmărilor, a pregătirilor de război și să declarăm răspicat că, în cazul unui atac contra U.R.S.S., noi vom ști să apărăm acest stat proletar. Mergeți în fabrici, ateliere, magazine, birouri, la sate și pregătiți pe 1 august roșu”⁶.

În materialele de partid se sublinia că în această zi va trebui demascată și mai puternic demagogia guvernelor burgheze cu privire la dezarmare și se va scoate și mai mult în relief exemplul Uniunii Sovietice pentru lupta de eliberare a popoarelor subjugate. Ca forme de manifestare, partidul indica declararea de greve de o oră, adunări de protest contra pregătirilor războiului antisovietic, întruniri zburătoare la ieșirea din fabrică, difuzarea de manifeste, arborarea de steaguri roșii etc.⁷.

¹ „Steagul roșu”, nr. 10 din 15 februarie 1931 ; „Tînărul leninist”, nr. 1 din 1 martie 1931.

² „Tînărul leninist”, nr. 1 din 1 martie 1931.

³ Ibidem.

⁴ Vezi A.C.I.I.P., fond 11, dosar nr. 2 875, filele 33, 36, 46.

⁵ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 16 din 23 iunie 1929.

⁶ Idem, nr. 18 din 7 iulie 1929.

⁷ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 83, fila 92.

Un loc important în campania de 1 august l-a ocupat popularizarea succeselor Uniunii Sovietice. Astfel, „Lupta de clasă” făcea un interesant și documentat bilanț al realizărilor din primul an al cincinalului¹, iar „Viața muncitoare” deschisese o rubrică cu titlul: „Din U.R.S.S.”².

Pentru a împiedica masele să traducă în fapte aceste lozinci ale luptei partidului comunist de apărare a U.R.S.S., de răspîndire a adevărului despre Țara sovietică, speriat de amploarea pregătirilor făcute de partidul comunist și de simpatia crescîndă pe care oamenii muncii din țara noastră o manifestau față de Uniunea Sovietică, guvernul a dezlănțuit, prin organele de poliție și militare, o cruntă teroare. În vederea îndeplinirii acestor obiective, Ministerul de Război și Marele Stat-Major au dat ordin garnizoanelor să conlucreze cu autoritățile administrative și să le pună la dispoziție efectivele de militari pe care le vor solicita.

După ce trimisese o circulară similară³, Al. Vaida-Voievod, printr-un alt ordin, cerea în ajunul zilei de 1 august să i se raporteze de urgență măsurile luate, adăugînd că, „începînd de la primirea prezentului ordin, este interzis personalului polițienesc de a se mai deplasa de la serviciu, toți urmînd să fie la posturi pentru orice eventualitate. De comun acord cu organele direcțiunii generale P. T. T., veți asigura legături permanente, telefonice și telegrafice, cu serviciile în subordine, iar rapoartele dv. să fie trimise Direcției generale a poliției pe cea mai scurtă cale”⁴.

Autoritățile, foarte îngrijorate, au trecut la luarea unor măsuri de teroare cruntă, de parcă s-ar fi aflat în ajunul izbucnirii revoluției. De exemplu, într-o telegramă a prefectului județului Fălticeni se arăta: „De la 28 cor. (iulie — *M. St.*) trupele sînt consemnate în cazarmă. Detașamente stau gata pentru a interveni în orice moment. Un detașament a plecat azi la Focșani pentru orice eventualitate. Aceleași măsuri s-au luat și pentru paza atelierelor și depozitelor din Pașcani”⁵.

Burghezia nu s-a mulțumit însă numai cu atît. În preajma zilei de 1 august 1929, în țară a operat sute de arestări. Fabricile și întreprinderile au fost ocupate de jandarmi și de echipe de agenți ai siguranței, iar cartierele muncitorești au fost șupuse unei terori cumplite. În cartierul Grivița sau la Petroșani, de exemplu, muncitorii erau amenințați cu concedierea în cazul cînd vor declara grevă⁶. În țară fusese instaurată o adevărată stare de asediu nedeclarată.

„Întreaga forță armată stă gata de a intra în acțiune la caz de nevoie”⁷, raporta prefectul județului Timiș-Torontal. În ajunul zilei de 1 august 1929 au fost arestați la Timișoara peste 80 de muncitori și de fruntași comuniști⁸.

¹ Vezi „Lupta de clasă”, nr. 16—17, septembrie-decembrie 1929.

² Vezi „Viața muncitoare”, nr. 16 din 23 iunie; nr. 18 din 7 iulie; nr. 19 din 14 iulie 1929.

³ A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 83, fila 136.

⁴ Ibidem, fila 130.

⁵ Ibidem, fila 177.

⁶ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 22 din 11 august 1929 și „Apărătorul proletar” din 5 august 1929.

⁷ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 83, fila 205.

⁸ Ibidem, dosar nr. 84, fila 113.

Trebuie arătat că în anii 1929—1930, când din cauza luptelor fracționiste au fost desconspirate cadrele de partid, erau arestați și întemnițați de către autoritățile burgheze în primul rînd comuniștii și membrii organizațiilor de masă revoluționare¹.

Dar, în ciuda măsurilor represive, muncitorii au reușit să ducă la îndeplinire sarcinile puse în fața lor de partidul comunist. Înfruntînd teroarea burghezo-moșierească, ei și-au manifestat dragostea fierbinte față de U. R. S. S. În București, partidul comunist a organizat delegații care au mers în fabrici și au vorbit muncitorilor despre adîncă semnificație a zilei de 1 august și i-au mobilizat la manifestațiile de stradă ce se pregăteau². Muncitorii au difuzat în întreprinderi și pe străzi manifestul *Război războiului*, semnat „C. C. al P. C. R.”, și broșura *Contra războiului imperialist*, editată de P. C. R.

Către sfîrșitul lunii iulie, muncitorii de la Atelierele C. F. R.-Grivița discutau cu înflăcărare despre declararea, în ziua de 1 august, a unei greve de un sfert de oră³.

În ciuda faptului că la porțile fabricilor a fost postată armată, o mare mulțime de muncitori de la întreprinderile din cartierul Filaret, precum și de la „Saturn”, S. T. B. etc., cîntînd *Internaționala* s-a întrunit în seara zilei de 1 august în apropierea fabricii de bere „Luther”, unde s-a vorbit despre această zi. Curînd însă autoritățile, prinzînd de veste, au trimis împotriva lor trupe care i-au împrăștiat pe participanți⁴.

În întregul oraș au fost răspîndite manifeste înflăcărare prin care partidul comunist îndemna muncitorimea la acțiuni ferme. Astfel de manifeste au fost difuzate și în rîndurile petroliștilor din Ploiești și din întreaga vale a Prahovei, atît în noaptea de 23 spre 24 iulie⁵ cît și la 1 august 1929⁶.

Cu toate că orașul Arad fusese împărțit în circumscripții păzite de patrulare militare, voința miilor de muncitori de la uzinele „Astra” nu a putut fi înfrîntă. La 1 august ei au declarat o grevă demonstrativă de o oră în semn de adîncă simpatie față de U. R. S. S. și de protest contra pregătirilor războiului antisovietic⁷.

În aceeași zi, la Tg.-Mureș, peste 300 de muncitori au declarat o grevă demonstrativă de o oră, exprimîndu-și profundul lor atașament față de Țara sovietică⁸.

În aceste zile, la ieșirea de la lucru, muncitorilor din Iași li se dădeau manifeste⁹. De 1 august 1929, 300 de muncitori de la fabrica de textile din Iași, răspunzînd chemării P. C. R., au declarat o grevă demonstrativă de o oră ca semn al dragostei lor față de U.R.S.S. și de luptă

¹ Vezi *Din dezbaterile Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961...*, „Scnteia”, nr. 5375 din 11 decembrie 1961.

² Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 83, fila 221.

³ Ibidem, dosar nr. 85, fila 169.

⁴ Ibidem, dosar nr. 83, fila 222; „Viața muncitoare”, nr. 22 din 11 august 1929.

⁵ Vezi A.C.I.I.P., dosar nr. 83, filele 143 și 145.

⁶ Ibidem, dosar nr. 84, fila 84.

⁷ Ibidem, fila 116; dosar nr. 85, fila 85.

⁸ Ibidem, dosar nr. 85, fila 84; cf. dosar nr. 84, fila 114.

⁹ Ibidem, dosar nr. 84, fila 69.

contra pregătirii războiului imperialist¹. Comuniștii și ceilalți muncitori arestați în ajunul zilei de 1 august și-au manifestat față, în închisoare, dragostea lor față de Uniunea Sovietică și hotărârea de luptă pentru apărarea sa, declarând și ei grevă².

La Galați, muncitorii au declarat o grevă demonstrativă de o oră, manifestându-și cu entuziasm atașamentul lor față de Uniunea Sovietică³.

La chemarea partidului, muncitorii din Timișoara, înfruntând crunta teroare militară, și-au exprimat, alături de proletariatul din lumea întreagă, simpatia și solidaritatea cu U. R. S. S.

În dimineața zilei de 1 august 1929, zidurile caselor au fost împinzite de lozinci : „Jos războiul imperialist”, „Trăiască Uniunea Sovietică”⁴, iar în multe cartiere au fost răspândite manifeste antirăzboinice⁵.

În orașele Timișoara, Cluj, Oradea, Brașov, Iași, Bacău și în alte centre muncitorești, încă cu câteva zile înainte de 1 august, în fabrici și în cazărmi au fost răspândite manifeste, semnate de C. C. al P. C. R. și de C. C. al U. T. C., care îndemnau oamenii muncii și ostașii la luptă susținută contra războiului antisovietic⁶.

În întreaga țară, muncitorii au tradus în fapt lozincile de luptă lansate de P. C. R. cu prilejul zilei de 1 august. Numeroasele greve demonstrative, acțiunile de stradă, întrunirile, răspândirea a sute și sute de manifeste etc. dovedeau, în primul rînd, atașamentul clasei muncitoare din România față de programul just de luptă al partidului comunist, hotărârea sa de a se împotrivi cu curaj încercărilor imperialismului de a ataca Uniunea Sovietică și de a țiri România într-un război străin intereselor maselor muncitoare. Pe de altă parte, organizațiile de bază ale partidului și-au lărgit tot mai mult influența în rîndurile maselor.

Mișcarea revoluționară din România era în plină creștere; muncitorii treceau la ofensivă contra burgheziei.

Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste aprecia că manifestațiile și acțiunile organizate cu ocazia zilei de 1 august de către partid, Sindicatele Unitare, B. M.-Ț., au arătat creșterea conștiinței clasei muncitoare și a țărânimii muncitoare, popularitatea lozincilor partidului, faptul că masele erau cuprinse de un nou val revoluționar⁷.

Lupta contra pregătirilor războiului antisovietic a continuat cu aceeași tărie și în 1930. Cu ocazia zilei de 1 august, secția București a P. C. R. a difuzat o circulară specială în care arăta că atenția principală trebuie îndreptată spre fabricile mari (C. F. R., „Lemaître”, „Malaxa”, „Arsenal” etc.) și spre țărânimia săracă și mijlocașă⁸. În lupta antirăzboinică, în acea perioadă lozinca partidului era : „Cu toții în stradă ! Să manifestăm solidaritatea cu proletariatul și țărânimia sovietică. Să

¹ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 84, fila 87; cf. fond 69, dosar nr. 6 326, fila 26.

² Ibidem, dosar nr. 83, filele 262—264.

³ Ibidem, filele 225—226, 248.

⁴ Ibidem, fond 72, dosar nr. 6857, fila 470.

⁵ Ibidem, fond 1, dosar nr. 84, fila 113.

⁶ Ibidem, dosar nr. 83, filele 171, 213; dosar nr. 84, fila 107; fond 26, dosar nr. 4 225, fila 14; fond 69, dosar nr. 6 326, filele 22—23, și fond 8, dosar nr. 1 875, filele 3—18.

⁷ Vezi „Lupta de clasă”, nr. 16—17, septembrie—decembrie 1929.

⁸ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 84, fila 197.

arătăm burgheziei că vom apăra cu toate puterile... U. R. S. S. Să arătăm că noi ne cunoaștem dușmanii și știm împotriva cui să întoarcem armele”¹.

Numărul din 30 iulie 1930 al ziarului „Apărătorul proletar”, organul Comitetului central de ajutorare, a fost consacrat aproape în întregime problemei luptei împotriva pregătirilor războiului antisovietic.

Programul acțiunilor de luptă elaborat de partid cu prilejul lui 1 august 1930 cuprindea, ca și în alți ani, organizarea de întruniri la fabrici, greve demonstrative, demonstrații de stradă, propagandă permanentă în rândurile muncitorilor, publicarea de articole în gazete muncitorești, editarea de numere speciale („Dezrobirea”, „Saturn”)².

În noaptea de 1 august 1930, muncitorii din București au arborat în cartierul Dealul Spirii, drapele roșii cu emblema U.R.S.S. și în cartierul Grivița au scris nenumărate lozinci, ca „Trăiască 1 august roșu !”, „Cu toți în stradă !”, „Jos războiul contra Uniunii Sovietice !”³.

La Arad, în dimineața zilei de 1 august, o parte a muncitorilor de la uzinele „Astra” au refuzat că înceapă lucrul. Ei s-au adunat în curte și au discutat cu înflăcărare despre semnificația acestei zile. Pe la ora 10, numărul greviștilor a ajuns la aproape 2 600⁴.

În orașele Oradea, Cluj, Constanța, Bîrlad, Șimleul Silvaniei, Simeria și în regiunile învecinate, membrii P.C.R. și U.T.C. au difuzat mii și mii de manifeste antirăzboinice⁵.

Luptele duse cu prilejul zilei de 1 august 1931 s-au desfășurat în condițiile adâncirii crizei economice și, legat de aceasta, ale ereșterii vertiginose a valului revoluționar, pe de o parte, iar pe de altă parte ale marșului victorios al construirii socialismului în U. R. S. S., exemplu viu pentru proletariatul mondial. Campania de 1 august 1931 a avut un caracter de masă și mai pronunțat față de celelalte. „Campania de 1 august — arăta un document al P. C. R. — trebuie să fie transformată într-o mare acțiune de mobilizare în stradă a păturilor largi de muncitori și țărani contra războiului imperialist antisovietic și pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice”⁶.

În documentele sale, P. C. R. a subliniat că această campanie poate deveni o campanie largă de mobilizare a maselor numai dacă partidul, prin organizațiile sale de masă (U. T. C., sindicat, B. M.-Ț., M. O. P. R., D. R. O. etc.), va ști să lege lozincile politice ale zilei cu revendicările acute ale maselor (lupta contra reducerii salariilor, a concediilor, pentru ajutorarea oamenilor muncii etc.). Anul 1931 a marcat o creștere a luptei antirăzboinice a maselor și îndeosebi cu prilejul zilei de 1 august.

Guvernul burghezo-moșieresc a răspuns luptei maselor prin arestarea a peste 1 000 de muncitori și de conducători comuniști⁷.

¹ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 84, fila 244.

² Ibidem, dosar nr. 84, fila 241.

³ Ibidem, fila 234.

⁴ Ibidem, filele 238—239.

⁵ Ibidem, filele 205, 238—240, 249—251; vezi și fond 13, dosar nr. 3 425, fila 356; fond 9, dosar nr. 2 419, fila 1.

⁶ Ibidem, fond 1, dosar nr. 84, fila 249.

⁷ Vezi „Cuvîntul”, nr. 2 253 din 31 iulie 1931.

La chemarea secției București a P. C. R. „În stradă! Împotriva războiului imperialist, pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice!”¹, comuniștii — vîrstnici și tineri — au pornit la o vastă acțiune de mobilizare a maselor, sub lozincile partidului, de luptă contra pregătirilor războiului imperialist antisovietic și de apărare revoluționară a U. R. S. S. Manifeste ale C. C. al P. C. R., ale C. C. al U. T. C. și ale Comitetului U. T. C. din Sectorul 2 Negru, ale Ajutorului roșu și broșura *Contra războiului*, cu profund caracter demascator antimilitarist, au fost răspîndite în întreaga Capitală². În această campanie au fost folosite cele mai diferite metode de propagandă. Pe această linie se încadrează și acțiunile organizate de U. T. C. În ziua de 5 iulie, de pildă, U. T. C. a organizat pentru aproape 200 de tineri muncitori de la diferite fabrici din București o excursie la Argeș, unde au discutat îndelung despre succesele istorice ale U. R. S. S. în înlăptuirea primului plan cincinal, despre lupta consecventă pentru pace a Statului sovietic, despre necesitatea apărării revoluționare a Uniunii Sovietice³.

Într-o adunare a tinerilor muncitori din București organizată de U. T. C., ținută la 8 iulie 1931, s-a vorbit despre semnificația zilei de 1 august și au fost citite articole din ziarul „Avangarda”, organul Comitetului U. T. C. București, care înfierau deschis războiul antisovietic în curs de pregătire⁴.

În preajma zilei de 1 august, în București se crease o situație încordată. Zeci și zeci de comuniști fuseseră arestați încă în cursul lunii iulie. Pe lângă liniile ferate, la 500 m una de alta, se aflau santinele care patruleau permanent, iar în unele fabrici se introdusese armată, ceea ce crea printre muncitori o vie agitație⁵. Măsuri speciale au fost luate pentru paza cazărnilor. În fiecare noapte, între orele 18 și 6, patru echipe de militari patruleau în împrejurimile Arsenalului, ale Malmezonului, ale cazărnilor de la Cotroceni etc.⁶. Cu toate acestea, în mai multe cazărmi, și chiar în clădirea Ministerului de Război, au fost difuzate manifeste ale P. C. R.⁷.

Manifeste care vorbeau despre avîntul nemaîntîlnit al economiei sovietice și demascau pregătirile de război ale țărilor imperialiste au fost răspîndite printre muncitori de către celulele de partid de la Atelierele C. F. R.-Grivița, S. T. B. etc.⁸.

În cartierele Grivița, Lemaître, Regie etc. au apărut lozinci care chemau pe oamenii muncii să lupte pentru pace și prietenie cu U. R. S. S., iar în alte cartiere muncitorești au fost lipite pe pereții caselor timbre cu

¹ A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 103, fila 4.

² Ibidem, filele 94, 161, 174; fond 1, dosar nr. 104, fila 33; fond 1, dosar nr. 110, filele 36—38.

³ Ibidem, dosar nr. 84, fila 291.

⁴ Ibidem, fila 296.

⁵ Ibidem, dosar nr. 103, fila 64; fond 1, dosar nr. 110, fila 37; „Dimineața”, nr. 8 836 din 1 august 1931.

⁶ Ibidem, dosar nr. 110, filele 14—47.

⁷ Ibidem, fila 48.

⁸ Ibidem, dosar nr. 103, filele 82, 96, 164.

inscripția : „Trăiască Armata Roșie a muncitorilor și țăranilor !”. Pe șoseaua Giurgului au fost prinse de stîlpii de telegraf steaguri roșii¹.

Partidul comunist fixase ținerea de întruniri muncitorești în apropierea Atelierelor C. F. R., uzinelor Lemaitre, Malaxa, Mociornița, S. T. B. etc. Dar din cauza terorii n-au putut fi organizate astfel de întruniri decît la Atelierele Grivița și la uzinele „Wolf”².

În acel an, un puternic val de teroare și de arestări a cuprins întreaga țară. Poliția organiza neconținut razii pînă și în trenuri și la hoteluri³. Este semnificativ în această privință raportul șefului poliției din micul orașel Diciosînmartin (azi Tirnăveni), în care se spune : „La toate instituțiile publice am înființat posturi de pază. Gara și podurile sînt păzite prin posturi fixe, iar linia ferată prin patrule continue. În oraș se execută zilnic razii și control la hotel. La intrarea în oraș sînt posturi pentru supravegherea celor ce vin din alte localități”⁴. Numai la Galați, în ajunul zilei de 1 august, fuseseră arestați 500 de muncitori⁵.

Dar toate aceste măsuri de teroare cruntă nu au putut speria pe neînfricații luptători comuniști, care au răspîndit în întreaga țară mii și mii de manifeste ale P. C. R. în legătură cu ziua de 1 august, iar în unele locuri au difuzat broșura *Contra războiului imperialist*, editată de P. C. R. Oamenii muncii din orașele și regiunile Timișoara, Arad, Oradea, Brașov, Constanța, Iași, Vaslui etc. au putut astfel afla din aceste manifeste adevărul despre U. R. S. S. și despre cauzele situației grele în care se afla proletariatul din România⁶.

Manifestele au fost difuzate cu mai mult succes atît la sate cît și în căzărmi. Aceste documente au fost răspîndite în rîndurile țăranilor în tîrgul de la Vaslui, ca și în satele județului Tulcea, în comunele din jurul Huneedoarei, ca și în împrejurimile orașului Cîmpia Turzii sau în județul Alba⁷.

În cazărmi din Constanța, Vaslui etc. au fost difuzate manifeste ale P. C. R. adresate soldaților și marinarilor, care erau chemați să participe la lupta pentru apărarea revoluționară a U. R. S. S. În manifestele editate de B. M.-Ț. adresate ostașilor se arăta că deputaților muncitorimii le-au fost ivalidate mandatele, pentru ca guvernul reacționar să poată pregăti netulburat războiul antisovietic⁸.

La Cluj și la Brăila, muncitorii au scris lozinci și au lipit fluturași pe care erau imprimate cuvintele : „Trăiască Uniunea Sovietică !”, „Trăiască 1 august !”⁹. Steaguri roșii cu emblema Uniunii Sovietice au fost arborate în ziua de 1 august 1931 la Cluj, Tg.-Mureș, Gura Ociței etc.¹⁰.

¹ Vezi A.C.I.I.P. fond 1, dosar nr. 104, fila 34 ; fond 1, dosar nr. 110, fila 38.

² Ibidem, dosar nr. 104, filele 34—36 ; fond 1, dosar nr. 110, fila 27.

³ Ibidem, dosar, nr. 2 879, filele 85, 103—106.

⁴ Ibidem, dosar nr. 104, fila 16.

⁵ Ibidem, dosar nr. 110, filele 50—54.

⁶ Ibidem, dosar nr. 103, filele 71, 116, 147 ; dosar nr. 104, filele 68, 140 ; 192—193 ; dosar nr. 110, fila 37 ; fond 11, dosar nr. 2897, filele 171, 191—194 ; fond 13, dosar nr. 3 429 filele 113—158 ; fond 26, dosar nr. 4 231, filele 113—126.

⁷ Ibidem, dosar nr. 104, filele 31, 92, 99, 132 ; fond 8, dosar nr. 2 217 fila 6.

⁸ Ibidem, filele 6—25 ; fond 13, dosar nr. 3 429, fila 13.

⁹ Ibidem, filele 84—98 ; fond 1, dosar nr. 103, filele 176—179.

¹⁰ Ibidem, filele 30, 97, și fond 1, dosar nr. 103, fila 151 ; fond 1, dosar nr. 110, filele 49, 51, 54—57.

La Iași, 72 de muncitori de la Atelierele C. F. R. -Nicolina nu s-au prezentat la lucru în ziua 1 august 1931¹. În această zi, la chemarea partidului comunist, în orașul Tg.-Mureș sute de muncitori au manifestat pe stradă pentru pace și prietenie cu U. R. S. S.².

Un grup numeros de tineri din Turda au manifestat pe stradă, avînd în fruntea coloanei un steag roșu cu emblema sovietică și scandînd lozinci ca : „Jos războiul antisovietic !”, „Trăiască comunismul !” și altele³.

7 Noiembrie, ziua aniversării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a constituit an de an un minunat prilej de popularizare în mijlocul oamenilor muncii a mărețului eveniment, dar mai ales a istoricelor cuceriri obținute de Statul sovietic și, totodată, de manifestare a atașamentului proletariatului din România față de marea Țară a socialismului victorios.

„Această aniversare — scria Gh. M. Vasilescu-Vasia — umple de bucurie inimile muncitorilor din lumea întreagă, care văd în triumful fraților lor din Uniunea Sovietică simbolul dezrobirii lor apropiate...

Război contra Uniunii Sovietice și, în legătură cu el, prigonirea partidelor comuniste și a celorlalte organizațiuni muncitorești revoluționare, iată cuvîntul de ordine al imperialiștilor.

Pace cu Uniunea Sovietică și jos teroarea ! — răspund masele muncitorești din țările capitaliste, căci pe ele nimic nu le leagă de un război împotriva lucrătorilor și țăranilor dezrobiți ; dimpotrivă, toate interesele lor de clasă și năzuințele ce le călăuzesc concordă cu dezvoltarea în pace a imensei republici proletare”⁴.

În pragul zilei de 7 Noiembrie, ziua Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, oamenii muncii din țara noastră au răspuns cu un și mai puternic elan chemărilor P. C. R. Presa legală creată și condusă de partidul comunist a oglindit în paginile sale, în zeci și zeci de articole, avîntul impetuos al înaintării Țării sovietice pe făgașul socialismului.

În 1928 ziarele editate de partidul comunist, între care „Viața muncitoare”, „Înainte”, „Apărătorul proletar”, „Munca zilnică” etc., au publicat numeroase articole despre Uniunea Sovietică, ca de exemplu : *11 ani de construcție socialistă*⁵, *U. R. S. S. cu prilejul împlinirii a 11 ani de construcție socialistă*⁶, *Să împiedicăm războiul contra Uniunii Sovietice*⁷ etc. Cu acest prilej, ziarul „Viața muncitoare” a deschis o rubrică specială, intitulată „Planul de 5 ani în U. R. S. S.”. Planul de cinci ani „e cea mai îndrăzneată operă de care omenirea s-a apucat vreodată”, scria cu adîncă admirație „Apărătorul proletar”⁸. Despre îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor sovietici, același ziar scria : „Ridicarea rapidă a nive-

¹ Vezi A.C.I.I.C., fond 1, dosar nr. 103, fila 152.

² Ibidem, dosar nr. 110, filele 49, 57, 83, și fond 1, dosar nr. 2 798, filele 1—5.

³ Ibidem, fond 96, dosar nr. 1 243, partea 1, fila 2.

⁴ „Viața muncitoare”, nr. 41 din 4 noiembrie 1928.

⁵ Vezi „Înainte”, nr. 7 din octombrie 1928.

⁶ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 41 din 4 noiembrie 1928.

⁷ Vezi „Înainte”, nr. 8 din 11 noiembrie 1928.

⁸ Vezi „Apărătorul proletar”, nr. 8 din noiembrie 1929.

lului de trai al maselor, ridicarea salariilor la nivelul și peste nivelul european, ... ridicarea venitului național cu o viteză uluitoare, înfrângerea definitivă a analfabetismului, reducerea colosală a mortalității copiilor, iată câteva numai din cuceririle maselor sovietice¹.

În ajunul zilei de 7 Noiembrie 1929, în toate orașele țării au fost aduse trupe, care patrulau zi și noapte pe străzi. În fiecare centru, siguranța avea agenți permanenți la poștă, care raportau situația².

Cu toate măsurile luate de siguranță cu mult timp înainte și cu toate arestările, în multe localități ale țării muncitorii au tradus în fapt programul trasat de partidul comunist, aflat în adâncă ilegalitate, pentru sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie, program care cuprindea organizarea de întruniri, demonstrații, greve demonstrative, răspîndirea de manifeste și ziare, mai ales în fabricile mari³.

Astfel, în ziua de 7 Noiembrie 1929, la București, partidul comunist a mobilizat un mare număr de muncitori la întrunirea înflăcărată organizată la capătul străzii Dorobanți. Dejucînd planurile autorităților, coloanele muncitorilor s-au îndreptat pe la ora 19,30 spre locul fixat. Pe drum, numărul demonstrațiilor creștea cu fiecare pas. La locul adunării au luat cuvîntul reprezentanții ai P. C. R., B. M.-Ț. și Sindicatelor Unitare. Ei au vorbit despre marile realizări ale Statului sovietic în domeniul economic, despre îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor sovietici, despre viața lor liberă și fericită. Cît timp a durat adunarea, muncitorii au scandat lozincile: „Trăiască Uniunea Sovietică!”, „Trăiască partidul comunist!”, „Jos războiul antisovietic!”, „Jos teroarea!”.

Prinzînd de veste, autoritățile au trimis în grabă detașamente ale poliției, puternic înarmate. Polițiștii, conduși de însuși prefectul poliției Capitalei, s-au năpustit cu furie asupra manifestațiilor pașnici. Deși muncitorii au opus o dîrză rezistență, poliția a operat 36 de arestări. Ulterior, unui număr de cunoscuți activiști ai partidului li s-a intentat proces. După înăbușirea adunării, muncitorii s-au regrupat și, făcînd un cortegiu impozant, au pornit să demonstreze pe Calea Dorobanți, cîntînd *Internaționala*⁴.

La Timișoara, Petroșani, Ploiești și în alte localități au fost difuzate sute de manifeste ale partidului, ale U. T. C. și ale altor organizații de masă conduse de P. C. R., care vorbeau despre semnificația acestei zile și despre realizările uriașe ale poporului sovietic⁵.

În ziua de 7 Noiembrie 1929, la chemarea P.C.R., oamenii muncii romîni, maghiari și de alte naționalități din Satu-Mare au manifestat pe străzi pentru pace și prietenie cu U. R. S. S.⁶

¹ Vezi „Apărătorul proletar”, nr. 7 din octombrie 1929.

² Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, filele 74—85; „Apărătorul proletar”, nr. 8 din noiembrie 1929.

³ A.C.I.I.P. fond 1 dosar nr. 41, fila 72.

⁴ Ibidem, filele 87—88; „Viața muncitoare”, nr. 29 din 17 noiembrie 1929; „Apărătorul proletar”, nr. 8 din noiembrie 1929.

⁵ A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, filele 90—92, 101; fond 5, dosar nr. 908, fila 124; fond 72, dosar nr. 6 857, fila 94.

⁶ Vezi „Apărătorul proletar”, nr. 8 din noiembrie 1929.

La Iași au avut loc în acea zi două demonstrații muncitorești. Prima s-a desfășurat pe strada Socola. Cei câteva sute de muncitori, în frunte cu comuniștii, au fost atacați de armată, trimisă în grabă în întâmpinare, și bătuți în chip bestial. Mulți dintre ei au fost arestați și trimiși în judecată. O altă coloană de oameni ai muncii a manifestat pe strada Costache Negri. Și aceasta a trebuit să țină piept unităților represive ¹.

La sfârșitul lunii noiembrie, P.C.R. a organizat în București o nouă și puternică demonstrație muncitorească de stradă. Manifestanții cereau mijloace bănești pentru șomeri și încetarea pregătirilor de război contra Uniunii Sovietice ².

Făcînd' analiza luptelor duse de clasa muncitoare, P.C.R. arăta că „demonstrațiile și grevele din 7 Noiembrie din Ploiești, Iași, București ș. a., toate acestea ne arată că partidul învață cum să conducă masele muncitorești” ³.

„La 7 Noiembrie — scria mai departe «Lupta de clasă» — observăm din nou că masele muncitoare, cu toate că știu bine că se va trimite armată contra lor, ies cu curaj pe stradă. Și cel mai însemnat lucru constă în aceea că în fiecare campanie nouă ia parte un număr tot mai mare de muncitori, care ies fără nici o frică sub gloanțe, pentru a demonstra simpatia lor către avangarda revoluționară, partidul comunist” ⁴.

Ca și în ceilalți ani, manifestațiile de 7 Noiembrie 1930 s-au desfășurat sub lozincile: solidaritate cu revoluția socialistă din Rusia, trimiterea unei delegații care să viziteze Uniunea Sovietică, apărarea revoluționară a primului stat socialist din lume ⁵.

La București, P.C.R. a alcătuit un comitet din cinci persoane care să coordoneze manifestările prilejuite de această sărbătoare. Partidul comunist a subliniat în același timp importanța atragerii și mobilizării la acțiuni fățișe a muncitorilor șomeri ⁶. Cu toate măsurile de cruntă teroare, cu toate arestările efectuate în ajun, la București, Brașov, Galați, Ploiești, Cluj, Bîrlad, Lupeni, Vulcan, Rădăuți, în comunele Jimbolia și Fratelia din județul Deva etc. au fost răspîndite mii de manifeste în care se vorbea despre uriașa semnificație a zilei de 7 Noiembrie și despre marile realizări ale regimului sovietic în cei 13 ani de existență ⁷.

Prin aceste manifeste, P.C.R. chema oamenii muncii la luptă pentru apărarea revoluționară a U.R.S.S. „Trebuie să apărăm Uniunea Sovietică — se spunea într-unul din aceste manifeste — pentru că ea este dușmanul de moarte al asupritorilor noștri, capitaliștii... ”

Noi trebuie să apărăm Uniunea Sovietică, împreună cu muncitorii și țărani din Uniunea Sovietică, împreună cu Armata Roșie, și să gonim din țara noastră guvernul, capitaliștii și pe marii proprietari și să înscăunăm

¹ Vezi „Apărătorul proletar”, nr. 8 din noiembrie 1929.

² Vezi A.C.I.I.P., fond 5, dosar nr. 908, fila 113.

³ „Lupta de clasă”, nr. 16—17, septembrie—decembrie 1929.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi „Înainte”, nr. 14 din 25 octombrie 1930.

⁶ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, fila 124.

⁷ Ibidem, filele 133—136, 159—167; fond 9, dosar nr. 2 419, fila 3; fond 16, dosar nr. 3 817 fila 45.

ca în Uniunea Sovietică, un guvern muncitoresc-țăranesc, sub conducerea partidului comunist”¹.

Fluturași pe care era scris „Trăiască Rusia Sovietică !” în limbile română și maghiară au fost lipiți la Brașov², iar lozinci cu conținut similar au apărut pe zidurile caselor din Timișoara³. Din cauza terorii, multe din manifestațiile organizate la București nu s-au putut ține. Muncitorii de la S.T.B., Mociornița⁴ și șomerii au reușit, totuși, să se întrunească și să-și manifeste dragostea față de țara în care oamenii muncii, liberi de exploatare, stăpîni pe propria soartă, construiesc o viață nouă, luminoasă.

Subliniind caracterul combativ al acestor manifestații, P.C.R. arăta că ele „demonstrează o creștere incontestabilă a influenței partidului”⁵ în mase.

În 1931, cînd criza economică mondială se adîncise considerabil, ziua de 7 Noiembrie a fost sărbătorită sub lozinca popularizării construcției victorioase a socialismului, a apărării revoluționare a U.R.S.S., iar pe de altă parte a luptei împotriva terorii și exploatării din România burghezomoșierească. „Cînd luptăm pentru simbriile noastre — se spune într-unul din documentele difuzate cu acest prilej —, pe care unii le reduc ca să aibă bani pentru războiul antisovietic, luptăm și pentru apărarea Sovietelor. Luptînd contra fascismului și militarismului, luptăm pentru Soviete... Cînd luptăm contra terorii, apărăm Uniunea Sovietică... Atunci cînd luptăm contra războiului antisovietic, ne apărăm viața, deoarece imperia-liștii pe noi vreau să ne ducă în război”⁶.

P.C.R. a inițiat organizarea campaniei de 7 Noiembrie 1931 încă din septembrie, acordînd o atenție deosebită înființării unor cercuri de prieteni ai Uniunii Sovietice, intensificării propagandei la sate și în armată⁷.

La Iași, în ziua de 6 septembrie, au fost împărțite manifeste în întreprinderi și în cartierele muncitorești. În oraș au fost arborate steaguri roșii cu inscripția : „Cerem muncă și pîine, nu război antisovietic”⁸.

Indicînd sarcinile care stăteau în fața muncitorilor din România, P.C.R. arăta : „Vom apăra cu arma în mîină civilizația socialistă pe care frații noștri din Uniunea Sovietică o clădesc !

Noi vom merge pe același drum pe care frații noștri din Uniunea Sovietică ni l-au arătat !”⁹.

Comitetul regional P.C.R. Cluj, împreună cu organizațiile U.T.C., B.M.T. și Sindicatele Unitare regionale au inițiat, încă din octombrie, excursii la sate, unde li s-a vorbit țăranilor vîrstnici și tineri despre ziua de 7 Noiembrie, despre marile înfăptuiri ale Uniunii Sovietice. Țăranii

¹ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, fila 161.

² Ibidem, fond 26, dosar nr. 4 229, fila 480.

³ Ibidem, fond 1, dosar nr. 41, fila 134.

⁴ Ibidem, fond 7, fila 5.

⁵ „Коммунистический Интернационал”, 1930, nr. 7.

⁶ A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, fila 221.

⁷ Ibidem, filele 175—178, 222, 231.

⁸ „Scnteia”, nr. 2 din 15 octombrie 1931.

⁹ A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, fila 229.

muncitori au fost chemați să participe la demonstrația de la Cluj și să manifeste împreună cu muncitorii pentru pace și prietenie cu U.R.S.S.¹

P.C.R. și organizațiile sale de masă au difuzat în întreaga țară broșurile *7 noiembrie, zi de apărare a Uniunii Sovietice*, editată de P.C.R., și *Să apărăm Uniunea Sovietică*, editată de U.T.C.²

Manifestele și broșurile P.C.R. și ale U.T.C., care vorbeau despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și despre istoricele realizări din U.R.S.S., au împinzit țara, ajungând pînă în cele mai diferite colțuri ale sale: la București, Ploiești, Brașov, Timișoara, Cluj, Turda, Oradea, Satu-Mare, Sighet, Iași, Buhuși, în întreaga Dobroge, Viișoara (județul Turda), Sebeș (județul Alba), Șimleul Silvaniei, Ciolt (județul Satu-Mare) etc.³

La Baia Mare și la Iași au fost arborate drapele ale Uniunii Sovietice pe care fluturau inscripțiile: „Trăiască Uniunea Sovietică”, „Vrem pîine și muncă, iar nu război contra Rusiei”⁴, iar la Cluj, Iași și Turnu-Severin P.C.R. a organizat adunări publice și serbări populare⁵.

În 1931 sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie a demonstrat întărirea influenței partidului comunist în mase, o lărgire a cîmpului de activitate a acestuia și, în același timp, creșterea interesului maselor largi pentru U.R.S.S., dorința lor de a urma exemplul proletariatului victorios din Rusia.

Avîntul nemaîntîlnit al dezvoltării Uniunii Sovietice a fost oglindit în aproape toate documentele de partid și, cu deosebire, în presa legală și ilegală. În anii 1928—1931 au fost scrise sute de articole și materiale cu această temă. Unele ziare, mai ales cele legale, au consacrat rubrici speciale: „Planul de cinci ani în U.R.S.S.” sau „Construcția socialismului în Uniunea Sovietică („Viața muncitoare”)), „Știri din Uniunea Sovietică” („Steagul roșu”), „Din Uniunea Sovietică” („Deșteptarea”). În fiecare număr al revistei „Lupta de clasă” erau publicate articole despre realizările U.R.S.S., iar nr. 1 (20) din 1931 a fost închinat în întregime acestei teme. Organele ilegale ale P.C.R. și U.T.C. — „Scînteia”, „Tînărul leninist”, „Ifju Harcos” („Tînărul luptător”) etc. — prezentau materiale și date referitoare la U.R.S.S., comparîndu-le cu datele relativ la situația dezastruoasă din România și din celelalte țări capitaliste. Aceste articole se refereau la îndeplinirea și depășirea primului plan cincinal⁶, la rezolvarea justă a problemei naționale și la realizările social-culturale⁷, la drepturile femeilor⁸ și ale tineretului⁹, la întrecerea socialistă¹⁰ etc.

¹ Vezi A.C.I.I.P., fond 1, dosar nr. 41, filele 183, 196 și 221.

² Ibidem, dosar nr. 8; fond 8, dosar nr. 1 605.

³ Ibidem, dosar nr. 41, filele 119, 212—213, 251, 262—269, 286, 345—352; fond 10, dosar nr. 2 679, filele 63, 91; fond 10, dosar nr. 2 798, fila 63; fond 11, dosar nr. 2870, filele 5—25; fond 11, dosar nr. 2 880 filele 27—40; fond 47, dosar nr. 4 661, filele 11—15.

⁴ Ibidem, fond 1, dosar nr. 41, fila 262; fond 9, dosar nr. 2 419 fila 7.

⁵ Ibidem, filele 193, 213, 274.

⁶ Vezi „Lupta de clasă” nr. 1 (20), ianuarie 1931; nr. 2 (21), august 1931, și „Avangarda”, din 2 iunie 1930.

⁷ Vezi „Scînteia”, nr. 1 din 15 august 1931 și nr. 2 din 15 octombrie 1931.

⁸ Vezi „Înainte”, nr. 11 din 17 martie 1929.

⁹ Vezi „Tînărul leninist”, nr. 4 din 1 octombrie 1931.

¹⁰ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 30 din 24 noiembrie 1929.

În cadrul conferințelor publice organizate de P.C.R. au fost expuse materiale care arătau realitatea înfloritoare din Țara socialismului, ca, de pildă, „Situția muncitorimii în țările capitaliste și în Uniunea Sovietică”¹, „Exemplul Rusiei Sovietice pentru oamenii muncii din țările capitaliste”². Totodată au fost pregătite și prezentate programe culturale și piese de teatru ale autorilor ruși și sovietici, ca, de pildă, *Azilul de noapte* de M. Gorki, cu care a debutat primul teatru muncitoresc din România³.

Cu prilejul comemorării morții lui Lenin, P.C.R. a organizat an de an campanii de luptă pentru apărarea U.R.S.S. și pentru popularizarea în rândurile maselor largi ideile genialului conducător și învățător al proletarietului de pretutindeni. În 1929 această campanie s-a desfășurat sub lozina însușirii cât mai aprofundate a învățăturii leniniste⁴. În 1930 și 1931 comemorarea lui Vladimir Ilici s-a caracterizat prin lupta și mai aprigă a maselor populare din România împotriva pregătirilor războiului anti-sovietic, pentru apărarea revoluționară a U.R.S.S. În 1931 a fost organizată săptămîna L.L.L. (Lenin, Liebknecht, Luxemburg)⁵. „Lupta de clasă” a înființat o rubrică permanentă intitulată „Colțul lui Lenin”.

Subliniind marele rol al lui V.I. Lenin în făurirea U.R.S.S. și contribuția Uniunii Sovietice la menținerea păcii în lume, ziarul „Înainte” scria : „Lenin s-a stins, dar trăiește opera sa. Trăiește și va trăi U.R.S.S. Trăiește și va trăi Internaționala Comunistă. Trăiește leninismul”⁶.

De remarcat că, în 1931, Uniunea Tineretului Comunist din România a avut un rol tot mai mare atît în demascarea pregătirilor războiului anti-sovietic, cît, mai ales, în educarea recruților și a soldaților. Prin presă, prin discuții de la om la om, prin răspîndirea de materiale cu conținut revoluționar și prin alte forme de propagandă, U.T.C. arăta ostașilor că burghezia urmărește să-i folosească drept carne de tun în războiul antisovietic, război care le va aduce nenorociri, iar celor bogați profituri fabuloase.

Din inițiativa și sub conducerea organizației revoluționare de tineret din România, în mai 1931 au apărut ziarul „Cazarma”, organ antimilitarist al C.C. al U.T.C., în noiembrie 1931 „Brazda”, organ al C.C. al U.T.C., care avea următorul moto : „Toți la apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice, patria proletariatului mondial”, în iunie al aceluiași an, „Ostașul roșu”, organ al tineretului comunist.

Congresul al V-lea al P.C.R., care a condamnat cu tărie lupta fracționistă fără de principii din 1929—1930, a înarmat partidul, pe baza învățăturii marxist-leniniste, cu o strategie și tactică corespunzătoare situației economice, politice și sociale din țara noastră, arătînd

¹ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 3 din 20 ianuarie 1929.

² A.C.I.I.P., fond 5, dosar nr. 1 092, filele 163—164.

³ Vezi „Viața muncitoare”, nr. 9 din 3 martie 1929 și nr. 13 din 31 martie 1929.

⁴ Ibidem, nr. 3 din 20 ianuarie 1929.

⁵ Vezi „Apărătorul proletar”, nr. 1 din ianuarie 1930 ; „Steagul roșu”, nr. 8 din decembrie 1931.

⁶ „Înainte”, nr. 3 din 20 ianuarie 1929.

drumul pe care trebuia să-l parcurgă partidul pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă¹.

Și în problema organizării și întăririi luptei antirăzboinice, Congresul a dat o serie de directive însemnate.

Punînd în centrul atenției partidului sarcina apărării revoluționare a U.R.S.S. contra criminelor pregătiri de război ale imperialiștilor, Congresul al V-lea a arătat că un război împotriva Uniunii Sovietice va fi, totodată, un război îndreptat împotriva maselor muncitoare din România. Partidului îi revenea sarcina mobilizării intense a maselor sub această lozincă. „Numai lupta revoluționară a maselor — se arată în documentele congresului — poate împiedica un nou măcel, o nouă intervenție contra-revoluționară împotriva U.R.S.S.”².

Congresul a subliniat că fiecare acțiune politică sau economică a partidului, fiecare acțiune a muncitorilor, țăranilor etc. trebuie legată de lupta contra războiului.

Aplicînd în mod creator sarcinile trasate de Congresul al V-lea, P.C.R. a găsit noi metode de luptă antirăzboinică și de popularizare a U.R.S.S., obținînd o serie de succese importante. Astfel, chiar de la începutul anului 1932 a fost creată organizația de masă legală „Comitetul antirăzboinic”, iar în 1934 „Amicii U.R.S.S.”. Sub presiunea luptei maselor, conduse de P.C.R., în 1934 au fost restabilite relațiile diplomatice cu U.R.S.S.

Congresul al V-lea a stabilit drept sarcină principală întărirea legăturilor partidului cu masele, a legăturilor sale cu detașamentele principale ale clasei muncitoare — din industria grea, din Valea Jiului, de la Atelierele C.F.R. și întreprinderile petroliere.

Pe baza liniei date de congres, partidul a organizat și condus istoricele lupte eroice din ianuarie—februarie 1933, care au însemnat o cotitură în viața partidului și în lupta revoluționară a clasei muncitoare³.

Lupta pentru pace și prietenie cu U.R.S.S., sarcină care a stat în permanență la loc de frunte în programul P.C.R., a fost îndeplinită în acei ani în condițiile unei cumplite terori dezlănțuite de autoritățile burghezo-moșierești. Ea a cunoscut o amploare mai mare cu prilejul zilei de 1 august, de 7 Noiembrie etc., cînd partidul a obținut noi și noi succese, cînd lupta devenea mai intensă, mai impunătoare. Lozincile sale au fost prezente

¹ Din dezbaterile la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961... „Scnteia”, nr. 5375 din 11 decembrie și 5382 din 18 decembrie 1961.

² Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933, vol. III, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 283—284.

³ Din dezbaterile la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961... „Scnteia”, nr. 5382 din 18 decembrie 1961.

în fabrici, în uzine, în sate și în cazărmi. Numărul oamenilor muncii care își exprimau protestul contra pregătirilor războiului antisovietic creștea mereu.

Cu toate condițiile deosebit de grele, în anii 1928—1931, P.C.R., conducătorul luptei maselor pentru pace și prietenie cu U.R.S.S., deși se afla în adâncă ilegalitate, a știut să găsească, în condiții deosebit de grele, forme de luptă și metode de a pătrunde cât mai adânc în mase, de a strânge legăturile cu cei asupriți și exploatați. Partidul comunist a folosit metode de agitație și propagandă de luptă pentru pace și prietenie cu U.R.S.S., ca adunări publice, manifestații de stradă, serbări populare, excursii, conferințe, muncă de la om la om, răspîndiri de manifeste, fluturări, arborări de steaguri și o largă publicitate, mai ales de popularizare în presa ilegală și legală, cum era „Lupta de clasă”, „Scînteia”, „Steagul roșu”, „Tînărul leninist”, „Viața muncitoare”, „Înainte”, „Apărătorul proletar” și multe altele.

La chemările P.C.R. de luptă pentru pace și prietenie cu U.R.S.S. masele au răspuns cu mult elan. Dar manifestațiile ce au avut loc în întreaga țară s-au desfășurat uneori izolat, simțindu-se lipsa unui coordonator, tocmai datorită faptului că partidul era rupt în două de criminalele lupte fracționiste.

Nucleul sănătos din sînul P.C.R., cu sprijinul Internaționalei Comuniste, a reușit să lichideze, în anul 1930, criminalele lupte fracționiste astfel că partidul „a devenit apt să organizeze și să conducă lupta clasei muncitoare și a maselor populare, să se situeze permanent în avangarda oamenilor muncii”¹.

Zdrobirea fracționismului a dus la învierea întregii activități a partidului, fapt care a impulsionat atît lupta pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică, cît și popularizarea istoricelor succese ale poporului sovietic în construirea socialismului.

Aflînd adevărul despre U.R.S.S., masele răspundeau cu mai mare însuflețire la chemările partidului. Ele doreau cu ardoare înlăturarea regimului capitalist, de cruntă exploatare, și-și dădeau seama că numai partidul comunist le poate conduce spre izbîndă.

Lupta proletariatului din țara noastră pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică izvora din internaționalismul proletar, ideologia și politica solidarității internaționale a muncitorilor și a tuturor oamenilor muncii, din convingerea fermă asupra justetei cauzei popoarelor sovietice, din aprobarea deplină a politicii interne și externe a Statului sovietic, pe care masele muncitoare din patria noastră o sprijineau și o susțineau, considerînd-o propria lor politică. Superioritatea categorică a socialismului față de capitalism a ieșit cu pregnanță în evidență și în acea perioadă, ceea ce a avut o puternică influență asupra procesului de radicalizare a maselor din lumea întreagă și a stimulat forțele proletariatului din România în lupta împotriva sistemului capitalist.

¹ Din dezbaterile plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie..., „Scînteia”, nr. 5375 din 11 decembrie 1961.

БОРЬБА НАРОДНЫХ МАСС РУМЫНИИ ПОД РУКОВОДСТВОМ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЗА МИР И ДРУЖБУ С СССР (1928—1931 гг.)

РЕЗЮМЕ

Автор ставит себе целью показать борьбу румынских народных масс под руководством Коммунистической партии Румынии, за мир и дружбу с СССР между 1928 и 1931 гг.

Автор специально останавливается на манифестациях, организованных и руководимых партией, в особенности в связи с такими датами как 1 августа — день борьбы против войны вообще и, в тот период, против подготовки войны с Советским Союзом, в частности — 7 Ноября и т.д. Эти проявления солидарности выливались в забастовки, уличные демонстрации, собрания, лекции. В этот период имели место, например 1 августа, забастовки, демонстрации и собрания в городах Бухарест, Арад, Тыргу-Муреш, Яссы, Галац, Турда и др.

Демонстрацией преданности СССР явились также забастовки и манифестации, имевшие место в Бухаресте, Плоешти, Яссах, Клуже, Турну-Северине. С одной стороны, это было проявление пролетарского интернационализма трудящихся Румынии, а с другой стороны, способствовало укреплению связей партии с массами. В связи с этим КПР широко развернула агитационную работу и пропаганду путем распространения листовок, брошюр и т.п., вывешивания флагов, опубликования многочисленных статей на страницах газет и журналов как легальных, так и подпольных: „Лупта де класă”, „Скынтея”, „Стягул Рошу”, „Тынэрул ленинист”, „Ифжумункас”, „Вьяца мунчитоаре”, „Бнаинте”, „Апэрэторул пролетар” и многих других; в этих статьях широко освещались огромные успехи молодого советского государства в годы первой пятилетки, о которых автор также говорит в статье.

Материалы, издаваемые КПР, распространялись в городах, на фабриках, в казармах, в деревнях.

Безошибочно встречая террор и гонения, КПР сумела довести до широких масс правду о родине социализма и тем самым еще больше мобилизовать их на борьбу с буржуазно-помещичьим режимом Румынии.

LA LUTTE DES MASSES POPULAIRES DE ROUMANIE, SOUS LA DIRECTION DU PARTI COMMUNISTE, POUR LA PAIX ET L'AMI- TIÉ AVEC L'U.R.S.S. (1928—1931)

RÉSUMÉ

L'article et une relation de la lutte déployée par les masses populaires de la Roumanie, entre 1928 et 1931, sous la direction du Parti Communiste, en faveur de la paix et de l'amitié avec l'U.R.S.S.

L'auteur insiste spécialement sur les manifestations organisées et dirigées par le parti, à l'occasion de certaines dates telles que le 1er août — journée de la lutte contre la guerre en général et, à cette époque, contre les préparatifs d'une guerre contre l'U.R.S.S. en particulier, — le 7 Novembre, etc. Ces démonstrations de solidarité prirent la forme de grèves, de manifestations de rue, de meetings et de conférences. Au cours de cette période, des grèves, des manifestations et des meetings eurent lieu de 1er août à Bucarest, Arad, Tîrgu-Mureş, Jassy, Galatz, Turda et ailleurs. De même pour le 7 Novembre, afin de témoigner leur attachement à l'U.R.S.S., les masses ouvrières organisèrent des grèves et des manifestations à Bucarest, Ploieşti, Jassy, Cluj et Turnu-Severin. Ces actions, expression de l'internationalisme prolétarien des ouvriers de Roumanie, contribuèrent à resserrer les liens qui unissaient le parti aux masses. A cet effet le P.C.R. déploya en outre une propagande intense, en diffusant des manifestes, des brochures, etc., en faisant arborer le drapeau rouge, ainsi que sous forme de nombreux articles publiés dans les feuilles et les revues illégales et légales telles que „Lupta de clasă” („La Lutte de classes”), „Scînteia” („L'Étincelle”), „Steagul roşu” („Le Drapeau rouge”), „Tînărul leninist” („Le Jeune léniniste”), „If jumunkas” („Le Jeune ouvrier”), „Viaţa muncitoare” („La Vie ouvrière”), „Înainte” („En avant”), „Apărătorul proletar” („Le Défenseur prolétarien”), etc., qui faisaient connaître les gigantesques succès du jeune Etat soviétique au cours du premier plan quinquennal — que l'auteur s'attache également à rappeler dans ses articles. Les matériaux édités par le P.C.R. étaient diffusés dans les villes, les fabriques et les casernes, ainsi que dans les villages.

Affrontant la terreur et les persécutions, le P.C.R. réussit à porter à la connaissance des masses la vérité sur la patrie du socialisme et à les mobiliser ainsi, plus activement encore, dans la lutte contre le régime bourgeois-agrarien de Roumanie.

O IMPORTANTĂ FIGURĂ A DIPLOMAȚIEI EUROPENE — NICOLAE TITULESCU

(CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 80 DE ANI DE LA NAȘTEREA SA)

DE

ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI și I. M. OPREA

O dată cu victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și instaurarea dictaturii proletariatului în Rusia, frontul statelor imperialiste a suferit o spărtură iremediabilă. Lumea a fost scindată în două sisteme social-economice diametral opuse : capitalismul și socialismul. S-a dat astfel o puternică lovitură imperialismului internațional, fapt care a inaugurat o nouă epocă în istoria mondială. Acest eveniment de însemnătate internațională a produs o adâncă înrîurire asupra mișcării muncitorești din întreaga lume și a determinat o schimbare radicală a raportului în care se găseau forțele în luptă.

Influența imensă asupra relațiilor internaționale exercitată de primul stat socialist — devenit bază de neclintit a tot ce este revoluționar și înaintat — a inspirat îngrijorare și teamă cercurilor monopoliste. Sub imperiul acestei temeri și totodată urmărind să înrobească din nou popoarele Rusiei abia eliberate de sub jugul exploatării capitaliștilor și moșierilor, reacțiunea internațională a încercat pe toate căile și cu toate forțele de care a dispus să sugrume puterea sovietică și să reintroducă vechile stări de lucruri în Rusia.

Imediat după încetarea primului război mondial, statele imperialiste în frunte cu S.U.A., Anglia și Franța au început, paralel cu organizarea și desfășurarea intervenției antisovietice, să țesească un adevărat păienjenis de relații internaționale în mrejele cărora căutau să prindă toate țările capitaliste mari și mici cu scopul de a pregăti și dezlănțui un nou război împotriva Statului Sovietic. Un asemenea sistem de relații s-a oglindit în tratatul de pace încheiat la Versailles în iunie 1919 ca și în tratatele încheiate în anii următori.

Consemnând împărțirea lumii capitaliste între puterile imperialiste care au ieșit învingătoare în primul război mondial, tratatul de la Versailles, printre alte clauze stipulate, arunca o serie de obligații financiare și

economice deosebit de grele asupra Germaniei învinse, plasînd această țară într-o situație care o înlătura pentru cîtva timp din rîndul concurenților reductabili ai marilor state capitaliste și în primul rînd ai Americii, Franței și Angliei. Curînd sistemul tratatelor de la Versailles care reflecta toate contradicțiile existente atunci între țările capitaliste a început să trosnească din încheieturi.

Deși apăsată de obligațiile financiare excesive, Germania, dispunînd de imense resurse înterne, a început să-și restabilească treptat pozițiile economice pierdute și să se pregătească în vederea unor acțiuni revanșarde. Politica magnaților germani, îndreptată spre refacerea potențialului economic și militar al Germaniei, a fost în mod nemijlocit susținută mai întîi camuflat apoi din ce în ce mai fățiș de către cercurile imperialiste din S.U.A., Anglia și Franța, cu scopul de a orienta agresiunea germană împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Sub pretextul luptei împotriva clauzelor tratatului de la Versailles, Germania, refăcîndu-și potențialul economic și folosindu-se de ascuțirea contradicțiilor dintre puterile învingătoare, a pornit pe calea pregătirii unui nou război mondial. În urma conferinței de la Locarno (octombrie 1925) Germania a obținut asigurarea limitării obligațiilor sale față de puterile învingătoare. Acesta era doar un avans dintr-un lung șir de concesiuni pe care imperialiștii anglo-franco-americani aveau să le acorde militaristilor germani, cu scopul de a-i pregăti pentru o agresiune împotriva Uniunii Sovietice.

Inspirați din culise de către Statele Unite ale Americii, reprezentanții Angliei, Franței, Germaniei, Italiei și Belgiei au depus nu puține eforturi la conferință ajungînd la încheierea unui așa-numit pact în virtutea căruia se garanta inviolabilitatea granițelor Franței, Belgiei și Germaniei. Faptul că în acest pact nu se acorda nici o garanție împotriva unei eventuale violări a frontierelor apusene ale Poloniei și Cehoslovaciei, ca participante la conferință, dovedea că cercurile imperialiste intenționau să faciliteze trecerea agresorului german spre Uniunea Sovietică prin coridorul format de teritoriile cehoslovace și poloneze. Astfel, acordurile de la Locarno au pregătit complotul împotriva popoarelor sovietice, polonez și ceh. În perioada care a urmat conferinței, Germania a intensificat pregătirile pe plan politic și militar în vederea revizuirii frontierelor fixate prin tratatele de la Versailles. Politica revizionistă promovată de cercurile conducătoare revanșarde germane, cărora li s-au alăturat mai tîrziu și alte state capitaliste ca Japonia, Italia, Bulgaria și Ungaria, lovea însă în interesele imperialiștilor anglo-francezi care au adoptat un anumit timp o poziție anti-revizionistă. Cu excepția unor personalități politice clarvăzătoare și realiste, cercurile diplomatice ale puterilor învingătoare, exponenți direcți ai intereselor monopoliste, în special engleze și americane, au desfășurat concomitent cu o temporară activitate aparent antirevizionistă o continuă acțiune de sprijinire materială și morală a agresorilor. Leit-motivul acestui sprijin l-a constituit orientarea agresiunii spre răsărit, împotriva primului stat socialist din lume.

Credincioasă principiului coexistenței pașnice și al colaborării între state cu sisteme social-economice diferite, Uniunea Sovietică, al cărei pres-

tigiu creștea neîncetat, a militat sincer și consecvent pentru menținerea păcii și a unor relații de bună vecinătate. Fără a avea legătură cu tratatele de la Versailles și cu acordurile de la Locarno, Uniunea Sovietică s-a pronunțat împotriva acțiunilor agresive ale Germaniei.

Evoluția situației internaționale lăsa să se întrevadă, încă din perioada imediat următoare primului război mondial, apariția a două tendințe în politica externă a statelor capitaliste, și anume: tendința revizionistă a Germaniei și tendința antirevizionistă a puterilor învingătoare în frunte cu Franța și Anglia. Această din urmă tendință pe lângă că a purtat un caracter vremelnic, a fost promovată numai de anumite cercuri politice din țările respective și a dispărut treptat pe măsură ce potențaii anglo-francezi au capitulat în fața politicii agresorilor fasciști.

Statele capitaliste mici căutau să-și orienteze politica externă conform liniei uneia sau alteia din aceste tendințe, devenind astfel sateliții marilor puteri imperialiste și contribuind în ultimă instanță, direct sau indirect, la eforturile acestora de a pregăti agresiunea împotriva Țării Sovietelor.

România burghezo-moșierească n-a rămas în afara acestor sfere de atracție. Mînată de interesele ei economice și politice, o parte din cercurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii romine acționa în direcția apropierii de Germania, în timp ce altă parte se pronunța în favoarea orientării spre Franța.

De la sfîrșitul primului război mondial și pînă în anul 1936 în politica externă a Romîniei burghezo-moșierești a dominat influența politicii franceze. O asemenea orientare a fost determinată de interesele Romîniei de a menține în vigoare sistemul tratatelor de la Versailles, sistem în care după cîțiva ani de la încheiere apăruseră deja primele fisuri. La apropierea Romîniei de linia politicii externe franceze au contribuit mai ales după instaurarea hitlerismului în Germania, luptele muncitorești din interiorul țării, lupte care ilustrau că masele muncitoare conduse de partidul comunist sînt hotărîte să acționeze ferm în direcția apărării păcii și a cuceririi de libertăți democratice. După ajungerea la putere a hitleriștilor, anumite cercuri politice burgheze din România au căutat apropierea de Uniunea Sovietică, singura în măsură să asigure menținerea independenței naționale și apărarea țării noastre împotriva agresiunii fasciste.

O înțelegere clară a evoluției evenimentelor internaționale, și totodată a necesității de a orienta politica externă a Romîniei pe linia politicii anti-revizioniste, a dovedit diplomatul român Nicolae Titulescu. Născut la 4 martie 1882¹, Titulescu a făcut strălucite studii în țară și străinătate, fiind de două ori laureat al Facultății de drept din Paris. El a fost unul dintre acei puțini oameni de stat ai Romîniei burghezo-moșierești care au promovat o politică de stăvilire a fascismului internațional și în special a celui german. Om de o vastă cultură, înzestrat cu un excepțional talent oratoric și cu un ascuțit spirit analitic, N. Titulescu a devenit în perioada dintre cele două războaie mondiale o remarcabilă figură a vieții publice din România, o personalitate de prim rang pe arena diplomației europene.

¹ Arhiva de Stat, reg. Craiova, dosar N. Titulescu (actul de naștere); cf. Arhiva M.A.E., dosar 77 T 34, vol. II (cererea lui N. Titulescu de pensionare).

Ca profesor de drept și avocat, el și-a însușit întinse cunoștințe din domeniul științelor juridice, afirmându-se curînd pe scena vieții publice românești și internaționale. În 1912, Titulescu ajunge pentru prima oară deputat în parlament. În guvernele care s-au perindat la cirna țării între anii 1917—1922, el deține portofoliul finanțelor, participînd în același timp la lucrările conferinței de pace de la Paris, fiind unul dintre semnatarii tratatelor de pace de la Trianon și Saint-Germain.

Adevărata carieră diplomatică a lui N. Titulescu a început în anul 1922 cînd a fost numit ministru plenipotențiar la Londra. De la aceasă dată el a reprezentat țara la diferite conferințe internaționale, în calitate de delegat permanent la Liga Națiunilor și apoi din 1927 pînă în 1936, cu excepția anilor 1928—1932, ca ministru de externe al Romîniei.

De-a lungul întregii sale cariere politice și diplomatice, N. Titulescu s-a situat pe pozițiile clasei burgheze, clasă în sinul căreia s-a format și ale cărei interese le-a exprimat.

Spiritul concepțiilor burgheze de care a fost dominată gîndirea lui Nicolae Titulescu s-a reflectat integral și în acțiunile sale, politice și sociale, acțiuni care, după cum arată V. I. Lenin, constituie singurul criteriu după care trebuie să se judece gîndurile și sentimentele reale ale personalităților reale¹. Întreaga activitate a lui Titulescu prezintă în general limitele proprii diplomatului și omului de stat burghez. Nici prin ideile pe care le-a promovat, nici prin acțiunile pe care le-a întreprins, Nicolae Titulescu n-a manifestat vreo tendință de a evada din cercul acestor concepții. Ceea ce se remarcă însă în mod deosebit la el este luciditatea și realismul cu care sesiza și aprecia apariția unor factori noi în viața politică internațională, factori de natură să imprime politicii externe a statelor o nouă orientare. Titulescu, scrie istoricul polonez S. Mikulicz : „... se impunea printre altele prin două mari calități : capacitatea de a observa primejdiile și de a da soluțiile politice cele mai nimerite în încercările de apărare în fața acestor primejdii”². Chipul realist de a vedea lucrurile a permis lui Titulescu să înțeleagă marea primejdie pe care ascensiunea fascismului în Europa o reprezenta atît pentru civilizație și cultura omenirii în general, cît și pentru pacea popoarelor în special. Activitatea lui diplomatică desfășurată în favoarea menținerii păcii a căpătat amploare în perioada care a urmat instaurării hitlerismului în Germania. „După instaurarea regimului fascist în Germania, Titulescu a devenit un adept înflăcărat al principiilor securității colective și al apropierei Romîniei de U.R.S.S.”³. În această perioadă el a militat activ în cadrul forurilor internaționale ca : Liga Națiunilor, Mica Înțelegere (Mica Antantă) și Înțelegerea Balcanică, urmărind fie preîntîmpinarea unor acte agresive din partea statelor revizioniste, fie încetarea agresiunii deja dezlănțuite. Prin poziția pe care a adoptat-o în acești ani în favoarea păcii, prin atitudinea sa fermă împotriva agresiunii fascismului, prin politica de apropiere a Romîniei de

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 1, Buc., Ed. P.M.R., p. 401.

² S. Mikulicz, *Influența diplomației Sanației asupra răsturnării lui Titulescu*, în „Probleme Internaționale”, nr. 7—8/1959 (revistă editată de Institutul polonez pentru probleme internaționale).

³ *Diplomaticeski slovar*, vol. II, Gospolitzdat, Moskva, 1950, p. 813.

Uniunea Sovietică, N. Titulescu și-a înscris numele printre cele mai de seamă figuri ale istoriei diplomației europene.

Înrăutățirea situației economice a țărilor capitaliste în timpul crizei de supraproducție din anii 1929—1933 s-a răsrînt în mod negativ și asupra relațiilor internaționale într-o măsură însemnată. Aceasta s-a reflectat deosebit de pregnant în întetirea luptei dintre cercurile imperialiste pentru acapararea unor debușeuri cât mai mari și în general pentru reîmpărțirea sferelor de influență asupra pieții mondiale. Concomitent cu ascuțirea contradicțiilor dintre imperialiști se desfășura în mod febril procesul formării unui vast complot imperialist pentru ieșirea din criză pe contul Uniunii Sovietice.

Ceea ce a marcat o înăsprire bruscă a raporturilor dintre state a fost acapararea puterii în Germania de către hitleriști la începutul anului 1933. Ajungerea la putere a fasciștilor germani, în ale căror planuri agresive de dominare a lumii formula „Drang nach Osten” ocupa un loc central, a constituit o adevărată amenințare la adresa păcii popoarelor. Camuflindu-se la adăpostul frazeologiei pacifiste, hitleriștii au subminat pas cu pas sistemul tratatelor de la Versailles. Cu sprijinul financiar al imperialiștilor anglo-franco-americani, ei au început să se înarmeze într-un ritm vertiginos, primejdind independența națională a popoarelor.

În aceste condiții, discuțiile duse în cadrul Ligii Națiunilor cu privire la adoptarea unor măsuri pentru apărarea păcii nu erau decât manevre menite să inducă în eroare opinia publică internațională. Singurul stat care s-a ridicat hotărît și consecvent împotriva acțiunilor Germaniei de a revizui status-quo-ul teritorial a fost Uniunea Sovietică. Hotărîtă să apere pacea și să mențină relații de bună vecinătate între state, Uniunea Sovietică nefiind încă membră a Ligii Națiunilor, a desfășurat o vastă activitate în vederea dezarmării efective și a creării unui sistem de securitate colectivă.

La conferința de dezarmare, ale cărei lucrări au durat din februarie 1932 pînă în 1934, guvernul sovietic a prezentat o propunere cu privire la dezarmarea generală și totală, propunere care însă a fost respinsă de către delegațiile statelor capitaliste.

În această etapă se înregistrează o schimbare vădită în atitudinea Micii Antante față de Uniunea Sovietică al cărei prestigiu pe plan internațional era în plină creștere. O asemenea schimbare în politica pe care Mica Antantă a dus-o ani de-a rîndul împotriva Uniunii Sovietice și a mișcării revoluționare din Peninsula Balcanică a fost determinată de doi factori de seamă, și anume: teama față de pericolul pe care îl prezenta hitlerismul pentru independența și securitatea țărilor membre ale Micii Antante și presiunea exercitată de popoarele acestor țări asupra cercurilor conducătoare interne. În politica externă a Romîniei, ca membră a Micii Antante, se accentuează în mod vizibil tendința apropierii de Uniunea Sovietică. Această tendință a fost determinată de asemenea atît de necesitatea apărării țării împotriva expansiunii hitleriste, cît și de presiunea exercitată de mișcarea muncitorească și îndeosebi de eroicele lupte din ianuarie-

februarie 1933 ale ceferiștilor și petroliștilor asupra cercurilor burgheziei și moșierimii române.

Eforturi mari, menite să imprime pentru o anumită perioadă politicii externe a României un nou curs, a depus diplomatul Nicolae Titulescu. După instaurarea regimului fascist în Germania, Titulescu, fără a se lăsa influențat de propaganda prin care cercurile reacționare căutau să infiltreze otrava antisovietismului în conștiința oamenilor cinstiți, a devenit un partizan fervent al principiilor securității colective și al apropierii României de U.R.S.S. Incontestabil că noua sa orientare a avut la bază convingerea că politica externă promovată de guvernul sovietic vine în întâmpinarea năzuinței de pace a popoarelor, convingere care își găsește izvorul în capacitatea lui de a sesiza cu precizie cine, pe arena internațională a vieții politice și diplomatice, dorește în mod sincer menținerea păcii și cine urmărește să dezlănțuiască uraganul războiului. Această schimbare survenită în poziția lui Titulescu față de problema căilor și mijloacelor de preîntâmpinare a războiului s-a născut însă pe terenul intereselor țării noastre de a-și păstra independența națională amenințată de fascism, interese pe care diplomatul român dominat de sentimente patriotice le apăra în acea perioadă. Ea corespundea totodată și politicii externe dusă în acea vreme de Franța, pe care Titulescu a urmat-o în mod fidel și consecvent. Această orientare a diplomatului român era fără îndoială dovada unei înțelegeri realiste a problemelor ce se puneau în fața României și în general a tuturor țărilor vizate de expansiunea imperialismului german. Trebuie însă amintit aci că schimbarea orientării lui Titulescu în ceea ce privește soluționarea problemelor internaționale în spiritul năzuinței de pace a popoarelor n-a fost însoțită de o abandonare a principiilor generale de clasă ale politicii burghezo-moșierești. Dimpotrivă, și în cadrul noii sale orientări Titulescu a continuat să țină seamă de aceste principii, să le respecte. Fără a ignora natura de clasă a resortului care-l împingea pe Titulescu să acționeze în direcția arătată, trebuie recunoscut că acest om de stat a adus, prin eforturile depuse, un apreciabil aport la lupta pentru menținerea păcii.

Nu rare au fost prilejurile când Titulescu s-a manifestat în scris sau în activitatea diplomatică pentru aplicarea principiilor securității colective și asigurarea păcii între popoare. Răspunzând invitației „Asociației pentru promovarea păcii” din Berlin, Titulescu a ținut la începutul anului 1932 în sala Reichstagului o conferință intitulată *Dinamica păcii*. Ideile și tezele dezvoltate cu acest prilej lasă să se vadă limpede că diplomatul român era preocupat încă din această etapă, într-o însemnată măsură, de problema dacă omenirea posedă în vremea lui destulă tărie morală și acea putere care să îngăduie speranța că forța brutală va pierde tot mai mult predominarea în rezolvarea conflictelor dintre națiuni¹. Acestei întrebări Titulescu îi dă un răspuns afirmativ, precizând că : „Lumea are în fața ei posibilități nelimitate... ”². În cadrul aceleiași conferințe, pledînd pentru excluderea forței ca mijloc de rezolvare a diferendelor dintre state și înlocuirea ei cu

¹ Vezi B. Brănișteanu, *N. Titulescu, Amintiri, note, reflexii*, București, 1945, p. 73.

² *Ibidem*, p. 83.

metoda tratativilor, el spunea : „Nimeni nu-și va închipui că pacea eternă e asigurată pe pământ prin ce s-a făcut pînă acum, căci aceasta ar însemna să crezi că cu cîteva iscălituri s-a desăvîrșit în cîteva ani misiunea pe care omenirea e chemată s-o îndeplinească. Dar e greu să contesti că legiferației internaționale îi revine misiunea de a asigura pacea, căci dacă contesti aceasta la ce altă metodă s-ar putea recurge decît la suveranitatea forței? Dacă însă o repudiem pe aceasta, ce altă lege internațională s-ar putea elabora mai întîi de nu aceea care desființează dreptul de război însuși”¹. În încheierea expunerii, Titulescu definește și mai precis linia sa de conduită în politica externă și metoda pe care o preconiza pentru soluționarea litigiilor internaționale. În acest sens el spunea : „Întrucît privește lupta însăși, este exact că ea formează o lege naturală a vieții... Toată viața e o luptă. Dar lupta nu reclamă neapărat distrugerea fizică a oamenilor. Și ce armă de luptă mai bună se poate imagina . . . decît o campanie împotriva tuturor prejudecăților, a tuturor superstițiilor, a tuturor ereziilor care tulbură sufletele noastre, pentru ca apoi în imensul, nelimitatul domeniu al luptei pentru idei să descoperim după fiecare bătălie nu moartea, ci noi cauze pentru a trăi”². În spiritul acestor idei umaniste și ale vederilor sale realiste, Titulescu își fixează poziția în cadrul dezbaterilor privitoare la problema apărării păcii. Cu fiecare prilej el atrăgea atenția asupra agravării situației internaționale ca urmare a manifestărilor agresive ale hitlerismului și denunța politica de capitulare a marilor puteri imperialiste în fața creșterii pericolului fascist. De pildă, în cursul dezbaterilor care au avut loc la începutul lunii martie 1933 în comisiile de externe ale parlamentului, Titulescu spunea : „Situația internațională este din cele mai îngrijorătoare. Ultimele evenimente o dovedesc cu prisosință. Evenimente noi sînt încă posibile și ele nu pot constitui o surprindere decît pentru acei care nu au urmărit și nu cunosc deaproape evoluția politicii externe și interne a diferitelor state europene. În fața unei atari situații nici un om cu răspundere nu poate rămîne pasiv”³. Sintetizînd conținutul acestei expuneri, Titulescu conchide : „Cînd pacea este amenințată nu se răspunde cu războiul, ci cu organizarea păcii”⁴.

Noile evenimente care s-au succedat pe plan internațional prevesteau o și mai mare încordare a relațiilor între state. În acest sens pregătirile Germaniei de a spori efectivele armatei peste limita fixată prin tratatul de la Versailles, hotărîrea adoptată de către Japonia în martie 1933 de a ieși din Liga Națiunilor pentru a avea mîină liberă să continue războiul început încă din septembrie 1931 în vederea cuceririi Chinei, politica de concesiuni dusă de către cercurile imperialiste din Franța, Anglia și America față de agresiunea fascistă, constituie indicii grăitoare.

Alarmat de acțiunile prin care cercurile imperialiste anglo-franceze încurajau pe agresori cu scopul de a-i determina să dezlănțuie atacul împotriva Uniunii Sovietice și îngrijorat de soarta țărilor asupra cărora norii negri ai fascismului se ridicau amenințători, Titulescu a căutat să

¹ Vezi B. Brănișteanu, *N. Titulescu, Amintiri, note, reflexii*, București, 1945, p. 80.

² *Ibidem*, p. 87.

³ „Dimineața”, 18 martie 1933.

⁴ *Ibidem*.

obțină de la marile puteri antirevizioniste noi garanții care să asigure apărarea independenței naționale a României și a celorlalte țări membre ale Micii Antante. În acest scop el a sosit la Paris, la începutul lunii mai 1933, unde a declarat cercurilor conducătoare franceze: „Dacă Franța renunță la misiunea ei sfântă de apărătoare a micilor puteri, noi ne vom descurca și fără ea... În ceea ce mă privește, misiunea mea este să vă atrag atenția în mod sincer că revizuirea tratatelor va însemna război după care va urma bolșevizarea Europei”¹. Așadar Titulescu se ridica împotriva revizuirii frontierelor și din considerentul că această revizuire atrăgea după sine în mod nemijlocit dezlănțuirea unui nou război mondial, cu consecințe grave pentru dominația capitalismului. Fiind un burghez clarvăzător, Titulescu a prevenit cercurile burgheziei internaționale asupra acestor consecințe, și în special asupra ceea ce el a numit „bolșevizarea Europei”, perspectivă de care el însuși se teme. Invocarea acestei perspective atât de sumbre pentru burghezia din Europa care ar putea să dezlănțuie războiul, servea lui Titulescu și ca argument menit să pledeze în favoarea menținerii statu-quo-ului teritorial al României, ceea ce convenea cercurilor conducătoare din țara noastră.

Aceeași poziție de combatere a planurilor revizioniste a adoptat diplomatul român și în convorbirile pe care le-a avut cu guvernanții de la Londra, Roma și Berlin, devenind prin aceasta ținta atacurilor presei reacționare germane, ca și a celei engleze și italiene².

O intensă activitate în direcția adoptării măsurilor menite să stăvilească agresiunea fascistă a depus Titulescu la conferința de dezarmare (1932—1934), în cadrul căreia delegațiile marilor țări capitaliste, în ciuda eforturilor depuse de reprezentanții Uniunii Sovietice pentru preîntâmpinarea agresiunii, manifestau tendința vădită de a reduce înarmările celorlalte state și de a menține și spori în același timp propriile lor forțe armate. La această conferință, la care Uniunea Sovietică a apărât în mod consecvent principiul dezarmării generale și totale, Titulescu a cerut energic, în numele Micii Înțelegeri, reducerea efectivelor militare pe baza efectivelor legale consemnate în tratatele internaționale³. El și-a dat seama tot mai mult de conținutul valoros al propunerilor făcute de către delegația sovietică la conferință și a căutat cu acest prilej, ca și în perioada care a urmat, să se situeze în rezolvarea unor probleme importante pe un punct de vedere apropiat, iar uneori identic cu acela al Uniunii Sovietice.

Inițiativa luată de Uniunea Sovietică la conferința pentru dezarmare în vederea definirii agresorului a găsit în Titulescu un puternic susținător. El s-a raliat fără rezerve propunerii sovietice de a se adopta o convenție care să definească precis și complet ce înseamnă agresiune și cine trebuie considerat agresor, deoarece vedea în această inițiativă o nouă verigă în sistemul de măsuri luate de guvernul sovietic pentru consolidarea păcii și securității în lumea întreagă.

¹ Geneviève Tabouis, *20 лет дипломатической борьбы*, Москва, 1960, стр. 189.

² „Dimineața”, 23 aprilie 1933.

³ „Dimineața”, 5 martie 1933.

În pofida atitudinii negative adoptată de Anglia, Franța și S.U.A., convențiile privitoare la definirea agresorului au fost semnate la Londra în zilele de 3 și 5 iulie 1933 de către o serie de state.

Prin încheierea acestor convenții s-a dat pentru prima dată în istoria dreptului internațional o definiție clară, precisă și cuprinzătoare noțiunii de agresiune. În discursul rostit cu prilejul semnării convențiilor de la Londra, Titulescu a relevat importanța internațională pe care o prezintă acest act și totodată a subliniat meritul delegației sovietice de a fi găsit o definire acceptabilă a agresiunii. În acest sens, el a spus printre altele : „D-tale, d-le Litvinov, și delegației sovietice îi revine onoarea de a fi precizat pentru prima dată în viața internațională cu curaj, francheță și claritate, definiția agresiunii... Eu nu revendic pentru țara mea și pentru statele Micii Înțelegeri decât meritul de a fi înțeles împreună cu Polonia, din primul ceas în care definiția Dvs. a devenit publică, toată importanța ei pentru menținerea păcii generale și de a o fi susținut din toate puterile noastre în dezbaterile de la Geneva... Cu cât această definițiune va fi acceptată de un mai mare număr de state, cu atât se va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale”¹. Apreciind perspectiva pe care semnarea convențiilor privitoare la definirea agresiunii o deschidea relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică, Titulescu a spus cu același prilej : „Dați-mi voie să adaug că tratatul ce am semnat astăzi are o semnificație specială pentru țara mea. El constituie o primă și importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor noastre”².

Adeziunea lui Titulescu la convenția pentru definirea agresorului avea însă o adâncă semnificație. Ea constituia un moment important în acțiunile întreprinse de către diplomatul român pentru stăvilirea fascismului și menținerea păcii. Motivele care l-au determinat pe Titulescu să adere la convenția susmenționată le mărturisește el însuși în discursul rostit la ședința Camerei deputaților din 4 aprilie 1934, unde a declarat : „...Convențiile de la Londra constată că sînt făcute în scopul de a asigura popoarelor inviolabilitatea teritoriului lor”³.

Fapte incontestabile demonstrează că realizarea acestor scopuri a constituit unul din principalele motive ale acțiunilor desfășurate de Titulescu în toată perioada care s-a scurs pînă la sfîrșitul carierei sale diplomatice.

În această perioadă forțele negre ale fascismului încurajate de cercurile imperialiste acționau tot mai fățiș urmărind să capteze în orbita lor cît mai mulți acoliți și să supună sub călcîiul dictaturii lor sîngeroase întreaga omenire.

Cel mai agresiv stat fascist din Europa — Germania hitleristă — formula în mod cinic pretenții care de care mai insolente. În discursurile războinice ale căpeteniilor hitleriste se sublinia tot mai frecvent intențiile Germaniei de a-și reface și extinde imperiul colonial în Africa, de a obține libertate de acțiune în estul Europei și în general de a cuceri cît mai mult

¹ „D.mineța”, 5 iulie 1933, p. 16.

² *Ibidem*.

³ „România și revizuirea tratatelor”, București, 1934, p. 70—71.

„spațiu vital” prin organizarea unei așa-numite cruciade împotriva comunismului.

Acționînd în direcția atingerii scopurilor sale imperialiste, Germania, cu concursul Italiei fasciste, a pus la cale transformarea Austriei într-un stat fascist, fapt care a dus la izbucnirea conflictului austro-german din august 1933. Cîteva luni mai tîrziu Germania hitleristă, neputînd să obțină anularea articolelor din Tratatul de la Versailles privitoare la obligațiile sale militare, a părăsit Liga Națiunilor, deși obținuse din partea statelor imperialiste învingătoare în primul război mondial o serie de concesi cu caracter economic, politic și militar. Ignorînd obligațiile ce i-au fost impuse de țările învingătoare în primul război mondial și încălcînd orice normă a dreptului internațional, hitleriștii se pregăteau intens de război. Despre noile măsuri de pregătire a agresiunii fasciste în această etapă, „Scînteia” scria: „Pactul de neagresiune dintre Germania și Polonia încheiat pe baza vestitului plan antisovietic al fascismului german, apropierea dintre Germania și Japonia, uneltrile Angliei, toate acestea arată că imperialiștii se străduiesc din răsputeri să organizeze frontul unic de atac împotriva Uniunii Sovietice”¹.

Pregătirile de război pe care le făceau cu înfrigurare cercurile imperialiste se loveau de acțiunile antirăzboinice ale maselor muncitoare conduse de partidele marxist-leniniste din lumea întreagă. Totodată aceste pregătiri întîmpinau un obstacol puternic în măsurile adoptate de guvernul sovietic pentru asigurarea securității colective și strîngerea laolaltă a tuturor forțelor antifasciste. Politica de pace a Uniunii Sovietice a atras simpatia și sprijinul oamenilor cinstiți de pretutindeni. Ca urmare a presiunii mișcării muncitorești internaționale și a influenței exercitate de opinia publică mondială, o serie de state capitaliste s-au văzut silite să recunoască importanța și prestigiul țării socialismului și să stabilească relații diplomatice cu ea. În virtutea acestor cauze, în anii 1933—1936 o serie de state ca S.U.A., Spania, Ungaria, Cehoslovacia, Albania, Bulgaria, Columbia, Luxemburg, România au stabilit relații diplomatice cu Uniunea Sovietică².

Aceasta a avut o influență pozitivă asupra evoluției situației internaționale. Referindu-se la însemnătatea stabilirii legăturilor pe plan diplomatic între U.R.S.S. și S.U.A., M. I. Kalinin, președintele comitetului executiv central al Uniunii Sovietice, arăta în mesajul adresat poporului american la 20 noiembrie 1933 că acest act istoric are o deosebită importanță nu numai pentru cele două mari puteri, dar și pentru consolidarea păcii generale³.

Dar nici în condițiile noilor raporturi diplomatice normale cu Uniunea Sovietică, cercurile conducătoare din statele capitaliste n-au încetat, ci dimpotrivă au intensificat uneltrile războinice antisovietice.

Marile puteri imperialiste au rezervat Romîniei locul de avanpost în agresiunea pe care o pregăteau împotriva Uniunii Sovietice. Reacțiunea

¹ „Scînteia”, din martie 1934, p. 17—18.

² I. F. Ivașin, *Contribuții la istoria politicii externe a U.R.S.S.*, Editura politică, București, 1960, p. 208.

³ *Ibidem*.

burghezo-moșierească din România simțindu-și slăbite pozițiile sale, ca urmare a conjuncturii economice dezastruoase și a luptelor muncitorimii din perioada crizei, au căutat să se orienteze spre fascism. „Guvernul liberal — sublinia «Scînteia» — și-a inaugurat venirea la putere prin declarații nesfîrșite în favoarea întăririi «apărării naționale» și prin dezlănțuirea unei campanii zgomotoase în sprijinul accelerării și mai furtunoase a ritmului pregătirilor de război”¹. Efectuarea unor construcții cu caracter strategic, sporirea bugetelor Ministerului de Război și Ministerului de Interne, construirea unor noi fabrici de armament și extinderea celor existente erau indicii grăitoare ale pregătirilor intense în vederea războiului antisovietic². Pentru realizarea programului de înarmare, guvernul burghezo-moșieresc punea imense obligații fiscale pe umerii celor ce muncesc.

Pregătirile de război ale burghezo-moșierimii se împleteau însă cît se poate de strîns cu măsurile de fascizare a țării. Referindu-se la direcția de dezvoltare a politicii burghezo-moșierimii în acea perioadă, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spunea: „Întregul curs al politicii interne și externe a Romîniei arăta că cercurile reacționare romînești se orientau categoric spre fascism”³.

Dar clasa muncitoare începe, după cum arăta „Scînteia”: „să dea răspunsul cuvenit atacului capitalist. Grevele și acțiunile din numeroase întreprinderi (Schiel, Buhuși, Industria Lînei, Comănești, Hess etc.), demonstrațiile șomerilor (București, Galați, Brăila, Iași etc.), ale invalizilor, luptele țărănimii înfometate, acțiunile și izbucnirile de nemulțumire din toate păturile muncitoare sînt numai primele unde ale valului de lupte care se anunță”⁴. Împotriva măsurilor guvernului de pregătire a războiului și de fascizare a țării, partidul comunist a desfășurat o activitate intensă. Din inițiativa și sub conducerea partidului s-a dus în perioada care a urmat crizei economice o luptă neîntreruptă pentru încheierea unui larg front popular antifascist. Din adîncă ilegalitate Partidul Comunist Român a sprijinit și condus în perioada 1934—1937 o serie de organizații de masă legale care, folosind orice posibilitate legală de luptă, au atras în mișcarea antifascistă și antirăzboinică pături largi ale muncitorilor, țărănilor dezamăgiți de politica demagogică a partidelor țărănești, anumite categorii ale micii burghezii și ale intelectualității progresiste. În acest scop au activat organizațiile legale ca: Mișcarea antirăzboinică, Liga Muncii, Comitetul Național Antifascist, Amicii U.R.S.S., Liga contra prejudecăților, Asociația pentru protecția mamei și copilului, Blocul democratic, Frontul Studentesc Democrat etc. Aceste organizații au înscris în platforma lor de activitate ca principale puncte: apărarea Uniunii Sovietice, prietenie cu U.R.S.S.

Formulînd o atare cerință organizațiile legale de masă conduse de partidul comunist contribuiau activ la propagarea spiritului antirăzboinic în rîndurile muncitorimii, țărănimii și intelectualilor și exercitau astfel

¹ „Scînteia”, 1 ianuarie 1934.

² *Idem*, martie 1934.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 378.

⁴ „Scînteia”, martie 1934, p. 9—10.

o puternică influență asupra orientării politicii externe a României. Lupta antirăzboinică și antifascistă a maselor îndrumate de comuniști a constituit unul din factorii de seamă care au determinat diplomația burghezo-moșierească să acționeze în direcția reluării legăturilor diplomatice cu U.R.S.S.

Tratatul în vederea stabilirii unor raporturi diplomatice normale cu Uniunea Sovietică au fost duse timp îndelungat între reprezentanții guvernului sovietic și conducătorul politicii externe a României, Nicolae Titulescu. Spre deosebire de alți politicieni ai burgheziei românești, adversari notorii ai apropiierii de Uniunea Sovietică, Titulescu pune mare preț pe stabilirea unor bune raporturi între țara noastră și marele stat de la Răsărit.

Într-un expozeu ținut la 18 martie 1933 în ședința comisiilor de externe ale parlamentului, Titulescu, exprimându-și speranța în posibilitatea reluării legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, declara: „România este decisă să ducă cea mai pacifică politică față de Rusia Sovietică în așteptarea momentului când împrejurările vor permite să stabilim cu ea relații politice normale în respectul intereselor vitale ale țării”¹. O declarație similară a făcut Titulescu și cu prilejul dezbaterii problemei reluării raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, dezbateri care au avut loc la conferința Micii Înțelegeri din luna mai 1933. Trebuie menționat că asemenea declarații oglindeau punctul de vedere al acelei fracțiuni a burgheziei românești care se orientau spre politica franceză de creare a unui sistem de securitate colectivă, fracțiune al cărei exponent de seamă era Titulescu, și nicidecum poziția cercurilor guvernante profasciste din România. Titulescu își reafirmă atitudinea sa față de problema normalizării relațiilor cu Uniunea Sovietică și la consfătuirea Consiliului permanent al Micii Înțelegeri care a avut loc la Zagreb în ianuarie 1934, unde s-a hotărât în principiu ca țările membre ale Micii Antante să stabilească raporturi diplomatice cu Țara Sovietelor. Această înțelegere a fost adusă la îndeplinire în luna iunie 1934, după o prealabilă consfătuire care a avut loc la Geneva între reprezentanții U.R.S.S., Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României. În nota comună care consemna actul reluării legăturilor diplomatice romîno-sovietice se spune: „Guvernele celor două țări își garantează mutual plinul și întregul respect al suveranității fiecăruia din cele două state”². Astfel lupta consecventă a Uniunii Sovietice pentru pace a dus la normalizarea legăturilor diplomatice cu o serie de state, printre care și țara noastră.

Despre însemnătatea stabilirii raporturilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică, Titulescu arată într-o scrisoare adresată reprezentantului sovietic: „Am ferma convingere că relațiunile astfel stabilite vor rămîne pentru totdeauna normale și amicale și că națiunile noastre vor continua să coopereze pentru cel mai mare bine reciproc al lor la menținerea păcii lumii”³. Cu același prilej Titulescu a declarat corespondentului zia-

¹ Arhiva M.A.E. Problema 71, an 1920—1935. Fond General România, vol. I (cf. „Dimineața”, 18 martie 1933, p. 13).

² „Dimineața”, 11 iunie 1934, p. 5.

³ *Ibidem*.

rului Izvestia : „Consider reluarea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. ca unul din actele cele mai importante din cariera mea de om de stat”¹.

În cadrul acestui interviu el stăruia asupra motivului care-l îndemna să militeze pentru apropierea României de U.R.S.S., declarînd fără echivoc : „Prietenia României cu U.R.S.S., precum și prietenia între U.R.S.S. și Franța garantează funcționarea normală a acestor alianțe care nu sînt îndreptate împotriva nimănui, dar care din contră reprezintă cea mai mare garanție a păcii în acea parte a Europei unde sînt situate țările noastre. De aici rezultă cît de mult prețuiesc dezvoltarea raporturilor noastre cu U.R.S.S., căci știu ce importanță acordă U.R.S.S. relațiilor sale cu Franța”².

Sosind la București după semnarea actului reluării legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, Titulescu a subliniat din nou, într-o declarație făcută reprezentanților presei, unul din principiile pe care își sprijinea politica sa externă. El a arătat cu această ocazie că „orice politică externă serioasă se bazează în primul rînd pe bunele raporturi cu țările vecine”³.

Acest principiu a stat, în perioada de care ne ocupăm, la baza politicii externe promovată de Titulescu față de toate țările vecine și în special față de Uniunea Sovietică. O atare orientare a politicii externe nu convenea elementelor guvernante profasciste din România care-și îndreptau privirile spre Germania hitleristă.

Fiind un diplomat clarvăzător, realist și lucid, Titulescu, pornind de la principiul său politic al bunelor relații cu țările vecine, a apreciat în mod just rolul imens pe care-l juca Țara Socialismului pe arena mondială în menținerea păcii între popoare și a hotărît reluarea legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. Acest act diplomatic a contribuit într-o oarecare măsură la îmbunătățirea relațiilor dintre România și U.R.S.S., precum și la destinderea vremelnică a încordării internaționale.

Cu toate acestea, după stabilirea noilor raporturi diplomatice nu s-a înregistrat o schimbare vădită în atitudinea cercurilor guvernante din România față de Uniunea Sovietică. Dimpotrivă, în perioada care a urmat reacțiunea română a continuat să desfășoare aceeași propagandă deșănțată contra regimului sovietic. În declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România asupra recunoașterii Uniunii Sovietice se spunea : „Nevoiți să se plece în fața puterii tot mereu în creștere a U.R.S.S. și în fața politicii sale de pace, clasele dominante din România încearcă, avînd și sprijinul partidelor social-democrat și ghelesterist, să prezinte în fața maselor noul succes al statului proletar sub aspecte false pentru a împiedica astfel mobilizarea simpatiei maselor în jurul statului sovietic”⁴. „Masca păcii — se spunea mai departe în declarație — servește claselor exploatoare din România pentru desfășurarea celui mai desăvîrșit șovinism în scopul acoperirii înarmărilor și mai furioase”⁵.

¹ Arhiva M.A.E. Problema 71 an. 1920—1935. Fond General România, vol. I, cf. „Universul”, 22 ianuarie 1935.

² „Izvestia”, 20 ianuarie 1935.

³ „Izvestia”, 14 iunie 1934.

⁴ *Documente din istoria P.C.R., 1934—1937*, vol. IV, Buc., 1957, p. 145.

⁵ *Ibidem*, p. 148.

Referindu-se la această stare de lucruri, ziarul democratic „Ecoul” scria puțin timp după reluarea legăturilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică: „Nici un moment nu trebuie să subziste în noi credința că primind acordul cu Sovietele burghezia română renunță la intențiile războinice. Dimpotrivă, observăm că în ultimul timp pregătirea războiului constituie o problemă centrală a guvernării”¹.

În aceste condiții, Partidul Comunist din România chema cu toate forțele sale milioanele de exploatați din țara noastră la lupta împotriva pregătirilor de război și a fascismului și atrăgea atenția maselor muncitoare că așa-zisa politică de pace a burgheziei și moșierilor români este o înșelătorie. Prin eforturile sale de a demasca politica războinică a burghezo-moșierimii și de a strânge laolaltă toate forțele antirăzboinice și antifasciste, P.C.R. urmărea să smulgă cauza păcii din mâinile diplomaților și să o treacă așa cum sublinia ziarul „Ecoul” „în brațele viguroase, în mâinile trudite ale maselor care singure și numai ele pot garanta pacea, pot prin lupta lor evita războiul pentru că ele și numai ele sînt cu adevărat interesate în evitarea lui”².

Pe linia intereselor crescînde ale maselor populare din țara noastră de a preîntîmpina războiul se înscriu în această etapă și eforturile depuse pe plan diplomatic de către Nicolae Titulescu pentru menținerea păcii. În pofida sfortării cercurilor reacționare de a înfeuda economicște și politicște România statelor fasciste și în primul rînd Germaniei hitleriste, Titulescu n-a încetat să-și afirme poziția sa antirevizionistă și deci intențiile sale de a sprijini acțiunile statelor care militează pentru pace. Aflîndu-se în octombrie 1934 la Ankara cu prilejul unei conferințe a Înțelegerii Balcanice, Titulescu a rostit un discurs în care printre altele spunea: „Da, vrem pacea. O vrem cu toată ardoarea acelora a căror istorie n-a fost decît o succesiune de războaie... Dar știm de asemenea că pacea nu este o simplă vorbă și că pentru a o obține nu ajunge să o afirmăm, trebuie să o organizăm”. „Atît e de mare fecunditatea păcii — continuă Titulescu —, încît acolo unde războiul a fost făcut imposibil, viața își ia avîntul ei deplin, sub înfățișările ei multiple și variate”³.

La începutul anului 1935, în cadrul unei conferințe a Micii Antante ținută la Bratislava, Titulescu preciza în felul următor poziția sa față de problemele păcii: „Atitudinea noastră poate fi exprimată într-o singură frază: sîntem servitorii păcii, dar în același timp și servitorii dreptății”⁴. La această conferință el și-a reafirmat convingerea că indiferent de greutatea pe care le va întîmpina „pacea va sfîrși prin a triumfa”⁵.

Deși n-a fost un simpatizant al ideilor socialiste, Titulescu, animat de sentimente patriotice și îngrijorat de soarta independenței naționale a țării noastre, n-a ezitat să se alătore acelor personalități diplomatice,

¹ „Ecoul”, 1 iulie 1934.

² *Ibidem*.

³ Arhiva M.A.E. Problema 71, an 1920—1935. Fond General România, vol. I, nenumărat.

⁴ „Dimineața”, 29 martie 1935.

⁵ Arhiva M.A.E., Problema 71, an 1920—1935. Fond General România, vol. I (cf. „Universul”, 29 martie 1935).

ca de pildă Louis Barthou, care se ridicau împotriva oricărei acțiuni agresive a statelor fasciste. Este demnă de remarcat atitudinea lui față de incidentele provocate la granița dintre Etiopia și Somalia italiană de către elita militaristă a lui Mussolini în tot cursul anului 1935, ca și față de însuși războiul italo-abisinian dezlănțuit de fasciștii italieni în luna octombrie a aceluiași an. Titulescu și-a dat seama limpede că în timp ce guvernele statelor capitaliste se limitau doar la condamnarea în vorbe a agresiunii Italiei fasciste împotriva poporului etiopian, Uniunea Sovietică lupta sincer și hotărît în cadrul Ligii Națiunilor pentru curmarea acestei agresiuni și sancționarea agresorului. Constatarea deosebirii radicale dintre poziția capitulară a statelor capitaliste și poziția justă a Uniunii Sovietice în problemele apărării păcii, constatare făcută și cu alte prilejuri, l-a determinat pe Titulescu să salute și să sprijine propunerile guvernului sovietic de a se organiza o ripostă colectivă agresiunii fascismului italian¹ și de a se aplica sancțiuni economice Italiei, propuneri care au fost adoptate de Liga Națiunilor, dar sabotate sistematic de statele capitaliste.

Intervenind în dezbaterile care au avut loc la 14 octombrie 1935 în Comitetul de 18 al Societății Națiunilor pentru coordonarea sancțiunilor contra Italiei, N. Titulescu a cerut ca aplicarea sancțiunilor să nu fie întârziată de anumite state sub pretextul că acestea au nevoie să adopte în prealabil diferite măsuri legislative, asemenea măsurii putînd fi luate după părerea lui Titulescu direct de către puterea executivă a statului respectiv, fără a mai fi necesară obținerea aprobării parlamentului, procedură care ar putea să cauzeze întârzieri inadmisibile².

Într-un comentariu apărut în revista franceză „L'ami du peuple” și reprodus de ziarul „Dimineața” se sublinia astfel poziția lui Titulescu față de invazia Italiei fasciste în Abisinia: „Se știe — scria ziarul — că d. Titulescu a fost din momentul izbucnirii conflictului italo-abisinian apostolul convins al politicii geneveze. În ochii multora d-sa trece din această cauză drept un slujitor al ideologiei antifasciste”³. Atitudinea luată de Titulescu față de războiul italo-abisinian și în general politica lui de apropiere de Uniunea Sovietică a fost pozitiv apreciată de presa democratică din țara noastră. De pildă, în articolul „Politica externă a României” publicat de P. Constantinescu-Iași, în ziarul „Cuvîntul liber” din 12 octombrie 1935, se menționează printre altele: „În împrejurările actuale o singură politică este posibilă pentru asigurarea păcii, aceea dusă în ultimul timp de d. Titulescu: alăturarea de statele antirevizioniste și pacifice: Franța și aliatele ei”⁴.

O atare politică corespundea în acea perioadă năzuințelor de pace ale popoarelor. Ea câștiga treptat adeziunea maselor muncitoare, care, încadrîndu-se cu tot mai multă hotărîre în frontul popular antifascist

¹ „Soarele”, 22 septembrie 1935.

² Arhiva M.A.E., Problema 71, an. 1936. Fond General România, vol. III (din procesul verbal al ședinței Comitetului de 18 al Societății Națiunilor, ținută în 14 oct. 1935).

³ „Dimineața”, 1 septembrie 1936.

⁴ „Cuvîntul liber”, 12 octombrie 1935, p. 3.

inițiat și condus de partidele comuniste, au obținut succese remarcabile în unele țări ca, de pildă, Spania, Franța etc.

Prin contactul permanent întreținut timp de peste 15 ani cu cei mai proeminenți conducători ai politicii externe din lumea întreagă, Titulescu a reușit să cunoască oamenii și popoarele cu o profunzime care a stîrnit chiar și admirația adversarilor săi. Potrivit onora din principiile pe care-și baza politica sa externă, N. Titulescu a căutat să mențină relații diplomatice normale între toate statele. O atenție deosebită a acordat diplomatul român strîngerii legăturilor dintre țările Peninsulei Balcanice. Acestui scop i-a consacrat el mari eforturi, în cadrul Micii Antante, după încheierea pactului de reorganizare a acesteia din februarie 1933, precum și în cadrul Înțelegerii Balcanice.

Vorbind de activitatea sa în direcția consolidării relațiilor dintre statele membre ale Micii Înțelegeri, precum și de scopul urmărit de această organizație internațională, N. Titulescu declara la ședința de constituire a Asociației Presei Înțelegerii Balcanice, ținută în iunie 1936 : „Într-adevăr, cite imagini mișcătoare îmi vin în minte de cînd ca pelerin al Înțelegerii Balcanice am străbătut atît de des toate țările voastre și v-am vizitat toate capitalele... Dar Înțelegerea Balcanică este și de o solidaritate fără asemănare. Privim cu îngrijorare ceea ce se petrece în Europa. Vedem limpede primejdiile care pot tulbura pacea în numeroase regiuni ale sale. Înregistrăm curențe și contracurențe, acțiuni și reacțiuni. Dar în ciuda acestui examen descurajator putem spune cu mîndrie lumii : Aici în Balcani războiul nu va izbucni”¹.

Pe linia politicii sale de strîngere a relațiilor între toate statele, N. Titulescu a manifestat un mare interes față de țările Americii Latine care, după expresia lui, „sînt chemate să joace un rol imens” în viața internațională². O serie de fapte confirmă pe deplin acest interes. În răspunsul pe care l-a dat reprezentantului statului Chili în cadrul unei ședințe a Ligii Națiunilor din iunie 1936, Titulescu își definește astfel poziția sa față de țările din America de Sud : „Eu am și am avut întotdeauna pentru Statele Americii Latine un sentiment de prietenie cordială, de afecțiune profundă care nu se va desminti după prima noastră întîlnire, căci grație vouă, americanilor din sud, putem să vorbim despre universalitatea Societății Națiunilor”³.

În timp ce popoarele își afirmau năzuința lor spre o pace trainică, cercurile imperialiste căutau să înăbușe mișcarea pentru pace a maselor populare și să dezlănțuie războiul în vederea cuceririi de teritorii străine. Statele fasciste, sprijinite de monopolurile internaționale, întetesc cursa înarmărilor.

Încurajată de faptul că cercurile imperialiste din Franța și Anglia au aprobat în mod tacit invazia trupelor fasciste italiene în Abisinia, Germania hitleristă a introdus la 7 martie 1936 trupele sale în Rhenania

¹ Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1936. Fond General România, vol. II (cf. „Dimineața”, 13 iunie 1936).

² *Ibidem*. Discursul lui Titulescu rostit la dejunul oferit în cinstea lui Ricardo Olivera ministrul Republicii Argentina la București, 16 iunie 1936.

³ Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1936. Fond General România, vol. II.

care era stabilită prin tratatul de la Versailles ca o zonă demilitarizată. Împotriva încălcării flagrante a tratatului de la Versailles și a acordurilor de la Locarno, guvernele Angliei și Franței n-au găsit de cuviință să se opună. Ele au schițat doar un foarte timid protest, iar Liga Națiunilor a adresat Germaniei fasciste un simplu reproș verbal¹. Spre deosebire de cercurile guvernante ale acestor state care au adoptat o atitudine capitulară, Uniunea Sovietică s-a pronunțat în Consiliul Ligii Națiunilor împotriva acțiunilor Germaniei și a declarat că deși nu are nici o legătură cu sistemul tratatelor de la Versailles și Locarno, totuși ea este gata să acorde Franței ajutorul necesar în cazul că ar fi atacată de un stat european². Participând la dezbaterile ce s-au desfășurat în Consiliul Ligii Națiunilor asupra ocupării de către armatele hitleriste a zonei demilitarizate din Rhenania, Titulescu a susținut politica securității colective și s-a raliat poziției reprezentantului Uniunii Sovietice. În acest sens el a arătat : „Dacă repudierea unilaterală a tratatelor ar putea fi accentuată fără consecințe, aceasta ar fi sfârșitul și al securității colective și al societății Națiunilor. Am intra într-o lume... care ar fi guvernată nu de forța dreptului, ci de dreptul forței... Să-mi fie îngăduit să răspund că nici o considerație subiectivă nu poate îndritui pe cineva să-și facă dreptate singur”³. Un punct de vedere identic a avut Titulescu și la întrunirea reprezentanților Micii Înțelegeri și ai Înțelegerii Balcanice de la Geneva, întrunire consacrată dezbaterii aceleiași probleme.

Prin poziția sa adoptată în cadrul acestor foruri internaționale față de noul act agresiv al Germaniei hitleriste, Titulescu a depășit, ca de altfel și în alte împrejurări, limitele hotărârilor fixate de cercurile conducătoare din România și a continuat astfel să-și exprime dezacordul cu linia de conduită a acelor personalități care promovau politica de tolerare a agresorului. „Tonul cu care Titulescu răspunde la propaganda revizionistă — scria „Frankfurter Zeitung” — nu cunoaște cîteodată... nici o margine”⁴. Atitudinea lui a stîrnit vii nemulțumiri în sinul cercurilor reacționare din România ca și din alte țări capitaliste.

Presa de diferite orientări politice comenta — fiecare din unghiul său de vedere — modul de manifestare și proporțiile pe care le luaseră aceste nemulțumiri. De pildă, ziarul popular „Proia” din Atena scria în numărul din 18 iulie 1936 : „De multă vreme se duce din partea elementelor naționaliste o luptă sălbatică împotriva ministrului Afacerilor Străine, dl. N. Titulescu, pe care-l învinuiesc că se poartă prietenește cu guvernul francez... și față de Soviete, pe cîtă vreme, după părerea elementelor în chestiune și a altor cercuri oficiale din România, ar fi trebuit să se îndrumeze pentru totdeauna în spre Germania hitleristă. Dl. Titulescu găsește împotriviri chiar și în sinul guvernului și din această pricină s-a răspîndit acum cîteva zile svonul despre demisia sa”⁵.

¹ I. F. Ivașin, *op. cit.*, p. 228.

² *Ibidem*, p. 229.

³ „Universul”, nr. 29 din 20 martie 1936, p. 3.

⁴ Arhiva M.A.E. Problema 71, an. 1920—1935. Fond General România, vol. I (cf. „Frankfurter Zeitung”, 10 iulie 1934).

⁵ Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1936. Fond General România, vol. II (cf. ziarul „Proia”, 18 iulie 1936, Atena).

Desfășurarea evenimentelor politice în diferite țări și îndeosebi pregătirile fasciștilor germani și italieni de a ajuta clica rebelilor spanioli în frunte cu Franco să dezlănțuie agresiunea împotriva Republicii Spaniole demonstrau că fasciștii, prin acțiunile lor, continuau să provoace complicații internaționale și să pericliteze pacea în întreaga lume. Întrucît actele agresive ale fascismului creau o situație foarte periculoasă și în bazinul Mării Negre și Mării Mediterane, guvernul Turciei, sprijinit de Uniunea Sovietică, a cerut Ligii Națiunilor să ia în discuție problema revizuirii regimului marilor strîmtori și să se încheie o convenție care să garanteze securitatea țărilor din bazinul acestor mări.

Conferința specială a Ligii Națiunilor pentru stabilirea noului regim al strîmtorilor a început la 22 iunie 1936 la Montreux. Contrar părerii delegației engleze, potrivit căreia Marea Neagră trebuia să devină o mare internațională deschisă, atentînd astfel la suveranitatea țărilor riverane, Uniunea Sovietică a urmărit la conferința de la Montreux să asigure pacea în zona Mării Negre și Mării Mediterane. Propunerile făcute în acest sens de Uniunea Sovietică au fost susținute de marea majoritate a delegațiilor la conferință, printre care și de Nicolae Titulescu, delegatul Romîniei.

În ajunul plecării la Conferința de la Montreux, Titulescu a avut o lungă întrevedere cu Ostrovski, reprezentantul Uniunii Sovietice în România. Referitor la această întrevedere unul din membrii personalului diplomatic al Legației poloneze la București, Poninsky, scria ministrului de externe al Poloniei, colonelul Beck, fascist notoriu și dușman inveterat al principiilor securității colective susținute cu atîta ardoare de Nicolae Titulescu: „Am arătat — scria Poninsky — că au avut loc manifestări complet exagerate de prietenie personală între ministrul afacerilor externe și consulul Ostrovski (ministrul U.R.S.S. la București — *n.n.*) după sosirea regelui la București și faptul comentat aici cu indignare că dl. Titulescu înainte de plecarea sa la Montreux a petrecut întreaga noapte la Legația Sovietică și de acolo a plecat direct la tren”¹.

Ajuns la conferință, delegatul Romîniei a sprijinit în intervenția sa propunerile Uniunii Sovietice, declarînd: „Am venit în mijlocul Dvs. ca să susțin noua redacțiune propusă de delegația sovietică și să spun că în cazul special al Romîniei sînt motive deosebite ca această redacțiune să fie admisă”². Nu încapе îndoială că Titulescu susținea inițiativele de pace ale Uniunii Sovietice, deoarece vedea în ele un principal factor menit să garanteze inviolabilitatea teritorială a statelor și deci și a Romîniei burghezo-moșierești, apărîndu-se astfel împotriva agresiunii hitleriste. Pentru el devenea tot mai clar că cercurile reacționare din Franța și Anglia, căutînd să incurajeze agresiunea fascistă cu scopul de a o împinge împotriva Uniunii Sovietice, nu vor și nu pot să apere suveranitatea țărilor mici. Apreciînd în mod realist atitudinea tolerantă a marilor puteri capitaliste față de ascensiunea fascismului, Titulescu a început să-și ex-

¹ Arhiva M. E. Scrisoarea lui Poninsky către Beck nr. 52/R 49 Sc. Tyn. cf. S. Mikulich, *loc. cit.*

² „Dimineața”, 11 iulie 1936, p. 13.

prime îndoiala în eficiența garanțiilor promise de către Franța micilor state amenințate de fascism. După una din ședințele conferinței de la Montreux, Titulescu mergînd spre hotel împreună cu Antony Eden și Leon Blum, se adresează acestuia din urmă: „Așa dar domnule Blum noi am venit aici ca să vă arătăm deschis marea îngrijorare a țărilor mici care, împotriva voinței lor, au căzut deja în cleștele economic al Germaniei. Ele vor să știe, pot să conteze pe ajutorul Franței, căci aceste țări, domnule Blum, au îndoieli în această privință. Dați-ne asigurări domnule președinte al Consiliului de miniștri al Franței sau cel puțin spuneți-ne adevărul. Căci noi nu uităm că dacă la 7 martie (ziua cînd trupele hitleriste au invadat zona demilitarizată a Rinului—*n.n.*) Dvs. nu v-ați putut apăra pe sine atunci cum ne veți putea apăra pe noi împotriva agresorului? ¹. Lipsa încrederii depline în garanțiile promise țării noastre de către Franța, precum și orientarea tot mai vădită spre Germania hitleristă a unei părți a cercurilor conducătoare din România arătau că singurul factor capabil să asigure securitatea poporului nostru îl constituia încheierea unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Necesitatea încheierii pactului de ajutor reciproc cu U.R.S.S. era recunoscută de cercuri tot mai largi ale opiniei publice romînești ². În acest sens „Scînteia” arăta: „Cu toată această înverșunată propagandă antisovietică își face tot mai repede drum în opinia publică, în conștiința marilor mase ideea că singura noastră scăpare de amenințarea invaziunii hitleriste, că singurul nostru mijloc de apărare este alianța cu Uniunea Sovietică” ³. Continuînd să meargă pe calea apropierei de U.R.S.S., Titulescu, stimulat de încheierea pactului franco-sovietic din mai 1935 și ținînd seama de dorința opiniei publice din țară, găsea necesară încheierea unui pact de asistență mutuală între România și U.R.S.S.

O serie de informații atestă orientarea tot mai vădită a lui Titulescu spre linia politicii externe a Uniunii Sovietice. În documentele emanate de la diplomații statelor fasciste și îndeosebi în rapoartele foștilor diplomați polonezi adresate lui Beck orientarea lui Titulescu era definită ca „politică de apropiere cu orice preț de U.R.S.S.” ⁴. O apreciere asemănătoare face unul dintre publiciștii hitlerişti într-un articol apărut în revista «Osteuropa», în care arată că: „După încheierea înțelegerii franco-sovietice, Titulescu s-a hotărît să se orienteze spre Moscova” ⁵. De fapt, orientarea lui Titulescu spre politica de pace a Uniunii Sovietice s-a făcut simțită încă din perioada cînd primejdia fascismului începuse să se profileze la orizontul politic al Europei.

Cu privire la convingerea lui Titulescu de necesitatea încheierii unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S., istoricul polonez S. Mikulicz scrie: „Titulescu tindea printre altele să încheie cu U.R.S.S. un pact care să permită trecerea trupelor sovietice prin România în eventualitatea cînd

¹ Geneviève Tabouis, *op. cit.*, p. 338.

² „Șantier”, nr. 3 din 1 martie 1936.

³ „Scînteia”, 23 mai 1936.

⁴ Gazeta „Polska”, 16 sept. 1936, p. 3 (Correspondență din București către ziar); cf. S. Mikulicz, *loc. cit.*

⁵ „Osteuropa”, 1936—1937, nr. 12, p. 178—180, cf. S. Mikulicz, *loc. cit.*

U.R.S.S. ar veni în ajutorul Cehoslovaciei, amenințată de Hitler”¹. Aceeași intenție a lui Titulescu este comentată în chipul următor într-o notă informativă din 28 ianuarie 1936 destinată președintelui Republicii Polone: „...politica oficială a României — se spune în notă — condusă de către ministrul Titulescu, un om dornic de efecte exterioare, de aproximativ un an nu pare să se desfășoare paralel cu politica Poloniei aliate. Aceasta a avut loc îndeosebi pe fondul atitudinii celor două state față de sistemul francez al securității colective, în Europa răsăriteană, pe care Titulescu l-a acceptat în întregime, tinzând spre încheierea pactului de ajutor reciproc între România și Soviete...”². Această tendință a lui Titulescu a îngrijorat cercurile reacționare atât interne cât și externe. Acuzându-l că acordă prea multă atenție apropierei romîno-sovietice, presa burgheză îi atribuia lui Titulescu intenții nemărturisite³.

Împotriva intențiilor lui Titulescu de a încheia o alianță cu U.R.S.S., intenții pe care nu le-a putut realiza, s-au ridicat cercurile reacționare ale burgheziei și moșierimii dornice de dictatură și de aventuri războinice. Liderii reacțiunii din România: A.C. Cuza, Gh. Brătianu, Octavian Goga, Maniu, Vaida-Voevod, Argetoianu, Averescu etc., se consulta în permanență reciproc, întrețineau legături neîntrerupte cu diplomații statelor fasciste, cereau nenumărate audiențe la rege sau la președintele Consiliului de miniștri, discutînd pe toate tonurile despre „răul pe care-l face Titulescu”⁴ și cerînd cu insistență înlăturarea lui din guvern. Exprimînd poziția cercurilor reacționare ale burghezo-moșierimii, Octavian Goga i-a declarat unui diplomat polonez la București: „Am crezut întotdeauna în poziția antisovietică a regelui, însă acum sînt sigur de aceasta deoarece timp de o oră și jumătate am criticat în fața lui concepțiile lui Beneș și Titulescu... Nu poate fi vorba — adaugă el — despre trecerea armatelor sovietice prin România... Noi, activiștii naționali, ne ridicăm cu hotărîre împotriva acțiunii prosovietice, a propagandei comuniste pe plan intern”⁵.

„Scînteia” arăta că aceste elemente fascizante din conducerea statului „sabotează acțiunile Ministerului de Externe, care în momentul de față duce o politică împotriva războiului și acelor care-l pregătesc”⁶.

La rîndul său, diplomația poloneză, prin fostul ambasador fascist la București Arciszewski și prin alți membri ai corpului diplomatic polonez în România, întetea uneltirile împotriva lui Titulescu. Însărcinatul cu afaceri al Poloniei la București, Poninsky, comunica lui Beck următoarele despre convorbirea pe care a avut-o la 23 iunie 1936 cu mareșalul Averescu privitor la orientarea prosovietică a lui N. Titulescu. „I-am arătat printre altele mareșalului — scria Poninsky — tot ceea ce am aflat indirect din izvoarele cehoslovace și altele despre declarațiile unilaterale și promisiunile foarte mari făcute de diplomația romîna în scopul asigurării securității

¹ S. Mikulicz, *loc. cit.*

² Arhiva M.E. P. III 49/R. 36.

³ „Reporter”, nr. 8 din 21 februarie 1937.

⁴ S. Mikulicz, *loc. cit.*

⁵ *Ibidem.* Din raportul trimis lui Beck la 17 iunie 1936 de către Poninsky, însărcinatul cu afaceri al R. Polone la București.

⁶ „Scînteia”, 23 mai 1936, p. 27.

și integrității acestei republici și facilitarea unui eventual ajutor sovietic sau aderarea României la sistemul franco-ceho-sovietic”¹.

Atacurile îndreptate împotriva lui Titulescu și a liniei sale politice de către guvernarea profasciștii din țara noastră și de către diplomații reacționari erau un ecou al campaniei deșănțate dusă de presa hitleristă în scopul discreditării politicii antirevizioniste și a promotorilor ei. Ele completau măsurile prin care legionarii, la ordinul naziștilor, înscriseseră încă din 1933 numele lui Titulescu printre acele personalități politice care urmăreau să fie asasinat ca fiind adversari ai fascismului².

Că între politica externă dusă de Titulescu și politica dusă în interiorul țării de guvernarea profasciștii, în frunte cu primul ministru, se produsese o ruptură ireparabilă era un fapt ce nu mai putea fi tăgăduit.

Sesizând această discordanță, Titulescu a intervenit în august 1936 pe lângă președintele Consiliului de miniștri, protestînd împotriva acțiunilor prin care ministrul de interne încuraja partidele de dreapta și fasciste, subliniind în protestul său că asemenea acțiuni „sînt în contradicție flagrantă cu politica externă”³.

Această ruptură era numai una din manifestările disensiunilor care existau în sinul cercurilor guvernante, disensiuni născute pe terenul intereselor economice ale acestor cercuri și care reflectau lipsa unității de vedere a burgheziei românești cu privire la cursul ce trebuia imprimat politicii externe a țării noastre. „Scînteia” considera că absența unor vederi unitare a cercurilor conducătoare în problemele de politică externă constituia un factor de natură să faciliteze dezvoltarea mișcării pentru pace din interiorul țării. „Evident — se arăta în organul central al Partidului Comunist Român —, în situația politică de astăzi, faptul că burghezia este împărțită în ceea ce privește problema războiului constituie un progres, un fapt pozitiv, o oarecare ușurare în lupta antirăzboinică”⁴.

Era așadar cît se poate de evident că politica externă promovată de Titulescu devenise un obstacol în calea pregătirilor de război pe care se aventuraseră cercurile reacționare din România. Pentru a înlătura acest obstacol reacțiunea internă în frunte cu regele a hotărît să-l scoată pe Titulescu de pe scena vieții politice și diplomatice.

Cercurile reacțiunii interne și externe se coalizaseră împotriva lui Titulescu încă din momentul cînd diplomatul român făcea primele încercări de a se apropia de U.R.S.S. Încă din această perioadă „Berlinul, Varșovia, Roma și Belgradul făceau presiuni asupra regelui Carol pentru a-l înlătura pe Titulescu”⁵. Reprezentanții diplomației ai acestor țări și în special ai Germaniei hitleriste și Poloniei au țesut o întregă rețea de intrigi împotriva lui Titulescu, urmărind astfel să-l calomnieze și să-l discrediteze. „Nu trebuie uitat — scria «Le Journal de Moscou» — că atunci cînd dl. Arciszewski, ministrul Poloniei la București, și-a permis ieșiri insolente

¹ Arhiva M.E. dos. 52/R/49 Sc. Tyn. Scrisoarea lui Poninsky către Beck.

² Geneviève Tabouis, *op. cit.*, p. 190.

³ „Scînteia”, 1 octombrie 1936.

⁴ *Idem*, 23 mai 1936, p. 25.

⁵ N. Batovski, *Sfîrșitul Micii Antante*, Przegląd Zachodin, 1951, vol. 1, p. 435; cf. S. Miculicz, *loc. cit.*

împotriva lui N. Titulescu, ministrul Afacerilor Străine în exercițiu, guvernul român n-a găsit posibil, nici necesar să obțină rechemarea ministrului care în mod sistematic se amesteca în chestiunile interne ale României”¹. Pe când se găsea la Sofia în anul 1934, Titulescu a fost vizitat de Tarnovski, ministrul Poloniei în Bulgaria, fapt care a iritat pe guvernanții polonezi. Aceasta reiese clar din scrisoarea pe care Tarnovski a adresat-o ulterior fostului ambasador al Poloniei la București Arciszewski, scrisoare în care se arăta printre altele : „Mi-ai declarat la telefon în primul rînd că vizita mea la dl.T. cu care nu vrem să întreținem nici un fel de relații și pe care dorim cu orice preț să-l « lichidăm » a provocat o mare nemulțumire la Varșovia, iar în al doilea rînd că avînd în vedere conflictul tău cu dl. T. eu nu trebuie să mă văd cu el fiindcă acest lucru poate să-i ușureze jocul împotriva ta”². Împotriva lui Titulescu se coalizase întreaga reacțiune din România, întregul grup al elementelor profasciste care declarase în cor că așa-zisa „rațiune sănătoasă a tradiției politice nu le permitea să urmeze cursul politicii rusești”³. Conducătorului politicii externe a României i se reproșa de pildă „înfrățirea” cu Ostrovski, ministrul sovietic la București, precum și intervenția sa hotărîtă de a frîna agitațiile antisemite și rasiste, momente considerate ca „încercări de împotrivire deschisă față de voința regelui pentru care Titulescu trebuie să plătească”⁴.

În declarațiile făcute către însărcinatul cu afaceri al Poloniei la București în iunie 1936, O. Goga sublinia : „Discuțiile și conferințele pe care le-am avut cu conducătorii acestor grupuri m-au impresionat în bine. Am speranța că acțiunea noastră va permite regelui ca la toamnă să facă o alegere liberă în privința constituirii unui guvern puternic”⁵.

Firele uneltirilor reacțiunii interne și externe împotriva lui Titulescu porneau, așa cum arăta Arciszewski, de la Berlin, și anume de la fosta căpetenie a naziștilor, generalul Goering⁶. Referitor la intrigile țesute în vederea înlăturării lui Titulescu, unul din membrii personalului diplomatic al legăției poloneze la București scria lui Beck în 9 iulie 1936 : „...Se aude tot mai des că criza pentru portofoliul Ministerului Afacerilor Externe se maturizează rapid și în culise sînt luate în considerație diferite proiecte de surprindere și intimidare a individului de a cărui intrigi se mai tem încă toți, dar de a cărui putere și rezistență încep să se îndoiască în public”⁷. Nu s-au seurs nici două luni din momentul cînd au fost făcute aceste relatări și președintele consiliului de miniștri Gh. Tătăărăscu, la sfîrșitul lunii august 1936, a remaniat guvernul sub pretextul „omogenizării cabinetului”. În componența „noului” cabinet numai Titulescu nu figura. El fusese îndepărtat din guvern, fără a i se comunica în prealabil, și

¹ Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1920—1935. Fond General România, vol. I („Le Journal de Moscou”).

² Gazeta „Polska”, 16 sept. 1936, p. 3 (correspondența din București a ziarului); cf. S. Miculicz. *loc. cit.*

³ S. Mikulicz, *loc. cit.*

⁴ *Ibidem*, *loc. cit.* (raportul lui Poninsky din 17 iunie 1936 către Beck).

⁵ Arhiva M.E. dos. nr. 52/R/101 (scrisoarea lui Arciszewski către Beck).

⁶ S. Mikulicz, *loc. cit.* (scrisoarea lui Poninsky către Beck din 9.VII.1936).

⁷ *Ibidem*.

înlocuit cu fostul ministru de finanțe, Victor Antonescu. Astfel, după ce a slujit timp de peste 20 de ani interesele burghezo-moșierimii românești, Titulescu, pentru motivul că s-a ridicat împotriva planurilor războinice urzite de cercurile reacționare din țară și de peste hotare, a fost, așa cum el însuși spunea într-o scrisoare adresată dr. N. Lupu, „alungat ca o slugă netrebnică”¹.

Îndepărtarea lui Titulescu din guvern a stîrnit vii comentarii atît în ziarele românești, cît și în cele străine, de diverse orientări.

Explicațiile date de primul ministru Tătăărăscu potrivit cărora Titulescu nu mai putea face parte din noul cabinet care avea un caracter de partid, deoarece el nu era membru al partidului liberal, sînt cu totul neînte-meiate². Ele sînt menite nu să dezvăluie, ci să camufleze adevăratele motive ale înlăturării lui Titulescu de la conducerea politicii externe a Romîniei. Cauza reală a excluderii lui Titulescu din guvern rezidă în intensificarea măsurilor luate de cercurile reacționare interne cu scopul de a împinge Romînia pe calea primejdioasă a apropierii de Germania hitleristă și de a orienta deci spre fascism și război politica externă a țării, orientare cu care Titulescu n-a fost de acord. Faptul că ziarele hitleriste au întîmpinat cu satisfacție acest eveniment confirmă întrutotul justetea acestei constatări³. Un publicist hitlerist scria cu acest prilej: „...extrema dreaptă a vieții politice din Romînia... s-a văzut obligată să impună înlăturarea ministrului Titulescu avînd în vedere pericolul pătrunderii bolșevismului în Romînia”⁴. Comentariul publicistului hitlerist dezvăluie și el adevărata cauză a înlăturării lui Titulescu din guvern.

Revista „Internaționala Comunistă” sublinia că „nu întîmplător la vestea demisiei lui Titulescu întreaga presă germană a jubilat, denumindu-l pe Titulescu într-un mod cît se poate de ireverențios, «intrigant, jongleur diplomatice» și făcînd chiar aluzie fără echivoc la faptul că n-ar fi rău dacă acest om ar dispărea pentru totdeauna de pe scena politică a Romîniei”⁵.

Cu privire la semnificația îndepărtării lui Titulescu de la conducerea politicii externe a Romîniei, organul Internaționalii Comuniste preciza : „Demisia lui Titulescu este un rezultat al intrigilor hitleriste în Romînia și ea constituie un pas important în campania lui Hitler împotriva Uniunii Sovietice”⁶.

După răsturnarea lui Titulescu, ambasadorul Poloniei la București, Arciszewski, a avut cu regele Carol al II-lea o convorbire despre care s-a relatat lui Beck următoarele : „Am subliniat că toate încercările de creare a unei conjuncturi politice în Europa răsăriteană — împotriva sau în afara voinței noastre — au eșuat”⁷. Aceasta dezvăluie în suficientă măsură rolul de seamă pe care l-a jucat diplomația Sanației (fascismului polonez) în acțiunea de îndepărtare a lui Titulescu de la conducerea politicii externe

¹ „Cuvîntul liber”, 3 octombrie 1936.

² „Dimineața”, 1 septembrie 1936.

³ „Le Temps”, 4 septembrie 1936.

⁴ „Osteuropa” 1936—1937, nr. 12, p. 178—180; cf. S. Mikulicz, *loc. cit.*

⁵ „Kommunistisches Internationales”, nr. 1/1937, p. 50.

⁶ *Ibidem* p. 48.

⁷ Arhiva M.A.E. dos. relațiilor polono-romîne, anul 1936, nr. 52/R/93/Sc. Tg.

românești. Actul brutal al înlăturării lui Titulescu din guvern a fost astfel comentat de ziarul „Scînteia” :

„Forțele reacționare feudalo-monarhiste și contrarevoluționare fasciste din România se simt astăzi mult mai tari și dacă nu pot încă să proclame deschis dictatura militarofascistă și trecerea pe față de partea Germaniei fasciste, ele au reușit prin manevrele interne să dea o lovitură politicii externe de alianță a României cu Franța, Mica Antantă, de strângere a relațiilor cu U.R.S.S., prin debarcarea d-lui Titulescu”¹.

Aprecierile „Scînteii” sînt o definiție limpede și concisă a semnificației pe care a avut-o acest eveniment. Din conținutul lor se desprinde clar înțelesul de netăgăduit că alungarea lui Titulescu a fost echivalentă cu un nou pas făcut de cercurile reacționare pe calea fascizării României.

Într-un interviu acordat corespondentului agenției Sud-Est, dr. N. Lupu referindu-se la cauza înlăturării lui Titulescu și la perspectivele politicii externe a României menționa : „Plecarea sa este o victorie a mișcării naziste germanofile în România și trebuie să fie cineva peste măsură de naiv pentru a crede că dl. Titulescu a fost scos din guvern și că politica externă pe care o apăra va continua totuși”². Declarațiile făcute de V. Antonescu, succesorul lui Nicolae Titulescu, că „Politica externă a României rămîne aceea care a fost urmată pînă cum”³, pe lîngă că n-au convins pe niciunul dintre cei care au luat cunoștință de ele, au și fost desmințite integral de evenimentele ulterioare.

Ca urmare a politicii duse de cercurile reacționare, țara noastră a fost împinsă treptat pe calea apropierei de Germania hitleristă și apoi tîrîtă în criminalul război antisovietic.

După înlăturarea sa de la conducerea politicii externe a României, Titulescu n-a mai exercitat nici o înrîurire asupra politicii interne sau externe a țării și cu atît mai puțin asupra vieții diplomatice internaționale.

Înlăturat de pe scena vieții politice și diplomatice, el a plecat în Elveția pentru a-și reface sănătatea și apoi după o scurtă revenire în țară s-a expatriat definitiv în Franța.

Deși nu mai avea nici o funcție oficială politică sau diplomatică, N. Titulescu n-a rămas pasiv față de evenimentele care se petreceau pe plan internațional și în special față de pregătirile febrile ale războiului antisovietic. În anii care au urmat înlăturării sale din guvern, marele diplomat român a căutat să folosească orice prilej pentru a propaga ideea menținerii păcii între popoare. El a avut o serie de întrevederi cu diferite personalități politice din Franța, Anglia, Cehoslovacia etc. și a rostit numeroase conferințe în cadrul multor instituții științifice, culturale și politice din aceste țări.

Discursurile și conferințele ținute de Titulescu la Academia diplomatică din Paris, în Camera Comunelor, la universitățile din Oxford și Cambridge, la Institutul Regal din Londra, precum și în diferite alte instituții din Marsilia, Nisa, Bratislava etc. abordau în mod constant problema

¹ „Scînteia”, 1 octombrie 1936.

² „Dimineața”, 3 septembrie 1936.

³ *Idem*, 6 septembrie 1936.

metodelor și mijloacelor practice de a preîntîmpina războiul și de a salvagarda pacea¹.

Activitatea publicistică desfășurată de Titulescu alături de întrevederile sale, de altfel, foarte frecvente, cu exponenții politicii externe a statelor apusene, precum și cu Litvinov, reprezentantul Uniunii Sovietice la Liga Națiunilor, au iritat la culme pe organizatorii celui de-al II-lea război mondial. În consecință, promotorii politicii războinice au inițiat o nouă campanie de intrigi și calomnii împotriva diplomatului român. Presa reacționară din Europa, dar îndeosebi cea din Germania hitleristă, Italia fascistă, precum și ziarele ostile Frontului Popular din Franța, atacau direct și deschis poziția favorabilă păcii pe care continua să o apere Titulescu. Politicienii profasciști din România care împingeau țara noastră pe linia axei Berlin-Roma nu scăpau nici un prilej pentru a-și arăta ostilitatea față de Titulescu. În preajma alegerilor din 1937, încheind pactul electoral cu Maniu și Brătianu, căpetenia mișcării legionare Corneliu Codreanu declara presei că „cu Titulescu nu putem încheia decât un pact de agresiune” și că legionarii se vor „opune din toate puterile la intrarea acestui om în politica internă a țării”². Cu scopul de a pune capăt activității dusă peste hotare de către N. Titulescu, Armand Călinescu, pe cînd era președinte al consiliului de miniștri, expediază în anul 1939 ambasadei romîne din Paris și legației din Londra o telegramă cu următorul conținut : „Vă rog să arătați la Quay d’Orsay și Foreign Office că, dl. Titulescu nu are calitatea și nu este autorizat să reprezinte într-un fel oarecare interesele romînești, nici să redea cîtuși de puțin opiniunea cercurilor oficiale din București. Astfel fiind știrile ce au parvenit la noi despre primirea ce i se face, n-au putut să pricinuiască decât surprindere și neplăcere”³. Aceste încercări de a reduce la tăcere pe fostul diplomat român erau expresia elocventă a contradicției dintre tendința spre pace a politicii promovată de N. Titulescu și orientarea spre război a cercurilor guvernante prohibitiste din România.

Grație acțiunilor prin care în ultimii ani ai activității sale a susținut, deși de pe pozițiile burgheziei, politica de pace a Uniunii Sovietice, Nicolae Titulescu s-a bucurat încă din timpul vieții de prețuirea opiniei publice democratice, progresiste și chiar muncitorești de la noi și de peste hotare. La o întrunire publică convocată în sala „Tomis”, la sfîrșitul lunii septembrie 1936, unde a fost prezent și Ilie Pintilie, unul dintre participanți, vorbind în numele cefeștilor din București, a arătat printre altele : „Am un mandat din partea muncitorilor C.F.R. de a ura sănătate și viață lungă d-lui N. Titulescu care este singurul om politic de marcă, care a declarat în parlamentul românesc că dorește pacea... la răsărit... și nu este nici un muncitor care să dorească războiul”⁴. Curînd după excluderea sa din guvern, Titulescu a fost ales președinte de onoare al „Comitetului Român al

¹ Vezi Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1936. Fond General România, vol. III.

² „Lumea romînească”, 1 decembrie 1937.

³ Arhiva M.A.E. Problema 71. Anul 1939. Fond General România, vol. 8 (Telegrama cifrată din 15 iunie 1939 către ambasada din Paris și legația din Londra semnată de Armand Călinescu).

⁴ Arhiva centrală a Inst. de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., vol. 2, fond 5, dosar 817, p. 00044.

Reuniunii Universale pentru Pace”, ca secție a organizației internaționale cu aceeași denumire înființată la Congresul mondial de la Bruxelles din septembrie 1936¹.

Printre membrii Comitetului Român al cărui președinte de onoare era Titulescu, figurau personalități de frunte ale intelectualității române ca : Mihail Sadoveanu, C.I. Parhon, Petru Groza, Geo Bogza, Demostene Botez, Victor Eftimiu etc., precum și doi muncitori ceferiști².

Eforturile lui Titulescu depuse în favoarea menținerii păcii în ultimii ani ai misiunii sale diplomatice deveniseră cunoscute tuturor. În 1935 el a fost ales membru activ al Academiei Române, fiind numit adesea de presa românească burgheză și democrată „academicianul păcii”.

Titulescu nu s-a bucurat însă numai de atenția opiniei publice românești. Faima lui de mare diplomat și strălucit orator depășise de mult hotarele țării noastre. În virtutea acestor calități, el a fost ales de două ori consecutiv (a doua oară în 1931) președinte al Ligii Națiunilor, caz unic în analele acestei organizații internaționale³. Puțin timp după înlăturarea lui din guvern, universitatea din Bratislava i-a conferit înaltul titlu de doctor „honoris causa”⁴.

Timp de peste două decenii ziarele din întreaga lume au consacrat nenumărate articole personalității lui. Cu excepția fițuicilor fasciste și în special a celor hitleriste, care au denigrat și atacat violent pe diplomatul român pentru politica antirăzboinică dusă în ultimii ani ai activității sale, celelalte ziare au reliefat calitățile lui N. Titulescu. Meritele lui ca jurist, om de stat și diplomat militant pentru pace au căpătat cele mai înalte aprecieri din partea opiniei publice internaționale și a celor mai de vază diplomați și oameni de stat ai Europei.

Unele din ideile sale privitoare la necesitatea menținerii păcii între popoare își păstrează valabilitatea și în vremea noastră. Aceste idei au fost propagate de Titulescu până în ultimii ani ai vieții sale pe care și i-a petrecut în orașelul Cannes, unde se stabilise. De aici el a urmărit cu îngrijorare până la sfârșitul vieții (17 martie 1941) cum propria lui patrie a fost tîrîită de cercurile fasciste pe calea pregătirilor febrile ale celui de-al doilea război mondial, război a cărui dezlănțuire o prevăzuse și căruia el i s-a opus din toate puterile în ultimii ani ai carierei sale diplomatice.

ВЫДАЮЩАЯСЯ ФИГУРА В ЕВРОПЕЙСКОЙ ДИПЛОМАТИИ — НИКОЛАЕ ТИТУЛЕСКУ (ПО СЛУЧАЮ ИСПОЛНЕНИЯ 80 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В данной работе представлена в общих чертах политическая и дипломатическая деятельность Н. Титулеску в период 1933—1936 гг., а также и развитие международных отношений в эти годы. Подчеркнув ту огромную роль, которую

¹ Arhiva centrală a Inst. de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., vol. 2, fond 1, dos. 134, p. 031, vezi și „Ерoca”, 5 nov. 1936.

² *Ibidem*, p. 033.

³ Arhiva M.A.E. Problema 71, anul 1920—1935, Fond General România, vol. I („Dimineața”, 2 nov. 1931).

⁴ „Ерoca”, 11 aprilie 1937.

играло на мировой арене первое в мире социалистическое государство, авторы излагают коротко основные моменты, обусловившие углубление противоречий между победившими и побежденными в первой мировой войне империалистическими государствами. Авторы подчеркивают, что уже сразу после первой мировой войны во внешней политике капиталистических государств выявились две тенденции, а именно: стремление Германии к пересмотру границы стремление победивших держав во главе с Францией сохранить границы.

Малые капиталистические государства пытались направить свою внешнюю политику в соответствии с одной из этих тенденций. Не осталась в стороне и буржуазно-помещичья Румыния. Одна часть руководящих кругов румынской буржуазии и помещицества, руководствуясь политическими и экономическими интересами, действовала в направлении сближения с Германией, тогда как другая часть высказывалась в пользу присоединения к Франции, которая поддерживала в то время политику создания системы коллективной безопасности в Европе.

После захвата власти Гитлером определенные руководящие круги Румынии стали искать сближения с Советским Союзом, который был единственным государством, способным обеспечить сохранение национальной независимости Румынии в борьбе против фашистской агрессии.

Ясное понимание хода развития международных событий и одновременно необходимости проведения Румынией внешней политики, направленной против пересмотра границ, доказал румынский дипломат Николае Титулеску. Он был одним из тех немногих государственных деятелей буржуазно-помещичьей Румынии, которые проводили политику обуздания международного и, особенно, германского фашизма. Человек большой культуры, обладавший исключительным ораторским талантом и большой проницательностью, Н. Титулеску был в период между двумя мировыми войнами блестящей фигурой в общественной жизни Румынии, перво-степенной личностью на мировой дипломатической арене.

Однако вся деятельность Н. Титулеску носит отпечаток ограниченности дипломата и человека буржуазного государства. Ни в идеях, которые он проводил, ни в действиях, которые он предпринял, Титулеску не проявил стремления выйти за рамки этих буржуазных концепций. Но что особенно выделяется у него — это ясность и реализм, с которыми он выявлял и оценивал возникновение новых факторов в международной политической жизни, способных — благодаря своей природе — придавать внешней политике государств новое направление.

После установления фашистского режима в Германии Н. Титулеску не поддавался влиянию пропаганды, направленной против Советского Союза, которой реакционные круги пытались отравить сознание честных людей, и стал горячим сторонником коллективной безопасности и сближения Румынии с СССР. Своими усилиями он внес значительный вклад в дело борьбы за сохранение мира. В рамках таких международных организаций как Лига Наций, Малая Антанга, Балканский Союз, конференция за разоружение в 1932—1934 гг., конференция по определению агрессора, совещания представителей Малой Антанты по возобновлению дипломатических связей с Советским Союзом и т.д., Титулеску развернул широкую деятельность, направленную каждый раз на поддержку позиции советской делегации.

Усилия дипломатического характера, предпринятые в этот период Н. Титулеску, соответствовали растущему стремлению народных масс Румынии предотвратить войну.

Авторы показывают, что к концу изучаемого периода между линией внешней политики, представляемой Н. Титулеску, и внутренней политикой, проводившейся правителями — сторонниками фашизма, произошел непоправимый разрыв. Политическая линия, проводимая Титулеску, стала препятствием на пути военных приготовлений, к которым стремились реакционные круги Румынии. Чтобы устранить это препятствие, внутренняя реакция во главе с королем решила убрать Титулеску с арены политической и дипломатической деятельности. Для этого реакционные лидеры Румынии объединились с предателями гитлеровской Германии, фашистской Польши и т.д. Так, в конце августа 1936 г. председатель Совета Министров под предлогом „осуществления однородности кабинета” вывел Н. Титулеску из правительства. Это было новым шагом, сделанным реакционными кругами по пути фашизации Румынии.

Благодаря позиции в защиту мира, занимаемой им в эти годы, благодаря поведению, решительно направленному против фашистской агрессии, благодаря политике сближения Румынии с СССР, Н. Титулеску вписал свое имя в число самых значительных фигур из истории европейской дипломатии. Благодаря своей деятельности в последние годы жизни Титулеску пользовался и пользуется признанием румынского и зарубежного общественного мнения.

UNE REMARQUABLE FIGURE DE LA DIPLOMATIE EUROPÉENNE—NICOLAE TITULESCU

(LA 80e ANIVERSAIRE DE SA NAISSANCE)

RÉSUMÉ

La présente étude retrace dans ses grandes lignes l'activité politique et diplomatique de N. Titulescu au cours des années 1933—1936, ainsi que l'évolution des rapports internationaux pendant cette période. Après avoir souligné le rôle immense joué dans l'arène mondiale par le premier État socialiste, les auteurs passent brièvement en revue les principaux moments de l'aggravation croissante des contradictions qui opposaient les pays impérialistes vainqueurs aux vaincus de la première guerre mondiale. Ils rappellent notamment qu'au lendemain même de la guerre deux tendances s'étaient fait jour dans la politique extérieure des États capitalistes : tendance révisionniste en Allemagne, antirévisionniste dans les pays victorieux ayant à leur tête la France.

Quant aux petits États capitalistes, ils tentaient d'orienter leur politique extérieure selon l'une ou l'autre de ces tendances. La Roumanie bourgeoise-agrarienne ne resta pas en dehors de ces deux sphères d'attraction. Guidés par des intérêts économiques et politiques, une partie des milieux dirigeants de la bourgeoisie roumaine agissait en vue d'un rapprochement avec l'Allemagne, tandis qu'une autre partie se prononçait en faveur d'une orientation vers la France, dont la politique visait à créer en Europe un système de sécurité collective.

Après qu'en Allemagne le pouvoir eut été accaparé par les hitlériens, certains milieux politiques roumains cherchèrent un rapprochement avec l'Union Soviétique, la seule qui fût en mesure d'assurer l'indépendance du pays contre l'agression fasciste.

C'est dans ces circonstances que le diplomate roumain Nicolae Titulescu fit preuve d'une claire compréhension de l'évolution de la situation internationale, en même temps qu'il se rendait nettement compte de la nécessité où se trouvait la Roumanie d'orienter sa politique extérieure

sur la ligne antirévionniste. Nicolae Titulescu fut l'un des rares hommes d'État de la Roumanie bourgeoise-agrarienne qui menèrent une politique appelée à barrer le chemin au fascisme international et en particulier au fascisme allemand. Homme d'une vaste culture, doué d'un talent oratoire exceptionnel et d'un esprit pénétrant, Titulescu devint pendant l'entre-deux guerres un brillant représentant de la vie publique roumaine et une personnalité de premier ordre dans l'arène de la diplomatie mondiale.

Toute son activité ne dépassa pas, en général, les bornes du diplomate et de l'homme d'État bourgeois. Par les idées dont il se fit le promoteur pas plus que par les actions qu'il entreprit, Titulescu n'a pas manifesté la tendance de s'évader du cercle de ces conceptions. Ce qu'il convient néanmoins de souligner tout spécialement chez lui, c'est la lucidité et le réalisme avec lesquels il sut discerner et apprécier l'apparition dans la vie politique internationale de facteurs nouveaux, susceptibles d'imprimer une nouvelle orientation à la politique extérieure des États.

Après l'instauration du régime fasciste en Allemagne, Titulescu, sans se laisser influencer par la propagande à l'aide de laquelle les milieux réactionnaires tentaient d'infiltrer le poison de l'antisoviétisme dans la conscience des honnêtes gens, devint un fervent partisan de la sécurité collective et d'un rapprochement entre la Roumanie et l'U.R.S.S. Les efforts qu'il déploya dans ce sens apportèrent une contribution notable à la lutte pour la sauvegarde de la paix. Dans le cadre d'organisations internationales telles que la Société des Nations, la Petite Entente, l'Entente balkanique, lors de la conférence pour le désarmement de 1932-1934, à la conférence pour la définition de l'agresseur, aux délibérations de la Petite Entente pour la reprise des relations diplomatiques avec l'Union Soviétique, etc., Titulescu déploya une vaste activité, soutenant chaque fois la position de la délégation soviétique.

Ses efforts sur le plan diplomatique au cours de cette étape furent conformes aux intérêts des masses populaires du pays, désireuses de prévenir la guerre.

Ainsi que l'indiquent les auteurs, une rupture irréparable se produisit, à la fin de la période en question, entre la politique extérieure de Titulescu et celle que menaient à l'intérieur du pays les gouvernants profascistes. La ligne politique de Titulescu devenait, en effet, un empêchement sur la voie des préparatifs de guerre dans laquelle s'étaient engagés les milieux réactionnaires de Roumanie. Pour écarter cet obstacle, la réaction intérieure — le roi en tête — décida d'éliminer Titulescu de l'arène politique et diplomatique. Dans ce but les leaders de la réaction intérieure se coalisèrent avec les représentants de l'Allemagne hitlérienne, de la Pologne fasciste, etc., et, fin août 1936, le président du Conseil des Ministres, sous prétexte d'« homogénéiser le cabinet », excluait Titulescu du gouvernement. Cette mesure était un nouveau pas dans la voie de l'instauration du fascisme en Roumanie.

Par la position qu'il adopta au cours de ces années pour la sauvegarde de la paix, par sa ferme attitude contre l'agression fasciste, par sa politique en faveur d'un rapprochement entre la Roumanie et l'U.R.S.S., Titulescu prend place parmi les plus remarquables figures de la diplomatie européenne. L'activité qui illustra les dernières années de sa vie valut et continue de valoir à Nicolae Titulescu la haute estime de l'opinion publique de Roumanie et de l'étranger.

ÎNTEMEIEREA SOCIETĂȚII „ASTRA” ȘI ROLUL EI ÎN CULTURA POPORULUI ROMÎN (1861)

DE

V. CURTICĂPEANU

În ciuda înfrîngerii ei, revoluția burghezo-democratică de la 1848 a deschis noi perspective nu numai în viața social-economică, ci și în domeniul dezvoltării culturii din Transilvania. Regimul neoabsolutist instaurat după revoluție este nevoit, în urma presiunii maselor, să facă unele concesii, mai ales pe plan cultural, domeniu în care clasele dominante din Imperiul habsburgic nu-și manifestau încă intoleranța ce se va face simțită la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Adîncirea contradicțiilor sociale din Transilvania a dus, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și la o accentuare a contradicțiilor dintre cele două culturi : cultura poporului, democratică și cultura claselor dominante. Referindu-se la acest proces social-istoric, aspect al unității și luptei contrariilor, V.I. Lenin arăta că există două culturi în sinul fiecărei culturi naționale, „fiindcă în sinul fiecărei națiuni există mase de muncitori și exploatați ale căror condiții de viață creează în mod inevitabil ideologia democratică și socialistă. Dar în sinul *fiecărei* națiuni există și o cultură burgheză (iar în majoritatea cazurilor chiar o cultură ultra-reacționară și clericală) și, ceea ce trebuie să remarcăm, nu numai sub formă de «elemente», ci sub formă de cultură dominantă”¹.

În sinul culturii dominante din Transilvania s-au manifestat două orientări : una ultrareacționară și clericală — reprezentată de vîrfurile conducătoare ecleziastice — , iar alta burghezo-democratică, reprezentată de elementele avansate ale intelectualității burgheze, apropiată de cultura populară. Acestea au luptat pentru promovarea culturii populare și au contribuit la progresul științei, artei și literaturii ².

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, Buc., Ed. politică, 1959, p. 8.

² * * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 391.

În fruntea intelectualității legate de popor s-au situat militanții de la 1848. Aceștia își dirijează activitatea în direcția ridicării culturale a maselor, folosind cultura ca armă în lupta pentru realizarea unității naționale. În strînsă colaborare cu cei din Țara Românească și Moldova, intelectualii transilvăneni luptă pentru înalta idee de unificare a „mădularelor“ împrăștiate de vitregia vremurilor, ale întregului neam de pe cuprinsul vechii Dacii.

În coloanele foilor și ziarelor românești transilvănene se stăruie asupra necesității dezvoltării culturii poporului, dornic de lumină și progres. „Învățătorul poporului” scria în 1848 că „pe romîni numai cultura îi poate feri”¹.

Vrednice de semnalat în această privință sînt ideile avansate ce izvorăsc din cuvîntarea ținută de Simion Bărnuțiu la Blaj la 4/16 mai 1848. Deși contradictoriu — preconizînd teze avansate ale burgheziei românești, dar și tendințe conciliatoare ale cercurilor clericale — acest discurs promovează ideea de preț a luptei pentru „cultură națională cu puteri unite”, căci „fără de libertate nu e cu puțință cultura, iar cultura fiecărui popor astăzi e măsura fericirii și securității lui...”. Cu toate limitele sale, discursul scotea la iveală un aspect cu totul nou al gândirii revoluționarilor de la 1848, și anume că: „lumina științelor și a artelor mai mult nu poate fi proprietatea unor clase privilegiate, ci trebuie să se facă bun comun cu toată națiunea”² (s.n.).

Ceea ce preocupa în mod deosebit elementele avansate din Transilvania era problema recunoașterii și admiterii limbii romîne printre limbile oficiale în stat; totodată, se urmărea cultivarea limbii romîne pentru ca aceasta să poată ține pasul cu dezvoltarea științelor naturii, a filozofiei, a istoriei, cu realitățile social-economice ale epocii, o limbă capabilă să facă legătura între cele trei provincii și să servească luptei pentru unitatea națională a întregului popor romîn. „Nu e mai mare absurditate pe lume — se remarcă în același discurs — decît apologia despotismului limbistic, că limba cutărei națiuni n-ar fi matură pentru legi și pentru guvernarea poporului...; despotismul nu-și impune limba sa, pentru că doar n-ar fi culte celelalte limbi pentru scopul public; căci de aici ar urma... ca să le deie ocaziune de a se cultiva; ci el (despotismul — n.n.) vrea, ca națiunile să-și uite cu încetul și numele libertății, ca apoi la urmă să se stingă dintrînsele și sentimentul de libertate; pentru aceasta oprește națiunea despotică pe celelalte, ca să nu-și mai ridice școli naționale, zicînd că: științele înalte nu se pot propune (preda — n.n.) decît în limba ei, căci nu vrea să se lumineze și altele, ci vrea să rămînă oarbe și surde la toate măsurile egoismului ei”...³.

Din nefericire, datorită limitelor sale, Bărnuțiu — ca și alți intelectuali — vedea realizarea acestui deziderat nu prin luptă revoluționară, ci prin concesii obținute de la Curtea din Viena.

Pornind de la principiul cultivării limbii ca principal mijloc în dezvoltarea culturii, elementele avansate ale intelectualității transilvănene

¹ „Învățătorul poporului”, Blaj (1848), p. 21 — 22.

² Simion Bărnuțiu, *Romnii și ungerii*, ed. G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924, p. 31.

³ *Ibidem*, p. 37 — 38.

de după 1848 și-au intensificat preocupările în direcția dezvoltării instituțiilor culturale.

Unii din fruntașii de la 1848, printre care în primul rând Ion Maiorescu și Simion Bărnuțiu, erau animați de dorința creării unei „universități românești”, care „ar lega pe toată... românimea într-un corp literar”¹. Cei mai mulți însă erau preocupați intens de ideea creării unei *societăți literare*, sau „academii” cum o numeau ei, în scopuri culturale mai largi.

Vechile asociații, sub formă de cluburi, cu caracter strîmt, numite „casine”, înființate încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea nu puteau să aibă o înfrîurire prea mare asupra dezvoltării literaturii, artei etc. În cadrul acestora activează un număr restrîns de intelectuali burghezi care organizează lecturi ținute de „profesori și literați”, slujind ca prime „locuri de cultură și petrecanie” ale romînilor².

Cum era și firesc, s-a impus ideea unei asociații care-și propunea să cuprindă un cîmp de activitate culturală mai larg și care, prin scopurile și mijloacele sale de luptă, deschidea perspectivele unor rezultate mai practice, corespunzătoare necesităților culturii romînilor transilvăneni, în condițiile social-politice date.

Cei care pun prima piatră la temelia acestei asociații sînt fruntașii revoluționari : Avram Iancu, Axente Sever, Aron Florian, Simion Balint, prin strîngerea unui fond de 2500 florini și depunerea lui la o casă de păstrare din Sibiu.

În perioada de plămădire a asociației, care a durat aproape un deceniu, Aron Florian a avut la Sibiu rolul de punct de legătură între promotorii ei. În mai 1852, el îi scria lui Ion Maiorescu la Viena : „Vezi de te înțelege cu cei de acolo, cu Barițiu, Laurian și comunicați-ne ideile voastre pe care le așteptăm ca să ne folosim de ele la compunerea statutelor”³, iar mai tîrziu, în 5 iunie, îi comunica aceluiași că „de la Blaj ni s-a trimis opiniile, de la Brașov, de asemenea, așa că săptămîna aceasta vom începe redacțiunea statutelor”⁴. Desigur că astfel de „opinii” n-au putut lipsi nici din alte părți ale Transilvaniei și chiar din celelalte două țări romîne.

Despre larga preocupare și colaborare a fruntașilor revoluției de la 1848 în scopul alcătuirii actului de fundație al Asociației ne mărturisește Axente Sever, într-o corespondență mai tîrzie : „...Înființăm Asociația Transilvaniei, a cărei idee a ieșit din creierii mei și ale cărei statute compunîndu-le eu și aflîndu-le bune dr. I. Rațiu, Măcelariu, Gaetanu și Nicola le-am expediat lui Bariț să le revadă...”⁵.

¹ Ion Maiorescu. *Scriere contemporană cu prilejul centenarului nașterii 1811—1911*, de N. Bănescu și V. Mihăilescu, p. 308.

² Prima casină e înființată la Brașov în 1838, apoi la Abrud în 1849, Cluj, Blaj, Caransebeș, Sibiu, Orăștie și alte orașe din Transilvania. Casina de la Brașov a avut și un însemnat rol politic în timpul revoluției. Ea a fost locul de întîlnire a revoluționarilor din Transilvania, Țara Romînească și Moldova. De aici pleacă revoluționarii munteni și moldoveni la adunarea de la Blaj din 1848. Cf. I. Colan, *Casina Romnă din Brașov 1835—1935*, Brașov, 1935.

³ *Correspondențe și acte*, mss. C. 2441 Bibl. Acad. R.P.R., p. 40.

⁴ *Ibidem*, p. 48.

⁵ „Boabe de griu”, an. I (1930), nr. 4, p. 221.

În calea realizării asociației stăteau nu numai absolutismul habsburgic, ci, în aceeași măsură, burghezia retrogradă transilvăneană și clericalismul.

Referindu-se la nenumăratele piedici întâmpinate, Aron Florian îi scria în iulie 1852 lui Ion Maiorescu că cei doi episcopi : A. Șaguna și Al. Ș. Șuluțiu au săpat prin certurile lor o mare prăpastie „în care să se îngroape națiunea”. „Am proiectat Societatea literară — continuă Aron Florian — care independent de popi să unească cel puțin inteligența și ca să steie în centrul tuturor sfîșierilor care dezmembrează națiunea”¹.

Dar dorința pe care o nutreau toate elementele înaintate în scopul creării unei societăți pentru promovarea literaturii și culturii românești n-a putut fi dusă la îndeplinire aproape un deceniu.

O dată pusă, ideea a preocupat îndeaproape pe mulți din cărturarii transilvăneni, cîștigînd teren și tot mai mulți adepți, înființarea unei asociații culturale dovedindu-se a fi vitală și la ordinea zilei.

Problema a fost amplu discutată în presă, în întrunirile intelectuale, avînd un răsunet larg nu numai în Transilvania, ci și în Principate. „O reuniune pentru cunoștințele diverselor ramuri de știință — scria «Telegraful român» în 1860 — nu poate să fie decît dorința fierbinte a tuturor, care pricep și știu prețul foloaselor ce provin pentru cultura unei națiuni din asemenea asociațiuni”².

Planul asociației rămîne în fașă aproape un deceniu, căci după 1849 urmează o perioadă de absolutism, reîntronat de Habsburgi cu ajutorul armatei, al aparatului de stat și al bisericii.

Pentru menținerea unității imperiului, șubrezit de nenumăratele mișcări sociale și naționale, antihabsburgice, curtea de la Viena alimentează neînțelegerile dintre burghezia naționalităților din Transilvania, erijîndu-se în arbitru. În ciuda tuturor mașinațiilor habsburgice, colaborarea dintre revoluționarii romîni și maghiari a început să se dezvolte spre o activitate comună antihabsburgică a forțelor progresiste³.

Teama de revoluție și de dezagregare a imperiului, la care se adaugă împrejurările externe survenite la sfîrșitul unui deceniu de guvernare absolutistă (ca, de pildă, Unirea Principatelor și războiul franco-italo-austriac etc.) au făcut pe guvernanții de la Viena să adopte o nouă politică față de popoarele din monarhie⁴. Referindu-se la această schimbare a politicii, K. Marx o numea „mai degrabă o stratagemă, decît o concesie sinceră”⁵.

Noua tactică de moment adoptată de Habsburgi, prin care romîni transilvăneni erau puși teoretic pe picior de egalitate cu celelalte popoare din monarhie, avea menirea și de a evita gravitatea Transilvaniei spre noul stat național român format în 1859.

În aceste împrejurări, planul unei asociații literare, plămădită de fruntașii de la 1848, pare a căpăta, la sfîrșitul deceniului al șaselea, sorți de izbîndă.

¹ *Correspondențe și acte*, mss. C. 2441—Bibl. Acad. R.P.R., p. 57.

² „Telegraful român”, 14 aprilie 1860.

³ * * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, 1961, Ed. Acad. R.P.R., p. 165 și urm.

⁴ *Ibidem*, p. 182.

⁵ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. XII, ed. rusă, p. 160.

În fruntea acțiunii pentru ducerea la îndeplinire a acestui deziderat se afla aripa radicală a burgheziei românești, în frunte cu G. Barițiu, care luptă cu consecvență pentru propășirea culturii românești. Poziția lui Barițiu reiese din numeroasele articole de gazetă și mai ales din amendamentele propuse patentei imperiale din octombrie 1860, în care arată că : „nu ne este asigurată limba, și prin urmare nici naționalitatea fără libertatea personală, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, fără inviolabilitatea domiciliului etc.”¹, în opoziție cu tabăra austrofilă, reprezentată de episcopul Șaguna, care s-a pronunțat pentru acceptarea necondiționată a reformelor enunțate în sus-numita patentă. Barițiu este primul care-și dă seama de caracterul trădător al politicii habsburgice, atrăgând adesea atenția asupra pericolului ce-l prezenta această politică pentru interesele românilor. „După anii 1848—1849—scria Barițiu—căzurăm din lac în puț; să vedem ca după anii 1850—1860 să nu cădem din puț în lac”². Din aceste motive, Barițiu era considerat de către autoritățile guvernante „om periculos”, fiind pus adesea sub supraveghere polițienească³.

Profitând de noile împrejurări create în imperiu, la 10 mai 1860 se face primul demers organizat la Sibiu, prin înaintarea către guvernatorul Transilvaniei, Lichtenstein, a petiției scrise de dr. Ion Rațiu și semnată de 171 persoane, prin care se cerea aprobarea ținerii unei *adunări consultatoare*, în vederea înființării „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (A.S.T.R.A.) „a cărei chemare să fie lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu *puteri unite*” (s.n.)⁴.

Din conținutul petiției reies o serie de idei înaintate ale fruntașilor români transilvăneni care-și dădeau seama că „semnalul timpului nostru este progresul” și făceau cunoscut în mod public că „s-au trezit și românii... de a fi părtași luminării și culturii moderne... a contribui spre înaintarea culturii populare, spre promovarea industriei și a agriculturii”⁵. Printre semnatarii petiției o mare parte erau profesori de școli și gimnazii, oameni de știință și cultură, avocați, neguțători, mici funcționari, iar alții, mai puțini, menționați cu apelativul de „cetățean”, erau oameni din popor. Un rol de seamă la această primă dezbatere organizată a asociației au avut intelectuali ca : dr. Pavel Vasici, consilier de școale, revoluționarul Axente Sever, filologul Timotei Cipariu, profesorii : Ion Rusu, Gavril Munteanu și Bart. Baiulescu, Ion Pușcariu, Iacob Bologa, N. Ciuren, dar în primul rînd G. Barițiu⁶.

Pe lângă aceștia au participat și elemente cu o orientare retrogradă⁷, printre care în primul rînd reprezentanții celor două confesiuni (ortodoxă și greco-catolică) în frunte cu Andrei Șaguna și Al. Ș. Șuluțiu cărora, desigur, le aparțin obișnuitele expresii de politeță față de Curtea

¹ T. V. Păcățian, *Carlea de aur a românilor...*, II, p. 767—775.

² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 58, p. 240.

³ R. Pantazi, *Ideile social-politice ale lui G. Barițiu*, în *Din istoria filosofiei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 198.

⁴ *Actele privilegiate la urzirea și înființarea Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862, p. 6.

⁵ Cf. *Ibidem*, p. 1—7.

⁶ *Ibidem*, p. 7—10.

⁷ * * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 180 și urm.

de la Viena : „umiliții subscriși”, „prea grațiosul nostru domn și împărat”, „umilită rugare” și altele.

În răspunsul său din 12 iulie 1860, guvernatorul Lichtenstein comuncă refuzul „înaltei locotenente imperiale”, care vedea în asociație tendința de „despărțire de celelalte naționalități conlocuitoare într-un mod ostensibil și ar servi tendințelor eschisiv naționale”¹.

După mai multe intervenții și tergiversări, la 31 ianuarie 1861 guvernul vienez, mergînd pe linia concesiilor momentane adoptate în această perioadă, dă împuternicirea pentru ținerea adunării consultătoare, care a avut loc la Sibiu între 9—11 martie același an.

Dezbaterile s-au desfășurat în trei ședințe plene, unde G. Barițiu, ca secretar al lucrărilor, a avut un rol de frunte. Cele trei proiecte de statut întocmite de către G. Barițiu, I. Pușcariu și T. Cipariu au fost examinate punct cu punct atît de o comisie specială, alcătuită din 16 persoane², cît și în ședințele plene; s-a definitivat un singur proiect de statut de către adunare, care a fost apoi înaintat prezidiului locotenentei imperiale, la 28 martie 1861. După primirea rezoluției, la 6 septembrie 1861, se dă incuviințarea și aprobarea statutelor — cu condiția limitării activității asociației la sfera „științifice și reținerea de la amestecarea în trebile religioși (religioase — *n.n.*) și politice...”³ apoi se convoacă pentru ziua de 23 octombrie /4 noiembrie 1861, la Sibiu, *adunarea inaugurării și deschiderii asociațiunii*, la care au fost invitați „toți inteligenții (intellectuali — *n.n.*) națiunii noastre care voiesc a fi membri...”, spre a lua parte la inaugurarea și deplina constituire a asociațiunii”⁴.

În prima ședință a „Asociației transilvane pentru literatura romînă și cultura poporului romîn” s-au stabilit fondatori în număr de nouă, apoi s-au înscris în total 212 membri ordinari și s-au făcut înscrieri cu sume pentru fondurile asociațiunii.

În ședința a doua a fost ales pe timp de trei ani, conform prevederilor art. 11 din statute, comitetul de conducere. Președinte a fost ales omul Vienei, episcopul Andrei Șaguna, cu 75 voturi, din totalul de 95, iar cu unanimitate de voturi au fost aleși T. Cipariu, vicepreședinte și

¹ *Actele privilegiate la urzirea...*, p. 14.

² Din Comisie fac parte G. Barițiu, I. Pușcariu, Iacob Bologa, Ion Rațiu, Ion Codru Drăgușanu, Ilie Măcelariu, I. Hanea ș.a. (Cf. *Actele privilegiate la urzirea...* p. 21).

³ *Ibidem* p. 92.

⁴ *Ibidem*, p. 80. Existența îndelungată a Astei oferă cercetătorilor o literatură bogată, risipită într-o mulțime de publicații. Preocupările sale multilaterale s-au reflectat în foile și revistele timpului încă de la început. S-au publicat note și informații, articole și dări de seamă, iar „Transilvania”, organul Asociației, a publicat sistematic dezbaterile adunărilor sale generale anuale. În 1911 aceeași revistă a dedicat Astei un număr festiv, cu ocazia aniversării a 50 de ani de activitate. Publiciști ca Ion Agribceanu, Ion Georgescu, Bogdan Duică, Ion Lupaș, N. Iorga, Ion Breazu, Octavian Goga, Octavian Tăzlăuanu, V. Bologa, I. Preda, Ion Chinezu și mulți alții au consacrat Astei numeroase articole și studii.

O bună parte din aceste publicații conțin date și materiale importante și utile, constituind o bază de plecare în cercetarea științifică a activității Astei. Lipsa unei cercetări adîncite, bazată pe documentele vremii, dar mai ales lipsa unei concepții materialist-istorice, au împiedicat pe cercetătorii mai vechi să desprindă adevăratul sens al acestei importante asociații și numeroasele forțe contradictorii care au acționat în îndelungata ei existență.

În ultimul timp M. Zăciu a publicat articolul aniversativ „Un centenar: Astra” în „Contemporanul” din 20 oct. 1961, p. 2.

ACTELE

privitoare la

Urdirea si infiintierea Asociatiunii Transilvane pentru literatur'a romana, si cultur'a poporului romanu ,

date

IN TIPARIU

de

Insasi Asociatiunea.

Sibiu,

in Tipografi'a diecesana.

1862.

Foia de titlu a statutelor „Astrei”.

66.	Dimitrie	Serbian	31
67.	George	Serbian	
68.	Ioan	Russian	
69.	Ioanne	Russian	
70.	Ioane	Roman	
71.	Ioan	Roman	
72.	Ioan	Roman	
73.	Ioan	Roman	
74.	Ioan	Roman	
75.	Ioan	Roman	
76.	Ioan	Roman	
77.	Ioan	Roman	
78.	Ioan	Roman	
79.	Ioan	Roman	
80.	Ioan	Roman	
81.	Ioan	Roman	
82.	Ioan	Roman	
83.	Ioan	Roman	

Summa 83 me W.

from the...
to the...
Coblenz

with...
...

Ioane...
Barthe...
Joseph...
for the...
Joseph & R...

G. Barițiu, secretar. Totodată s-a ales un comitet alcătuit din 12 membri și alți funcționari (secretari, casier, controlor, arhivar, bibliotecar ș.a.); în aceeași ședință au fost aleși 24 membri onorari pentru merite literare¹, apoi membri ordinari, aceștia înmulțindu-se mereu.

Printre membrii aleși găsim pe: A. Florian, profesor de retorică în București, S. Bărnuțiu, profesor de drept la Iași, Damaschin Bojinca, C. Hurmuzaki din Iași, I. Maiorescu, profesor în București, Al. Papiu-Ilarian, Petrache Poenaru, Aron Pumnu, profesor la Cernăuți, Atanasie Șandor, profesor la Arad, G. Csăki, pentru „ajutoarele acordate școlilor și literaturii românești”, A. Kecskeméti redactor la „Sürgöny” din Buda-pesta, pentru „favorizarea limbii romine”, dr. E. J. de Tkalaz, redactorul jurnalului „Ost-West” din Viena, pentru „favorizarea limbii romine”².

În 1862, cu ocazia celei de-a doua adunări sînt aleși: Al. Odobescu, C. A. Rosetti, G. Sion, N. Ionescu, Gr. Nanu, participanți la lucrările Asociației și la prima ei expoziție, apoi M. Kogălniceanu, geograful E. Bieltz, directorul gimnaziului din Brașov, Kratky³.

Asociația și-a creat fondurile necesare prin cotizațiile membrilor, donații etc., fiind lipsită de orice sprijin din partea statului. La cea de-a doua adunare generală ținută la Sibiu în 1862 au participat peste 800 de membri; printre aceștia mulți erau din România. S-au inițiat liste de subscripție care au avut răsunet nu numai în Transilvania, ci și peste munți. Un aport însemnat la sprijinirea Asociației a adus țărănimea prin „contractele” încheiate încă de la începutul activității ei prin care sate întregi își luau „obligația de a oferi” mai mulți ani în șir „metrete de cucuruziu în grăunțe”, „pentru înaintarea culturii romine și a literaturii”, fiecare țaran semnînd prin „punerea degetului”⁴; aproape în toate satele se creează „un fond de bucate” în același scop, ceea ce constituie o puternică dovadă a popularității „Astrei” în rîndurile maselor largi și setea acestora după cultură.

Programul și activitatea științifică a Astrei. Generația luptătoare de la 1848 își manifesta dorințele prin discursul lui Simion Bărnuțiu pentru „cultura națională cu puteri unite”, iar mai tîrziu prin anii 1850—1860, o serie de învățați ca Ion Maiorescu, S. Bărnuțiu, A. Tr. Laurian, erau în dispută cu Aron Florian pe tema „academiei naționale”, preconizată de Ion Maiorescu⁵.

Sinteza acestor deziderate e consfințită în art. 2 al „statutelor” Asociației, care își fixează ca scop: „înaintarea literaturii romine și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiul, elaborarea și edarea (editarea—*n.n.*) de opuri (opere—*n.n.*), prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și arte și alte asemenea”⁶.

Timotei Cipariu, în discursul său din 23 octombrie 1861, consideră Asociațiunea ca cel mai puternic „reazim al naționalității”, „tînră plantă

¹ Actele privilegiate la urzirea ..., p. 72.

² „Telegraful român”, 1861, p. 182.

³ Al. Odobescu, *Opere complete*, vol. II Buc.

⁴ *Correspondența G. Barițiu*, ms. nr. 982 în Bibl. Acad. R.P.R., f. 51, 87, 88, 129 ș.a.

⁵ *Correspondențe și acte*, C. 2441—Bibl. Acad. R.P.R., p. 57.

⁶ *Actele privilegiate la urzirea ...* p. 93.

ce astăzi se împlintă în a doua a noastră patrie”, îi urează „să înverzească, să înfrunzească și fructe înmiite să aducă de bun și dulce gust tuturor românilor, fructe de cultură și propășirea în toate ramurile științei, artei și civilizațiunii”¹.

Programul propriu-zis, care dă „Astrei” orientare concretă și fixează direcțiile de activitate științifică-culturală, este elaborat de G. Barițiu, în apendicele la statute, intitulat *Propusețiunile (propunerile) d-lui George Barițiu, destinate spre a se elabora și după împrejurări a se premia.*

În program, George Barițiu schițează punctele de orientare ale „Astrei” în domeniul vieții materiale și cultural-științifice și artistice în folosul îmbunătățirii vieții poporului. El consideră ca punct de plecare publicarea „cărților școlastice”, alcătuite de „corpurile profesorești”, condiție indispensabilă pentru dezvoltarea învățămîntului de toate gradele, care se găsea într-o situație grea. Totodată el propunea studierea „mijloacelor și a căilor celor mai sigure ajutoare la întemeierea, îmbunătățirea și perpetuarea școalelor populare”.

Ca istoric, G. Barițiu pune pe prim plan preocupările studierii trecutului și preconizează un „Compendiu din istoria Transilvaniei”, care să se bazeze pe „fintinile (izvoarele) istorice cu toată putința și critica, să nu cruțe și să nu țină nici o parte”. De subliniat că Barițiu se gîndea ca acest compendiu „să se poată introduce și în gimnaziul mic (și) să fie și de lectură pentru publicul mijlociu”.

El preconizează măsuri concrete, propunînd ca Asociațiunea „să ia măsuri energice spre a complini istoria patriei” prin achiziții de cărți de la bibliotecile din patrie și din afară, prin „călătorii cu scop științific, prin cercetarea hrisoavelor mănăstirești și a manuscriptelor și documentelor”, prin „alcătuirea unei colecții în care să se strîngă toate inscripțiile romîne tipărite și netipărite... însoțite de un comentariu”. Foaia periodică „Transilvania” să se ocupe „per eminentiam cu publicarea de documente istorice în original și în traducere”.

Nu lipsesc nici preocupările pentru etnografie și artă; se arată necesitatea „descrierii porturilor romînești din punctul de vedere al folosului cu privire la climă și totodată din cel estetic”, se propune „o colecțiune din cele mai bune (cinci) balade romînești, transilvane”, o lucrare despre „arta zugrăvelii”, despre „locuințele omenești”, apoi un „bun compendiu de medicina forensi”, o „dietetică populară în strînsă referință la modul viețuirii romînilor”, „floră Transilvaniei... cu observații medicale... cu credința sau știința ce o are poporul despre puterea vindecătoare a plantelor”².

O atenție deosebită acordă G. Barițiu preocupărilor privind „starea agriculturii la romîni Transilvăneni”, cu referire specială la „modul cultivării pămîntului”, la „înrăurirea științei chimice asupra agriculturii, la mijloacele de nutremint ale romînilor”. Se subliniază „suprema necesitate de a înainta horticultura sau grădinăria”, „cultura pădurilor”, „cultivarea viermilor de mătase”, „restaurarea și încurajarea culturii de stupi în toată țara”, „îmbunătățirea tuturor soiurilor de vite” etc.

¹ *Actele privitoare la urzirea...*, p. 89—90.

² *Ibidem*, p. 90.

Problema unei activități științifice organizate se pune în fapt abia la un an după înființarea Astrei, cu ocazia celei de-a doua adunări generale ținută la Brașov în 1862, când s-a stabilit înființarea a trei secții științifice: filologică, istorică și de științe fizico-naturale. Organizarea celor trei secții preconizate în 1862 e pusă în practică în 1877, la adunarea generală a asociației ținută la Blaj.

Secția filologică e alcătuită din: Timotei Cipariu (președinte), dr. G. Silași și I. M. Moldovanu (membri); *Secția istorică* din: G. Barițiu (președinte), Iosif Hodoș și I. Antonelli (membri), iar *Secția științelor naturale* din: Paul Vasici (președinte), Al. Bohățel, A. Trambitas, St. Pop, dr. N. Stoia, dr. A.P. Alessi și I. Mărculețiu (membri).

Activitatea celor trei secții e concretizată în regulamentul votat în Adunarea Generală a Asociației, ținută la Turda în august 1880. Secția istorică are scopul de a aduna „documente istorice autentice pentru înavuțirea istoriei patriei... compune scrieri originale și traduce scrieri valoroase”; secția filologică se ocupă cu „înavuțirea dicționarului limbii românești, purificarea ei de barbarisme”, iar secția de științe naturale, pe lângă chestiuni de specialitate, cultivă anumite aspecte legate de „economia națională”, „agricultură, silvicultură, montanistică, igienă, comerț etc.”, avînd „pe cît se poate privire la lipsurile poporului român”. În cadrul dezbaterilor se „supun la critică operele publicate” sau destinate publicării¹.

Ceea ce caracterizează activitatea celor trei secții în primii ani de existență este preocuparea permanentă a învățaților pentru alcătuirea de lucrări științifice, disertații savante, planuri și proiecte de cercetări amănunțite, organizarea a numeroase consfătuiri și discuții și atragerea a tot mai mulți membri în cadrul acestor preocupări.

Lipsa de mijloace, apăsarea socială și națională la care erau supuși românii transilvăneni au constituit piedici serioase în calea unei activități științifice propriu-zise, ceea ce a făcut ca preocupările savante ale învățaților transilvăneni să-și găsească tot mai mult locul în cadrul Academiei Romîne de la București.

În dezbaterile Asociației din anul 1900, cu ocazia reorganizării activității ei, se scotea în evidență că: „Asociațiunea este o societate culturală și nu una științifică-literară și, prin urmare, ar fi greșit a organiza secțiile după modul organizării academiilor și a societăților științifice-literare”. Se accentuează totodată rolul de „organ auxiliar de specialitate în chestiuni științifice și literare”², desigur, avîndu-se în vedere Academia Romînă, organ științific unic pentru românii din toate provinciile, unde-și desfășurau activitatea științifică propriu-zisă: G. Barițiu, Timotei Cipariu, Iosif Hodoș, Alexandru Roman, Vincențiu Babeș, Al. Papiu-Ilarian, A. Treboniu Laurian, Gavril Munteanu, Dionisie Păscuțiu, Sim. Manguica, Andrei Mocioni și mulți alții.

¹ cf. *Regulamentul secțiunilor științifice ale Asociațiunii*... în „Transilvania” (1881), p. 43-44.

² *Idem* (1900), p. 97 și urm.

În cadrul Academiei Române, învățații transilvăneni au participat activ la încheierea ei¹, au conlucrat intens cu muntenii și moldovenii, într-un ideal comun, peste granițele vremii, prevestind pe plan cultural-științific unirea politică ce va avea loc o dată cu prăbușirea monarhiei austro-ungare.

La alcătuirea statutelor „Societății literare” din București din 1867 au participat și transilvănenii G. Barițiu, T. Cipariu, A. Tr. Laurian, făcând parte din „comisia redactării statutelor” societății; primii doi întocmiseră statutele „Astrei” în 1861, care, în linii generale, aveau la bază aceleași principii ca și „Societatea literară”.

În cea de-a doua ședință a Societății literare din 8/20 august 1867, G. Barițiu propunea extinderea statutelor societății, arătând cu această ocazie „importanța pentru România a unei *Academii* (s.n.). Subliniind tot odată greutatea înființării unei asemenea instituții, cu mijloacele ce au acolo” (în Transilvania — n.n.), el conchide, întrebând societatea, „dacă înțelege că trebuie să tindă statutele ei către această instituțiune”².

Din dezbaterile ședinței reiese că ideea lui G. Barițiu a găsit înțelegerea cuvenită, căci „Societatea admite estinderea, ce va crede de bună comisiunea însărcinată cu redactarea statutelor, a i se da”³.

Legătura strânsă dintre ideile și preocupările celor două societăți e relevată de G. Barițiu în dezbaterile din 15/27 septembrie 1867, când arată că „ideea unei societăți academice române nu este de ieri, iar eu din parte-mi am venit la cunoștința ei înainte de aceasta cu zece ani. Această idee a fost născătoarea celor trei societăți literare române din Transilvania, Ungaria și Bucovina înființate între anii 1861—1862. Această idee — continuă Barițiu — a luat forme aici într-un mod mult mai măreț și mai împunător”⁴.

Cele trei secții filologică, istorică și a științelor naturale, preconizate în cea de-a doua adunare generală a „Astrei” din 1862, au constituit o schițare a viitoarelor secții ale Societății Literare Academice, în care învățații ce reprezentau întregul popor român dezbăteau prin eforturi comune aceleași probleme pe care și le puseseră reprezentanții „Astrei” în 1862, privind *limba, istoria poporului român* și alte domenii ale științelor.

Momentul eforturilor comune e surprins de eruditul filolog T. Cipariu care, la solemnitatea Societății literare române din București, spunea: „Națiunea română de azi înainte va fi solidară pentru *corpul întreg*... spre același scop solidar, *cultura națională*”. Făcând aluzie la unirea din 1859, Cipariu sublinia: „am începutu a ne libera patria, am începutu a ne libera limba... dar nu am terminat; rămîne ca să continuăm și să terminăm”. Referindu-se la perspectivele istoriei, fără însă a fi capabil a înțelege calea spre adevărata eliberare, T. Cipariu arăta că: „bărbații

¹ Cf. Dan Berindei, *Înființarea societății literare (Academia) (1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii”, nr. 5, an. IX, 1956, p. 21—45.

² Cf. *Protocolul ședinței a II-a 8/20 august 1867*, în „Analele Soc. Academice Române”, seria I, Dezbatori, memorii și notițe din ses. an. 1867—1877, tom. I—X, Buc., 1878, p. 26.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 127—128.

românilor vor îngriji pentru *eliberarea perfectă* (s.n.) — a patriei române — și patria română în urmă va deveni liberă”.

Societății Academice, Cipariu îi vedea în 1867 o misiune înaltă, pe care „Astra”, în condițiile apăsării sociale și naționale, nu putea s-o ducă la îndeplinire și anume: „*ea va îngriji pentru conservarea unității limbii românești în toate provinciile locuite de români, ... ea va pune fundament pentru o literatură adevărat națională*”¹.

Scopul fundamental al Societății Academice Române era „să cuprindă în sînul său pe reprezentanții tuturor ținuturilor de limbă românească și să devină un organ central pentru dezvoltarea unitară a limbii literare și culturii întregului popor român” pe care „destinele istoriei sale îl sortise să trăiască fărămîțat între stăpîniri străine”.

Se pune, așadar, problema unificării culturii întregului popor român, a cărui unificare politică, istoricește nu era posibilă, în condițiile existenței monarhiei habsburgice. „*Unificarea culturii întregului popor românesc care să pregătească și să desăvîrșească pe cea politică* — accentua acad. Tr. Săvulescu, în 1956, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de viață academică în țara noastră — *iată scopul pe care fruntașii culturii trebuiau de aci înainte să-l urmărească. Acest scop nu se poate însă atinge decît prin unificarea limbii culte a poporului*”².

În această direcție și-au îndreptat activitatea după 1867 toți învățații români grupați în jurul secției literare și a celei istorice din cadrul „Societății Academice Române”.

Pentru reprezentanții „Astrei”, care porniseră pe această cale îndată după 1848, încheierea dualismului austro-ungar din 1867 constituie un argument în plus pentru aderarea totală la scopurile „Societății Academice Române” și o colaborare intensă cu învățații munteni și moldoveni, de curînd înfrățiți. În cadrul activității unice, Timotei Cipariu a dat primul *proiect de ortografie*, a tipărit *Gramatica limbii române* (1869), apoi *Sintactica* (1877). Aug. Treb. Laurian a colaborat cu Massim la dicționarul limbii române. G. Barițiu a inspirat și susținut aproape o jumătate de secol toate actele mari ale științei și culturii nu numai în cadrul „Astrei”, ci și în cadrul Academiei al cărei membru fondator a fost, iar în „Analele” și „Memoriile” Academiei își găsesc locul lucrările unor învățați ca: Al. Papiu-Iliarian, Iosif Hodoș, Gavril Munteanu, Al. Roman, At. Marienescu, Iosif Vulcan, Ion Bianu, A. Birseanu, N. Densusianu, Ion Bogdan, Nerva Hodoș, Ion Slavici, T. Teclu, P. Vasici, Florian Porcius ș.a., care abordează probleme de limbă și literatură, folclor și istorie, militînd pentru același ideal pentru care militau și învățații din România: *dezvoltarea și unitatea culturii românești*, în cadrul căreia reprezentanții culturii democratice au militat pentru luminarea poporului, pentru o știință și o literatură legată de popor.

Alături de „Societatea Academică Română”, „Astra” a adus o contribuție importantă la dezvoltarea în limitele arătate, a unor tradiții progresiste

¹ Cf. *Solemnitatea inaugurării Societății literare române*, în „An. Soc. Acad. Rom.”, seria I, Dezbateri, memorii și notițe din ses. an. 1867—1877, tom. I—X, Buc., 1878, p. 129.

² Acad. Traian Săvulescu, *90 de ani de viață academică în țara noastră*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 15.

și la clădirea temeliei trainice a Academiei Române, atrăgând în jurul său o puternică generație de cărturari care, în ciuda tuturor piedicilor au luptat împreună cu învățații din vechea Românie, pentru luminarea și întărirea poporului român, pregătind calea spre desăvârșirea unirii politice.

Rodul activității științifice comune este încununat pe plan publicistic cu elaborarea și apariția sub auspiciile „Astrei” la Sibiu, în 1904, a „Enciclopediei române”, în trei volume. Este prima enciclopedie românească lucrată de un colectiv larg de 172 autori de pe tot cuprinsul țării, cuprinzând cele mai variate domenii ale vieții științifice și culturale, multe din materialele cuprinse în ea păstrându-și valoarea documentară pînă astăzi.

Publicațiile „Astrei“. De la început, „Astra“, și-a îndreptat privirile spre ziare și reviste, spre publicarea unor broșuri și lucrări de popularizare sau chiar opere literare și științifice. Anunțurile și știrile scurte despre activitatea Asociației sînt publicate în „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful român”, „Familia” și alte ziare românești transilvănene, iar viața culturală și științifică propriu-zisă e oglindită în organul său „Transilvania”, care, teoretic, a luat ființă o dată cu nașterea asociației. În art. 33 al statutelor „Astrei” se prevedea că: „Asociațiunea va susține o foaie periodică în fascioare nelimitate pentru publicarea afacerilor ei și pentru lățirea mijloacelor înaintării literaturii și culturii poporului român”¹.

Dar, timp de 6 ani, revista n-a putut lua ființă, „Astra” limitîndu-și activitatea publicistică la editarea „Analelor”; de-abia în octombrie 1867 Asociația alcătuiește o „programă” mai dezvoltată, în care se stabilește că revista „va cuprinde mai înainte de toate elaborate științifice din diversele ramuri ale științelor”². G. Barițiu, redactorul și susținătorul de fapt al revistei, care cunoștea foarte bine realitățile din Transilvania, nivelul publicului larg și nevoile poporului, a preconizat ca în coloanele revistei să se publice „astfelu de tractate, care să împărtășească rezultatele științelor, și cu deosebire ale științelor privitoare la prosperitatea fizică și materială a poporului român, într-un stil și limbaj cît se poate mai popular și anume destinat pentru clasele mai inferioare ale poporului nostru”³.

„Programa” revistei își propune ca pe lângă lucrări științifice să publice și „produse spirituale ce privesc la literatură în înțelesul mai strict, și adevărat la artele frumoase: poezie, pictură, muzică etc. ca la niște factori atît de însemnați pentru deșteptarea gustului frumosului și, prin aceasta, pentru orientarea culturii unui popor”⁴.

Preocupările revistei nu se limitează numai la cultura din Transilvania, ci are în vedere și producțiile literare, „ce apar în orice parte a romînimii” (adică în România — s.n.) și sînt de adevărată valoare; „vor

¹ Actele privilegiate la urzirea..., p. 34.

² „Transilvania” (1881), p. 2.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

fi considerate, anunțate și după împrejurări și recenzate”¹, apoi, de asemenea, vor fi publicate „produse... din literatura tuturor popoarelor”².

Pentru a-i asigura o activitate largă, multilaterală și pentru a antrena în coloanele revistei un număr cât mai mare de colaboratori, Asociația „*invită pe literații români din toate părțile (s.n.)* ca să binevoiască a alergera într-ajutoriu cu luminile lor acestui nou foculariu (focar) al literaturii noastre și a depune întrînsele fructele cele mature ale cercetărilor și erudițiunii lor, cu atît mai virtos cu cît de la acest concurs generos atîrnă viața și viitorul foii”³.

De la început, revista „Transilvania” a pășit pe un drum plin de greutate; lipsa de mijloace materiale și supravegherea cenzurii imperiale au contribuit în aceeași măsură la frînarea desfășurării activității sale; pe de altă parte, lipsa de mijloace materiale a făcut ca uneori revista să fie scrisă în cea mai mare parte de redactorul ei, G. Barițiu. Așa se explică faptul că ea reflectă în primul rînd preocupările istorice ale acestuia. „« Transilvania » — după cum arată el în 1891 — era un modest magazin al Asociațiunii care-i servise totodată de magazin pentru o seamă de documente istorice și pentru multe disertațiuni literare și științifice foarte prețioase”⁴.

Barițiu publică în „Transilvania” documente și studii istorice, articole de literatură, limbă și teatru, recenzii și comentarii asupra unor cărți din literatura universală (franceză, germană, maghiară, engleză), se ocupă mult de probleme concrete, privind mai ales ridicarea și luminarea poporului, învățămînt, meserii, industrie, agricultură etc.

Articole cu subiect istoric scriu și alți învățați: I. V. Rusu, Iosif Hodoș, Șt. Moldovan, L. Antonelli, T. Frîncu ș.a., iar teme literare pedagogice și școlare semnează mai ales Iosif Vulcan și Gr. Silași, Gr. Borgevan, P. Șpan, Șt. Veloran, E. Hodoș ș.a.

Nu lipsesc nici articole din domeniul botanicii, scrise de Fl. Porcius și P. Alexi și de asemenea medicale, scrise de dr. Paul Vasici.

Revista promovează și preocupările economice, venind astfel în sprijinul țaranului ca sfaturi și îndrumări pentru o agricultură rațională, bazată pe îngrijirea pămîntului pentru cultivarea legumelor, pentru îngrijirea pădurilor, promovarea și perfecționarea meseriilor. Astfel de articole scriu: Șt. Pop, S. Vintilă, B. Baiulescu, I. Georgescu ș.a.

În coloanele revistei își găsesc loc poezii, balade, articole și studii ale învățaților din Principate: V. Alecsandri, D. Bolintineanu, B. P. Hasdeu, I. E. Rădulescu, I. Ghica, C. Aricescu, Gr. Tocilescu ș. a.; totodată s-au publicat numeroase documente și informații, studii și disertații istorice, literare și lingvistice, articole din domeniul științelor naturii, s-au reprodus studii și informații științifice și literare, mai ales din lucrările și dezbaterile Academiei Romîne.

¹ „Transilvania” (1881), p. 2.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 3.

⁴ Cuvîntul de deschidere al lui G. Barițiu în adunarea generală din Hațeg, în „Transilvania” (1891), p. 290.

Pe linia preocupărilor pentru ridicarea poporului, „Astra” a inițiat, începînd din 1891, așa-numita „Biblioteca populară”, în cadrul căreia au apărut numeroase broșuri cuprinzînd sfaturi practice pentru țărani, povestiri din viața și preocupările plugarilor; preocupări economice și culturale; povestiri literare, poezii și nuvele, povestiri istorice etc.¹.

Pînă în 1911, cînd „Biblioteca populară” s-a transformat într-o publicație cu caracter periodic, au apărut 37 de broșuri. După această dată, broșurile apar în continuare numerotate, cîte 10 pe an, și conțin aceeași tematică. Susținătorii „Bibliotecii populare” sînt „membri ajutători”, cei mai mulți fiind plugarii (5714), apoi meseriașii (569), învățătorii, studenții și alte categorii².

O frumoasă realizare a obținut „Astra” înființînd „Biblioteca tineretului”, în cadrul căreia a publicat o serie de broșuri destinate elevilor și tineretului, în cea mai mare parte cu conținut literar.

Printre poeții și scriitorii din ale căror opere s-au publicat în aceste colecții întîlnim pe : Ion Creangă, I. Al. Brătescu-Voinești, C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. Popovici-Bănățeanu, I. Pop-Reteganu, C. Sandu-Aldea, Petre Ispirescu, M. Sadoveanu, Ion Agîrbiceanu ș.a.

Dacă în deceniul al șaptelea și al optulea n-a fost posibilă scoaterea unui „supliment popular” al revistei „Transilvania”, asociația a reușit să editeze în 1907 prima revistă pentru popor „Țara noastră”, care a apărut săptămînal timp de un an, publicînd materiale și articole destinate țărănimii; în urma mai multor procese de presă, din motive de „agitație politică”, a fost interzisă de către organele de stat ale Austro-Ungariei.

Revista a jucat un rol important în viața culturală a Transilvaniei, fiind îmbrățișată cu multă căldură de public.

Din punct de vedere organizatoric, Asociațiunea pășește în 1868 la crearea *despărțămintelor*. Acestea corespund în general ținuturilor și înglobează mai multe comune; în fruntea lor activează cîte un subcomitet, iar în comune cîte un „agent”³. Numărul despărțămintelor a evoluat mereu; în 1870 erau 18, iar în 1890 au ajuns la 27. Cu ocazia Adunării generale ținută în 1896 la Lugoj, Asociațiunea cuprinde în sînul său Banatul și Crișana, apoi tot teritoriul Transilvaniei. Era „primul pas ce-l făcea Asociațiunea, scoborînd coasta munților”⁴. „Prin aceasta — spunea în discursul său Al. Mocioni — se dărimă un zid de despărțire între frații noștri de același neam, setoși de aceeași cultură. Asociațiunea noastră în această adunare se desbracă de caracterul ei provincial, se proclamă principiul solidarității naționale pe terenul cultural”⁵.

¹ „Transilvania” (1911), p. 389—391.

² *Ibidem* (1914), p. 310—311 (anexa V).

³ Modul de organizare a „despărțămintelor” este cuprins în „Regulamentul mijloacelor scopului Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român”, cf. „Transilvania” (1869), p. 266. În 1897, același regulament e dezvoltat sub titlul: „Regulamentul afacerilor interne pentru despărțămintele Asociațiunii”, cf. *ibidem* (1897), p. 157.

⁴ „Transilvania” (1896), p. 275.

⁵ *Ibidem* (1911), anexa II, p. 501—533; *ibidem*, anexa X, p. 593.

Lărgindu-și neconținut câmpul de activitate, în preajma primului război mondial Asociațiunea reușește să cuprindă în organizarea sa culturală întreg teritoriul Transilvaniei, având 83 despărțăminte cu peste 3 500 comune, iar numărul membrilor depășea cifra de 10 300.

Despărțămintele, ca unități organizatorice ale „Astrei“, fac legătura între centru și regiunile țării pe tărâm cultural, conducându-se după principiile organizatorice din 1869, care, în art. 5, prevedeau un strins contact cu satul în vederea „cîștigării ... de mașini agrare“, „stăruința de a se înființa școale de pomărit, și vierit“, „îndrumarea poporului la îmbrățișarea ramurilor industriale și comerțului“, ținerea de „disertațiuni populare“, îndemnul spre „înființarea de însoțiri și întreprinderi folositoare“ ș.a.¹.

Ideea ce călăuzea pe reprezentanții păturii burghezo-democratice din conducerea „Astrei“ în vederea ridicării poporului era ideea de esență strict burgheză și considera că prin „societăți culturale“ și „însoțiri economice“ se poate ajunge la „organizarea politică“². Aceasta însemna în fapt doar o organizare mai rațională a sistemului de gospodărire a țaranului, evident, pe calea unor simple reforme în cadrul orînduirii capitaliste.

Pătura progresistă din cadrul „Astrei“ a desfășurat o activitate științifică bogată și a luptat pentru luminarea și ridicarea poporului prin forțe proprii.

Rolul acestei orientări este cu atît mai progresist, cu cît a trebuit să lupte nu numai împotriva opresiunii sociale și naționale din cadrul monarhiei Austro-Ungare, ci, în aceeași măsură, împotriva clericalismului catolic și ortodox din conducerea „Astrei“, care a împins în permanență activitatea acesteia spre cultivarea sentimentului de supunere și ascultare față de stăpînire, spre misticism și șovinism confesional și național.

Activitatea practică a Asociației : școli, biblioteci, expoziții, conferințe și prelegeri „poporale“. O preocupare de căpetenie a „Astrei“ a fost grija față de creșterea și luminarea poporului prin școală. O bună parte din puținele școli cîte erau în Transilvania au fost sprijinite de către Asociațiune și, de asemenea, mulți din tinerii meseriași și elevi au găsit la ea rezazim și îndemn spre luminare. Școlile din Blaj, Sibiu, Gherla, Cluj, Cîmpeni, Lăpușul, Șomcuța, Șimleu ș.a.³ au primit ajutoare însemnate în mai mulți ani la rînd. De asemenea, elevi de gimnazii, școli reale, comerciale și preparandii, studenți în drept, pedagogie, medicină, litere, agronomie, silvicultură, tehnică etc.⁴ Cea mai mare parte a intelectualității transilvănene din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea a fost crescută și îndrumată de „Astra“. De notat că printre aceștia figurează și *Ariton Pescariu*, student în clasa a VII-a a gimnaziului din Blaj, pe anul 1909/1910⁵, care, după revoluția rusă din februarie

¹ „Transilvania“ (1911), p. 479.

² Cf. *Organizarea economică a țărănimii*, în „Transilvania“ (1911), p. 232-238.

³ „Transilvania“ (1911), p. 384.

⁴ Cf. *Conspect al stipendiilor și ajutoarelor acordate de „Asociațiune pentru literatura română și cultura poporului român“, din anul 1861 pînă în anul 1911*, în „Transilvania“ (1911), p. 364-375.

⁵ *Ibidem*, p. 374.

1917, va deveni un înfocat luptător pentru triumful ideilor leninismului în mișcarea muncitorească din România.

Rezultatele Asociației în privința îndrumării tineretului către îmbrățișarea meseriilor și a comerțului sînt demne de luat în seamă ; pentru această idee, ea a militat în permanență, potrivit programului alcătuit la înființarea sa.

Pînă la unirea din 1918, „Astra” a acordat numeroase ajutoare „pentru sodali (calfe) și învățăceii de meserii”.

Printre „învățăceii de meserii” sprijiniți cu sume de bani de către „Astra” se găseau : sodali de cismărie, tîmplărie, pantofărie, cojocărie, croitorie, lăcătărie, papucărie, rotărie, șelărie, tîmplărie, tipografie, de comerțiu, de făurărie, cordonărie, brutărie, argăsitorie, fotografie, curelărie, călțunărie, croitorie, măsărie, dubelărie etc.¹

O realizare importantă a „Astrei” este „Școala poporală superioară de fete cu opt clase”, de la Sibiu, înființată în 1886—1887. Cu toate că școala era destinată păturilor înstărite din Transilvania și nu celor exploatați are o importanță deosebită, fiind prima și unica școală românească de fete în vremea aceea. În dezbaterile ce au avut loc cu ocazia înființării ei, s-au pus probleme interesante despre educația femeii, ceea ce însemna un pas înainte în gîndirea pedagogică a timpului.

Legat de învățămînt, „Astra”, se ocupă de organizarea *bibliotecilor*. Biblioteca era considerată pe drept cuvînt de oamenii luminați din fruntea Asociației ca punct de răspîndire a cărții și focar de cultură, alături de școală. „Bibliotecile populare — relata în 1882 revista Asociației — s-au dezvoltat mai întîi în țările protestante”²; ele au avut un important rol propagandistic împotriva catolicismului și urmăreau răspîndirea cunoștințelor laice în popor. Pe aceeași cale a pășit și „Astra” în organizarea bibliotecilor sale, mai întîi a unei biblioteci centrale, apoi a numeroase biblioteci mărunte, împrăștiate în toată Transilvania. Bibliotecile „Astrei” se adaugă la bibliotecile create de „Societățile de lectură” ale tinerimii studioase, de „reuniunile de intelectuali”, „reuniunile de femei”, „reuniunile învățătoresți” sau bibliotecile meseriașilor din centrele mai importante ale Transilvaniei³.

Bibliotecile cu renume în Transilvania ca : Biblioteca Batthyanaeum din Alba Iulia, Biblioteca Bethlen din Aiud, Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, Biblioteca Teleki din Tg. Mureș, rămîn și în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea biblioteci ale aristocrației și nobilimii maghiare și germane, importante mai mult din punct de vedere muzeistic. Valoarea lor practică pentru culturalizarea cercurilor largi de cititori rămîne la fel de restrînsă ca și în evul mediu⁴.

Născute în cea mai mare parte din colecte și eforturile comune, fără nici un sprijin din partea statului și a cercurilor conducătoare din Transilvania, ba, dimpotrivă, persecutate, bibliotecile înființate de „Astra” au jucat un rol important în ridicarea culturală a maselor de cititori. Prima este

¹ Cf. II *Ajutorare pentru sodali (calfe) și învățăceii de meserii*, *ibidem*, p. 375—383.

² „Transilvania” (1882), nr. 9—10, mai, p. 75.

³ Cf. * * * *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 404—405.

⁴ *Ibidem*, p. 405.

Biblioteca centrală a Asociației, înființată în 1862, la înjghebură căreia au contribuit, cu donații din bibliotecile lor, cărturari ca Timotei Cipariu, N. Stoia, I. Pinciu, Moise Panga ș.a., apoi s-au adăugat o serie de biblioteci rămase de la G. Baritiu, Iosif Hodoș, Sim. Manguica, dr. Ioan Moga și publicațiile primite de la Academia Română¹.

Începînd cu cîteva volume în 1862, biblioteca Asociațiunii ajunge în preajma unirii din 1918 la peste 10 000 de volume², cuprinzînd cărți și publicații periodice din toate domeniile, mai ales din domeniul limbii, istoriei și literaturii.

Aceeași cale au luat-o și „despărțămintele” Asociației care și-au creat biblioteci proprii. Astfel de biblioteci aflăm menționate la : Sighet, Arad, Făgăraș, Turda, Bistrița, Hațeg, Brad, Cîmpeni, Șimleu ș.a.³.

Rolul cu adevărat mare pe care l-a jucat „Astra” este răspîndirea cărții romînești în satele răsfirate și ascunse din văile și munții Transilvaniei, prin bibliotecile sale populare. Începînd din 1868, o dată cu crearea „despărțămintelor”, numărul „agenturilor” și „bibliotecilor populare” începe să crească, astfel încît în 1904 sînt menționate 108 „biblioteci populare” în 29 de despărțăminte, iar în 1911 numărul lor ajunge la 442, avînd peste 26 300 volume, citite de aproape 10 000 de cititori, în același an⁴, iar în 1914 la aproape 600⁵ de astfel de biblioteci.

Bibliotecile populare sînt alimentate cu cărți și broșuri din publicația „Biblioteca poporală a Asociațiunii”, care se desfăcea anual în peste 100 000 de exemplare, luînd calea satelor și cătunelor transilvănene.

Bibliotecile populare ale „Astreii” s-au dezvoltat paralel cu creșterea numărului „despărțămintelor”, care de la 22 cîte erau în 1869, în preajma primului război mondial au împînzit toată Transilvania.

Cu toate neajunsurile ei, acțiunea de răspîndire a cărții romînești a avut un rol important în ridicarea culturală a poporului. Desigur, printre cărțile răspîndite, multe erau cu conținut religios, mistic și propovăduiau supunerea și ascultarea față de stăpînire. Dar foarte multe dădeau țaranilor sfaturi pentru o agricultură rațională, îi îndemneau să cultive pomi și zarzavaturi, le dădeau sfaturi de igienă, povestiri moralizatoare, bucăți de literatură din cei mai cunoscuți scriitori ai literaturii romîne. Aceste biblioteci au avut rostul punerii în contact a țaranului romîn cu cartea, ceea ce înseamnă mult în condițiile unei crîncene asupririi sociale și naționale a majorității populației transilvănene și în condițiile unui regim care căuta pe orice cale să frîneze dezvoltarea culturală a maselor.

Petărîmul practic, al culturii materiale, „Astra” a inițiat și organizat la Brașov, încă în cel de-al doilea an al existenței sale, prima *expoziție*, al cărei scop îl vedea în „înaintarea și deșteptarea romînilor fără nici o

¹ N. Togan, *Catalogulu bibliotecii Asociațiunii transilvane pentru literatura romnă și cultura poporului romn*, Sibiu, 1895 (notițe).

² I. Mușlea, *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor romînești ale orașelor din Transilvania (pînă la unire)*, Cluj, 1935, p. 10.

³ „Transilvania” (1912), p. 375; „Telegraful romn” (1865), nr. 42; „Familia”, III (1867), p. 490.

⁴ „Transilvania” (1912), p. 306.

⁵ *Idem* (1920), p. 559—560.

mărginire numai la unele ramuri ale vieții sociale, precum și totodată progresul și gustul pentru tot ce este frumos și folositor”¹.

Sensul acestei prime manifestări pe tărîm practic, pentru dezvoltarea vieții culturale a romînilor din Transilvania a fost subliniat de George Barițiu în coloanele ziarului „Gazeta Transilvaniei”², în care arăta perspectivele largi de dezvoltare în această direcție și foloasele pe care le va aduce expoziția din 1862.

În condiții mult mai vitrege pentru libertățile de manifestare ale romînilor s-a desfășurat cea de-a doua expoziție, în 1881, cînd membrilor Asociației li s-au pus tot felul de obstacole în organizarea ei de către oficialitățile Transilvaniei.

Expoziția din 1881 capătă un conținut politic pronunțat, exprimat în primul rînd în „Apelu către poporul românesc, în cauza expozițiunii naționale...”, publicat în presa vremii, în care se atrăgea atenția asupra opiniei dăunătoare a unor cercuri din monarhia austro-ungară ce considerau că „în mîinile poporului nu se află nici un ram de industrie”, că „romînul nici nu este apt pentru cultivarea profesiunilor și cu atît mai puțin pentru industria mare (fabrica) și pentru artele frumoase”. Asociațiunea lansează un îndemn fierbinte „spre o conclucrare a tuturor romînilor spre a da poporului ocaziunea de a face să dispară acel prejudiciu periculos prin mijlocirea unei expozițiuni, a unei piațe comune naționale... Scopul expozițiunii noastre — preciza apelul — nu este ca să ne producem din simplă vanitate cu ceea ce nu avem și ce încă nu sîntem în stare a produce, ci, cu totul altul: *Să ne prezentăm nouă înșine așa precum sîntem astăzi, pentru ca să știm de unde trebuie să continuăm în ziua de mîine* (—s.n.). Nici o iluzie nu ne facem, dar nici acel pesimism destructoriu să nu-l nutrim, ca și cum industria și toate produsele laboarei poporului românesc nu ar însemna nimic în lupta universală pentru existență”³.

Se puna problema participării largi a romînilor transilvăneni la o expoziție cu produsele muncii lor, spre a-și arăta capacitatea creatoare, la fel de dezvoltată și de valoroasă ca și a celorlalte popoare din cuprinsul monarhiei austro-ungare spre a spulbera prejudecățile și opiniile retrograde ale aristocrației care nu urmărea altceva decît ținerea lor în întuneric și incultură, spre a-i putea exploata mai ușor⁴.

Cu toate piedicile pe care guvernul le-a pus Asociației, aceasta a reușit în cele din urmă, printr-un comitet special ales, să organizeze o expoziție de succes, care a atras numeroși participanți din toată Transilvania, vizi-

¹ „Gazeta Transilvaniei” (1862), p. 153.

² *Ibidem*.

³ „Transilvania” (1881), p. 49.

⁴ „Programa espozițiunii” lansată de Asociație, alcătuită din 5 secțiuni, cuprindea un plan destul de larg. Se prevedea expunerea unor produse și obiecte din : 1. *montanică* (minerale și metale : aur, aramă, pucioasă, săruri etc.); 2. *Agricultură, silvicultură și horticultură* (plante agricole, produse animale, horticole, viticole, legume, flori etc.); 3. *Industria* (preparate chimice, săpunuri, culori, uleiuri, făină, vinuri, conserve, țesături, broderii, mătăsuri, mobilă, împletituri, vase, sticlării etc.); 4. *Unelle agricole*; 5. *Arte grafice* : (tipografie, xilografie, litografie, fotografie); arte decorative; arhitectură (sculptură, zugrăvituri, desene) etc. Cf. „Transilvania” (1881), p. 50.

tatori de peste munți și chiar din alte țări, avînd o influență regeneratoare asupra încrederii poporului în propriile sale puteri și un îmbold în acțiunile sale de viitor.

În 1905 a avut loc, la Sibiu, a treia expoziție cu ocazia inaugurării clădirii „Muzeului istoric și etnografic al Asociațiunii”. Dacă expoziția din 1881 a avut în primul rînd un conținut specific de producție țărănească, cea din 1905 a avut un caracter istorico-cultural și etnografic. Inaugurarea muzeului a constituit un prilej de mare sărbătoare a unității culturale a tuturor romînilor. Această sărbătoare constituie încununarea unei lupte îndelungate pentru realizarea muzeului, „casă națională”, cum o numeau fruntașii „Astrei” și asupra căreia s-a discutat mai ales la adunarea de la Mediaș.

Ideea „Muzeului” e conturată mai bine în „Apelul” din 1904, publicat în „Transilvania”, care indica cele două direcții ale viitorului muzeu : a) spre trecut, căci „oricît a fost de vitreg, totuși cuprinde pentru noi multe momente înălțătoare, care formează nu numai niște plăcute amintiri, ci mai ales și un izvor de încredere în puterile proprii și speranță în un viitor mai bun”; b) spre prezent, spre tot ceea ce caracterizează „viața actuală a poporului nostru, în toți ramii ei de manifestare . . . toate produsele care denotă însușirile sufletești și trupești mai marcante ale poporului . . . manifestațiunile caracteristice ale cugetării . . . obiceiuri, cîntări, dansuri, muzică, portul . . .”¹.

Pe baza acestor principii s-a alcătuit muzeul „Asociațiunii” cu 4 secții : etnografică, istorico-culturală, literar-științifică și artistică.

Pe lângă disertațiile savante ținute cu ocazia adunărilor generale anuale ale Asociațiunii, în care se puneau mai ales probleme de limbă și istorie, s-au inițiat încă de la început o serie de „conferințe și prelegeri populare”. Acestea erau pregătite și ținute de cărturarii mai apropiați de viața satului, ieșiți din mediul țărănesc care-și dădeau seama de nevoile celor mulți și, chiar dacă nu erau capabili să vadă necesitatea răsturnării vechilor rînduiri, ei erau animați de dorința sinceră a luminării poporului.

Mergînd pe linia acestor preocupări, Asociația a organizat conferințe cu teme variate privind „economia cîmpului”, „cultura pămîntului”, „industria de casă”, „necesitatea promovării și perfecționării meseriilor la romîni”, „negoțul în Transilvania”, „cultura viermilor de mătase”, apoi conferințe în care se dădeau sfaturi de igienă și se vorbea despre „morburii”, conferințe cu teme literare despre scriitori romîni și străini și, în general, teme ce dezbăteau probleme legate de preocuparea de a găsi „mijloace care ar putea ameliora starea materială a poporului romîn”².

Acești cărturari, naivi în idealurile lor, erau în permanentă căutare de „mijloace” pentru „îndreptarea stării materiale a poporului”, considerînd că singura cale pentru a scăpa de mizerie e „educațiunea poporală”, fapt explicabil prin poziția lor de clasă, care îi împiedica să vadă altă posibilitate de dezvoltare socială decît în cadrul orînduirii capitaliste.

¹ „Transilvania” (1904), p. 184.

² Cf. *Conspectul conferințelor ținute la adunările generale ale Asociațiunii de la 1862 pînă în 1910*, în „Transilvania” (1911), p. 386–388; *ibidem*, p. 549.

Numărul prelegerilor populare inițiate și ținute de Asociație e în continuă creștere, ajungând în 1909 la aproape 380, iar în preajma războiului la peste 500 pe an¹.

În luptă permanentă cu clericalismul ce propaga în cadrul „Astrei” misticismul, superstițiile și șovinismul confesional și național, forțele democratice burgheze, apropiate de popor, au promovat o activitate bazată pe ideea ridicării materiale și spirituale a maselor.

Activitatea multilaterală a „Astrei” a constituit un capitol important în istoria culturii poporului român în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Plămădită ca o consecință a anului 1848, ecourile revoluției au răsunat mereu în viața „Astrei”, călăuzind în permanență acțiunile păturii burgheze democratice, dornice de a ridica și lumina poporul însetat de știință și cultură.

În condițiile unei puternice asupririi sociale și naționale la care erau supuși românii din monarhia Austro-Ungară și în luptă permanentă cu forțele retrograde, forțele progresiste din cadrul „Astrei” au reușit să devină inițiatorele și organizatoarele vieții științifice românești în Transilvania; la îndemnul lor s-au organizat disertatii și prelegeri în care se dezbăteau probleme științifice, făcând posibilă — prin adunările anuale, ținute în diferite orașe — cunoașterea și colaborarea între românii de pretutindeni.

Din inițiativa și sub auspiciile ei au apărut o serie de publicații și lucrări care au contribuit la întărirea și dezvoltarea științei și literaturii în Transilvania.

Organizarea expozițiilor și bibliotecilor, a prelegerilor și conferințelor, a reprezentațiilor teatrale și a șezătorilor culturale, a cursurilor de alfabetizare și acordarea de burse pentru elevi, studenți și meseriași, înscriu o pagină luminoasă în istoria culturii din Transilvania.

Sensul adevărat și locul „Astrei” în cultura românească au fost subliniate cu deosebită claritate de G. Barițiu în 1891, care, alături de alți înaintași de la 1848, i-a pus piatra de temelie și al cărui suflet și inspirator a fost mai bine de trei decenii: „Împrumutarea de idei între compatrioții care vorbesc aceeași limbă maternă, dezvoltarea sentimentelor umanitare, deșteptarea tot mai solidară a conștiinței naționale, înăvuițarea, netezirea și purificarea limbei materne, unificarea ei, precum nu mai fusese niciodată, pentruca să o știi cu tot mai mult stima și iubi, câștigarea convincțiunii (convingerii — *n.n.*), că în această limbă poți cultiva prea bine științele și artele, cum și a legifera și administra o țară, un stat, în fine intrarea națiunii noastre cu limba sa în concertul popoarelor neolatine al celor mai civilizate din Europa. Existența și activitatea Asociațiunii Transilvane a vibrat — deși fără paradă și așa numite reclamuri — în tot corpul națiunii, din toate țările locuite de români; ea a fost un bold spre a se înființa și în alte părți spre aceleași scopuri diverse societăți sau reuniuni. Cu împărțirea de burse în sume de câteva zeci de mii « Asocia-

¹ „Transilvania” (1911), p. 388.

țiunea » aaccelerat înmulțirea atit de indispensabilă a inteligenței (intelectualității — *n.n.*) superioare în națiune. Cu îndemînarea prin ajutoare de bani la învățare de profesii și la comerț s-a făcut un pas decisiv către cîmpul cel vast al industriei”¹.

Alături de orientarea democrat-burgeză, în frunte cu G. Barițiu și Timotei Cipariu, continuatori ai tradițiilor revoluționare de la 1848, în sinul „Astrei” s-a manifestat de la început o orientare reacționară, clericală, în frunte cu Andrei Șaguna, ce mergea pe linia misticismului și confesionalismului, pe linia învrăjbirii între popoare. Treptat, pe măsura trecerii capitalismului în stadiul imperialist, tot mai mulți dintre conducătorii „Astrei” au început să părăsească lupta pentru progres și ridicarea culturală a maselor, înlocuind-o cu lupta pentru drepturi politice pe seama burgeziei. Vîrfurile burgeze de la conducerea „Astrei” au căutat să împingă activitatea acesteia la izolarea luptei și culturii poporului român de lupta și cultura celorlalte popoare din monarhia Austro-Ungară².

În ultimii ani ai vieții sale, G. Barițiu își exprima amărăciunea față de aceia care nu mai urmau calea croită de înaintași, „nu o cunosc nici pînă în ziua de astăzi, iară alții se poartă către dînsa cu indolență condamabilă, sau aproape ca vrășmași”³.

După unirea Transilvaniei cu România, în 1918, activitatea „Astrei” este orientată în întregime pe linia izolării sale de mase și a renunțării totale la ideile revoluționare de la 1848.

În fruntea ei s-au așezat reprezentanți ai vîrfurilor burgeziei, propagatori ai naționalismului și șovinismului, care au înăbușit în cea mai mare parte orientarea progresistă a „Astrei” de pînă atunci. Activitatea cultural-științifică s-a stins cu totul, iar sub vîlul unor slabe licăriri de preocupări, în sensul ridicării și luminării poporului, se ascundeau în fapt interesele partidelor politice reacționare, care prin propagandă zgomotoasă și frazeologie patriotardă, nu urmăreau altceva decît învrăjbirea națională și afundarea maselor în întunericul analfabetismului și misticismului.

Evoluția activității „Astrei” în cei 85 de ani de activitate confirmă pe de-a întregul justetea concepției leniniste despre cele două culturi în sinul fiecărei culturi naționale, în societatea împărțită în clase.

În fapt, rolul „Astrei” s-a încheiat în 1918, o dată cu unirea Transilvaniei cu România. După acest act ea și-a pierdut sensul și rațiunea de a fi, iar tendințele progresiste au fost înăbușite de aici înainte de propaganda partidelor burgeze din România burgezo-moșierească, care au transformat-o în cea mai mare parte într-o unealtă a intereselor sale. Acest fapt a reieșit mai pregnant după eliberarea Romîniei de sub jugul fascist, ducînd la dizolvarea ei.

Împlinirea idealurilor culturale formulate de fruntașii ardeleni de la 1848, idealuri pentru care au militat la vremea lor cei mai avansați

¹ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. III, Sibiu, p. 32—33.

² * * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 408 — 409.

³ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 29.

reprezentanți ai „Astrei”, n-a fost posibilă decât în condițiile eliberării patriei noastre de sub exploatarea capitalistă, cînd partidul clasei muncitoare a dezrobit și așezat pe făgașul său firesc cultura și știința românească, în slujba ridicării și fericirii întregului popor român.

ОСНОВАНИЕ ОБЩЕСТВА „АСТРА” И ЕГО РОЛЬ В КУЛЬТУРЕ РУМЫНСКОГО НАРОДА (1861)

РЕЗЮМЕ

„Астра” или „Трансильванское общество румынской литературы и культуры румынского народа” родилось в борьбе румын, проживавших в Трансильвании, за культуру и просвещение в многонациональной габсбургской монархии.

Сразу после буржуазно-демократической революции 1848 г. часть прогрессивной буржуазной интеллигенции, связанная с народом — во главе с Аврамом Янку, Аксенте Севером, Ароном Флорианом, Симионом Балинтом, Г. Барициу, Т. Чипариу, Кодру Дрэгушану и др. — отдала все свои силы созданию культурной ассоциации, целью которой было бы повышение культуры народа и использование ее как орудия в борьбе за осуществление национального объединения всех румын.

Но против осуществления этих идеалов был не только габсбургский абсолютизм, но и — в одинаковой мере — реакционная трансильванская буржуазия и духовенство. Многочисленные препятствия на пути к достижению цели были созданы также религиозной борьбой в Трансильвании, возглавляемой епископом Андреем Шагуна, представителем реакционного лагеря австрофилов.

Движение за создание „Астры” продолжалось почти десятилетие — с 1852 г., когда были сделаны первые попытки, до 1861 г. (6 сент. — 5 ноября), когда общество было основано.

Основная цель „Астры” излагалась в статье 2 устава: „развитие самостоятельной литературы и культуры румынского народа путем изучения, создания и опубликования произведений, путем установления премий и стипендий для различных областей науки и искусства и т.д.”.

„Астра” развернула большую научную и культурно-воспитательную деятельность. Так, уже в 1862 г. были основаны три научных секции: филологическая, историческая и естественных наук, на заседаниях которых были прочитаны многочисленные лекции. Ученые Трансильвании принимают затем активное участие в научной жизни Румынской Академии, а некоторые из них (Г. Барициу и Т. Чипариу) даже участвовали в составлении ее устава в 1867 г., в основу которого были положены те же принципы, что имелись и в уставе „Астры” 1861 г. Научная деятельность трансильванских ученых развертывалась не только на ежегодных собраниях „Астры”, а и в журнале „Transilvania” (1867—1946 гг.) и на страницах „Analele” и „Memoriile”, издававшихся Румынской Академией. В этих журналах ряд таких ученых, как Ал. Папиу Иларион, Г. Барициу, Иосиф Ходеш, Гаврил Мунтяну, Ал. Роман, Иосиф Вулкан, Ион Биану, С. Бырсан, Н. Денсусян, Ион Богдан, Нерва Ходеш, Ион Славич, Н. Теклу, П. Васич, Фл. Порчун и др. обсуждали вопросы истории, литературы, естествознания и боролись за те же общие идеалы, что и передовые ученые Румынии: *за развитие и единство румынской культуры,*

Общая научная деятельность „Астры” увенчалась опубликованием в 1904 г. в Сибиу „Enciclopedia Română” в 3-х томах, в составлении которой принимали участие ученые всех населенных румынами областей.

Большое значение для просвещения масс имела „Biblioteca populară” (в рамках которой были изданы многочисленные брошюры, содержавшие практические советы для крестьян, рассказы из крестьянской жизни, стихи и литературные рассказы) и „Biblioteca tineretului” (которая опубликовала ряд литературных брошюр, предназначенных для молодежи).

Широкая деятельность „Астры” проявилась и в ее отделениях, называвшихся „деспэрцэминте”, которых накануне первой мировой войны насчитывалось более 80; они охватывали всю Трансильванию. На свои средства, образованные из взносов членов организации, „Астра” учреждает школы, библиотеки в селах и городах, организует выставки, музеи, оказывает помощь учащимся и студентам, ученикам-ремесленникам, подмастерьям и ремесленникам, организует народные конференции по хозяйственным вопросам, вопросам гигиены, литературы и т.д.

Многосторонняя деятельность „Астры” составляет важную главу истории культуры в Трансильвании. Она явилась следствием революции 1848 г.; буржуазно-демократические элементы в „Астре” руководствовались революционными идеями в своей деятельности, направленной на повышение культуры и просвещение народа, на развитие науки и культуры. Наряду с прогрессивными буржуазными силами внутри „Астры” с самого начала возникло и реакционное клерикальное направление, возглавлявшееся Андреем Шагуна и шедшее по линии мистицизма и религии, по линии разжигания вражды между народами.

С превращением капитализма в империализм многие из руководителей „Астры” стали отдаляться от ее настоящих целей. Буржуазная верхушка руководства „Астры” пыталась направить ее деятельность на отрыв борьбы и культуры румынского народа от борьбы и культуры других народов австро-венгерской монархии.

Фактически деятельность „Астры” прекратилась в 1918 г., когда произошло объединение Трансильвании с Румынией. Претворение в жизнь культурных идеалов, к которым стремились прогрессивные круги Трансильвании с 1848 г. и за которые боролись и выступали самые достойные представители „Астры” почти шесть десятилетий, стало возможным только в условиях Румынии, освобожденной от капиталистической эксплуатации, когда партия рабочего класса освободила и направила по своему естественному руслу развитие румынской науки и культуры, поставила ее на службу делу повышения благосостояния и счастья всего румынского народа.

LA FONDATION DE LA SOCIÉTÉ „ASTRA” ET SON RÔLE DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA CULTURE ROUMAINE (1861)

RÉSUMÉ

L'ASTRA ou l'„Association transylvaine pour la littérature roumaine et la culture du peuple roumain” est née de la lutte pour la culture et la lumière, menée par les Roumains de Transylvanie dans le cadre de la monarchie plurinationale des Habsbourg.

Au lendemain de la révolution bourgeoise-démocratique de 1848, l'intellectualité progressiste bourgeoise attachée au peuple, ayant à sa tête Avram Iancu, Axente Sever, Aron Florian, Simion Balint, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, Codru Drăgușanu et d'autres, consacra ses efforts à la création d'une association destinée au relèvement culturel du peuple, la culture étant appelée à servir d'arme dans la lutte pour l'unité nationale de tous les Roumains.

Cet idéal se heurtait non seulement à l'absolutisme des Habsbourg, mais encore, dans une même mesure, à la bourgeoisie rétrograde et au cléricanisme. Les luttes confessionnelles de Transylvanie, notamment, dont l'âme était l'évêque Andrei Șaguna, représentant du camp austrophile et réactionnaire, suscitèrent d'innombrables obstacles à la réalisation de ce dessein.

Les efforts pour la création de l'*Astra* durèrent près de dix ans, de 1852, époque des premières tentatives, à 1861 (6 sept. — 5 nov.), date de sa fondation effective.

Ainsi que l'indique l'article 2 des statuts, l'*Astra* se proposait comme but principal «le progrès de la littérature et de la culture du peuple roumain dans tous les domaines par l'étude, d'encourager l'élaboration et la publication d'ouvrages par l'attribution de prix et de subventions pour les différentes branches de la science et des arts».

L'*Astra* déploya une riche activité scientifique, éducative et culturelle. Ainsi, dès 1862, elle organisa trois sections scientifiques — philologie, histoire et sciences naturelles —, dans le cadre desquelles elle donna de nombreuses conférences.

Les savants transylvains participent bientôt assidûment aux travaux de l'Académie Roumaine, et certains d'entre eux (G. Barițiu et T. Cipariu) collaborent à la rédaction de ses statuts, en 1867, lesquels s'inspirent des mêmes principes que les statuts adoptés par l'*Astra* en 1861. L'activité des érudits transylvains se déployait ainsi non seulement dans le cadre des assemblées annuelles de l'*Astra* et dans la revue «*Transilvania*» (1867—1946), mais encore dans les pages des Annales et des Mémoires, de l'Académie Roumaine. C'est là que nombre de lettrés et de savants tels que Al. Papiu-Ilarian, G. Barițiu, Iosif Hodoș, Gavril Munteanu, Al. Roman, Iosif Vulcan, Ion Bianu, A. Birsean, N. Densusian, Ion Bogdan, Nerva Hodoș, Ion Slavici, N. Teclu, P. Vasici, Fl. Porcius, d'autres encore, abordèrent différents problèmes d'histoire, de littérature et de sciences naturelles et militèrent pour le même idéal que les hommes de science avancés de Roumaine : *le développement et l'unité de la culture roumaine*.

L'activité scientifique de l'*Astra* este couronnée par la publication de l'Encyclopédie roumaine en 3 volumes, parue en 1904 à Sibiu, à laquelle collaborèrent des hommes de science de toutes les provinces habitées par les Roumains.

Dans l'œuvre de diffusion de la culture dans les masses, la collection «*Biblioteca populară*» (La Bibliothèque populaire) joua un rôle considérable par la publication d'un grand nombre de brochures contenant des conseils pratiques pour les paysans, des récits inspirés de la vie et des préoccupations des laboureurs, des poésies et des narrations littéraires. Il en fut de même pour la «*Biblioteca Tineretului*» (La Bibliothèque de la Jeunesse), qui publia de nombreuses brochures littéraires à l'intention de la jeunesse.

L'*Astra* déploya une vaste activité par ses filiales ou «départements», répandues sur tout le territoire de la Transylvanie et dont le nombre dépassait 80 à la veille de la première guerre mondiale. À l'aide des fonds alimentés par les cotisations de ses membres, l'*Astra* fonda des écoles, des bibliothèques rurales et urbaines, organisa expositions et musées, accorda des bourses d'études, des subsides aux apprentis et aux artisans, organisa des conférences populaires sur des thèmes divers (conseils pratiques, hygiène, littérature, etc.)

L'activité complexe de l'*Astra* tient une place importante dans l'histoire culturelle de la Transylvanie. Elle est une conséquence de la révolution de 1848, dont les échos n'ont cessé de guider les éléments démocratiques bourgeois de l'*Astra*, dans leurs efforts pour le relèvement et l'instruction du peuple, le développement de la science et de la culture. A côté de ces éléments, une autre tendance, réactionnaire et clérical, se manifesta dès le début dans le sein de l'*Astra*. Cette tendance avait pour promoteur l'évêque Andrei Șaguna dont les conceptions s'inspiraient de considérations d'ordre mystique et confessionnel, propres à fomenter la discorde entre les peuples.

Parallèlement au développement du capitalisme évoluant vers sa phase impérialiste, beaucoup de dirigeants de l'*Astra* s'écartèrent des vrais buts de l'association, leurs efforts tendant à isoler la lutte et la culture du peuple roumain de la lutte et de la culture des autres nationalités de la monarchie austro-hongroise.

En fait, le rôle de l'*Astra* prit fin en 1918, lors du retour de la Transylvanie à la Roumanie. La réalisation des idéals culturels entrevus par les dirigeants transylvains de 1848 et pour lesquels luttèrent et militèrent pendant près de soixante ans les plus dignes représentants de l'*Astra*, ne fut possible que dans les conditions instaurées par la libération de la Roumanie de sous l'exploitation capitaliste, lorsque le parti de la classe ouvrière eût affranchi et engagé dans leur voie naturelle la culture et la science roumaines, mises au service du progrès et du bonheur du peuple tout entier.

N O T E Ş I C O M U N I C Ă R I

ASPECTE ALE SĂRBĂTORIRII ZILEI DE 7 NOIEMBRIE ÎN PRESA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA (1917—1944)

DE

EUFROSINA POPESCU

7 Noiembrie, ziua victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, eveniment de importanță istorică mondială, a constituit în fiecare an o zi de însufletită sărbătoare pentru poporul sovietic, căruia i s-a alăturat cu entuziasm și căldură mișcarea muncitorească internațională.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care reprezintă o cotitură hotărâtoare în viața popoarelor din Rusia, a avut o deosebită înrîurire asupra destinelor întregii omeniri.

V.I. Lenin, definind importanța internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a arătat că aceasta se manifestă „prin influența ei asupra mișcării revoluționare din alte țări și prin inevitabilitatea repetării principalelor trăsături ale revoluției ruse pe scară internațională”¹. Astfel, datorită situației revoluționare interne și sub imboldul lui Octombrie, în primii ani după revoluție masele largi muncitoare din numeroase țări, prin uriașe greve, demonstrații, răscoale, revolte în armată și flotă, insurecții, „s-au ridicat pretutindeni ca aliații lui Octombrie contra războiului și a vinovaților de dezlănțuirea lui, contra imperialiștilor. Pretutindeni steagul revoluției lui Octombrie și al Puterii sovietice devine steagul răsculaților”².

Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a fost deosebit de puternică în țările balcanice. Gh. Dimitrov, vorbind despre aceasta, arată că, datorită caracterului agrar și asemănării structurii social-economice a acestor țări cu aceea a Rusiei, Revoluția din Octombrie a fost „deosebit de apropiată maselor din țările balcanice și a înlesnit deplina ei înțelegere”. Astfel, Gh. Dimitrov aprecia că influența Revoluției din

¹ Vezi *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, București, 1960, p. 263.

² „Lupta de clasă” an. XV, nr. 2, februarie 1934.

Octombrie în Balcani „a fost neobișnuit de puternică. Ea a fost ca lumina unui proiector în bezna războiului. Ca o stea călăuzitoare ce a arătat popoarelor balcanice și maselor de milioane de muncitori și țărani calea spre pace și libertate”¹.

Apreciind imensa importanță a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în raportul prezentat cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a Partidului Muncitoresc Român, arată că victoria acestei revoluții „a deschis o epocă nouă în istoria omenirii — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Ideile ei s-au răspândit în întreaga lume și au avut un uriaș ecou în rîndurile maselor largi din țara noastră”². Acest eveniment grandios și înălțător a devenit, de asemenea, pentru poporul muncitor din țara noastră zi de manifestare a dragostei nemărginite față de cel dintîi stat socialist. 7 Noiembrie a devenit sărbătoare tradițională a poporului muncitor. „Exemplul Revoluției din Octombrie a fost flacăra înnoitoare care a întetit lupta maselor muncitoare din România”³.

Sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie în anii regimului burghezo-moșieresc avea loc în condiții deosebit de grele, datorită măsurilor represive luate de aparatul de stat reacționar. Cu toate acestea, chiar din primii ani ai aniversării victoriei Revoluției din Octombrie, partea cea mai înaintată a clasei muncitoare, în frunte cu aripa de stînga, revoluționară, din partidul socialist, a făcut din ziua de 7 Noiembrie un prilej de popularizare a realizărilor U.R.S.S. și de mobilizare la luptă revoluționară a maselor muncitoare din țara noastră contra exploatării capitaliste, împotriva războiului imperialist, pentru apărarea U.R.S.S. Imediat după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în presa socialistă, ca „Socialismul”, „Tînărul socialist”, în manifestele și broșurile ilegale se sublinia însemnătatea acestei revoluții, care reprezenta o călăuză sigură în lupta revoluționară a proletariatului român. Lozincile Revoluției din Octombrie deveneau tot mai cunoscute și mai înțelese, dînd naștere unei puternice mișcări pentru încetarea războiului. În primii ani, aniversarea Revoluției din Octombrie a avut loc sub semnul luptei pentru pace și apărarea revoluționară a primului stat socialist din lume. Astfel, într-un manifest semnat de un grup de socialiști-maximaliști, prin care se anunța vestea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, se arăta „că pacea, dorința tuturor popoarelor ..., a fost cucerită pe baricadele Rusiei cu sîngele revoluționarilor muncitori și țărani, călăuziți de lumina socialismului”⁴. Manifestul conchidea că revoluția trebuie să fie „numai opera noastră proprie! ... Jos cu războiul dintre popoare, trăiască războiul între clase!”⁵.

Tocmai de teama avîntului revoluționar al maselor exploatare care s-au ridicat la luptă și care amenințau cu înlăturarea exploatarelor,

¹ Gh. Dimitrov, *Opere alese*, Ed. politică, București, 1959, p. 155.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 429.

³ Ibidem.

⁴ *Documente din istoria Partidului Comunist din România. 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., București, 1953, p. 12.

⁵ Ibidem, p. 15—16.

burghezia de pretutindeni, cuprinsă de groază, s-a unit împotriva revoluției ruse, pornind acțiunea intervenționistă, sperînd „să zdrobească cea mai sublimă dintre revoluții”, cum se apreciază într-un articol închinat Revoluției din Octombrie, publicat în „Socialismul” din 8 noiembrie 1919. Cu prilejul aniversării unui an de la Marea Revoluție Socialistă, membri ai grupurilor comuniste din România, într-o broșură intitulată *Un an de la revoluția rusă*, demască intențiile intervenționiste ale capitalismului coalizat, care credea că va putea „întoarce cursul vremurilor”¹. De asemenea sînt demascate zvonurile lansate de burghezie și de socialiștii oportuniști, care se grăbeau să prezică pieirea revoluției încă de a doua zi de la izbucnire. Aceștia, se arată în broșură, „în fiecare dimineață căutau în gazetă telegrama fatală care să vestească prăbușirea regimului maximalist”. Dar încercarea de a doborî „bolșevismul în Rusia și în toată lumea arată categoric că nu va izbuti, ci dimpotrivă! Începută în Rusia, revoluția se va isprăvi în celălalt capăt al lumii”². Cu prilejul împlinirii a trei ani de la revoluție, în coloanele ziarului „Socialismul”, Gh. Vasilescu-Vasia sublinia dîrzenia cu care era apărută revoluția, spre care „valurile spumoase ale contrarevoluției s-au rostogolit neputincioase în fața digului de granit al baionetelor revoluționare”³. Tot aici se vorbește despre importanțele victoriei raportate de poporul sovietic pe tărîm militar, arătînd că rînd pe rînd „faimoșii generali țariști — Iudenici, Denikin, Kolceak și proaspătul Vranghel — și-au frînt gîtul de zidul de oțel al Armatei Roșii, plină de elan în lupta cu dușmanii săi de clasă”⁴.

Încercările reacțiunii interne și internaționale n-au reușit, căci muncitorimea rusă, în alianță cu țărănimea, au dat dovadă de eroism fără seamăn, apărînd patria în care avea „să se înfăptuiască visul atîtor generații de luptători” și „să făurească societatea în care clasele vor dispărea”⁵.

Aniversarea zilei de 7 Noiembrie în primii ani de după revoluție s-a desfășurat sub semnul solidarității și internaționalismului proletar. Prin manifeste, prin presă cu ocazia lui 7 Noiembrie, muncitorimea din țara noastră, alături de muncitorii din celelalte țări, s-a ridicat împotriva oricărei intervenții în treburile interne ale Rusiei Sovietice. Dar burghezia și moșierimea nu s-au mărginit să ducă lupta împotriva tînarului stat sovietic numai pe cale armată, ci au folosit și alte mijloace, ca, de pildă, calomnia, prin care încercau să discrediteze Puterea sovietică. Presa burgheză a pornit astfel o vastă campanie de ponegrire și de denaturare a realităților din Rusia Sovietică. De aceea, cu prilejul aniversării zilei de 7 Noiembrie, grupurile revoluționare și apoi P.C.R. au fost singura forță care a luptat pentru a face cunoscut maselor largi muncitoare adevărul despre U.R.S.S., care a demascat și rînd pe rînd a spulberat

¹ Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (A.C.I.I.P.), cota Ab—II—1.

² Ibidem.

³ „Socialismul”, an. XV, nr. 289 din 27 decembrie 1920, p. 2.

⁴ Ibidem.

⁵ A.C.I.I.P., cota Ab—II—1.

calomniile la adresa Statului sovietic. De asemenea, prin publicațiile revoluționare au fost popularizate importante realizări obținute în fiecare an de primul stat socialist din lume.

Cu prilejul sărbătoririi unui an de la revoluție, prin manifeste și broșuri se arată importante realizări înfăptuite, ca trecerea mijloacelor de producție și a pământului în mâna celor ce-l muncesc, se evidențiază că, în ciuda lipsurilor de tot felul, oamenii sovietici luptau neînfricat pentru apărarea revoluției însăși. Astfel, într-un manifest semnat de muncitorii socialiști și răspindit cu această ocazie se arată că proletariatul rus, „cu arma în mână pe baricade, la cirna mitralierelor și a tunurilor . . . a prefăcut în fapt idealul și speranțele sale și ale întregii clase muncitoare”¹. Muncitorimea din România își umple „inima de cîntările revoluționare ce vin din Răsărit, pentru că revoluția poporului rus e și revoluția noastră”².

De asemenea, muncitorii sînt îndemnați să-și împodobească piepturile cu cocarde roșii „și să strige de bucurie... pentru că viitorul clasei muncitoare de pretutindeni — socialismul — se înfăptuiește”³. În manifest se arată că singura cale de dezrobire a muncitorimii romîne este „revoluția”⁴.

Oamenii muncii din țara noastră, care urmăreau cu interes lupta pentru apărarea revoluției însăși și prefacerile revoluționare din Rusia, cu prilejul zilei de 7 Noiembrie 1919 își exprimau tot mai puternic încrederea că, în ciuda tuturor obstacolelor dinăuntru și din afară, Statul sovietic va păși cu pași siguri la înfăptuirea socialismului⁵.

În cei trei ani de la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, se arată într-un articol cu prilejul zilei de 7 Noiembrie, ca urmare a victoriilor militare și transformărilor interne a crescut totodată prestigiul Statului sovietic. Statele capitaliste s-au văzut „constrînse să încheie tratate de pace cu Rusia Sovietică, să primească reprezentanții ei diplomați și să intre în relațiuni comerciale cu Rusia”⁶.

În al patrulea an de la revoluție, aniversarea zilei de 7 Noiembrie a fost zi de măreață bucurie, căci intervenția imperialistă fusese învinsă.

O dată cu crearea P.C.R., „conducător devotat pînă la capăt cauzei dezrobirii celor ce muncesc”, a început o nouă etapă în lupta proletariatulului și a maselor muncitoare din țara noastră⁷. După crearea partidului, la 8 mai 1921, și sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie a fost ridicată pe o treaptă nouă, superioară, în luptă activă a clasei muncitoare împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a constituit pentru Partidul Comunist din România, încă de la înființarea sa, exemplul cel mai viu de urmat în lupta pentru eliberarea oamenilor muncii de sub jugul

¹ A.C.I.I.P., cota A—II—16.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi „Socialismul”, an. IX, nr. 244 din 8 noiembrie 1919.

⁶ „Socialismul”, an. XVI, nr. 284 din 27 decembrie 1920, p. 2.

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 432.

exploatării burghezo-moşiereşti. P.C.R. privea ca o sarcină principală popularizarea continuă a revoluţiei şi a realizărilor Statului sovietic.

Toate materialele închinăte sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie aveau un bogat conţinut privind succesele obţinute an de an de Statul Sovietic.

Înfruntînd teroarea aparatului de stat burghezo-moşieresc, comuniştii au desfăşurat lupta pentru apărarea libertăţilor democratice, pentru o viaţă mai bună a celor ce muncesc, luptînd totodată contra războiului şi pentru apărarea U.R.S.S., organizînd campanii pentru popularizarea succeselor obţinute de poporul sovietic. În cadrul acestor campanii, aniversarea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie deţinea un loc deosebit de important. Astfel, în fiecare an la 7 Noiembrie, P.C.R. a organizat demonstraţii cu care prilej se răspîndeau manifeste şi se publicau în presa ilegală, centrală şi locală, precum şi în presa legală condusă de partid, importante materiale consacrate acestui eveniment. În toate aceste materiale, P.C.R. arăta masele muncitoare importanţa istorică mondială a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, se sublinia rolul P.C. (b) din Rusia în obţinerea victoriei şi populariza importante realizări pe care le obţinea an de an Statul sovietic.

Sub conducerea partidului, masele exploatare erau mobilizate la luptă pentru revendicări politice şi economice imediate. Prin aceasta se urmărea totodată întărirea organizatorică şi ideologică a partidului¹.

Obiectivul principal al acestor manifestări era în funcţie şi de sarcinile care decurgeau din noile împrejurări istorice. Astfel, în 1921, între 3 şi 10 noiembrie, deci în preajma celei de-a 4-a aniversări a zilei de 7 Noiembrie, s-a organizat „săptămîna de recrutare”, cu care prilej se urmărea aducerea la cunoştinţa masele muncitoare a scopului general al comunismului şi a politicii Internaţionalei Comuniste².

Această sarcină se impunea cu atît mai mult cu cît duşmanii Internaţionalei Comuniste încercau să inducă masele în eroare, trîmbiţînd că comunismul e un fals şi că Rusia Sovietică şi Internaţionala Comunistă ar fi dat faliment³.

Burghezia internaţională, coalizată, spera în prăbuşirea Statului sovietic în a doua zi a existenţei sale. Dar cum această speranţă se transforma în dezamăgire, presa burgheză şi social-democrată căuta „să ţină ascuns” adevărul despre trăinicia Statului sovietic — „ori îl lăsa să iasă la lumină slujit şi mutilat în modul cel mai grosolan”⁴.

„Demascarea minciunilor şi calomniilor prin care duşmanii socialismului încercau să ponegrească Puterea sovietică a fost întotdeauna o parte importantă a politicii partidului nostru”⁵, arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej. În „Lumea nouă”, organ al social-democraţiei din România, Ilie Moscovici a publicat cu prilejul celei de-a şasea aniversări a Revoluţiei din Octombrie un articol intitulat *Revoluţii eşuate*, în care

¹ Vezi „Steagul Roşu”, Bucureşti, an. I, nr. 7 din 5 decembrie 1931.

² Vezi „Lupta socialistă”, Ploieşti, an. III, nr. 68 din 6 noiembrie 1921.

³ Ibidem.

⁴ „Deşteptarea”, organul Federaţiei socialiştilor români din America, 6 noiembrie 1921.

⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 434.

nega victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie¹. Toate aceste calomnii trebuiau combătute cu tărie.

Se impunea ca o sarcină importantă, în cadrul agitației ce trebuia făcută în cursul acestei „săptămîni de recrutare”, să se sublinieze eroismul proletariatului rus, care a învins toate greutățile ivite. Trebuia de asemenea ca prin expuneri „cu fapte concrete să se arate deosebiri între Internaționala Comunistă și Internaționala a II-a a lacheilor capitalismului și deosebiri dintre Internaționala a III-a și Internaționala a II-a și $1/2$ a figurilor șovăitoare”².

Aceste probleme nu trebuiau însă tratate în chip abstract, ci strîns legat de interesele vitale ale oamenilor muncii, strîns legat de problema ofensivei capitaliștilor împotriva condițiilor de viață, precum și de problema pregătirii unui nou război. În cursul „săptămîinii de recrutare” trebuia să se demaște caracterul demagogic al tuturor promisiunilor făcute de partidele burghezo-moșieresti la izbucnirea primului război mondial, să se dezvăluie faptul că nici una dintre aceste promisiuni nu fusese îndeplinită, să se arate totodată că singura cale pentru eliberarea de sub exploatare este calea comunismului³. Tot cu ocazia celei de-a patra aniversări se sublinia influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării muncitorești din țara noastră.

O dată cu crearea P.C.R., burghezia și moșierimea romînă aveau să ia cele mai aspre măsuri pentru a împiedica proletariatul din România de a sărbători această zi și de a putea afla adevărul despre U.R.S.S. În preajma lui 7 Noiembrie, folosindu-se armata, poliția, siguranța statului începea prigoana împotriva organizațiilor muncitorești și a elementelor revoluționare, uneori cu mult înainte de această zi, pentru a zădărnici orice încercare de manifestare a solidarității cu poporul sovietic. Numeroase arestări în întreaga țară au avut loc în fiecare an în preajma sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie.

În ciuda acestei terori, ziua de 7 Noiembrie a constituit un prilej de sărbătoare și pentru cei ce se aflau în închisori, pentru cei ce îndrăzniseră să lupte pentru îndeplinirea idealurilor clasei muncitoare. P.C.R., după cum arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, și-a închinat toate forțele, încă de la înființarea sa, luptei pentru „triumful marelui ideal socialist”⁴.

Cu toată teroarea administrației închisorilor, a măsurilor de supraveghere, în condiții extrem de grele, deținuții politici comuniști sărbătoreau Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Astfel, 160 de comuniști din cei arestați în timpul Congresului de constituire a P.C.R., închiși în cele 10 celule subterane ale fortului Jilava, au sărbătorit într-un mod deosebit la 7 Noiembrie aniversarea a patru ani de la revoluție. Din „Tineretul socialist” aflăm că cu acest prilej, în curțile ambelor pavilioane de deținuți politici de la Jilava, s-a improvizat cîte o tribună. Cei închiși purtau cu toții la butonieră nasturi și fundulițe roșii (făcute dintr-o față de pernă și din hîrtie roșie). Serbarea s-a deschis cu intonarea Internaționalei în

¹ Vezi „Lumea nouă”, din 11 noiembrie 1923.

² „Lupta socialistă”, Ploiești, an. III, nr. 68 din 6 noiembrie 1921.

³ Ibidem.

⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 432.

limbile română, rusă, ungară și germană. Apoi s-a ținut câte o cuvîntare ocazională, după care au urmat recitări din poeziile lui G. Coșbuc și A. Vlahuță, precum și poezii în ungurește și rusește. S-au cîntat mai multe cîntece revoluționare în cor. A doua zi după aceasta administrația închisorii a încercat să vîre în carceră pentru trei zile un deținut politic care îndrăznise să ducă și în celulă una din pancardele roșii cu lozinci revoluționare ce împodobiseră toată ziua curțile. Dar în urma acțiunii de solidarizare și a protestului colectiv al celor închiși, administrația s-a văzut nevoită să revină asupra pedepsei. Seara zilei de 7 Noiembrie a fost încheiată tot cu *Internaționala* care răsuna puternic prin ferestrele celor 10 celule¹.

În anii următori Congresului din mai 1921, regimul burghezo-moșieresc a întezit prigoana împotriva P.C.R., efectuînd tot mai multe arestări. De aceea aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie s-a sărbătorit adeseori în condiții deosebit de grele. Deși închiși, luptătorii comuniști n-au putut fi împiedicați de a milita mai departe pentru idealul lor revoluționar, care era acela înfăptuit de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și căreia îi trimiteau salutul lor cu prilejul aniversării. Astfel, cu prilejul aniversării revoluției, în noiembrie 1923, la redacția ziarului „Socialismul” a sosit o scrisoare din partea comuniștilor ce se aflau în închisoarea Bucovăț, în care se spunea: „Împlinindu-se 6 ani de la revoluția rusă și neputînd fi împreună cu voi spre a serba această zi scumpă orișicărui muncitor, vă trimitem salutul nostru tovarășilor care au luptat pentru revoluția rusă. Trăiască Internaționala Comunistă! Trăiască revoluția rusă”². Această scrisoare constituia pentru cei ce luptau în afară un puternic imbold de a milita și mai hotărît pentru cauza celor exploatați, revenindu-le totodată datoria de a acționa în vederea eliberării celor închiși.

De aceea ziua de 7 Noiembrie trebuia transformată în „zi de acțiune și de demonstrații pentru amnistie politică și militară”³, care să ducă la eliberarea luptătorilor întemnițați.

În condițiile în care în țară domnea o adevărată teroare, burghezia și moșierimea română urmăreau punerea în afara legii a partidului comunist, pentru a-l putea supune celei mai cumplite prigoane. În condițiile grele din ilegalitate, înfruntînd teroarea și prigoana sălbatică a claselor stăpînitoare, P.C.R. a continuat să activeze și să se călăuzească de ideile Revoluției din Octombrie, pe care să le sădească mai departe în conștiința maselor. În anii următori, guvernele burghezo-moșierești, pentru a împiedica lupta împotriva regimului de exploatare existent, au intensificat acțiunile de pregătire a războiului antisovietic, au înăsprit teroarea în întreaga țară, arestînd numeroși comuniști și uteciști.

Astfel, cu prilejul zilei de 7 Noiembrie 1924, serviciul special de siguranță a arestat mai mulți tineri comuniști de la Șantierul naval Fernic din Galați⁴.

¹ Vezi „Tineretul socialist” din 26 noiembrie 1921.

² „Socialismul”, an. XVIII, nr. 90 din 11 noiembrie 1923.

³ „Tineretul socialist”, an. X, nr. 11 din 16 octombrie 1921.

⁴ Vezi „Adevărul” din 8 noiembrie 1924.

A cincea aniversare a Revoluției din Octombrie a avut loc în condițiile în care țările capitaliste, după încercări zadarnice de a distruge primul stat socialist, s-au văzut nevoite să încheie tratate și să stabilească relații economice cu Statul sovietic, fără a fi renunțat însă la lupta împotriva lui.

Consecvent politiciii de coexistență pașnică, guvernul sovietic a făcut repetate propuneri de pace guvernului român. Dar acesta a continuat să mențină o atitudine dușmănoasă față de Statul sovietic. Într-un articol publicat de „Tineretul socialist” și intitulat *Vrem pace cu Rusia*, scris în preajma celei de-a cincea aniversări a revoluției, se arată dorința maselor muncitoare din țara noastră, care vor „pace cu Rusia Sovietică, pentru că — așa cum se arată în articol — revoluția rusă a făcut ca țăranul român să poată smulge de la oligarhia ciocoiască din România pământ și vot universal” și pentru că „proletariatul rus a arătat drumul pe care să meargă proletariatul internațional”¹.

După înfringerea intervenției străine, Statul sovietic și-a îndreptat toate eforturile pentru ridicarea industriei, agriculturii, organizarea transporturilor, înfăptuirea revoluției culturale. În timp ce în Uniunea Sovietică se desfășura ofensiva socialismului pe tot frontul, obținându-se tot mai multe victorii, lumea capitalistă era zguduită de o excepțională criză economică². România, ca una din țările capitaliste slab dezvoltate, a resimțit din plin această criză și, ca urmare, exploatarea devenea din zi în zi mai accentuată și teroarea mai sîngeroasă. Clasa muncitoare, răspunzînd la situația existentă prin luptă, aparatul de stat burghezo-moșieresc a făcut numeroase arestări. Astfel numai în capitală au fost 36 de arestați și condamnați la închisoare³. În 1930 numeroși comuniști și simpatizanți au fost ridicați de la locuințele lor sau din stradă și menținuți arestați timp de o săptămînă întreagă fără nici un motiv. Mare parte dintre aceștia „au fost trimiși sub o puternică escortă... din post în post la localitatea de origină”⁴.

În 1931, cu ocazia aniversării a 14 ani de la Revoluția din Octombrie, s-au făcut arestări în masă la București, Galați, Ploiești etc.⁵. Cu acest prilej, numeroase unități militare din țară se găseau în stare de alarmă. Din scrisoarea unui soldat din Regimentul 6 artilerie din Pitești aflăm că între 5 și 8 noiembrie soldații n-au avut voie să părăsească cazarma. În același timp, la gară, la uzina electrică, la uzina de apă au fost trimise detașamente care să facă de pază. În noaptea de 6 noiembrie, soldații dintr-o baterie întreagă au dormit îmbrăcați și cu arma la capul patului, fără să li se arate cauza acestor măsuri. Burghezia și moșierimea română știau însă că la 7 Noiembrie se împlineau 14 ani de cînd muncitorii, țărăanii și soldații ruși, uniți sub conducerea partidului comunist, au înlăturat regimul capitalist. Burghezia și moșierimea mai cunoșteau și realizările înfăptuite

¹ „Tineretul socialist”, an. XI, nr. 3 din 6 noiembrie 1922.

² Vezi *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 452.

³ Vezi „Viața muncitoare”, an. VI, nr. 30 din 24 noiembrie 1929.

⁴ „Buletinul Ajutorului Roșu Român”, secția română, nr. 1, 1930.

⁵ Vezi „Buletinul informativ al C.C. al Ajutorului Roșu Internațional”, secția română, noiembrie 1931.

în acest timp, și de aceea, de teamă ca muncitorii și țăranii de la noi să nu urmeze exemplul celor din Rusia, au luat o serie de măsuri represive¹. Asemenea măsuri, printre care numeroase arestări în întreaga țară, au fost luate în fiecare an în preajma zilelor de luptă revoluționară, ca 7 Noiembrie, 1 Mai, 1 august.

În aceste condiții de teroare, ziua de 7 Noiembrie trebuia să însemne zi de luptă revoluționară. Un rol important în organizarea și mobilizarea maselor la luptă revoluționară l-au jucat, sub conducerea P.C.R., Sindicatele Unitare. În „Viața muncitoare” se publicau, în cinstea zilei de 7 Noiembrie, articole în care, prin date și cifre comparative, se demonstra progresul U.R.S.S. față de Rusia țaristă, ceea ce constituia o zdrobitoare dezmințire a calomniilor burgheze și ale social-democraților de dreapta.

Cu prilejul celei de-a 12-a aniversări a Revoluției din Octombrie, în toată lumea s-a desfășurat o acțiune deosebit de importantă : întrecerea revoluționară a maselor largi muncitoare și țărănești, care avea loc în condițiile anului 1929, când întreaga lume capitalistă începuse a fi cuprinsă de criză, iar în U.R.S.S. clasa muncitoare, aliată cu țăranimea muncitoare, lansase lozinca întrecerii socialiste și a traducerii ei în viață în vederea înlăptuirii cu succes a primului plan cincinal. Obiectul întrecerii revoluționare din țările capitaliste era acela de atragere a noi membri în organizațiile revoluționare de clasă, de a mări necontentul numărului cititorilor presei revoluționare, de a întări și lărgi influența organizațiilor revoluționare asupra muncitorimii și țăranimii, de a mobiliza masele largi exploatate la lupta pentru „distrugerea mai repede a societății burgheze”². Sarcina fundamentală a acestei întreceri revoluționare în țara noastră era de a atrage la lupta de fiecare zi masele muncitorești și țărănești contra pregătirii războiului antisovietic și de a sprijini pe această cale lupta clasei muncitoare și a țăranimii din U.R.S.S. în îndeplinirea planului de 5 ani³.

Întrecerea revoluționară, după cum se arată în „Viața muncitoare”, reprezenta „o nouă formă de aplicare a tacticii de front unic”, care urma „să se înlăptuiască în lupta dusă mai ales în fabrici, uzine și în strînsă legătură cu nevoile zilnice și cu inițiativa revoluționară”⁴. Această orientare a activității partidului în fabrici avea să se vădească în curînd. Astfel, în anii crizei economice, cînd condițiile de viață ale muncitorimii deveneau tot mai grele prin măsurile de reducere continuă a salariilor, creșterea șomajului etc., P.C.R. își concentrează activitatea înspre marile uzine și fabrici. Astfel, la inițiativa Organizației Arad a P.C.R., la fabrica de vagoane „Astra” și la fabrica de textile din Arad, celulele din aceste întreprinderi fac posibilă în 1931 apariția ilegală a ziarelor „Muncitorul de Astra” și „Muncitorul textil”. În aceste ziare se sublinia că scopul apariției lor este de a arăta muncitorilor că, în fața încercării claselor exploatatoare de a arunca tot greul crizei pe umerii lor, ei trebuie să se unească „în concordie frățească”⁵ împotriva robiei capitaliste. Aceste ziare, care au

¹ Vezi „Cazarma”, an. III, nr. 3, noiembrie 1931.

² „Viața muncitoare”, an. VI, nr. 30 din 24 noiembrie 1929.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ „Muncitorul textil”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

apărut în preajma celei de-a 14-a aniversări a Revoluției din Octombrie, prin articole ca *Alarma și Înșirați-vă*, indicau muncitorilor drumul luptei pentru a ieși „din iadul nimicitor al capitalismului”, pentru a-și asigura „traul și existența zilnică”¹.

Ele prezentau succesele din U.R.S.S., care, la a 14-a aniversare a Revoluției din Octombrie, spre deosebire de situația dezastruoasă a sistemului capitalist, sta ca „o fortificațiune” „a lucrătorilor revoluționari din întreaga lume”², luptând pentru construcția socialismului. Drumul urmat de U.R.S.S., care la 7 Noiembrie împlinea 14 ani de existență, este drumul eliberării proletariatului internațional, care va duce „la întemeierea domniei mondiale a clasei muncitorești”³. Iar în această luptă decisivă se subliniază că muncitorii nu se pot sprijini decât „numai pe forța unirii lor”⁴. În „Muncitorul de Astra” se arată că muncitorii de la această fabrică trebuie să se alăture luptei generale a muncitorimii române de apărare a Statului sovietic. De aceea lupta trebuie dusă pentru apărarea intereselor economice; ea trebuie strâns legată de luptele politice⁵. Pentru aceasta se arată că trebuie înființate „organizații de breaslă revoluționare sub conducerea partidului comunist”, trecînd peste „statul-major al social-democrațiilor trădători”⁶. Trebuie întemeiate celule comuniste și întărite cele existente, pentru ca fiecare uzină să se transforme într-o fortificație a muncitorilor. Muncitorii sînt îndemnați să intre în partidul comunist. Prin răspunsul lor la aceste chemări, masele muncitorești trebuie să arate că, pregătindu-se să împlinească ziua de 7 Noiembrie, unesc aniversarea a 14 ani de existență a Uniunii Sovietice „cu luptele conduse pentru pretențiunile”⁷ muncitorimii.

Pătrunderea influenței partidului în mijlocul maselor a reprezentat o sarcină importantă pentru organizațiile din întreaga țară, fiind totodată unul dintre obiectivele principale ale întrecerii revoluționare organizate de comitetele locale de partid. Astfel, în organul de presă al Comitetului raional de Verde al P.C.R., „Februarie 15—16”, în informarea *Raionul de Verde și aniversarea Revoluției din Octombrie*, se arată că, pe baza unui program concret de activitate, acest comitet raional a chemat la întrecere revoluționară raioanele de Negru și de Albastru. Sarcina pătrunderii partidului în unele fabrici se arată că a fost îndeplinită cu peste 100% numai în patru săptămîni⁸, deși întrecerea încă nu era sfîrșită.

Informarea conchide că această muncă rodnică a partidului comunist din țara noastră pentru a strînge legătura sa cu masele muncitoare, pentru a le organiza la lupta pentru dezrobire este „darul pe care-l oferă” țării socialiste „cu ocazia celei de-a 16-a aniversări a Revoluției din Octombrie”⁹.

¹ „Muncitorul textil”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

² „Muncitorul de Astra”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

³ Ibidem.

⁴ „Muncitorul textil”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

⁵ „Muncitorul de Astra”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

⁶ „Muncitorul textil”, Arad, nr. 1, octombrie 1931.

⁷ Ibidem.

⁸ Vezi „Februarie 15—16”, organ al Comitetului raional de Verde al P.C.R., București, an. I, noiembrie 1933.

⁹ Ibidem.

În salutul trimis Țării Socialismului se arată că, pentru ca lupta pentru apărarea Uniunii Sovietice să fie mai puternică, muncitorii și-au pus ca principală sarcină lupta împotriva propriei burghezii, dușman neîmpăcat al U.R.S.S. În articolul de fond *Trăiască Revoluția din Octombrie!* din gazeta „Februarie 15—16”, masele muncitoare sînt îndemnate să întărească „lupta revoluționară de 7 Noiembrie”, să facă greve, demonstrații, întruniri, pentru a manifesta hotărîrea lor „de luptă contra planului burgheziei de foame, teroare, război”¹. Tot aici se face apel la muncitorii ceferiști de a alege și trimite delegați în U.R.S.S. pentru a aduce știri despre construirea socialismului.

Prin campaniile organizate cu prilejul zilei de 7 Noiembrie între anii 1929 și 1933 se urmărea mobilizarea sub conducerea P.C.R. la lupta contra ofensivei sălbătice a politicii antipopulare și antinaționale a burgheziei și moșierimii, pentru cucerirea revendicărilor economice și politice, pentru ieșirea revoluționară din criză a tuturor celor exploatați. Astfel, după cum se arată într-un articol din „Scînteia”², sarcinile care reveneau muncitorilor din întreprinderi cu prilejul zilei de 7 Noiembrie erau de a lupta împotriva scăderii salariilor, pentru mărirea lor în raport cu scumpetea, împotriva concedierilor, luptînd totodată pentru făurirea comitetelor de fabrică și a comitetelor de acțiune. Pentru șomerii, ziua de 7 Noiembrie însemna lupta pentru ajutor de șomaj, scutirea de impozite, chirie și oprirea evacuării lor; scutire de taxe școlare, lupta pentru comitetele de acțiune de front unic ale șomerilor etc. Pentru țărănimia muncitoare, 7 Noiembrie însemna lupta pentru scutirea de impozite, de datorii, lupta împotriva executărilor silite, însemna lupta pentru confiscarea pămînturilor, pășunilor și pădurilor regale, moșierești și mănăstirești, împreună cu inventarul și predarea lor fără plată țărănimii muncitoare. Pentru tineret, care în războiul pe care-l pregăteau clasele exploatoare urma să fie transformat în carne de tun, semnificația zilei de 7 Noiembrie, arată „Tînărul leninist” în articolul *Cu toții în stradă de 7 Noiembrie*, trebuie să constea în întărirea luptei împotriva burgheziei, pentru dreptul la muncă, pîine, libertate, pentru apărarea U.R.S.S. Iar „dacă totuși războiul va izbucni — se arăta în articol — să întoarcem armele în contra acelor cari ni le-au pus în mînă”³. Sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie trebuia să mobilizeze tineretul la luptă alături de cei vîrstnici, „pentru revoluția proletară... pentru 7 Noiembrie romînesc”⁴.

7 Noiembrie pentru funcționari, învățători și pensionari trebuia să însemne înfăptuirea luptei pentru mărirea salariilor în raport cu scumpetea, plata imediată a restanțelor de salarii, plata lor regulată, lupta împotriva concedierilor, a retrogradărilor etc.

Pentru minoritățile naționale, 7 Noiembrie însemna și lupta acestora pentru dreptul la școli în limba maternă, lupta împotriva prigoanei și a deznaționalizării forțate. Pentru întregul popor muncitor, se arată în

¹ Vezi „Februarie 15—16”, organ al Comitetului raional de Verde al P.C.R., București, an. I, noiembrie 1933.

² Vezi „Scînteia”, an. III, nr. 12—13, septembrie-octombrie 1933.

³ „Tînărul leninist”, an. VIII, nr. 11 din 7 noiembrie 1933.

⁴ Idem, an VI, nr. 5 din 5 octombrie 1931.

„Scînteia”, înseamnă lupta împotriva ofensivei fascismului, împotriva monarhiei parazitare și a claselor exploatare.

7 Noiembrie mai trebuia să însemne lupta pentru redeschiderea organizațiilor revoluționare dizolvate, lupta pentru dreptul de organizare, de întrunire, demonstrație, grevă, pentru libertatea presei, pentru eliberarea luptătorilor ceferiști, pentru eliberarea tuturor deținuților politici și regim politic în închisori. 7 Noiembrie urma să însemne întărirea solidarității internaționale de luptă împotriva crimelor fascismului din Germania și din toată lumea, pentru eliberarea imediată a lui Gh. Dimitrov. 7 Noiembrie trebuia să mobilizeze muncitorimea la lupta împotriva pregătirilor războiului imperialist, pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice¹. P.C.R. arată maselor largi semnificația zilei de 7 Noiembrie, care trebuia să fie zi de luptă revoluționară. De aceea la 7 Noiembrie trebuia să se organizeze greve și demonstrații de stradă pentru a arăta forța și hotărîrea de luptă a maselor muncitoare împotriva dușmanilor interni și din afară. Numeroase articole apărute cu acest prilej în presă muncitorească se încheiau prin chemări la mobilizare a maselor largi populare sub conducerea comuniștilor, pentru făurirea frontului unic de jos, pentru lupta împotriva ofensivei capitaliste, contra terorii, împotriva războiului, pentru apărarea U.R.S.S.

Prin toate acțiunile întreprinse cu prilejul zilei de 7 Noiembrie se urmărea strîngerea legăturilor partidului cu toate categoriile de exploatați pentru a le ridica la luptă revoluționară, se urmărea întărirea organizatorică și ideologică a partidului. P.C.R., subliniind succesele obținute, atrăgea însă atenția prin presa de partid și asupra unor lipsuri manifestate în aceste acțiuni. Astfel în „Steagul roșu”, organ al Comitetului local al secției București a P.C.R., analizîndu-se felul cum a fost pregătită sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie în 1931, se critica faptul că „această campanie a trecut mult mai slab decît campaniile precedente... , nu s-a răspîndit destul de bine materialul agitatoric”. Nu s-au folosit forme variate de agitație, „nu s-au ținut regulat ședințele celulelor” și discuții individuale mai strînse cu muncitorii².

În campania din 1932, față de intensificarea politicii antipopulare și antinaționale a guvernului, nu s-au mobilizat la luptă suficient masele largi ale unor întreprinderi ca C.F.R., „Malaxa”, „Seta”, „Adesgo”, unde nemulțumirile muncitorimii fuseseră mai mari³. Celula de partid n-a devenit întotdeauna organizator și conducător real al întreprinderii și nu toate celulele și-au însușit tactica „frontului unic de jos, stabilită la Congresul al V-lea ca fiind instrumentul principal în momentul de față pentru cuprinderea masei largi organizate și neorganizate în acțiune”⁴.

În „Bolșevic, buletin pentru autocritică și educație a P.C.R. secția București”, se dau directive privind modul de organizare și de educare politică a șomerilor, a femeilor muncitoare — foarte numeroase în Bucu-

¹ Vezi „Scînteia”, an. III, nr. 12—13 septembrie—octombrie 1933.

² Vezi „Steagul roșu”, an. I, nr. 7 din 5 decembrie 1931.

³ Vezi „Bolșevic”, organul Comitetului local al P.C.R., secția București, an. I, decembrie 1932.

⁴ Ibidem.

rești —, precum și a tineretului. Aceasta cu atât mai mult, cu cât s-au văzut lipsuri în desfășurarea unor acțiuni politice, cauzate tocmai de neglijarea acestei sarcini importante. De asemenea în „Buletin” se precizează că trebuie întărit controlul sistematic al aplicării în practică a hotărârilor de către Comitetul local al P.C.R.¹ Dezvăluirea și lichidarea lipsurilor existente au dus la întărirea partidului, asigurându-i rolul de conducător în luptele din ianuarie-februarie 1933, când, peste capul liderilor social-democrați, s-a realizat frontul unic muncitoresc de jos.

Construirea cu succes a socialismului în U.R.S.S. și întărirea Statului sovietic făcea ca burghezia internațională să devină tot mai înverșunată în pregătirea războiului antisovietic, întrucât U.R.S.S. constituia un exemplu în lupta proletariatului din țările capitaliste, unde exploatarea se intensifica din zi în zi.

În anii crizei economice mondiale prin care trecea lumea capitalistă și în următorii, pregătirile în vederea distrugerii acestui stat s-au intensificat. De aceea demascarea uneltirilor imperialiste este în atenția partidului și a altor organizații de sub conducerea sa; ea ocupă un loc important în materialele închinată zilei de 7 Noiembrie, alături de popularizarea rezultatelor obținute de U.R.S.S., an de an, în construcția și întărirea statului socialist.

În 1929, în articolul *12 ani de dictatură proletară*, se arată că în acest răstimp s-a putut „dovedi întregii lumi că și muncitorii sînt capabili să conducă un stat și încă în folosul lor”², dar tocmai acest lucru face ca statele capitaliste să pregătească un atac împotriva patriei muncitorilor și țăranilor. Tot aici se demască așa-zisele „conferințe de dezarmare” și „de pace” în spatele cărora se fac pregătiri de război contra U.R.S.S. Se arată, de asemenea, că încheierea diferitelor tratate militare între statele din vecinătatea U.R.S.S., construirea vaselor de război, întărirea aviației, acordarea de împrumuturi țărilor mici ca România, Polonia, Bulgaria etc., precum și înăsprirea terorii fasciste împotriva organizațiilor revoluționare, sînt tot atîtea dovezi că aceste măsuri n-au alt scop decît pregătirea atacului contra U.R.S.S. De aceea datoria maselor muncitoare din România este de a se solidariza cu U.R.S.S., atrăgîndu-se atenția că „această solidaritate trebuie transformată într-o luptă energetică contra înarmărilor, contra pregătirilor de război ce au ca scop atacarea U.R.S.S.”³.

În anul următor, în gazeta de uzină „Muncitorul S.T.B.-ist”, organ ilegal al comitetului Sindicatelor Unitare de la această întreprindere, în articolul *7 Noiembrie*, după ce este prezentată continua dezvoltare a economiei U.R.S.S. în cei 13 ani de la revoluție, se semnalează pregătirea războiului împotriva U.R.S.S. Întrucît în acest război muncitorimea va servi drept carne de tun, în încheierea articolului se face apel la muncitorii setebîști ca, alături de restul muncitorilor din țară, pentru ziua

¹ Ibidem.

² „Viața muncitoare”, nr. 29 din 7 noiembrie 1929.

³ Ibidem.

de 7 Noiembrie să pregătească demonstrații, manifestații, pentru a protesta împotriva războiului ucigător¹.

Prin numeroasele articole închinete zilei de 7 Noiembrie în organele de presă ale P.C.R. și U.T.C. care apăreau în această vreme, cum sînt „Scînteia”, „Tînărul leninist”, „Alarma”, „Cazarma”, „Brazda”, „Viața ostășească”, „Buletinul Comitetului de acțiune contra războiului”, se urmărea mobilizarea oamenilor muncii vîrstnici și tineri în jurul partidului, a U.T.C. și celorlalte organizații conduse de partid.

Într-un articol apărut cu ocazia zilei de 7 Noiembrie 1932 în „Scînteia”², se îndeamnă muncitorimea ca în timpul luptelor greviste date împotriva atacului patronal, să se ridice totodată cu hotărîre și la lupta contra războiului antisovietic. Se arată că mijlocul cel mai eficace prin care se putea lupta pentru a împiedica atacul împotriva U.R.S.S. este frontul unic muncitoresc. Astfel, în numărul special al „Tînărului leninist”, prin articolul *Cu toții în stradă de 7 Noiembrie* se face îndemnul ca „după exemplul din februarie al ceferiștilor și petroliștilor, prin lupta hotărîtă în front unic în contra exploatării, a fascismului și a războiului... se împiedică atacarea patriei proletare”³. Dar dacă totuși războiul va izbucni, sarcinile ce le reveneau în acest caz maselor erau de a transforma războiul imperialist în război civil. O muncă susținută în acest sens se ducea în special în rîndurile tineretului, care în primul rînd avea să fie aruncat în acest război nedrept. În nenumărate rînduri, prin salutul adresat de P.C.R. și U.T.C. poporului sovietic, tineretului și Armatei Sovietice cu ocazia sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie se arăta solidaritatea poporului muncitor din țara noastră cu poporul sovietic în cazul izbucnirii războiului. În acest sens este edificator salutul U.T.C. din România adresat Comsolului cu prilejul celei de-a 16-a aniversări (1933) a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în care se arată categoric că cine va ataca tineretul sovietic „este dușmanul nostru, ne atacă pe noi. Și dacă burghezia, cu toată lupta noastră, va porni război contra voastră, vom da mîna cu voi, cu eroica Armată Roșie și vom întoarce armele contra dușmanului adevărat, contra fabricanților și moșierilor din România”⁴. În ianuarie 1933 a avut loc instaurarea hitlerismului în Germania, care, după cum apreciază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, a însemnat „pentru întreaga reacțiune mondială, ca și pentru reacțiunea romînească, semnalul intensificării pregătirilor de război”⁵, a intensificării politicii de fascizare a țării. În aceste împrejurări deosebit de grele pentru poporul nostru, partidul comunist, „călăuzit de îndemnurile prețioase ale Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste... și-a intensificat activitatea pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare” și a „închegării unui larg front popular antifascist”⁶. În această nouă etapă de luptă, sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie, lupta împotriva dezlănțuirii războiului antisovietic erau strîns

¹ Vezi „Muncitorul S.T.B.-ist”, octombrie 1930.

² Vezi „Scînteia”, an. II, nr. 19 din 1 noiembrie 1932.

³ „Tînărul leninist”, an. VIII, nr. 11 din 7 noiembrie 1933.

⁴ „Documente din istoria U.T.C.R.”, Ed. tineretului, București, 1958, p. 338.

⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 16.

⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, p. 436.

legate de lupta partidului împotriva primejdiei fascismului, mobilizându-se masele la înfăptuirea frontului popular antifascist. Astfel, într-un manifest al P.C.R. din octombrie 1934¹ cu prilejul a 17 ani de la Revoluția din Octombrie este demascată politica agresivă a statelor imperialiste și a guvernului Tătărașcu. Se subliniază că numai U.R.S.S. este în stare să ducă o politică consecventă de pace, căci ea urmărește apărarea construcției socialiste. Aici poporul muncitor construiește și dezvoltă cu un avânt nemaiîntâlnit toate ramurile economiei naționale în vederea satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale celor ce muncesc. De asemenea se arată că aici conviețuiesc zeci de popoare, care se dezvoltă în condiții de înfrățire și egalitate în cadrul U.R.S.S. Tot aici femeilor li s-a deschis drumul spre cele mai înalte funcții în stat. De aceea partidul comunist, singurul și adevăratul apărător al maselor muncitoare, face apelul ca în ziua de 7 Noiembrie să se meargă „în front unit pe drumul arătat de eroicul popor muncitor din Rusia”².

Tot cu prilejul a 17 ani de la Revoluția din Octombrie, Comitetul național antifascist din România transmite un salut prin care arată că U.R.S.S., datorită importanțelor realizări și a consolidării ei, a ajuns factorul cel mai însemnat de combatere a fascismului și războiului, iar lupta pentru pace dusă de U.R.S.S. însemnează totodată „lupta pentru bunăstarea maselor muncitoare din întreaga lume”. Comitetul național antifascist, referindu-se la reluarea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. în acest an, măsură impusă guvernului român de puternica presiune a maselor, „își propune să consolideze pe toate căile prietenia recent stabilită între cele două popoare vecine”³.

Tot acum, în articolul 7 *Noiembrie*, ilustrându-se minunatele realizări obținute în U.R.S.S. în decurs de 17 ani, se subliniază importanța acestui eveniment, care „marchează începutul unei noi ere istorice: evul societății fără clase, fără asupriri, fără mizerii și fără războaie”⁴. Despre cea de-a 17-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ne relatează și Alexandru Sahia, care, cu toate restricțiile guvernului, a reușit să ia parte la marea sărbătoare a oamenilor muncii sovietici. El relatează că „a urmărit cu înfrigurare această lume nouă”, care în această zi a ieșit pe străzi ca „să se dezlănțuie total într-o petrecere a triumfului muncii”⁵ și „să trăiască cu inima «treapta» muncii lor”⁶. Situația economică a U.R.S.S., mărturisește Al. Sahia, „o poți cunoaște în zilele aniversării”⁷, pentru că în văzul publicului sînt afișate realizările celui de-al doilea plan cincinal. În U.R.S.S., oamenii muncii clădesc o nouă orînduire socială. În articolul închinat zilei de 7 Noiembrie 1934 din „Descătușarea” se subliniază că dragostea de viață, dragostea de muncă este singurul ideal în U.R.S.S., pe cînd în România trăiesc sub teroare

¹ Vezi *Documente din istoria Partidului Comunist din România. 1934—1937*, vol. IV, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 187—189.

² *Ibidem*, p. 192.

³ „Ecolul”, ziar independent antifascist, an. I, nr. 14 din 4 noiembrie 1934.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Al. Sahia, *U.R.S.S. azi*, Ed. Ramuri, 1935, p. 28.

⁶ *Ibidem*, p. 27.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

12 000 000 de muncitori și țărani ce-și duc viața de azi pe mâine, iar guvernării înăspresc măsurile de teroare și fascizare¹.

În anii următori, cu prilejul celei de-a 18-a și a 19-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Comitetul Central al P.C.R. a editat manifeste prin care era demascată fascismul și a mobilizat masele în front popular, pentru ca și cu prilejul zilei de 7 Noiembrie „să se manifesteze cu putere împotriva fascismului și a războiului imperialist”².

În articolul *7 Noiembrie*, apărut în numărul special din „Steagul roșu” la 1 noiembrie 1935, se arată măsurile guvernului de intensificare a procesului de fascizare a țării, care constituie „dovezi că burghezia împreună cu regele pășesc spre introducerea dictaturii fățișe fasciste”. În concluzia acestui articol, precum și în a celui din anul următor al aceluiași organ, se subliniază că ziua de 7 Noiembrie „trebuie să pecetluiească concentrarea tuturor forțelor muncitorești și democratice în lupta pentru apărarea libertăților democratice, apărarea păcii și independenței naționale”³. Înfăptuirea acestor sarcini reprezintă adevăratul salut de 7 Noiembrie adresat U.R.S.S.

În acești ani de înăsprire a terorii, partidul comunist a luptat cu abnegație pentru a împiedica procesul de fascizare a țării. Presa de partid a publicat numeroase materiale demascatoare privind politica dusă de guvernele fascizante din țările capitaliste, politică teroristă prin care se urmărea înăbușirea în sânge a luptei muncitorimii. Astfel, în articolul *A XV-a aniversare a revoluției din Octombrie*, apărut în „Buletin al C.C. al Ajutorului Roșu Internațional”, secția română, după ce se prezintă bilanțul realizărilor din U.R.S.S. în cei 15 ani, se arată că în țările capitaliste, pentru menținerea dominației, numai între anii 1925—1931 au fost sute de mii de arestări, condamnări la moarte, asasinate⁴.

Acestea sînt rezultatele domniei capitaliste, însoțite de schingiuri în beciurile siguranței; în închisori se trece la un atac și mai puternic pentru exterminarea fizică a deținuților politici.

În concluzie se arată că ziua de 7 Noiembrie trebuie să fie ziua în care toate forțele proletare să fie mobilizate la „lupta împotriva teroarei, care formează baza pregătirii războiului antisovietic”⁵. Din presa ilegală de partid aflăm că deținuții politici comuniști și antifasciști din țara noastră, cu toate greutățile ce le aveau de suportat, au căutat să transforme închisorile în adevărate universități comuniste, desfășurînd o activitate culturală în cadrul căreia au scos ziare festive închinete zilei de 7 Noiembrie. Astfel, în anii 1934 și 1935, la închisoarea Jilava, cu prilejul celei de-a 17-a și a 18-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie s-a scos ziarul „Jilava roșie”, scris de mîna cu multă grijă și migală, în

¹ Vezi „Descătușarea”, organul Ajutorului Roșu din România, septembrie—noiembrie 1934.

² *Documente din istoria Partidului Comunist din România. 1934—1937*, vol. IV, p. 307.

³ „Steagul roșu”, București, an. VIII, nr. 9 din 1 octombrie 1936.

⁴ Vezi „Buletin al C.C. al Ajutorului Roșu Internațional”, secția română, octombrie—noiembrie 1932.

⁵ Ibidem.

coloanele căruia își manifestau dragostea față de Statul sovietic și hotărârea de a se continua lupta chiar și între zidurile închisorii. Astfel, în articolul de fond intitulat *7 Noiembrie 1917—1935*, se spunea că, pentru cei „închiși în temnițele burgheziei singeroase în ziua de 7 Noiembrie, trebuie să dovedim că nici torturile de la siguranță, nici regimul distrugător la care sîntem supuși și nici o teroare oricît de cruntă ar fi ea nu va fi în stare să înfricoșeze și să ne oprească de la lupta de clasă... 7 Noiembrie trebuie să fie pentru noi un îmbold puternic la luptă pentru revendicările noastre de aici și pentru regim politic”¹. Tot în acest număr se publică și o poezie închinată zilei de 7 Noiembrie, intitulată *Pe gînduri*, din care reiese idealul de luptă al celor ce sînt închiși, al căror gînd se îndreaptă :

Spre o lume fără clase
Unde teroarea, ura
Și temnița să cază.

Dar pentru aceasta, se arată în continuare, este necesar ca milioane de oameni să pornească la luptă

Pentru a distruge jugul
Acelor ce muncesc în fabrici
Și cu plugul.

Ziua de 7 Noiembrie 1935 la închisoarea Jilava a fost aniversată de întregul colectiv de luptători comuniști și antifasciști. După o minuțioasă pregătire și luarea unor măsuri de prevedere s-a proclamat o președinție de onoare și, „după un minut de tăcere în memoria celor căzuți în luptă, s-a cîntat *Internaționala*. A urmat apoi o producție teatrală, cor, poezii din Neculuță, precum și o conferință despre *Însemnătatea zilei de 7 Noiembrie*. Fiecare tovarăș a povestit cîte un episod din viața sa. Seara a fost încheiată tot cu *Internaționala*”².

Cam în același fel s-a sărbătorit ziua de 7 Noiembrie 1936 la închisoarea Galata. Deținuții politici de aici, unde regimul era considerat „cel mai omenos”, au ieșit la raport să ceară directorului închisorii transferul la Doftana, unde era regimul cel mai aspru și unde în 1937 luptau 300 de comuniști și antifasciști pentru regim politic³.

A nouăsprezecea aniversare a Revoluției din Octombrie a constituit pentru masele largi populare din lumea întreagă un nou prilej de manifestare a dragostei și încrederii în țara socialismului victorios.

Victoria socialismului în U.R.S.S. a reprezentat o realizare de însemnătate istorică mondială. Aceste cuceriri ale poporului sovietic au fost consacrate în noua Constituție sovietică. Articolul *După douăzeci de ani*, apărut în „Reporter”, arată că la 7 Noiembrie 1937 se sărbătorește „data celei mai mari demonstrații din lume, întărită și cristalizată într-o constituție fără precedent”. În continuare se spune că această dată mai însemnează și „triumful unei țări care va străjui neclintit pacea lumii”,

¹ „Jilava roșie”, din 7 noiembrie 1935.

² Ibidem, 13 decembrie 1935.

³ Vezi „Șcutcia”, din 8 noiembrie 1944.

subliniindu-se rolul Armatei Sovietice, „al cărei steag rămîne apărarea libertăților și păcii popoarelor”¹. Această sarcină a statului și Armatei Sovietice de a veghea pacea în lume era posibilă datorită continuei întăriri și a creșterii bunăstării oamenilor muncii.

„Scînteia” și „Lupta de clasă” relatează despre organizarea și rolul mișcării stahanoviste, care luase o asemenea amploare, încît, după cum se arată cu ocazia celei de-a 21-a aniversări în articolul *Victoria socialismului*, „se poate ajunge la o productivitate a muncii necesară trecerii de la socialism la comunism”. Folosind aprecierea lui Marx, se arată că acest fapt este posibil atunci cînd „toate izvoarele bogăției sociale vor începe să curgă din plin”².

În timp ce poporul sovietic sărbătorea a 21-a aniversare a eliberării sale, fascismul împingea tot mai mult omenirea într-un nou război imperialist. Pericolul războiului antisovietic a crescut. În țara noastră fusese instaurată dictatura regală.

În aceste condiții, sarcina comuniștilor și a muncitorilor conștienți era de a populariza și mai mult victoria socialismului în U.R.S.S., încît poporul muncitor să înțeleagă că lupta împotriva fascismului și războiului este o datorie supremă³. 7 Noiembrie 1939 s-a aniversat în condițiile izbucnirii celui de-al doilea război mondial. În articolul *7 Noiembrie în U.R.S.S.*, apărut în „Scînteia”, s-au dat fragmente din cuvîntarea rostită la mitingul de la Moscova în care vorbindu-se despre dezlănțuirea acestui război imperialist, s-a arătat că „cele mai mari state din Europa s-au legat într-un război cu ajutorul căruia ele încearcă să soluționeze insoluționabilele contradicții ale capitalismului, care trăiește ultimul său veac”⁴. Deși războiul a izbucnit între statele capitaliste, vigilența poporului sovietic trebuie să fie mereu trează și în același timp trebuie să-și mărească capacitatea de apărare. Cu prilejul celei de-a 23-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, numeroase manifeste, presa de partid „Scînteia”, „Moldova roșie”, atrăgeau atenția asupra pericolului de aruncare a Romîniei în războiul antisovietic, subliniind că acum, mai mult ca oricînd, poporul muncitor trebuie să fie mobilizat în luptă împotriva dictaturii militare gardiste⁵, împotriva provocărilor antisovietice, să-și arate prietenia cu U.R.S.S., să lupte împotriva șovinismului⁶.

Aniversarea zilei de 7 Noiembrie 1940, care a avut loc la scurt timp după dictatul de la Viena, a constituit pentru P.C.R. un nou prilej de a arăta maselor muncitoare asupra de România burgheză-moșierească și Ungaria horthistă calea justă de rezolvare a problemei naționale. Astfel aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, se spune într-un articol din „Scînteia”, „va fi imboldul realizării unității de clasă a muncitorilor maghiari și romîni în spiritul internaționalismului proletar”⁷.

¹ „Reporter”, an. V, nr. 33 din 7 noiembrie 1937.

² „Lupta de clasă”, an. XIX, nr. 5, decembrie 1938.

³ Ibidem.

⁴ „Scînteia”, an. IX, nr. 25 din 22 noiembrie 1939.

⁵ Vezi „Moldova roșie”, an. I, nr. 4—5, septembrie—octombrie 1940.

⁶ Vezi „Scînteia”, an. X, 8 octombrie 1940.

⁷ Ibidem.

Pentru 7 Noiembrie, masele sînt chemate să iasă în stradă pentru a participa la demonstrația organizată de partid cu acest prilej.

Cu toată teroarea dictaturii fasciste, în 1940 P.C.R. a desfășurat o largă campanie de pregătire a sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie. În afară de răspîndirea a zeci de mii de manifeste, cu acest prilej P.C.R. a organizat și a condus manifestația de la Obor din 3 noiembrie 1940¹.

În ajunul demonstrației s-a difuzat un manifest adresat întregului popor exploatat și asuprit. S-au lipit fluturași și s-au scris pe pereții clădirilor lozinci revoluționare, ca „Trăiască 7 Noiembrie, ziua eliberării popoarelor din U.R.Ș.S., ziua de luptă pentru eliberarea lumii întregi !”, „Jos dictatura militară gardistă a fabricanților și moșierilor !”.

În noaptea de 2 spre 3 noiembrie, comuniștii, dovedind curaj și abnegație, au arborat pe firele electrice de pe străzile Foișor, Viespari și în fața fabricii „Hermes” trei steaguri mari roșii care aveau imprimată secera și ciocanul și lozincile : „Trăiască U.R.Ș.S., patria tuturor muncitorilor !”, „Jos trădătorii Antonescu și H. Sima !”, „Trăiască România socialistă liberă !”². În dimineața zilei de duminică 3 noiembrie, o populație numeroasă — muncitori, țărani, mici negustori, adunați în Piața Obor — au manifestat deschis împotriva dictaturii militare fasciste, demascată de un reprezentant al partidului care a luat cuvîntul în fața celor adunați. Vorbitorul a fost întrerupt, deoarece manifestația a fost atacată de poliție și de bandele legionare care au tras în manifestați. În felul acesta manifestația a fost împrăștiată și mai mulți participanți arestați.

Manifestația de la Obor a reprezentat o acțiune importantă a partidului comunist, care a luptat consecvent pentru apărarea intereselor zilnice ale maselor exploatate. Ea a demonstrat încă o dată atașamentul maselor populare pentru Statul sovietic, care avea să fie atacat mișelește în vara anului următor de armatele fasciste. Aniversarea a 24 de ani de la Revoluția din Octombrie a avut loc în condițiile luptei eroice a poporului sovietic pentru apărarea patriei socialiste. În aceste împrejurări, „7 Noiembrie este un simbol al libertății care cheamă toate popoarele dornice de libertate să facă front unic împotriva dușmanului comun, fascismul german”³.

Cu această ocazie, partidul comunist chema poporul din țara noastră „să pășească în luptă pentru eliberarea lui națională de sub jugul fascist, încetarea războiului sîngeros și pentru o mai bună stare materială”⁴. P.C.R. și U.T.C. își îndreaptă atenția asupra tineretului, care se găsea sîngerînd în acest război nedrept.

La 7 Noiembrie 1941, U.T.C. face apel la tineretul român ca, alături de cel sovietic și cu întregul tineret din lume, să lupte pentru dezrobirea patriei și salvarea tineretului⁵.

¹ Vezi N. Petrovici, *Manifestația de la Obor din București, organizată de P.C.R. cu prilejul zilei de 7 Noiembrie 1940*, în „Analele Institutului de istorie a partidului”, 1958, nr. 5—6, p. 163—164.

² Ibidem, p. 164.

³ „Presa liberă din Banat” din 4 noiembrie 1941.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi *Documente din istoria U.T.C. din România, 1917—1944*, Ed. tineretului, București, 1958, p. 456—457.

Lupta eroică a poporului sovietic a arătat curînd lumii întregi inevitabilitatea înfrîngerii Germaniei hitleriste. Cu prilejul celei de-a 25-a aniversări, se subliniază rolul Armatei Roșii, care „luptă cu eroism pentru a apăra libertatea, independența țării sale, dar și pentru a ajuta popoarele subjugate de hitleriști pentru a-și redobîndi libertatea”¹.

În această perioadă, în țara noastră, „singura forță politică care s-a ridicat în apărarea intereselor naționale, pentru ieșirea Romîniei din acest criminal război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste”² a fost partidul comunist.

Cu prilejul zilei de 7 Noiembrie 1942, în vederea salvării poporului romîn de la pieire, P.C.R. cheamă din nou pe toți patrioții, toate partidele și organizațiile patriotice în vederea închegării Frontului patriotic anti-hitlerist³.

În articolul *Trăiască Revoluția Socialistă din Octombrie!*, apărut în „Buletinul Uniunii patriotice”, se constata că tot mai mulți patrioți romîni pricep că soarta Romîniei depinde de sfîrșitul victorios al luptei popoarelor sovietice împotriva fascismului german și că locul nostru trebuie să fie alături de U.R.S.S.⁴ În aceste condiții extrem de grele, comuniștii, însuflețiți de patriotismul fierbinte, au dus o luptă neînfrîcată și perseverentă pentru a strînge laolaltă toate forțele patriotice într-un front comun de luptă în vederea răsturnării dictaturii militare fasciste și a eliberării țării⁵. Astfel, într-un manifest din 7 Noiembrie 1943 adresat către „muncitori, țărani, soldați, patrioți din toate clasele sociale”, P.C.R. îi cheamă din nou pentru a-și uni forțele în lupta pentru eliberarea țării⁶. Încrederea comuniștilor în victoria Armatei Sovietice era neclintită. Loviturile zdrobitoare date de aceasta fasciștilor în anii 1942—1943 confirmau deplina convingere că se apropia ziua zdrobirii pentru totdeauna a hitlerismului.

Pe plan intern, pierderile nimicitoare suferite de armatele invadatoare pe teritoriul Uniunii Sovietice, adînceau criza politică și militară a dictaturii antonesciene, ascuțeau contradicțiile interne ale regimului burghez-moșieresc și dădeau un puternic impuls luptei antifasciste a maselor. Unind în jurul său toate forțele patriotice ale țării, Partidul Comunist Romîn a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944”⁷.

Insurecția armată victorioasă din August 1944 a deschis o eră nouă în istoria poporului romîn⁸. În aceste condiții istorice noi, sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie 1944, pentru prima dată în istoria poporului romîn,

¹ „Buletinul Uniunii patriotice” din 1 noiembrie 1942.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, p. 437.

³ Vezi *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia. 1917—1944*, ed. a II-a, E.P.L.P., București, 1953, p. 369.

⁴ Vezi „Buletinul Uniunii patriotice” din 1 noiembrie 1942.

⁵ Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 438.

⁶ Vezi *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia. 1917—1944*, 1953, p. 373.

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la adunarea festivă consacrată zilei de 23 August*, „Scînteia” din 23 August 1961.

⁸ Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, p. 440.

s-a desfășurat în deplină libertate. Omagiul adus Armatei Sovietice eliberatoare, întregului popor sovietic pentru realizările obținute în toate domeniile a fost grandios¹.

Cu ocazia aniversării a 27 de ani de la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie s-a organizat o măreață manifestație. La chemarea F.N.D., la această manifestație, care a avut loc în Piața Victoriei, au participat 300 000 de oameni, care și-au arătat entuziasmul și bucuria, scandînd lozinci, înălțînd imnuri muncitorești și patriotice². Cu acest prilej a vorbit tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, care a arătat că a 27-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie are loc „în condițiile continuării războiului de nimicire a bestiei hitleriste”. Totodată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej demască încercările elementelor fasciste din aparatul de stat, din instituțiile publice, particulare și armată, „care căutau să împiedice prin toate mijloacele refacerea țării, mobilizarea poporului pentru efortul de război”³. De aceea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a făcut un apel la poporul român muncitor de a depune toate eforturile pentru continuarea războiului, pentru zdrobirea Germaniei hitleriste. În cuvîntul său, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că „poporul român a început să înțeleagă că pentru a avea pace trebuie mărit efortul de război”⁴. La acest apel de luptă, manifestații au răspuns „într-o încordare generală cu un formidabil « vom lupta »”⁵.

Ziarul „Scînteia”, relatînd despre această grandioasă demonstrație din 7 Noiembrie 1944, arată că „niciodată nici capitala, nici țara n-au cunoscut demonstrație mai grandioasă, mai populară, mai legată de toate aspirațiile și bucuriile, de prezent și viitor ale poporului român”⁶.

După 23 August 1944, sărbătorirea acestei mari aniversări se desfășoară în condițiile luptei entuziaste a poporului nostru muncitor pentru construirea și desăvîrșirea socialismului. Aceasta constituie pentru oamenii muncii din țara noastră un nou prilej de manifestare a solidarității cu poporul sovietic victorios și cu lupta acestuia pentru victoria comunismului.

РУМЫНСКАЯ РАБОЧАЯ ПРЕССА О ПРАЗДНИКЕ 7 НОЯБРЯ (1917—1944)

РЕЗЮМЕ

Авторы работы поставили своей целью представить некоторые аспекты празднования годовщины 7 Ноября в Румынии в 1917—1944 гг., отраженные в рабочей печати. День Великой Октябрьской социалистической революции, который ежегодно является для советского народа днем воодушевленного празднования, стал

¹ Vezi „Scînteia” din 9 noiembrie 1944.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ „Scînteia” din 10 noiembrie 1944.

также и для румынских трудящихся традиционным праздником, по случаю которого они проявляют свою безграничную любовь к первому в мире социалистическому государству.

В годы буржуазно-помещичьего режима празднование 7 Ноября происходило в очень тяжелых условиях из-за репрессивных мер, предпринимавшихся реакционным государственным аппаратом. Несмотря на это, каждый год день 7 Ноября служил для коммунистических групп, а затем и для Румынской коммунистической партии случаем для популяризации достижений СССР, для мобилизации трудящихся масс страны на революционную борьбу против капиталистической эксплуатации, против подготавливавшейся империалистической войны, в защиту СССР.

В первые годы празднования дня Великой Октябрьской социалистической революции происходило под знаком борьбы за мир и революционную защиту первого в мире социалистического государства.

С образованием Румынской коммунистической партии, открывшей новый этап борьбы пролетариата и трудящихся масс Румынии, день 7 Ноября стал днем активной борьбы против буржуазно-помещичьего режима. Румынская коммунистическая партия организует в честь 7 Ноября манифестации, распространяет листовки, публикует в центральной и местной нелегальной печати важные материалы, посвященные этому событию, показывая трудящимся массам всемирную историческую важность Великой Октябрьской социалистической революции и подчеркивая роль партии большевиков в завоевании победы, популяризирует большие успехи, одерживаемые каждый год советским государством. Одновременно с этим раскрывалась и клевета врагов социализма, которые пытались очернить советское государство.

В условиях растущей эксплуатации и кровавого террора, празднование 7 Ноября являлось поводом для мобилизации эксплуатируемых масс под руководством партии на ежедневную борьбу против зверского наступления буржуазии, за завоевание экономических и политических прав. Таким образом, день 7 Ноября должен был означать день решительной революционной борьбы.

В условиях усиления военных приготовлений и политики фашизации страны празднование 7 Ноября было неразрывно связано с борьбой пролетариата против опасности развязывания антисоветской войны.

В годы преступной антисоветской войны празднование годовщины 7 Ноября происходило в чрезвычайно тяжелых условиях, в которых коммунисты, воодушевленные горячим патриотизмом, вели неустрашимую борьбу за объединение всех патриотических масс в единый фронт борьбы за свержение военной фашистской диктатуры и освобождение страны.

В новых исторических условиях, созданных победоносным вооруженным восстанием 23 августа 1944 года, празднование 7 Ноября в 1944 г. впервые представляло свободное празднование этого великого дня.

LE 7 NOVEMBRE CÉLÉBRÉ DANS LA PRESSE OUVRIÈRE DE ROUMANIE (1917—1944)

RÉSUMÉ

L'auteur se propose d'examiner quelques aspects relatifs à la célébration du 7 Novembre par la presse ouvrière de Roumanie entre 1917 et 1944. L'anniversaire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre, fêté chaque année avec enthousiasme par le peuple soviétique, est devenue également pour le peuple laborieux de la Roumanie une fête traditionnelle, à l'occasion de laquelle il manifeste son attachement sans bornes pour le premier Etat socialiste du monde.

Sous le régime bourgeois-agrarien, la célébration du 7 Novembre se heurtait à de sérieuses difficultés, du fait des mesures répressives appliquées par l'appareil d'Etat réactionnaire de l'époque. Néanmoins, en dépit de ces mesures, les groupes communistes d'abord, puis le P.C.R., mirent à profit le 7 Novembre tous les ans pour populariser les réalisations de l'U.R.S.S., pour entraîner les masses ouvrières du pays dans la lutte révolutionnaire en les mobilisant contre l'exploitation capitaliste, contre la guerre impérialiste qui se préparait et pour la défense de l'U.R.S.S.

Au début, l'anniversaire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre fut fêté sous le signe de la lutte pour la paix et pour la défense révolutionnaire du premier Etat socialiste du monde.

La fondation du P.C.R. marqua le commencement d'une nouvelle étape de la lutte du prolétariat et des masses ouvrières de Roumanie et le 7 Novembre devint, dès lors, une journée de lutte active contre le régime bourgeois-agrarien. Ainsi, le 7 Novembre, le P.C.R. organisait des meetings, diffusait des manifestes et publiait dans la presse clandestine de Bucarest et de province d'importants matériaux consacrés à cet événement, s'attachant à faire comprendre aux masses ouvrières l'importance historique mondiale de la Révolution Socialiste et le rôle du P.C. (b) dans la victoire du prolétariat, ainsi qu'à populariser les importantes réalisations obtenues chaque année par l'Etat Soviétique.

Dans les conditions créées par l'exploitation croissante et une terreur sanglante, l'anniversaire du 7 Novembre fournissait une occasion tout indiquée pour mobiliser les masses exploitées, et les entraîner dans une lutte sans répit contre l'offensive sauvage de la bourgeoisie, pour le triomphe de leurs revendications politiques et économiques. En un mot, le 7 Novembre devait devenir jour de lutte résolument révolutionnaire.

Lors de l'intensification des préparatifs de guerre et de la politique de fascisation du pays, la célébration du 7 Novembre fut étroitement liée à la lutte du prolétariat contre le danger de déchaînement d'une guerre contre l'U.R.S.S.

Au cours de la guerre criminelle antisoviétique, l'anniversaire du 7 Novembre fut célébré dans des conditions extrêmement difficiles, les communistes animés d'un ardent patriotisme luttant héroïquement pour rassembler toutes les forces patriotiques en un front commun, dans le dessein de renverser la dictature militaire et fasciste et de libérer le pays.

Dans les nouvelles conditions historiques instaurées par l'insurrection armée victorieuse du 23 Août 1944, la date du 7 Novembre 1944 devait être celle du premier 7 Novembre libre.

INCURSIUNEA TURCEASCĂ DIN ANUL 1493 ÎN ȚINUTUL SIBIULUI

DE

GUSTAV GÜNDISCH

Față de primejdia turcească, care le-a amenințat începînd din ultimul deceniu al veacului al XIV-lea, Transilvania și celelalte două țări românești au manifestat întotdeauna o solidaritate deosebită. Această solidaritate, rezultată din cele mai vitale interese comune, culminează pentru prima dată în epoca lui Iancu de Hunedoara. Bazat mai cu seamă pe forțele puternice ale orașelor transilvănene, acesta a căutat să grupeze într-un bloc antiotoman comun Transilvania, Moldova și Țara Românească, obținînd rezultate evidente¹. În a doua jumătate a veacului al XV-lea, centrul de gravitate în lupta antiotomană comună trece asupra Moldovei lui Ștefan cel Mare, socotit de brașoveni ca „trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea și apărarea Transilvaniei”². În această alianță îndreptată împotriva turcilor, Transilvania, protejată de scutul Carpaților, a avut, bineînțeles, o situație favorizată. Totuși, înțelegînd însemnătatea Transilvaniei pentru puterea de rezistență a celorlalte țări românești, turcii, începînd încă din anul 1395, au năvălit deseori și peste Carpați³. Aceste incursiuni se prezintă, în parte, ca o reacție imediată la intervențiile diplomatice și militare pornite din Transilvania pentru a combate tendințele de hegemonie otomane asupra Țării Românești și a Moldovei. În asemenea împrejurări se pare că au avut loc năvălirile turcești în Țara Bîrsei din anii 1395, 1420 și 1432. Un alt caracter a avut expediția turcilor din anul 1438, întreprinsă împotriva Transilvaniei cu contingente însemnate din oastea imperială otomană, expediție care a străbătut părțile sudice și mijlocii ale acestei provincii timp de mai multe

¹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, București, 1961, p. 164.

² *Ibidem*, p. 166.

³ Incursiunea din anul 1395 în Transilvania, semnalată încă în 1937 de autor, a fost confirmată cu argumente noi de către P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 258.

săptămîni¹. Această incursiune a urmărit, firește, alte obiective. Turcii nu și-au fixat însă întotdeauna, cu aceste incursiuni, o țintă politică și militară deosebită și bine definită. Adeseori ele au fost întreprinse doar cu scopul de a potoli setea de pradă a achingiilor din cetățile turcești de la Dunăre. Prin asemenea incursiuni cu caracter de teroare, de altfel semnificative pentru metoda lor de luptă și repetate aproape an de an în diferitele direcții ale imperiului, turcii au umplut de spaimă secole de-a rîndul toate regiunile învecinate, începînd de la „terra ferma” a Veneției și pînă în Caucaz.

Semnificația acestor incursiuni, care, în izvoarele de care dispunem pînă astăzi, nu sînt nicidecum semnalate în întregimea lor, n-a fost înțeleasă pe deplin în istoriografia noastră veche². S-a constatat doar că pe unde au trecut într-o furie năpraznică oștile năvălitoare, ele au lăsat în urmă vetre prădate și arse, populația fiind despuiată în mod crîncen și nemilos. Nu s-a scos pînă acum cu destulă hotărîre în evidență faptul că turcii, în drumul lor năvălitor, obișnuiau să strîngă de pretutindeni populația băștinașă capabilă de muncă și mai cu seamă tineretul, pentru a-l trece în provinciile de peste Dunăre. Abia în ultimul timp, istoriografia marxistă din țara noastră a insistat în mod hotărît, în legătură cu problema comerțului genovez la gurile Dunării. În epoca feudalismului dezvoltat, asupra negoțului cu oameni exercitat în Balcani de către turci, în urma răpirii în masă a populației băștinașe³. Ca un centru însemnat al traficului de sclavi, practicat de turci cel puțin în parte prin intermediul comercianților genovezi și venețieni, se cunoaște orașul Adrianopole, de unde bieții captivi din țările sud-est-europene și din provinciile învecinate au fost risipiți în toate regiunile dintre Mediterană și Marea Neagră⁴. Pentru cei răpiți din Transilvania se pare că cetatea dunăreană Nicopole a avut un rol asemănător celui jucat de Adrianopole în ce privește vînzarea captivilor din întreg spațiul balcanic. Uneori, captivii trebuie să fi fost reținuți aici un timp oarecare. Dispunem de știri despre răscumpărări care s-au efectuat la Nicopole, eliberîndu-se astfel mulți ardeleni, înainte ca ei să fi fost transportați în interiorul imperiului otoman⁵. Alții au fost eliberați prin intervenția voievozilor munteni, chiar pe teritoriul Țării Romînești⁶.

¹ După Fr. Babinger (*Mahomet II le conquérant et son temps, 1432—1481*, Paris, 1954, p. 27), armata turcească năvălitoare din anul 1438 ar fi fost condusă de Ali Beg, fiul lui Evrenos, căruia trebuiau să i se alătore despotul Serbiei și Vlad Dracul. Anonimul transilvănean, analele săsești, unele documente contemporane și alte izvoare atribuie conducerea campaniei din acest an sultanului Murad al II-lea în persoană.

² Aceasta o remarcă Barbu T. Cămpina, în *Rolul genovezilor la gurile Dunării în sec. XIII—XV*, în „Studii”, an. VI, nr. 3, iulie—septembrie 1953, p. 113.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi pentru această problemă și Fr. Pall, *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, an. 1958—1959, vol. I—II, p. 19—20.

⁵ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, București, 1905, p. 45; N. Iorga, *Îndreptări și întregiri la istoria romînilor după actele descoperite în arhivele săsești*, în „An. Ac. Rom., mcm. sect. ist.”, tom. XXVII, nr. 5, București, 1905, p. 105.

⁶ I. Bogdan, *loc. cit.*, p. 45 și relatările anonimului transilvănean la B. Căpessus și C. Göllner, *Der Ungenannte Muhlbacher. Leben und Werk*, Sibiu, 1944, p. 111.

Privitor la pregătirea și efectuarea acestor incursiuni de teroare, turcii au dezvoltat cu timpul o tactică deosebită, năvălind cu predilecție în acele momente într-un ținut, când acesta era zguduit de lupte interne. Astfel, marea campanie din anul 1438 a fost îndreptată împotriva Transilvaniei într-un moment când răscoala țăranilor, stabiliți în 1437 în tabăra de pe dealul de la Bobilna, era încă în plină desfășurare și zguduia întreaga orînduire feudală din Transilvania¹. Incursiunea în ținutul Sibiului din toamna anului 1457, de care amintește Enea Silvio în descrierea sa istorico-geografică a Europei, coincidea cu acțiunea lui Mihai Szilágyi îndreptată împotriva regelui Ladislau al V-lea și a sprijinitorilor lui din Transilvania, în frunte cu orașul Sibiu². În decursul vremurilor, locuitorii regiunilor amenințate de incursiuni dese din partea turcilor și-au creat metode de apărare atât de eficace, încît pentru năvălitori reușita acțiunilor era adeseori foarte problematică. Din această cauză turcii s-au folosit din ce în ce mai mult de atacuri prin surprindere. Numai năvălind pe neașteptate într-un ținut, turcii — care întreprindeau incursiunile lor mici de obicei cu efective mai reduse, dar deosebit de combative — aveau șanse să poată trece teferi defileurile înguste ale Carpaților cu toată prada bogată în oameni și materiale. Observăm într-adevăr că turcii, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după ce treceau Dunărea se țineau ascunși adeseori undeva în munți, unde pîneau pînă ce toate circumstanțele li se păreau favorabile pentru un atac prin surprindere³.

Pentru a ajunge la o rezistență organizată cel puțin în centrele populate ale țării, s-a început încă din secolul al XIV-lea cu fortificarea orașelor ardelenesti. În anul 1387, regele Sigismund, care a înțeles devreme necesitatea imperioasă a fortificațiilor pentru apărarea împotriva turcilor, a acordat sebeșenilor dreptul de a înconjura orașul cu o incintă de fortificație⁴. În anul 1395 se lucra în mod intens la fortificarea Brașovului⁵, iar pe la anul 1413 sînt pomenite porțile de la incinta de apărare a orașului de sus al Sibiului⁶. În cursul secolului al XV-lea, convingerea că împotriva incursiunilor turcești de teroare, care tindeau mai cu seamă la pradă în oameni și materiale, o protecție eficace nu este posibilă decît sub scutul unor fortificații a cuprins populația țărănească din ținuturile amenințate și mai cu seamă țărănimea liberă din regiunile de colonizări săsești în sudul Transilvaniei. În aceste condiții s-a recurs la acea creație originală a bisericilor-cetăți, atât de caracteristice pentru acest ținut. Desigur că bisericile-cetăți nu sînt „un fenomen exclusiv și particular al Ardealului... Nicăeri însă monumentele acestea, ieșite dintr-o cumplită

¹ Șt. Pascu, *Bobilna*, București, 1957, p. 206, L. Demény, *Despre unele aspecte ale răscoalei de la Bobilna*, în *Studii și referate privind istoria României*, vol. I, București, 1955, p. 573—598.

² *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 21, 1887, p. 456.

³ E. Hurmuzaki și N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea I, București, 1911, p. 62 și 138, cu știri despre cete de turci din anii 1466 și 1493, care „inter-alpes latitant”.

⁴ Fr. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. 2, Sibiu 1897, p. 615.

⁵ *Ibidem*, vol. 3, Sibiu, 1902, p. 142.

⁶ C. Müller, *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Sächsischen Nationsuniversität*, Sibiu (1944), p. 24.

necesitate, din primejdii grave, care s-au succedat timp de sute de ani, n-au luat proporțiile, n-au cunoscut varietatea aceea de soluții, n-au dat naștere la atît de ingenioase combinații arhitectonice, ca la sași”¹.

Oficialitățile ardelenesti, voievodul, comitele secuilor și îndeosebi consiliile comunale ale orașelor periferice, ca Sibiul și Brașovul, în strînsă colaborare cu oficialitățile Țării Romînești și ale Moldovei, întrețineau un serviciu de supraveghere bine organizat, prin care erau înștiințate la timp asupra fiecărei mișcări a turcilor, chiar în locurile lor de adunare de dincolo de Dunăre². La apropierea turcilor de graniță se alarma oastea de țară, care se aduna într-un loc stabilit în conformitate cu împrejurările incursiunii așteptate, pentru a se opune înaintării otomane, în cîmp liber, la ocazia cea mai potrivită. O asemenea împotrivire se putea însă desfășura numai cu greu fără concursul și sprijinul maselor largi ale populației. Din această cauză, regele Sigismund a prevăzut în anul 1433 ca din cîte 33 de iobagi să fie ales unul și echipat ca ostaș călare pentru oastea de țară³. Această tendință de a se folosi iobagii în luptă a culminat în hotărîrea din anul 1463 a stărilor ardelenene, prin care s-a dispus înrolarea integrală a maselor iobăgești în oastea de țară⁴. Prin această dispoziție s-a ordonat ca țărani înstăriți să participe călare și bine înarmați la apărarea țării, iar iobagii săraci să se înroleze în oastea de țară ca pedestri și cu arme țărănești. Totalitatea oamenilor pe care se putea conta la chemarea sub arme urma să fie cuprinsă în liste speciale, care trebuiau verificate din an în an. Mobilizarea acestei oștiri se făcea prin ordin scris, iar la secui și sași, purtîndu-se prin satele vizate o sabie însingerată. Cine refuza să dea curs acestei chemări risca pedeapsa cu moartea⁵. În caz de extremă urgență se aprindeau focuri de alarmă în locuri vizibile din depărtare și se dădeau semnale prin surle și goarne.

În asemenea condiții s-au desfășurat dese incursiuni turcești în Transilvania, în epoca feudalismului dezvoltat, incursiuni care au avut bineînțeles urmări fatale în primul rînd pentru populația din ținuturile limitrofe.

Victoria strălucită dobîndită de contingentele ardelenesti și bănățene în toamna anului 1479 la Cîmpul Pîinii asupra dușmanului invadator n-a înlăturat nicidecum pericolul turcesc pentru Transilvania. Amenințarea a persistat în toată amploarea ei. În vara anului 1480, secuimea a fost din nou prădată de turci, sprijiniți de Basarab cel Tânăr, voievodul Țării Romînești, aservit turcilor. Această acțiune a atras după sine o intervenție comună transilvană-moldovenească împotriva lui Țepeluș, cu scopul de a-l înlătura pe acesta de la domnie⁶. În februarie 1481, sibiennii au fost

¹ G. Oprescu, *Bisericile-cetăți ale sașilor din Ardeal*, București, 1957, p. 3—4.

² A se vedea *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven*, vol. I, Sibiu, 1880, passim; și *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. 1—3, Brașov, 1886—1896, passim.

³ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. 4. ed. G. Gündisch, Sibiu, 1937, p. 541.

⁴ M. G. Kovachich, *Scriptores rerum Hungaricarum minores*, vol. 2, Buda, 1798, p. 384—387.

⁵ *Ibidem*, p. 386.

⁶ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, p. 357; I. Sabău, *Relațiile politice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 223.

înștiințați de voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthori, că Ali Michaloglu s-ar afla din nou în Țara Românească, amenințând că de data aceasta va cuceri Sibiul și Brașovul¹. În curând, informațiile deveniseră atât de alarmante, încît Báthori ordonă chemarea sub arme a contingentelor săsești, indicîndu-le ca loc de adunare șesul Agnitei, unde trebuiau să aducă și armamentul lor greu². În anul 1482 se conta pe o incursiune turcească în Țara Hațegului. De data aceasta turcii năvăliră însă în Banat, asediind Timișoara, unde au fost înfrinți de către Pavel Chinezul³. În anii următori au avut loc tratative de pace între unguri și turci. În 1487 însă Țara Hațegului era din nou amenințată, Hațegul și Țara Birsei fiind regiunile cele mai expuse invaziilor turcești. În această situație, regele Matiaș Corvinul a dispus în anul 1488 scutirea locuitorilor din Țara Birsei de obligațiile lor militare, aceștia fiind obligați de aici înainte numai la lupta împotriva turcilor, în spre Țara Românească și Moldova⁴. În vara anului 1491, situația era atât de primejdioasă, încît vicevoievodul ardelean Ștefan de Tileagd ordonase consiliului comunal din Sebeș să strîngă toți combatanții din ținut pentru întîmpinarea unui eventual atac, iar ceva mai tîrziu crezu ca necesară mobilizarea oastei de țară, avînd informații despre concentrări de trupe otomane în părțile Brăilei și la Vidin⁵. Consiliul comunal al Sibiului, care zăbovisc cu mobilizarea contingentelor din ținut, îndoindu-se de realitatea pericolului, a fost muștrat de vicevoievod, care l-a făcut responsabil de eventualele urmări⁶.

În anul 1493, turcii au reușit în sfîrșit să înfăptuiască o nouă incursiune în Transilvania. Această invazie, de altfel de proporții reduse, prezintă totuși unele aspecte de interes mai larg. În expunerea asupra artei Țărilor Romîne în perioada de dezvoltare a feudalismului, V. Vătășianu atribuie acestei incursiuni o importanță deosebită în legătură cu construirea bisericilor-cetăți din sudul Transilvaniei. El scrie: „În urma acestui dezastru și probabil al conștiinței de insecuritate, izvorită din convingerea că nu se întrezărea posibilitatea unei rezistențe în fața amenințării turcești, comunele din regiunile mai primejduite și-au ridicat nu numai incinta de fortificație în jurul bisericii, dar au hotărît să adapteze însăși biserica scopurilor războinice și să concentreze aici resursele ultimei rezistențe”⁷. În consecințele pe care le-ar fi avut, autorul compară această incursiune cu marea invazie mongolă din anul 1241, și se vede îndemnat să așeze cronologia bisericilor cu funcție de cetăți, cu precădere în intervalul 1493—1526. Analiza evenimentelor va arăta în ce măsură această afirmație este justificată.

Am menționat în cele de mai sus că turcii și îndeosebi detașamentele lor din cetățile dunărene își îndreptau atacurile lor mai ales împotriva regiu-

¹ E. Hurmuzaki și N. Iorga, *op. cit.*, p. 111.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 119; Arh. St. Brașov, colecția Fronius, vol. I, nr. 61. Despre această victorie relatează și cronicarul sibiian Mihail Sigler, vezi M. Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae*, Pojon, 1735, p. 62.

⁴ E. Hurmuzaki și N. Iorga, *op. cit.*, p. 129.

⁵ Arh. St. Sibiu, U, III, nr. 72 și 77; *Collectio posterior V*, nr. 1 179.

⁶ E. Hurmuzaki și N. Iorga, *op. cit.*, p. 132.

⁷ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Romîne*, vol. I, București, 1959, p. 578.

nilor, unde situația politică precară a clasei dominante le promitea un succes ușor de dobândit. De data aceasta, incursiunea s-a desfășurat în condițiile certurilor interne izbucnite după moartea regelui Matiaș Corvinul (6 aprilie 1490). Împotriva lui Vladislav al II-lea Jagello, ales de o parte a reprezentanților țării, se ridicaseră mai mulți pretendenți și timp îndelungat regatul feudal maghiar a fost bîntuit de războaie civile. Cei care au profitat în primul rînd de această evoluție a evenimentelor erau marii feudali. Ei își întăriră pozițiile lor în dauna puterii centrale. Unul dintre acești mari vasali, poate cel mai puternic, care uneltea împotriva lui Vladislav al II-lea, era voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthori. În toamna anului 1492, secuii, asupriți de Báthori, se ridicară împotriva lui, căutînd să atragă de partea lor și pe sași¹. La 19 ianuarie 1493, voievodul Transilvaniei Ștefan Báthori a fost înlăturat, iar în locul lui, regele Vladislav al II-lea a instituit un duumvirat alcătuit din feudalii Bartholomeu Drágfi și Ladislau de Losoncz². Tocmai în acest moment turcii porniseră atacul lor asupra Transilvaniei.

Incursiunea turcească se pare că a fost îndreptată de la început împotriva regiunii Sibiului. Acțiunea a fost însă pregătită și desfășurată în mare taină și cu efective reduse, ceea ce rezultă din faptul că la reînnoirea detașamentele turcești au putut fi înfrînte de forțe locale. Contrar obiceiului lor, de data aceasta turcii au întreprins incursiunea în mijlocul iernii. În ziua de 30 decembrie a anului 1492, voievodul Țării Românești, Vlad Călugăru, informase pe sibieni, cu mare discreție, că sultanul ar fi numit pe Ali Beg comandant la Semendria și pe Malcovici la Vidin, și că ambii ar fi pornit spre Ungaria sau Transilvania³.

Această veste alarmantă, în conformitate cu cele solicitate de Vlad Călugăru, a fost în grabă transmisă de sibieni voievodului, și — în lipsa lui Ștefan Báthori — vicevoievodul Ștefan de Tileagd a luat inițiativa de apărare. În ziua de 8 ianuarie 1493, adică a zecea zi după ce Vlad Călugăru redactase în reședința sa de la București scrisoarea lui de avertisment, Ștefan de Tileagd se adresa din Cluj oficialităților din Sibiu și Sighișoara și le ordona chemarea sub arme a efectivelor de luptă și dirijarea lor în zona Hașegului, unde vicevoievodul aștepta invazia⁴. Totodată el își anunța pentru ziua următoare plecarea în zona presupusă de operație. Sibienii, care în aceste decenii au fost alarmați de atîtea ori fără rost, întîrziară. Detașamentul lor se punea în mișcare abia în ziua de 19 ianuarie, ajungînd în aceeași zi dincolo de Cristian, unde sosi în întîmpinarea lui un sol al vicevoievodului, care ajunsese între timp pînă aproape de Cilnic. Acest delegat a înștiințat pe comandantul trupelor sibiene, primarul Johannes Agatha, că Ștefan de Tileagd ar fi primit cu indignare vestea că sibienii au trimis o solie la secuii răsculați, deoarece el ar fi considerat

¹ Arh. St. Sibiu. *Collectio posterior* V, nr. 1 184. Jalba secuilor către Vladislav al II-lea, vezi la K. Szabó, *Székely oklevéltár* (documente secuiești), vol. I, Cluj, 1872, p. 272—280. Idem, *Báthory erdélyi vajda és székely ispán bukása 1493—ban* (Căderea voievodului Transilvaniei și comitetului secuilor Báthori în anul 1493), în *Századok*, 1889, p. 701—709.

² E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol. 2, partea a II-a, p. 332.

³ I. Bogdan, *Relațiile...*, vol. I, p. 340.

⁴ Arh. St. Sibiu, U, II, nr. 520 și 522. ●

aceasta ca un act ostil față de voievodul Báthori. În consecință, vicevoievodul ar fi gata să facă front împotriva Sibiului¹. Reîntors la Cristian, Agatha comunică îndată cele auzite consiliului comunal din Sibiu, înștiințându-l totodată despre intenția sa de a se întâlni cu Ștefan de Tileagd la Cîlnic, unde va încerca să-l înduplece să-și schimbe hotărîrea luată. În ceea ce privește turcii, primarul își exprima părerea că ei vor năvăli de data aceasta prin părțile inferioare ale Transilvaniei, adică prin Țara Hațegului.

Din scrisoarea amintită reiese că nici sibienii, nici grupul vicevoievodului nu dispuneau în acel moment de vreo știre precisă despre mișcările turcilor. Este adevărat că nu se știe ce fel de acțiuni au întreprins vicevoievodul Ștefan de Tileagd și primarul Sibiului, Johannes Agatha, cu contingentele lor după 19 ianuarie 1493. Se poate doar presupune că ei s-au îndreptat într-adevăr spre părțile Hațegului, unde vicevoievodul aștepta invazia². Cert este însă că, în momentul cînd turcii și-au îndreptat atacul îndrăzneț împotriva regiunii Sibiului, oștirile transilvănene erau departe de locul de acțiune.

După toate probabilitățile, de data aceasta turcii s-au folosit în mascarea direcției lor de atac de o isteată manevră de inducere în eroare. Dînd impresia că atacul lor va porni în direcția Hațegului sau a Sebeșului, ei s-au abătut deodată, ca o furtună, asupra ținutului de la Sibiu, lipsit în momentul acela de apărătorii săi firești. Data exactă a incursiunii a fost însemnată de preotul contemporan din Cristian, doctor Blasius, în exemplarul său al predicilor sf. Bernhardin din Siena, tipărit în anul 1490 la Strassburg. Este data de 28 ianuarie 1493³. Blasius indică și numele unor localități care au fost prădate cu această ocazie de turci, și anume Ruscior, Șura Mică, Ocna Sibiului, Cristian, Turnișor, Cîsnădie, menționînd în continuare și „plures possessiones Valachorum”, fără a le specifica însă. Localitățile citate nominal se află toate — cu excepția Cîsnădiei — în partea de nord-vest a depresiunii de la Sibiu. Deci și acele așezări românești citate global trebuie căutate în vecinătatea acestor localități, fiind de identificat cu comunele de la poalele munților Cibinului între Gurariu și Săliște. Ajungînd la această concluzie, ni se impune în mod hotărît întrebarea : care a fost oare direcția din care turcii și-au efectuat incursiunea în bazinul Sibiului ?

Din desfășurarea evenimentelor am putut deja desprinde că incursiunea turcească a fost pregătită în mare taină și că ea s-a dezlănțuit asupra ținutului de la Sibiu în mod surprinzător. Pentru această afirmație avem și o mărturie contemporană demnă de crezut. În vara anului 1493, cînd pericolul unei incursiuni otomane amenințase din nou Transilvania, episcopul Ladislau Geréb de la Alba Iulia preveni consiliul comunal al

¹ Arh. St. Sibiu, U, III, nr. 92.

² Această părere și-a exprimat-o vicevoievodul în scrisorile sale adresate sibienilor și sighișorenilor la 8 ianuarie 1493. Arh. St. Sibiu, U, II, nr. 520 și 522.

³ Pasaful respectiv, reproduș de Fr. Müller, *Die Incunabeln der Hermannstädter „Capellenbibliothek“*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 14, 1877, p. 356. Incunabulul se află azi în biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Sibiului să ia la timp măsurile necesare și să nu fie atât de nesocotit ca în iarna trecută, când turcii au năvălit în mod cu totul neprevăzut ¹.

Faptul că invazia a avut loc în părțile nord-vestice ale depresiunii de la Sibiu exclude de la început posibilitatea unei înaintări turcești din direcția Brașovului. O asemenea incursiune n-ar fi putut avea nicidecum efectul unei surprinderi. Din spre vest, din partea Sebeșului, atacul nu poate să fi venit, deoarece aici se aflaseră, după cum am văzut, trupele vicevoievodului și cele ale sibienilor, care desigur că s-ar fi împotrivit înaintării turcești. Chiar dacă turcii ar fi rămas victorioși, știrea înaintării lor s-ar fi răspândit cu iuteală și sibienii ar fi prins de veste înaintea detașamentelor turcești. Cum s-ar putea, de altfel, admite ipoteza unui atac din vestul Transilvaniei, care ar fi trebuit să se desfășoare sub ochii cetății de la Alba Iulia, fără ca sibienii să fi fost înștiințați? O incursiune prin trecătoarea de la Turnu-Roșu ni se pare de asemenea îndoielnică. Din însemnările lui Blasius de la Cristian reiese clar că furia atacului a fost îndreptată spre partea nord-vestică a bazinului de la Sibiu și spre comunele românești de la poalele munților Cibinului. Unele știri consemnate în socotelile orașului Sibiu confirmă însemnările suscitute ². Dacă incursiunea s-ar fi produs prin trecătoarea de la Turnu-Roșu, ea s-ar fi abătut în primul rând asupra comunelor din partea de sud a depresiunii de la Sibiu — ca Tălmăciu, Veștem, Mohu, Șelimbăr etc. — care lipsesc cu totul în enumerarea lui Blasius. Pe de altă parte, un atac pornit prin defileul de la Turnu-Roșu n-ar fi putut avea nicidecum un efect deosebit de surprindere asupra locuitorilor din ținutul Sibiului. Se știe doar că paza trecătorii din valea Oltului a fost trecută de regii unguri în anul 1453 pe seama sibienilor ³. Pentru a spori posibilitățile de apărare ale pasului, sibienii au părăsit atunci vechea cetate a Tălmăciului, situată în afara defileului, și au alcătuit de-a lungul trecătorii mijloace noi de apărare, care s-au dovedit a fi mai eficace ⁴. Au construit în diferite puncte ale trecătorii două turnuri noi cu sisteme de baraje, care au fost înzestrate în continuu cu câte o mică garnizoană. Pentru întreținerea acestor fortificații, afară de mijloacele puse la dispoziție din partea orașului, se mai folosea și o dotație anuală în valoare de 200 florini, provenită din vama de la Turnu-Roșu ⁵. Afară de aceasta, sibienii se bucurau de o rețea întreagă de informatori — alcătuită, desigur, în colaborare cu oficialitățile din Țara Românească — care se întindea de la Ciineni, de-a lungul Oltului, la Râmnic, Slatina și pînă dincolo de Dunăre la Nicopole, prin care au fost ținute la curent despre orice mișcare a turcilor îndreptată din cetățile dunărene împotriva Transilvaniei ⁶. Astfel, probabilitatea unui atac prin surprindere prin defileul de la Turnu-Roșu era de asemenea foarte redusă.

¹ Arh. St. Sibiu, U, III, nr. 148.

² *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens*, vol. I, p. 171.

³ *Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul Românilor de pe pământul crăiesc*, Sibiu, 1913, p. 198; J. Moga, *Ducatul Amlășului și Scaunul Săliștei*, în *Omagiu lui Ioan Lupăș*, București, 1943, p. 583—584.

⁴ Abia în 1473 regele Matiaș acordă sibienilor dreptul să lățească drumul care trece prin defileu (vezi Arh. St. Sibiu, U, II, nr. 347).

⁵ *Ibidem*, U, II, nr. 445.

⁶ Vezi socotelile Sibiului în *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens*, p. 163, 166, 209 etc.

Reflecțiile de mai sus ne îndeamnă să emitem părerea că această incursiune, executată în mijlocul iernii, a putut fi întreprinsă de turci numai folosindu-se de plaiurile munților Cibinului. În lucrarea sa atât de bine gândită asupra *Marginei*, I. Moga a scos în evidență însemnătatea nu numai economică, ci și politică și strategică a plaiurilor din munții Cibinului și îndeosebi a plaiului de la Săliște, care, plecând de la Novaci, traversează între Parîng și munții Lotrului spre munții Cibinului și coboară de la platoul Frumoasei pe creasta dealurilor spre satele Tilișca și Săliște ¹, cu o ramificație care se desparte în apropierea cotei „la duși”, mergând spre satele Cacova și Orlat. Aici unde munții erau presărați cu stînele permanente ale mărginenilor, unde din primăvară și pînă aproape de iernat se desfășura o viață intensă bazată, afară de oierit, și pe o agricultură restrînsă și tîrguri-nedee regulate ², aici erau oarecum premise pentru executarea unei expediții militare cu efective mai reduse chiar și în timpul iernii, mai ales în cazul în care iarna se arăta blîndă. Dispunem de o seamă de știri contemporane despre educația militară a turcilor, care scot în evidență pregătirea scrupuloasă printr-un antrenament riguros a combatanților în vederea unor eforturi extraordinare ³. Aceste știri pledează de asemenea în mod asiduu pentru ipoteza că turcii, în iarna anului 1493, au putut dezlănțui atacul lor îndrăzneț asupra unei părți din ținutul Sibiului, traversînd munții în direcția arătată. Mențiunea dintr-un document al lui Vladislav către sibianul Gheorghe Hecht, care s-a distins în combaterea invadatorilor, că turcii ar fi năvălit în Transilvania „superatis alpiibus pro facienda preda et direpcione” ⁴ soliciță o interpretare în același sens.

Este evident că, în condițiile în care s-a desfășurat această incursiune, ea a putut avea numai o durată destul de scurtă. După Antonio Bonfini, cronicarul curții regale ungurești, turcii au devastat împrejurimea Sibiului timp de cinci zile ⁵. Au ars localitățile din drumul lor, au strîns o mulțime de captivi, au făcut pradă, au înspăimîntat și terorizat localnicii ⁶.

La întoarcere, turcii, încărcăți cu pradă și îngreunați de cetele de captivi destinate comerțului, bineînțeles că n-au putut cuteza să traverseze din nou munții. Ei s-au îndreptat deci spre defileul de la Turnu-Roșu, căutînd să înfăptuiască trecerea prin pas, probabil, cu intenția de a ocoli barajele fortificate. În retragere au prădat și au ars localitatea Cisnădie, după cum reiese din data evenimentului, care, după o însemnare locală contemporană, a avut loc în jurul lui 2 februarie 1493 ⁷, adică circa

¹ I. Moga, *Marginea*, p. 575 și, îndeosebi, 602—606.

² *Ibidem*, p. 602.

³ O culegere de știri aferente din Georgijevic, Giovo, Sadoleti și alți scriitori și turcologi contemporani se află la B. Capesius și C. Göllner, *op. cit.*, p. 29.

⁴ E. Friedenfels, *Zum Leben des Bürgermeisters von Hermannstadt Georg Hecht*, Sibiu, 1853, anexă.

⁵ A. Bonfini, *Rerum Hungaricarum decades*, Colonia, 1690.

⁶ Blasius din Cristian, *op. cit.*, p. 336, înseamnă „sedem Cybiniensem igne et ferro invaserunt, combusserunt plura loca. . . ex quibus multos deduxerunt”.

⁷ Publicat în *Archiv des Vereins für Siebenburgische Landeskunde*, vol. 15, 1880, p. 62, după un mss. de origine din Cisnădie, care se află azi în biblioteca Academiei R. P. Ungară din Budapesta. Lectura anului, adică 1490, trebuie îndreptată în 1493.

cinci zile după devastarea localităților din partea de nord-vest a Sibiului. Adnotatorul din Cristian, căruia îi datorăm, după cum s-a arătat, informațiile cele mai detaliate asupra acestei incursiuni, își încheie însemnările despre evoluția întâmplărilor cu constatarea laconică: „Non tamen prospere eis successit”¹. De fapt, expediția aceasta îndrăzneată — întreprinsă cu un risc atît de cutezător de contingente turcești de la Dunăre, sub comanda lui Ali Beg, în mijlocul iernii — s-a soldat pentru invadatori cu o adevărată catastrofă. Cînd au ajuns la defileul Oltului, căutînd să ocolească sau să forțeze barajele fortificate, detașamentele rătăcite ale turcilor au fost atacate de românii din satele învecinate ale domeniului de la Tălmăciu, întărite printr-un detașament care pornise din Sibiu în urmărirea dușmanului în retragere. În urma încăerării, turcii au fost învinși și, cel puțin în parte, nimicîți. Toată prada lor bogată, precum și captivii, au căzut în mîinile învingătorilor. După Tubero, trimisul ragusan la curtea lui Vladislav al II-lea, izbînda se datorește romînilor localnici, care, fără să fi avut vreo conducere deosebită și fără să fi fost instruiți în prealabil din punct de vedere militar, au dobîndit această victorie². Cronicarul Mihail Sigler notar al Sibiului între anii 1563 și 1573, atribuie de asemenea romînilor din împrejurimile trecătorii de la Turnu-Roșu meritul victoriei³. Cam în același sens ne informează anonimul contemporan din Cîsnădie, semnalînd însă, pe lîngă românii localnici, și prezența sașilor⁴. Rolul romînilor băștinași din această regiune în combaterea invadatorilor în retragere este relevat și de analele săsești, a căror existență trebuie să o presupunem ca izvor pentru părțile mai vechi din cronicile cuprinse în *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*⁵ și pentru cronică murală din Biserica Neagră din Brașov⁶. Aici se redă și un detaliu interesant și deslușitor cu privire la desfășurarea atacului împotriva turcilor. Românii ar fi ocupat crestele dealurilor, de unde au acționat împotriva inamicului⁷. În felul acesta, turcii au fost siliți să se împrăstie, fiind apoi lichidați în grupuri izolate. Această formă de luptă, legată de teren, este proprie felului de luptă al muntenilor, fiind întrebunțată de atîtea ori cu succes de oștile Țării Romînești și ale Moldovei, găsindu-și descrierea ei clasică, însoțită de desene, în cunoscutul *Chronicon pictum Vienense*. Semnalarea modului acestuia de luptă și la românii din Transilvania afirmă dintr-o latură nouă strînsele legături păstrate în evul mediu de românii de pe ambele versante ale Carpaților.

¹ Fr. Müller, *op. cit.*, p. 356.

² I. G. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, vol. I, Viena, 1746, p. 186: „ab agrestibus eius regionis, qui quidem nec duces habebant nec militaribus armis instructi erant, ita fugatus est (sc. Ali Beg), ut re in religionem versa Hungari putaverint sine ulla humana opera turcas profligatos fuisse”.

³ M. Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae*, Pojon, 1735, p. 63: „Turcicus exercitus ... in angustiis alpium iuxta Rubream Turrim ... per pastores caesus”.

⁴ *Archiv* ..., vol. 15, 1880, p. 62: „Thurci ... circa Rubream Turrim prostrati sunt per paucos valachicos pastores et Saxones”.

⁵ J. Trausch, *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, Brașov, 1847, p. 42.

⁶ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. 4, Brașov, 1903, p. 4.

⁷ J. Trausch, *loc. cit.*, p. 42: „Magna pars illius exercitus deletur ... in alpibus ... occupatis montium iugis a pastoribus”.

După analele săsești, acțiunile românilor localnici și ale detașamentului sibiian venit în urmărirea dușmanului ar fi fost coordonate de către judele regal al Sibiului. Se semnaleză și numele acestuia, Petru Gereb. Acest nume este însă redat, evident, în mod greșit. Un jude regal al Sibiului cu acest nume nu este cunoscut. În schimb, dintr-un document al lui Vladislav al II-lea din 24 aprilie 1493 ¹ aflăm denumirea adevărată a aceluia care într-adevăr a condus acțiunea împotriva turcilor în defileul Oltului. Este sibiianul Gheorghe Hecht, pînă la sfîrșitul anului 1492 primar al orașului, care condusese și în anul 1479 la Cîmpul Pîinii contingentele celor șapte scaune săsești. Evenimentele se vor fi succedat deci cam în felul următor : înainte de a sosi oastea transilvăneană în ajutorul ținutului invadat, sibienii, văzînd că turcii se îndreaptă înapoi, au strîns în grabă un grup de luptători, care a pornit în urmărirea lor. La intrarea în defileul Oltului, turcii au fost atacați de românii din satele învecinate ale domeniului de la Tălmaciu, care, unindu-și străduințele cu cele ale sibienilor, au risipit pe turci și i-au distrus în lupte de hărțuială.

Această izbîndă asupra dușmanului comun al popoarelor europene a întărit, firește, poziția încă atît de șubredă și primejdută a regelui ungar. Pentru ca să-și mărească prestigiul internațional încă atît de dubios, Vladislav al II-lea s-a folosit de ocazie, trimițînd o delegație la Roma. Aici, solul lui a dat citire, în fața papei și a colegiului cardinalilor, unui raport solemn despre victoria cucerită. Natural că acest raport nu s-a mărginit la o relatare scurtă a celor întîmplate ci era umflat, conținînd o seamă de exagerări, ca, de pildă, indicația numărului de 15 000 turci omoriți în luptă ².

Din analiza izvoarelor despre incursiunea turcească în ținutul Sibiului din iarna anului 1493 am ajuns la următoarele precizări : incursiunea a avut loc pe la sfîrșitul lunii ianuarie și a fost îndreptată numai împotriva regiunii de nord-vest a depresiunii de la Sibiu. Durata incursiunii a fost foarte scurtă, ea fiind făcută cu efective reduse, dar foarte combative. În retragere spre defileul Oltului, turcii au fost hărțuiți de efective românești locale și sibiene în acțiuni simultane și, desigur, în parte și comune. Rolul decisiv în combaterea cötropitorilor turci se cuvine, după relatările concordante ale izvoarelor contemporane, românilor de pe domeniul Tălmaciului, care au adoptat metode de luptă proprii terenului muntos.

În lumina celor expuse, sîntem de părere că concepția susindicată asupra însemnătății acestei incursiuni pentru formarea tipului de biserică-cetate în sudul Transilvaniei nu poate fi susținută de autor. Chiar dacă luăm în considerare că în același an, 1493, în toamnă, a avut loc o nouă incursiune, îndreptată de data aceasta spre Țara Bîrsei, fenomenul formării unui tip deosebit de biserică-cetate, după părerea noastră, nu trebuie legat de aceste evenimente izolate și de proporții mărunte. El își găsește o lămurire suficientă în necesitatea stringentă de a intensifica și de a mări combativitatea locurilor de adăpost și apărare, o necesitate subliniată

¹ Vezi documentul publicat de Friedenfels, *op. cit.*, în anexă.

² Raynaldus, *Annales ecclesiastici*, vol. 19, Colonia, 1691, p. 417.

de atitea ori în a doua jumătate a secolului al XV-lea prin amenințările continue ale turcilor, căroră le era expusă Transilvania.

ТУРЕЦКИЙ НАБЕГ НА ОКРУГ СИБИУ В 1493 ГОДУ

РЕЗЮМЕ

Основываясь на многочисленных, в большинстве случаев неизданных, документах, автор приводит ряд подробностей в связи с набегом турок на округ Сибиу зимой 1493 года. Анализ источников показывает, что этот набег произошел в конце января месяца и был направлен только против северно-западной области Сибиурской низменности. Набег продолжался очень недолго и в нем участвовал немногочисленный боеспособный отряд.

На обратном пути, нагруженные добычей турки направились к ущелью Турну-Рошу, причем разграбили и сожгли населенный пункт Чиснадие. Набег закончился для турок настоящей катастрофой: когда они достигли ущелья Олта, отдельные отряды их были атакованы румынами из соседних сел поместья Тылмачу, подкрепленными отрядом, вышедшим из Сибиу для преследования отступающего противника. В результате схватки турки были разбиты и частично уничтожены. Вся их богатая добыча, вместе с пленными, досталась победителям. Решающая роль в борьбе с турецкими захватчиками принадлежала, как указывают современные источники, румынам с поместья Тылмачу, применившим боевые методы, соответствующие горной местности.

L'INCURSION TURQUE DE 1493 DANS LA CONTRÉE DE SIBIU

RÉSUMÉ

Se fondant sur de nombreux documents, en grande partie inédits, l'auteur apporte une série de précisions sur l'invasion turque dans la contrée de Sibiu pendant l'hiver 1493.

L'analyse des sources nous apprend que l'incursion se produisit à la fin du mois de janvier et qu'elle n'eut pour objectif que la région nord-ouest de la dépression de Sibiu. Elle fut de très brève durée et entreprise par des effectifs réduits mais extrêmement combattifs. Emportant leur butin, les Turcs se dirigèrent vers le défilé de Turnu-Roșu, pillant et incendiant dans leur retraite la commune de Cîsnădie. L'expédition se solda par une vraie catastrophe pour les envahisseurs. Lorsqu'ils pénétrèrent dans le défilé de l'Olt, les détachements dispersés des Turcs furent attaqués par les Roumains des villages voisins, du domaine de Tîlmaciu, renforcés d'un détachement parti de Sibiu à la poursuite de l'ennemi en retraite.

Dans le combat qui s'ensuivit, les Turcs furent battus et, en partie, anéantis. Leur riche butin ainsi que leurs captifs tombèrent entre les mains des vainqueurs. Les relations du temps attestent que, dans la lutte contre l'envahisseur turc, le rôle décisif revint aux Roumains du domaine de Tîlmaciu, qui recoururent à des méthodes de combat adaptées au terrain montagneux.

UN DOCUMENT INEDIT
DIN TIMPUL LUI ȘTEFAN AL II-LEA,
FIUL LUI ALEXANDRU CEL BUN

DE

GH. FOGACI (Chișinău)

În timpul unei călătorii în Republica Populară Romină, am avut prilejul să cunosc un document inedit provenit din cancelaria domnului Moldovei Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun.

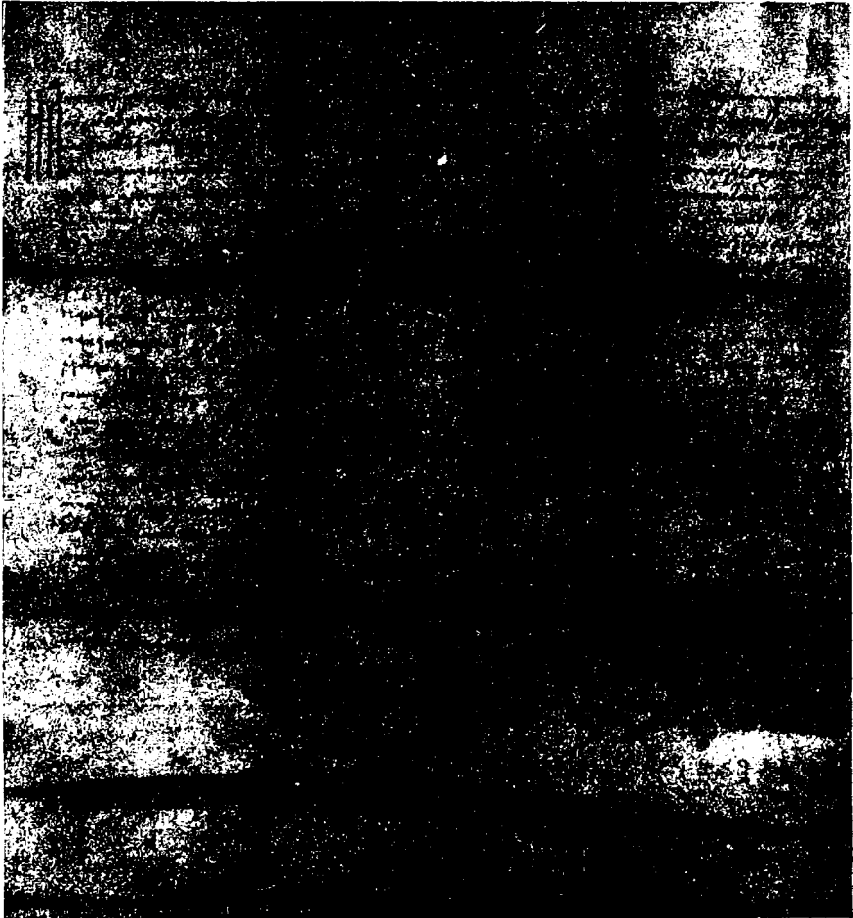
Ținînd seama că acest document aparține unei epoci în care hrisoavele originale sînt destul de rare, am considerat necesar să-l încredințez publicării cît mai repede.

† Мл^тію бжію. мы Стефанъ воевода. господаръ земли молдавскон. чинимъ знаменит о, не сѣмъ листомъ нашимъ всѣмъ кто на нѣ оузритъ или его услышитъ чтучи оже тотъ истинниши слуга нашъ Микъ Коннъговъ. | служил намъ право и вѣрно, Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на^с. жаловали есми его всею нашею млстію. и дали есми ему оу нашихъ земли, на тамашѣ двѣ селѣ. на имя гдѣ былъ микъ, | и сына, другое село на дубровици гдѣ былъ радулъ, и врышъ. и половина Брод що на сретити съ пышкомъ, в | его Хотаръ от его сторонѣ: тое все щобы ему оурикъ съ всѣмъ доходомъ. ему и дѣтемъ его. и бра|тіамъ его. и унучатомъ его, и праоунучатомъ его. и пращуратомъ его. и всему роду его непо|рвшено некодиче на вѣ... Хотаръ. [т]ѣмъ селоомъ съ всѣми старыми Хотарми куды из вѣка w|живали, а на то е вѣра нашего гв^а вышеписанного стефана воеводи и вѣра нашихъ бояръ вѣра | пана влъчѣ и дѣтии его. пана кръстѣ, и дѣтии его, вѣра пана дана, и дѣтии его, вѣра пана куничча, вѣра пана Исая. и дѣтии его, вѣра пана Худича дворника, и дѣтии его, вѣ|ра пана оуноклѣта, и дѣтии его. вѣра пана мирчѣ, вѣра пана негрна, вѣра пана костѣ дра|гошевича, вѣра пана стана бръличча вѣра пана дума чръного, вѣра пана банчула, и брата| его пана щэфула, вѣра пана богдана столника, вѣра пана алека чашника, вѣра пана діени|ша спътара, вѣра пана занчѣ постелника, вѣра пана ванѣ оуракла и вѣра всѣхъ бояръ на-

ШИХЪ МОЛДАВСКЫХЪ, И ВЕЛИКЫХЪ, И МАЛЫХЪ, А ПО НАШЕМЪ ЖИВОТѢ КТО БѢДЕТЬ
 ГОСПОДАРЪ НАШЕИ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН, ѿ ДѢТЕИ НАШИХЪ, НИ ѿ БРАТІИ НАШИХЪ,
 НИ ѿ НАШЕЛО ПЛЕМЕНЕ ѢДУ КТО КОГО БѢ ИЗБЕРЕТЪ БЫТИ ТОТЪ ЦОБЫ ИМЪ НЕ
 ПОРУШИЛЪ НАШЕГО ДАНИА, АЛИ ЦОБЫ ИМЪ ОУТВЕРДИЛЪ И ОУКРѢПИЛЪ ЗАВУЖЕ
 ДАЛИ ЕСМИ ЕМУ ЗА ЕГО ПРАВОУЮ, И ЗА ВѢРНЮЮ ЕГО СЛУЖЕВУ, А НА БОЛШУИ
 КРѢПОСТЪ ТОМУ ВСЕМУ ВЫШЕ ПИСАННОМУ ВЕЛѢЛИ ЕСМИ НАШЕМУ ВѢРНОМУ ПАНУ НѢГОН
 ЛОГОФЕТУ ПИСАТИ, И ПРИКЪСИТИ НАШУ [ПЕЧ]АТѢ К СЕМУ ЛИСТУ НАШЕМУ [С, А...]
 ГРАМАТИКЪ ПИСА ОУ СОВѢ В ЛѢТ СЦМГ МРА Л: —

ПРИКЛИЕ ТОМА ВОГОФЕТ

МЫ

TRADUCERE

† Cu mila lui dumnezeu, noi, Ștefan Voievod, domn al țării Moldovei, facem cunoscut prin această scrisoare a noastră tuturor care vor vedea-o ori o vor auzi citindu-se, precum că acea credincioasă slugă a noastră MIC VOINEAGOV ne-a slujit nouă cu dreptate și credință. Pentru aceea noi, văzînd dreapta și credincioasa lui slujbă față de noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă și i-am dat lui în pămîntul nostru pe Tamaș două sate, anume unde a fost Mic și Sina, alt sat pe Dubroviți, unde a fost Radu și Orîș, și jumătate de vad pe Siret cu piauă, în hotarul său dinspre partea sa. Acele toate să-i (fie) lui uric cu tot venitul lui, și copiilor lui, și fraților lui, și nepoților lui, și strănepoților lui, și răstrănepoților lui, și întregului lui neam, neclintit nici odinioară în veci. (Iar) hotarul acelor sate cu toate hotarele vechi (să fie) pînă unde le-au folosit din veac. Iar pentru aceasta este credința domniei-noastre, a mai sus scrisului Ștefan Voievod, și credința boierilor noștri, credința panului Vilcea și a copiilor lui, credința panului Cîrstea și a copiilor lui, credința panului Dan și a copiilor lui, credința panului Cupecici, credința panului Isaia și a copiilor lui, credința panului Hudici Vornicul și a copiilor lui, credința panului Uncleata și a copiilor lui, credința panului Mircea, credința panului Nedrilă, credința panului Coste Dragoșevici, credința panului Stan Bîrlici, credința panului Dumă Ciornii (negru), credința panului Banciul și a fratelui lui, a panului Ștefan, credința panului Bogdan Stolnicul, credința panului Albu Ceășnicul, credința panului Dieniș Spătarul, credința panului Zancea Postelnicul, credința panului Banea Ureacle și credința tuturor boierilor noștrii moldoveni a mari și a mici. Iar după viața noastră, cine va fi domn al țării noastre Moldova din copiii noștri, ori din frații noștri, ori din neamul nostru, ori pe cine îl va alege Dumnezeu să fie, acela să nu le clintească dania noastră, ci să le o întărească și împuternicească, pentru că i-am dat lui pentru dreapta și credincioasa lui slujbă.

Iar pentru mai mare putere a tuturor celor scrise mai sus, i-am poruncit credinciosului nostru pan Neagoe Logofătul să scrie și pecetea noastră să o atîrne la această scrisoare a noastră. (.), grămăticul, am scris în Suceava în anul 7943 (1435), martie 30.

Privilegiul lui Toma Logofătul
(scris de altă mînă)

UN AL TREILEA MANUSCRIS IEȘEAN
AL MANUALULUI DE LEGI — Νομικὸν Πρόχειρον —
DIN 1766 AL LUI MIHAIL FOTINO (*FOTINOPULOS*)

Bibl. C. U. Iași, ms. gr. V, 42

DE

VALENTIN AL. GEORGESCU

În ediția *Manualului de legi* al lui Mihail Fotino¹, pe care prof. Pan. I. Zepos² a publicat-o recent la Atena după manuscrisul Arhivelor Statului din Iași, eminentul bizantinolog semnalează existența în Republica Populară Română a 11 manuscrise³ ale operei juridice a lui Fotino, dintre care 9 la Biblioteca Academiei R.P.R., iar 2 la Iași, și anume :

a) Codexul Arhivelor Statului din Iași, descoperit în 1934, care a stat la baza ediției Zepos, fiind la îndemîna acestuia pentru studiu din 1937 și restituit Arhivelor din Iași imediat după publicarea ediției. Precizăm că manuscrisul poartă cota 1 697.

b) Un codex al Bibliotecii Centrale Universitare (B.C.U. Iași), a cărei cotă de asemenea nu este indicată. Aceasta nu poate fi decît cel inventariat sub cota ms. gr. VI, 8 (fost 155 și 66), care totdeauna a figurat în evidența bibliotecii ca *Manualul de legi* al lui Mihail Fotino, fiind semnalat ca

¹ Forma Fotino, în favoarea căreia Gh. Cronț, în „Studii”, 1960, nr. 2, p. 273, se pronunța recent referindu-se la tradiția creată, ni se pare cea mai exactă. Concluziile la care ne-a condus cercetarea folosirii celor două forme — Fotinos, Fotinopulos — în manuscrise le vom expune într-un studiu ulterior. Strict numeric, cele două forme apar aproape la egalitate, dar prin vechinea manuscriselor și a importanței lor relative se impune forma Fotinos, pe care epoca respectivă a romînizat-o totdeauna în Fotino (*Fotin*, folosit o singură dată de C. Erbiceanu alături de celelalte, nu poate fi susținută).

² Μιχαήλ Φωτεινοπούλου Νομικὸν Πρόχειρον (Βουκουρεστίον, 1765), τὸ πρῶτον ἐκ-
δομένον ἐκ χειρογράφου κώδικος τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἰασίου, ὑπὸ Παν. Ἰ. Ζέπου
„Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου”, Τ. 17, 1954—1959, Ατῆνα, 304 (310) pag., cu 8 facsimile; vezi
recenzia lui Gh. Cronț, în „Studii”, 1960, nr. 2, p. 272—275.

³ În nota de față, manuscrisele lui Fotino din fondul Bibl. Acad. R.P.R., vor fi citate în general prin simpla lor cotă. La cele de la Iași se va preciza totdeauna fondul de apartenență.

atare de C. Erbiceanu¹ în 1885, după care l-a menționat L. A. Kasso², fiind descris amănunțit de I. Peretz³ (sub cota 155, fost 66) și indicat de St. Gr. Berechet⁴ sub cota 66.

În realitate, la Iași se mai găsește un al treilea manuscris al *Manualului de legi* al lui Fotino, și anume *ms. gr. V, 42* al Bibl. C. U. Cu acesta se ridică la 12 numărul total al codicelor de care vor avea să țină seama autorii unei ediții integrale a operei juridice a lui Fotino. Această ediție a întârziat prea mult și, cu multiplele și dificilele probleme⁵ pe care le ridică, dar și cu excepționala valoare istorică și documentară pe care o prezintă, ea constituie o sarcină de onoare a istoriografiei noastre. De unde interesul de a cunoaște bine toate manuscrisele existente ale *Manualului*.

În bogata transmisiune manuscrisă a operei lui Fotino, codexul ieșean V, 42 prezintă un interes deosebit, iar istoria lui, dintre cele mai încurcate, necesită o clarificare atentă. Alături de *ms. gr. 20* și *21*, care conțin respectiv vol. I și III din tipul I (1765) al *Manualului*⁶, și de *ms. gr. 1* 195, care

¹ „Revista teologică”, III, 1885, p. 230.

² *Византийское право в Бессарабии*, Moscova, 1907, p. 27, nota 1 (trad. Berechet, Iași, 1940, p. 44, nota 5).

³ *Curs de istoria dreptului român*, II, 2, Buc., f. d. (1928), p. 366.

⁴ *Schiță de istorie a legilor vechi românești. 1632—1866*, Iași, 1928, p. 31, nota 15.

⁵ La identificarea și justa definire a acestor probleme, precum și — direct sau indirect — chiar la găsirea unor soluții a lor, erudita ediție a prof. P. I. Zepos, cu toată baza ei manuscrisă restrinsă, constituie o contribuție pozitivă, dintre cele mai prețioase. Unele teze generale ale autorului, pe care istoricii români nu le pot împărtăși, se vor dovedi rodnice prin dezbaterile contradictorii și clarificatoare la care vor da naștere. Pentru studiile prof. P. I. Zepos asupra lui Mihail Fotino, vezi bibliografia ediției citate.

⁶ C. Litzica, *Catalogul*, 1909, p. 135, a susținut cel dintâi că *mss. gr. 20* și *21* conțin respectiv volumul (cartea) I și al III-lea din *Manual*, al doilea fiind pierdut. I. Peretz (*op. cit.*, p. 357, nota 1), invocând un *control* făcut de el personal, a afirmat că *ms. gr. 20* conține legate împreună cărțile I și a II-a, ceea ce ar fi însemnat că posedăm un text integral și al tipului I din *Manualul de legi*. La data când publica această afirmație (1928), *mss. gr. 20* și *21* nu se aflau la Academie și controlul invocat nu putea fi decât anterior cu aproape 15 ani. În 1954, prof. P. I. Zepos, fără a combate pe Peretz sau a da vreo motivare în sprijinul tezei lui Litzica, adoptă părerea acestuia, pe care N. Dossios și-o însușea în 1902 (*Studii greco-române*, III, p. 101), după prima ediție a catalogului lui Litzica, și în 1911 (*Justiția în Principatele Dunărene*, Iași, p. 18); comp. în sensul tezei lui I. Peretz, Gh. Cronț, *op. cit.*, p. 275.

În prezent, cercetarea celor două *codices*-uri duce la următoarele constatări :

a) Hrisovul de întărire din 1765, care pentru noi este un simplu proiect, precizează că *Manualul* era împărțit în 3 volume (σύνταγμα διηρημένον εις τρεῖς τόμους), care în hrisovul (rămăș în stare de proiect?) din 1766 devin cele 3 cărți (βιβλία), așa cum ele apar denumite apoi în aproape toate manuscrisele tipului II. Copia hrisovului din 1766 pare tot un proiect.

b) *Mss. gr. 20* și *21* au fiecare câte o tablă de materii (πίναξ) separată. Mai mult încă — și acest fapt n-a reținut atenția cercetătorilor pînă acum — rubrica tablei de materii din fruntea *ms. 20* este astfel redactată: πίναξ τοῦ α-τοῦ τόμου κατ' ἀφάβητον, pe cînd aceea din *ms. gr. 21* are următoarea rubrică: πίναξ τοῦ γ-τοῦ τόμου κατ' ἀφάβητον.

Este deci nelindoios că fiecare *volum* a avut o tablă de materii proprie și că volumul al II-lea astăzi lipsește.

c) *Mss. gr.* nu are nici un indiciu, ca alcătuire sau redactare, de legarea împreună sau copierea în continuare a volumelor I și al II-lea, fără o tablă de materii specială a volumului al II-lea și în ciuda indicației formale din rubrica πίναξ-ului pus în fruntea volumului I.

De altfel, în actualul codex 20 figurează numai textul titlurilor menționate în tabla de materii, tablă despre care ni se spune în titulatura ei că este exclusiv a volumului I.

reprezintă tipul III (1777), toate aparținând Bibl. Acad. R.P.R., codex-ul ieșean III, 42 este cel mai interesant prin felul cum ne dă tipul II (1766)¹

d) Vol. I (ms. gr. 20) are 84(85) de titluri. În redacțiunea de tipul II (1766) a *Manualului*, aceste titluri sînt repartizate asupra cărților I și a II-a. Este singura dată obiectivă care poate explica eroarea lui Peretz. Ea pierde însă orice valoare dacă, pe lângă cele constatate sub lit. b, se mai observă că la 1766 cărțile I și II însumau pînă la 160 de titluri. Diferența de 76 (pe lângă adaosurile de la un tip la altul) reprezintă, în masa lor, tocmai conținutul maximal al volumului al II-lea (1765), care lipsește. De unde deducem că în 1766 M. Fotino a schimbat substanțial ordinea titlurilor în primele două cărți.

Pentru a înlătura interpretarea noastră asupra acestei ultime constatări, ar trebui să admitem că, prin trecerea de la tipul I la tipul al II-lea, numărul titlurilor primelor două volume (cărți) a trecut și el de la 84 la 160. Aceasta ni se pare o imposibilitate. Diferența constă în mărirea numărului de titluri ale cărții a II-a, pe seama cărții I, în schimbarea profundă a ordinii lor, în majorarea numărului paragrafelor la cele mai multe titluri, în mici rectificări de redacțiune etc. Această diferență nu merge însă pînă la dublarea numărului de titluri în fiecare din primele două volume (cărți). O astfel de amplificare ar fi oarecum fără corespondent în ceea ce privește volumul (cartea) al III-lea, care în 1766 este îmbogățit numai cu cîteva titluri, unele înlocuind pe cele suprimate față de tipul I.

În afară de valoarea ei demonstrativă intrinsecă, analiza noastră ilustrează concret și unul din rezultatele rodnice la care conduce concepția expusă mai sus despre existența a 3 tipuri de *Manual*.

¹ Din manuscrisele acestui tip II, merită să fie semnalate următoarele codice:

A. *Ms. gr.* 987, important prin titlurile — lipsă în alte manuscrise — pe care le conține (vezi N. Camariano, *Catalogul*, p. 124—134). Prof. Zepos a folosit această particularitate pentru a completa cu rubrica titlurilor care figurau numai în *ms. gr.* 987 manuscrisul ieșean editat de d-sa.

B. *Ms. gr.* VI, 8 al B.C.U. Iași, care a aparținut banului Gr. Brîncoveanu, fiind dăruit de acesta la 19 martie 1812 vărului său Alex. Mavrocordat (vezi I. Peretz, *Curs*, II, 2, p. 366). Acest manuscris dovedește, ca și celelalte două aflate la Iași și care deci au circulat de la București în Moldova, că în primele decenii ale secolului al XIX-lea, *Manualul* avea încă o valoare practică, fiind utilizat în special de juriștii de la Sf. Sava din Iași, unde se afla centrala mănăstirilor închinată.

Această situație, prof. P. I. Zepos o exprimă afirmînd că *Manualul* „a fost în vigoare multă vreme”. Noțiunea modernă de „a fi în vigoare” poate crea confuzie, cu atît mai mult cu cît noi nu credem că *Manualul*, în 1765 și 1766, „a intrat în vigoare” printr-un hrisov de întărire. În vigoare a rămas dreptul bizantin receptat, iar *Manualul* a fost folosit — chiar concomitent cu *Pravilniceasca condică*, al cărei conținut era mai sărac — pentru cunoașterea dispozițiilor concrete ale acestui drept.

Dar manuscrisul citat este interesant și prin posesorul lui inițial, Gr. Brîncoveanu, elenist cu temeinică pregătire juridică și înalte atribuții judiciare. Acest Brîncoveanu a fost cîntat de Zilot Românul în unele alcătuirii în versuri ale sale, presupunîndu-se chiar că Zilot a fost în serviciul Brîncovenilor, ceea ce nu este probabil. Dar Zilot Românul a fost „secretarul” altui mare boier cu reală cultură juridică și de asemenea cu atribuții judecătorești, Ștefan Conduratu, care se găsea în relații de aproape cu Brîncovenii. Or, Zilot Românul copiaza pentru „patronul” și „învățătorul” său, pentru care își exprimă în versuri mișcate venerația și recunoștința, *Manualul de legi* al lui Fotino, cam la aceeași epocă la care Gr. Brîncoveanu dăruia lui Alex. Mavrocordat exemplarul său de familie (la descendenții Brîncovenilor va fi găsit în 1950 și *ms. gr.* 1 195, conținînd prețiosul *Manual* din 1777 al lui Fotino).

Brîncovenii și Condurații apar astfel ca două familii boierești care, ca și altele, desigur, la începutul secolului al XIX-lea, foloseau curent, în atribuțiile lor oficiale și pentru propriile lor interese, cîte un exemplar de familie din *Manualul* lui Fotino (după cum ne informează Zilot Românul, Alexandru Conduratu, fiul lui Ștefan, va moșteni exemplarul tatălui său, actualul *ms. gr.* 378 de care vorbim indirect mai jos).

Cît privește pe Zilot, prin aceste date întregite cu scurta autobiografie (vezi B. P. Hașdeu, *Ultima cronică română din epoca fanarioșilor*, 1884, p. 1—2; Gr. Tocilescu, în „Rev. pt. ist., Arh. și fil”, an. III, vol. V, fasc. 1—2, 1885, p. 62) ce ne-a lăsat și cu cele ce vom relata mai jos, apare ca una din figurile neluate pînă acum în seamă ale culturii juridice de la acest început de secol: figură de secretar-grefier al boierilor judecători, copist de texte juridice capabil să

al *Manualului de legi*. Precizăm că acest al doilea tip este cel transmis, cu mici variante, de toate celelalte 9 manuscrise existente, inclusiv cel pe

„prefacă” la nevoie asemenea texte (cum pretinde el însuși, cunoscător al istoriei și obiceiurilor țării, că a făcut-o pentru *Manual*, comparându-se, fără a pierde simțul proporțiilor, cu Fotino, care și el prefăcuse dreptul bizantin). În epoca legiuirii lui Caragea, cu figuri ca Nestor Craiovescu și Ath. Hristapulos, Gr. Brîncoveanu, Șt. Conduratu, Zilot Romînul, Ladislau Erdeliotul, înțelegem nivelul pe care, în ciuda altor aspecte rudimentare și obscurantiste, îl atinsese cultura juridică în Țara Românească (în Moldova situația fiind aceeași).

C. *Ms. gr.* 378, frumos copiat — după cum vom arăta — de Zilot Romînul, în al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, pentru clucier Ștefan Conduratu, cu unele prefaceri de mică importanță ale textului original, neidentificate pînă acum și necercetate în semnificația lor. În fruntea acestui codex se găsește o poezie dedicatorie, semnată *Ștefan Ioan*, publicată de C. Litzica (*Catalogul*, 1909, p. 140), după care o reproduce I. Peretz (*Curs*, II, 2, p. 363—365). Nici unul, nici altul n-au comparat-o însă cu cele două mici poezii ale lui Zilot Romînul, dedicate lui Scarlat Ghica și lui Ștefan Conduratu, asupra cărora N. Iorga, în 1901, atrăsese atenția, fără a fi cunoscut la acea dată poezia din *ms. gr.* 378 (*Ist. lit. rom. din sec. XVIII*, 2, 1901, p. 445, nota 1; pentru textul lor, vezi Gr. G. Tocilescu, *Scriseri inedite ale lui Zilot Romînul*, în „Rev. pt. ist. arh. și filol.”, an. III, vol. V, 1885, p. 60—64 și 331—358; comp. azi și *ms. rom.* 868 al Acad. R.P.R. și I. Bianu, *Catalogul*, III, 1931, p. 94), care încă nu intrase la Bibl. Academiei Romîne.

Din comparația la care ne referim, rezultă că în 1824 Zilot, alcătuiind culegerea de versuri din *ms. gr.* 378, a transformat bucata ocazională, scrisă cu mulți ani mai înainte pentru codexul în care copiase *Manualul* lui Fotino, în două poeme separate: începutul a luat forma unei poezii închinată lui Sc. Ghica, domnul din 1766, privit ca singur și adevărat promotor al *Manualului*; mijlocul a devenit o poezie în cinstea „dascălului” său Ștefan Conduratu, promotorul copierii de către Zilot a aceluiași *Manual*. Lungul titlu al acestei a doua poezii conține unele detalii asupra copierii manuscrisului, care nu se găsesc în textul poeziei din *ms. gr.* 378. Identitatea între Zilot Romînul, autorul poeziei din *ms. gr.* 378 și copistul acestui manuscris o putem afirma ca indiscutabilă și ea duce la următoarele concluzii noi:

a) Înaintea lui Andronache Donici și Costache Moroiu, M. Fotino este primul jurist „cîntat” în poezia romînească cultă.

b) Zilot Romînul, despre care se știa, din propria lui anagramă versificată, că se numește Ștefan și probabil Moru, după cum a susținut Tocilescu, apare acum ca purtînd numele de Ștefan Ioan, primul din acestea putînd să fie adăugat după acela al „veneratului” său patron Ștefan Conduratu (va fi fost acesta și nașul lui Zilot?).

c) Gr. Tocilescu a susținut dubitativ că Zilot se numea Ștefan Moru (azi ar trebui să zicem Ștefan Ioan Moru, adică Ștefan fiul lui Ioan Moru), convingînd pe Al. Philippide (*Introducere*, 1888, p. 220), dar nu pe N. Iorga (1 c.), care credea că nu vom cunoaște niciodată adevărata identitate a lui Zilot, și nici pe G. Călinescu (*Istoria lit. rom.*, 1940, p. 189), care se îndoieste de ipoteza Moru. Existența dovedită a unei familii de preoți cărturari cu acest nume în București la acea epocă (Moru, ca și Moroiu, fiind variantă locală de la Mora), ne-ar face să ne întrebăm dacă familia lui Zilot nu era înrudită cu cealaltă familie de preoți cărturari de mahala bucureșteană a lui Dumitru Moroiu, din care va ieși curînd Costache Dumitru Moroiu, doctorul în drept de la Pisa și profesor de drept roman la Sf. Sava.

d) Pentru figura de jurist a lui Zilot și pentru aportul lui în prefacerea textului lui Fotino, vezi mai sus. Zilot unește un patriotism antifanariot violent cu un devotament religios față de boerimea „pămînteană” (care îl folosea în slujbe subalterne) și cu o admirație lipsită de spirit critic și de o perspectivă mai înaintată față de vechiul text al lui Fotino, care în 1810—1820 reprezenta o formulă legislativă depășită istoricește. Confruntat mai tîrziu cu revoluția din 1848, acest Zilot nu va putea vedea în ea decît o „primejdie” tot atît de temută ca *holera* care blîntuise țara. În contrast cu această poziție retrogradă, celălalt Moroiu, Constantin Dumitru, apare ca exponent al altui moment istoric și reprezintă în cultura juridică interesele burgheziei în ascensiune.

D. *Ms. gr.* 122 conține, pe lîngă textul *Manualului de legi* al lui Fotino, un hrisov al lui Alex. Const. Moruz, *Ἐπεὶ υλοθεσίας* (f. 203 urm.), alcătuit din 4 titluri, iar la f. 208—218 primele 16 titluri din *Pravilniceasca condică* a lui Ipsilante (textul grecesc). Acest manuscris parțial al Condiicii se adaugă la *ms.* 93 (text bilingv), recent semnalat ca unicul ce s-ar afla în prezent la Acad. R. P. R. Cele „cîteva” manuscrise ale Condiicii, amintite fără referință

care prof. P. I. Zepos l-a editat cu mențiunea, în însuși titlul ediției, că ar reprezenta *Manualul* din 1765. Într-adevăr, d-sa — pînă la cercetarea directă a codicelui — înclină să vadă chiar în *ms. gr.* 1 195 numai o variantă a *Manualului* din 1765, socotind că acesta constituie o operă unică, redactată de M. Fotino în 1765 și transmisă apoi prin numeroase copii, a căror întocmire se întinde pînă în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea.

Cu alt prilej vom arăta pe larg de ce este esențial pentru editarea și interpretarea operei lui Fotino să distingem cele 3 tipuri de *Manual* indicate mai sus. Ele sînt mai mult decît simple variante și fiecare tip va trebui cu grijă diferențiat în raport cu celelalte atît din punct de vedere cantitativ, cît și calitativ. Prin aceasta, opera lui Fotino capătă o structură nebănuită pînă acum de istoricii ei și necesită o explicație legată de marile transformări ale dreptului feudal în Țara Romînească în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Codexul grecesc V, 42 al Bibl. C. U. Iași este astăzi catalogat sub titlul Περὶ δικαιοσύνης, νόμου τε καὶ συνηθείας cu următoarele caracteristici: „Despre justiție, legi și obicei (secolul al XVIII-lea), în limba greacă, nr. inv. vechi 181”.

Această identificare corespunde celei inițiale, făcută de C. Erbiceanu în 1885¹, care, în graba unui inventar plin de date prețioase, a dat întregii culegeri ca titlu rubrica primei diviziuni (titlul I din cartea I), întilnită în text. Dacă ar fi comparat-o cu rubrica primului titlu din codexul pe care, în același studiu, la p. 230, îl semnala ca fiind Νομικὸν Πόρχειρον de M. Fotino, ar fi văzut identitatea, și eroarea n-ar mai fi fost posibilă.

Din acest titlu aparent al întregii opere, C. Erbiceanu a dedus, la acea dată, că manuscrisul conține o culegere de obiceiuri și legi împărătești de la finele secolului al XVIII-lea, pe care n-a ezitat s-o declare alcătuită în Moldova, ca reflectînd probabil, în unele dispoziții de la finele manuscrisului, practica divanului domnesc din Iași. Prin aceasta C. Erbiceanu nu observa caracterul de adaos al acestor materiale de la sfîrșitul codexului, apărînd de altfel de la prima vedere, diferite de conținutul unitar al operei propriu-zise, și nici faptul că unii termeni, ca acela de ρουμῶνοι, indicau originea munteană, nu moldoveană a textelor respective.

Ulterior, C. Erbiceanu a dobîndit un codex anonim pe care l-a identificat ușor ca reprezentînd *Manualul de legi* al lui Fotino. Dăruit Academiei Romîne, acest codex a devenit *ms. gr.* 798. Contestată fără temei de C. Litzica², identificarea lui C. Erbiceanu a fost apărută de I. Peretz³ și ea nu poate face astăzi nici o umbră de îndoială.

Contactul cu acest manuscris al lui Fotino l-a îndemnat, desigur, pe C. Erbiceanu să studieze cele 3 manuscrise ce se aflau atunci la Academie. Rezultatele lor au fost consemnate într-un studiu publicat în 1902

de Berechet, sînt: *mss. rom.* 1403 (text bilingv, sec. XVIII); 1549 (fără hrisov, sec. XIX); 2716 (1816); 2750, f. 176^r-200^r (1814); 4864 (1806), text romnesc; comp. *Pravilniceasca condică*, 1957, p. 23, nota 3. Largă circulație avea, deci, legea în versiunea romînească.

¹ „Revista teologică”, III, 1885, p. 213.

² *Catalogul manuscriselor grecești*, 1909, p. 525.

³ *Curs*, II, 2, p. 365, nota 3.

1903¹. Contrar așteptărilor, autorul pare să nu-și mai fi amintit nici de *Manualul* lui Fotino pe care-l identificase în 1885, nici de pretinsa culegere anonimă de obiceiuri și legi împărătești, semnalată tot atunci. Din această cauză, el n-a mai folosit prilejul ce avea pentru a reveni asupra erorii ce comisese.

În 1907, L. A. Kasso², folosind cu încredere și fără altă cercetare personală studiul lui C. Erbiceanu din 1885, admite existența în Moldova, la finele secolului al XVIII-lea, a unei culegeri de cutume și norme de drept bizantin, definind-o ca „un tratat unde se compară dreptul obișnuielnic românesc cu dreptul bizantin... lucrare... scrisă, evident (subl. ns. — V. G.), pentru teritoriul românesc”, ceea ce, după savantul rus, „confirmă că națiunea trăiește sub influența obiceiurilor populare, completate cu legile domnitorului”.

Dar dificila carieră a manuscriselor lui M. Fotino nu se oprește aici³.

În cursul său de *Istoria dreptului român*, I. Peretz, în 1928, studiază amănunțit două manuscrise ieșene din *Manualul* lui Fotino: citatul *ms. gr. 155* (fost 66) și un al doilea *ms. gr. 181* (fost 47), necunoscut pînă atunci, pe care în cursul analizei îl desemnează și prin cotele greșite de 188 și 187 (ultima o singură dată, simplă eroare de tipar). Peretz nu face nici o legătură între acest manuscris și cel înfățișat de C. Erbiceanu și, apoi, de L. A. Kasso ca fiind o culegere anonimă de obiceiuri și legi bizantine de la finele secolului al XVIII-lea; se pierdea, astfel, prilejul firesc de a se atrage atenția asupra erorii care trecea de la autor la autor, și căreia, în fapt, Peretz îi pune capăt.

În 1928⁴, Șt. Gr. Berechet, poate independent de Peretz, afirmă că la Bibl. Univ. din Iași se găsesc două manuscrise conținând *Manualul* lui Fotino și, fără absolut nici o altă lămurire, indică și cotele lor, 66 și 47, care corespund cu cele indicate de Peretz ca vechile cote ale *mss. 155* și *181*. Tot acolo Berechet afirmă că la Academia din București se găsesc *mss. gr. 20* și *21*, ceea ce la acea dată nu era exact. Cîțiva ani mai tîrziu⁵, în două rînduri, acest autor revine asupra problemei *izvoarelor* vechiului nostru drept și nu indică, la Biblioteca Universității din Iași, decît un singur

¹ *Un nou codice de legislațiune românească scris în grecește, 1765*, în „Biserica ortodoxă română”, XXVI, 1902, —1903, p. 2 017 și urm.

² *Византийское право в Румынии*, Moscova, 1907, p. 27, nota 1 (trad. rom. Șt. Berechet, 1940, p. 44 și nota 5); comp. N. Dossios, *Studii cit.*, p. 100 și *Justiția*, cit., p. 16.

³ Ne-am întrebat la care dintre cele două codexuri conținînd manualul lui Fotino se referă următoarea mențiune a lui Al. Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române* (Iași, 1888, p. 152 : „Pravila (Muntenia, sub Scarlat Ghica) între anii 1758—1761 sau între anii 1765—1766”? Nu credem că a fost actualul V, 42 (*Culegere anonimă de obiceiuri* a lui Erbiceanu), deoarece el nu-i putea furniza referințe la *Scarlat Ghica*. Trebuie să admitem că era actualul VI, 8, care conține referirea la Scarlat Ghica (după care Philippide a făcut dubla datare în una din cele două domnii), dar se naște o nedumerire: acest codex conține lămurit numele alcătuitorului: Mihail Fotinopulos. Or, la 1888, Fotino nu putea fi un necunoscut pentru Philippide, care, oricum, întîlnindu-i numele în manuscris, nu l-ar fi trecut cu vederea; dar însemnarea poate să nu oglindească o descriere directă a manuscrisului... S. G. Longinescu, *Istoria*, 1908, p. 354, se referă, prin N. Dossios, numai la *ms. 66*.

⁴ *Schiță* citată, p. 31, nota 15.

⁵ *Istoria vechiului drept românesc*, I, *Izvoarele*, Iași, 1933, p. 202. *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, *Izvoarele*, Iași, 1937, p. 150.

manuscris grec al *Manualului*, fără a-i mai da cota, dar precizează în 1937 că un alt manuscris, cel editat azi de P. I. Zepos, a apărut în fondul Arhivelor Statului, acesta fiind însă o descoperire recentă, nu al doilea manuscris, indicat în 1928, și care să fi fost transferat de la Biblioteca Universității.

În 1937¹, P. I. Zepos pentru mss. ieșene se referă la Peretz, adăugind informația din 1937 a lui Berechet (care pierduse urma ms. 47). În 1956² Ioan Iavorski afirmă că la Iași se află o singură copie a *Manualului* lui Fotino, la Biblioteca Centrală Universitară; la acea dată copia de la Arhivele Statului se afla materialmente la Atena și autorul n-o menționează.

În 1957 autorii ediției critice din *Pravilniceasca condică*³, publicată sub conducerea acad. Andrei Rădulescu, au avut prilejul să se ocupe de manuscrisele lui Fotino, pentru unele apropieri cu *Condica*, și fac următoarele constatări :

„Două manuscrise, pe cât se pare — spun autorii — tot în versiunea veche⁴, sînt semnalate la Iași : unul la Biblioteca Centrală Universitară și celălalt la Arhivele Statului” (acesta însă aflîndu-se, la acea dată, în păstrarea prof. P. I. Zepos la Atena, după cum s-a arătat). Cu o trimitere numai la *Schița* din 1928, autorii ediției afirmă că, după indicațiile lui Berechet, „amîndouă manuscrisele se află în Biblioteca Universității din Iași sub nr. 47 și 66”. Or, credem că Berechet poate fi descărcat de această eroare. La data *Schiței* (1928), manuscrisul de la Arhivele Statului nu era încă descoperit și nu la el se putea referi afirmația că la Iași exista atunci și un al doilea manuscris din Fotino ; pe de altă parte, cum am spus, manuscrisul de la Arhive n-a purtat niciodată vreuna din cotele indicate de Berechet (47 sau 66).

În fine, în ediția citată din 1959 a *Manualului* lui M. Fotino, prof. P. I. Zepos admite existența numai a două manuscrise ieșene : unul la Biblioteca Centrală Universitară, altul la Arhivele Statului. Învățatul grec se referă, pentru primul, la C. Erbiceanu⁵ și la doi autori greci⁶, nu și la Peretz, pe care îl citase în 1937 și care descriesese pe larg două manuscrise din fondul bibliotecii ieșene. Pentru cele două manuscrise ieșene, autorul se referă la Berechet (1928 și 1937), care am văzut că se contrazice : al doilea ms. de la 1937 (A. S. 1697) nu exista la 1928, iar al doilea ms. de la 1928 (47, cel studiat de noi) a aparținut totdeauna Bibliotecii din Iași.

¹ Το Νομικόν Πρόχειρον Μιχαήλ Φωτεινοπούλου, 1765 in “Επετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν”, 13, 1937, p. 421—122.

² *Dreptul feudal scris*, curs litografiat, Iași, 1956, p. 57.

³ Ed. Acad. R.P.R., p. 7, nota 5.

⁴ Prin versiunea veche, autorii ediției critice înțeleg versiunea din 1765—1766, în opoziție cu versiunea din 1777 (ms. gr. 1 195), deoarece nici ei, ca și prof. P. Zepos, nu deosebesc tipul I (1765) al *Manualului* de tipul II (1766), iar tipul III (1777) îl consideră o versiune.

⁵ „Revista teologică”, III, 1885, p. 230.

⁶ A. Papadopoulos-Kerameneus (1887) și K. Dyovuniotis (1923).

Eu însumi, în 1958¹, am luat drept bună identificarea lui C. Erbiceanu din 1885 și am vorbit, ca și L. A. Kasso, de un cutumiari anonim moldovenesc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Iată în ce condiții; după apariția cursului lui I. Peretz, s-a ajuns ca practic *ms. gr. V, 42* (fost 181, fost 47), conținând *Manualul* lui Fotino, să dispară din circulația științifică.

Deși Codexul ieșean V, 42, pe care voim să-l repunem în circulație cu adevărata lui identitate, a fost în parte descris de I. Peretz, sînt necesare unele rectificări la această descriere, precum și o serie de adaosuri, pe care le socotim prețioase pentru cei ce nu pot consulta manuscrisul în mod direct. Codexul are 3 file nenumerotate, albe, purtînd : f. 1 mențiunile : „181 Manus” (cu cerneală) „123” (cu creion negru) și „47” cu creion roșu ; f. 2 : „181 Manus” (cu același scris și cerneală); după care urmează : a) o paginație modernă după file, de la 1—245 (cît ține textul, inclusiv tablele de materii), rămîbind la sfârșit 17 pagini libere), și b) o paginație originală, recto și verso, de la 1—460, folosită în cele două table de materii exterioare acestei paginații, care acopere numai textul propriu-zis și adaosurile. Între tabla alfabetică de materii (f. 1—7) și textul primului titlu din cartea I (p. 1^r sau f. 10^r) se găsesc lipite două file albe, mai mici decît formatul codexului, numerotate f. 8—9, din care f. 8^r are scrise cu o altă cerneală și, poate, de altă mîină 4 paragrafe, numerotate pe sărite începînd cu cap. 4. Mențiunea „181 Manus” se găsește și pe f. 1^r (unde începe tabla de materii). Codexul este legat în piele, legătură de epocă, avînd dimensiunile indicate de Erbiceanu și Peretz. Tabla de materii finală, în ordinea titlurilor (f. 244—245^r), se oprește la titlul de pe p. 210, fiind precedată de 7 pagini (f. 240^v—243^v) nescrise și urmată de alte 17, tot libere, rămase și azi nenumerotate.

Cu privire la *ms. gr. V, 42*, mai dăm următoarele amănunte care ni se par utile : la p. 317 (f. 176^r) se găsește lipit un mic pătrat de hîrtie groasă, de altă culoare decît aceea a codexului, purtînd un paragraf din nearaua patriarhului Atanasie (cartea 4, titl. 28, f. 325). La p. 449—456 (f. 233—240^r) avem 30 de paragrafe și 2 scholii, cu titlul : „completează cele începute la f. 446, lipsind unele (lucruri) din cele trei cărți” și numerotate $\alpha\alpha'$ — $\mu\zeta'$ și $\lambda\epsilon'$ — $\lambda\eta'$. La p. 457 (f. 237) continuă cu altă scriere, fără numerotare și fără indicarea surselor bizantine ca pînă aici, 36 de paragrafe, conținînd dispoziții îndeosebi de drept local, dintre care unele au fost reproduse de Peretz (care se referă la p. 459 din codex) și de Erbiceanu, care, neidentificînd manuscrisul, se întreba în 1885 ce reprezintă aceste texte, bănuind a fi sau principii de judecată, sau sentințe judecătorești, sau principii din hotărîrile divanului din Iași (sic).

Interpretarea acestui important material, care trebuie legat de cel ce se găsește adăugat la urma cărții a III-a din *ms. gr. 21* și care trebuie pus în legătură cu tipul 3 din *Manual (ms. gr. 1 195)*, mai exact cu cartea a IV-a a acestui *Manual* din 1777, va fi dată de noi într-un studiu separat.

¹ *La réception du droit romano-byzantin dans les Principautés roumaines (Moldavie et Valachie), în Droit romain et sociologie juridique. Mélanges H. Lévy-Bruhl, Paris, 1959, p. 386, n. 5.*

Pentru folosirea datelor din Peretz asupra *ms. gr. V*, 42 (fost 181 și 47), trebuie să se țină seama de următoarele nepotriviri. Afirmările că manuscrisul are 469 pagini, că textul începe la p. 7, că are la fine 8 file libere și că tabla de materii finală (la f. 244^r—245^r) s-ar afla la p. 467 sînt relative. Textele adăugate nu încep la p. 466, ci la p. 449 sau f. 233 [urmînd apoi 3 pagini (f. 237^v—238^{v-r}), sărite în paginația originală]. La nearaua lui Atanasie, cap. 8', printr-o evidentă eroare de tipar, a apărut 40 la Peretz, care precizează că n-a putut identifica ediția citată. Dispozițiile citate de Peretz (II, 2, p. 373) ca figurînd la p. 459 ocupă treimea de jos a paginii, fiind, între altele, precedate de importantul fragment reprodus de Erbiceanu în 1885 și, după el, de Kasso, *op. cit.*, p. 27 n. 2 (trad., p. 45, nota 1). Din omiterea, la Peretz, a paginației moderne după file începînd cu textul propriuzis, deducem că ea nu exista cînd a studiat acest manuscris. Πίναξ-ul inițial nu începe la p. 3 nenumerotată, ci la f. 1, fiind precedată de 6 pag. nenumerate nici azi. Νομικαί τινες διαταγαί και ἀποφάσεις nu este titlul vreunor dispoziții de la p. 14, 15 și 17, ci rubrica sub care sînt introduse în πίναξ, cu o scriere ulterioară după lit. ψ (f. 6^v), dispozițiile de drept local, *fără titlu*, de la p. 457, 458, 459 și 460. Acest adaos la tablă este urmat în josul paginii și pe f. 7^r de rubricile a 13 titluri care nu mai sînt așezate alfabetic, sînt scrise de aceeași mîină ulterioară și comportă în stînga trimiteri, asupra cărora nu putem insista, la p. 257, 320, 321, 323, 325, 326, 327, 328, 192, 220, 222, 326. La paginile respective nu figurează rubrica indicată. Este vorba de o tablă specială a celui care a folosit manualul, poate la mănăstirea Sf. Sava.

Textul izolat de pe f. 8 (din cele 2 file lipite), care la Peretz apare ca făcînd parte din Νομικαί etc. citate, nu este introdus în πίναξ. Acesta are un mare număr de rubrici fără indicarea paginii, dar titlul respectiv există în codex.

Istoricul și analizele care preced pot părea, la prima vedere, fastidioase. Nu le socotim însă inutile. Ele decurg din adevăratele *enigme* și *șarade* pe care le pun istoricului de azi manuscrisele lui Mihail Fotino. Ele mai pun în lumină condițiile destul de dificile, în care aceste manuscrise au fost cercetate și valorificate. Dacă importanța excepțională a operei lui M. Fotino ar mai trebui demonstrată și „pledată”, multe din datele înfățișate și cîteva din considerațiile generale făcute asupra operei lui nu pot decît să învedereze această importanță. În sfîrșit, analiza manuscrisului B.C.U. Iași V, 42, plasat în ansamblul manuscriselor lui Mihail Fotino, ne-a dat prilejul să întrevădem problemele dificile ce se pun editorilor viitori ai operei acestui mare juriconsult al Țării Romînești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Problemele atinse astfel în cadrul unei simple note asupra unui manuscris cu identitate nelămurită sînt însă mult mai vaste decît le-am putut schița aici și se găsesc strîns legate de o serie de alte probleme care nici n-au putut fi indicate. Ele ar merita să fie reluate într-un studiu de ansamblu, cu toată documentația necesară, în lumina rezultatelor obținute de prof. P. I. Zepos în prețioasa sa ediție.

ТРЕТЬЯ РУКОПИСЬ
„СБОРНИКА ЗАКОНОВ“ (ΝΟΜΙΚὸΝ ΠΡόΧΕΙΡΟΝ) 1766 г
МИХАИЛА ФОТИНО, НАХОДЯЩАЯСЯ В ЯССАХ

РЕЗЮМЕ

Автор указывает на наличие в Центральной университетской библиотеке им. М. Эминеску в Яссах греческого кодекса V/42, именуемого *Περὶ δικαιοσύνης, νόμου τε καὶ συνθηθείας* (XVIII век) на греческом языке старый инв. № 181; это название ему дал К. Эрбичану.

Это не молдавский кодекс обычного права конца XVIII века, как полагает Эрбичану, а одна из самых интересных сохранившихся копий „Сборника законов“ Михаила Фотино. Кодекс имеет старые инв. № № 181 и 47. Проф. Перец (под этими номерами) и Шт. Берекет (под № 47) в 1928 г. указали на наличие в Библиотеке Ясского университета второго экземпляра „Сборника“, наряду с № 151, бывший 66 (в настоящее время — VI, 8). Впоследствии, Берекет говорит также лишь о двух копиях „Сборника“, из которых одна в Государственном Архиве в Яссах (№ 1697, изд. в 1959 г. в Афинах П. И. Зепосом).

Автор показывает, как после 1933 года след кодекса 181/47 теряется. Проф. Зепос указывает в своем издании на существование двух копий Ясского „Сборника“, из которых только одна копия находится в университетской библиотеке. Но в этой библиотеке находится и вторая рукопись — теперешний III, 42, следовательно, в РНР имеется всего 12 копий „Сборника“.

Автор дает ряд объяснений по поводу других рукописей Фотино (№ 20—21, 378 и 1195 Библиотеки Академии РНР), устанавливает, что Зилот Ромынул является автором поэмы-посвящения в греческой рукописи 378, приводит доказательства тому, что греческая рукопись № 20 содержит только первый том „Сборника“, и показывает, что сохранившиеся 12 рукописей содержат не один труд (Руководство 1765 г.), а три различных по качеству и количеству материала типа: тип I (1765 = греч. рук. 20—21), тип II (1766 = все прочие рукописи) и тип III (1777 = греч. рук. 1195).

Указы 1765 и 1766 годов, утверждающие „Сборник“, сохранившиеся в копиях без надписей автор считает простыми проектами; в этом случае труд Фотино никогда бы не стал официальным кодексом Мунтении.

UN TROISIÈME MANUSCRIT
DU «MANUEL DE LOIS» — Νομικὸν Πρόχειρον, — DE 1766,
PAR MIHAIL FOTINO, DÉCOUVERT À JASSY

RÉSUMÉ

L'auteur signale l'existence à la Bibliothèque Centrale Universitaire «M. Eminescu» de Jassy, du code grec V/42 inventorié sous le titre de «Περὶ δικαιοσύνης, νόμου τε καὶ συνθηθείας (XVIIIe siècle) en langue grecque, anc. n^o d'inv. 181», titre libellé en 1885 par C. Erbiceanu.

Contrairement à ce que croyait Erbiceanu, il s'agit non pas d'un coutumier moldave de la fin du XVIIIe siècle, mais de l'une des plus intéressantes copies qui ait été conservées, du « Manuel de Lois » de Mihail Fotino. Ce code porte les anciens n^{os} d'inventaire 181 et 47. Sous ces deux cotes, Peretz et, sous la dernière seulement, St. Berechet avaient signalé, en 1928, l'existence à la Bibliothèque de l'Université de Jassy d'un second exemplaire du Manuel, à côté du n° 151, anc. 66 (actuellement VI, 8). Ultérieurement, Berechet fait également mention de deux exemplaires seulement de ce Manuel, dont l'un aux Archives de l'Etat de Jassy (n° 1 697, édité en 1959 à Athènes, par P. I. Zepos).

La trace du codex n° 181/47 se perd dès 1933. Dans son édition, le Professeur Zepos indique l'existence de deux copies du Manuel, à Jassy, dont une seule à la Bibliothèque de l'Université. Or, cette dernière possède un second manuscrit, le III, 42 actuel, ce qui fait un total de 12 copies existantes, de ce Manuel, dans la R. P. Roumaine.

L'auteur fournit en outre une série de précisions touchant d'autres manuscrits de Fotino (n°s 20—21, 378 et 1 195, de la Bibliothèque de l'Académie de la R.P.R.), identifie, en Zilot Romînul, l'auteur du poème dédicatoire du ms. gr. 378, apporte la preuve que le ms. gr. n° 20 ne comprend que le tome Ier du Manuel et démontre que les 12 manuscrits conservés contiennent non pas un seul ouvrage (le Manuel de 1765), mais trois types de manuels, différant entre eux sous le rapport quantitatif et qualitatif : le type I (de 1765 = ms. gr. 20—21), le type II (de 1766, comprenant tous les autres manuscrits, moins le suivant) et le type III (de 1777 = ms. gr. 1 195). Les chrysobulles de 1765 et de 1766, sanctionnant le Manuel, qui ont été conservées sous forme de copies, nettement incomplètes, seraient, selon l'auteur, de simples projets. En ce cas, l'ouvrage de Fotino n'aurait jamais acquis la qualité de Code officiel de la Valachie.

MISIUNEA DIPLOMATICĂ A LUI N. BĂLCESCU LA CONSTANTINOPOL (august 1848)

DE

G. G. FLORESCU

N. Bălcescu a avut un rol de o însemnătate deosebită în dezlănțuirea și desfășurarea revoluției muntene din 1848. Nici un moment important — fie de ordin intern, fie extern — din viața țărilor române în perioada revoluționară nu poate fi cercetat desprins de concepția și lupta sa. Exprimînd năzuințele maselor populare pentru libertate, prin desființarea asupririi feudale și cucerirea suveranității depline, N. Bălcescu s-a manifestat ca un remarcabil democrat-revoluționar.

Cercetarea de față are un obiectiv limitat, în sensul că și-a propus să prezinte numai un aspect din activitatea multilaterală a lui N. Bălcescu, și anume lupta sa diplomatică dusă la Constantinopol pentru recunoașterea pe plan internațional a cuceririlor revoluționare ale poporului român, în condițiile grele ale unei conjuncturi politice europene defavorabile.

N. Bălcescu a manifestat o temeinică preocupare în adîncirea importanței probleme a tratativelor dintre state, exprimată pe de o parte prin reliefaarea rolului pozitiv al diplomației române în trecut¹, iar pe de altă parte prin atitudinea sa consecventă împotriva forței puse în slujba invaziei și a cuceririi². El condamnă faptul că, din cauza guvernelor și împotriva interesului popoarelor, „de o jumătate de veac diplomația națiilor stă în a sărăci cît se putea mai mult națiile vecine și a se bucura de sărăcia lor...”³. „Noi credem — subliniază N. Bălcescu — că vremurile

¹ Astfel, N. Bălcescu subliniază activitatea diplomatică a marelui logofăt Ioan Tăutu (N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 182), a spătarului Ioan Cantacuzino (*ibidem*, p. 90), a postelnicului Constantin Cantacuzino (*ibidem*, p. 99) și a istoricului Miron Costin (*ibidem*, p. 185).

² N. Bălcescu către contele Zamoycki, Paris, 1 iulie, 1850, în I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, ed. O. Boitoș, vol. II, Craiova, f.a., p. 253.

³ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 242.

conchistelor au trecut... că nădejdea civilizației popoarelor este în comunicația ideilor, care va veni din comunicația națiilor ce înlesnirile și relațiile comerciale vor aduce”¹.

N. Bălcescu a dovedit interes pentru activitatea diplomatică în serviciul poporului român; astfel, el a avut intenția de a pleca în misiune diplomatică la Paris² încă înainte de a fi inițiată trimiterea unei delegații la Poartă, proiect împiedicat de desfășurarea evenimentelor interne, iar ulterior, în emigrație, a subliniat caracterul diplomatic al activității sale³.

Revoluția din Țara Românească a ajuns la sfârșitul lunii iulie 1848 într-o fază nouă, delegații Porții — Suleiman-pașa și Emin-efendi — impunând Guvernului provizoriu, printr-un „acord”, unele măsuri care reflectau pe de o parte presiunea otomană exercitată prin trupele turcești ce însoțeau pe delegați, iar pe de altă parte orientarea spre cedare a „moderațiilor” din Guvernul provizoriu, între care I. Eliade și Chr. Tell aveau preponderența⁴.

„Acordul” avea următoarele clauze: Guvernul provizoriu urma să fie înlocuit cu o „locotenență domnească” cu caracter interimar, formată din trei membri; Constituția, modificată în principalele sale puncte programatice, urma să fie supusă sultanului spre confirmare⁵; Poarta prin Suleiman-pașa, investit cu largi împuterniciri⁶, înțelegea în aceste condiții să recunoască regimul politic al Țării Românești⁷, făcând cunoscută măsura luată și consulilor străini acreditați la București⁸.

N. Bălcescu, secretar în Guvernul provizoriu, s-a opus la modificarea Constituției țării, votată și adoptată de mase, relatînd cum s-a ajuns la această măsură: „Guvernul se adună atunci și, după propunerea Go-

¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., p. 178.

² N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 252.

³ *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și I. Ghica*, București, 1913, p. 5—6; I. Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 115, 174, 189, 193.

⁴ Vezi mai jos, p. 1524 (6).

⁵ Vezi *Anul 1848 în Principatele Române* (citată în continuare *Anul 1848 în Pr.R.*), vol. II, p. 689, 705—706; vol. III, p. 53—54, 58—59.

⁶ *Ibidem*, vol. III, p. 150—153.

⁷ *Ibidem*, p. 28—29, 83, 196—198, 422—423. Suleiman, ca exponent al statului feudal otoman, era în fond departe de a fi binevoitor față de revoluție. Astfel, Emin-efendi i-a declarat lui Ubicini: „Putem noi trata cu un guvern revoluționar? Ce-ar zice «prieteni noștri»? Mai întâi nicidecum trimisul nostru <Suleiman>, care vine de la Paris, unde era ambasador în vremea întâmplărilor din februarie <izbucnirea revoluției în Franța>, n-ar primi Guvernul dumneavoastră provizoriu. Acest cuvînt singur îl scoate din sărite (vezi A. Ubicini, *Valahia în 1848. Amintiri și întâmplări din călătorie*, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. V, p. 802). În această lumină urmează a fi înțeleasă observația lui Suleiman că Țara Românească trebuia să trimită o deputație la Constantinopol înainte de izbucnirea revoluției, pentru a formula plîngerii și cereri (Șt. C. Goleșcu către Al. G. Goleșcu, București, 30 iulie (12 august 1848), în *Boerii Golești*, vol. II, București, 1939, p. 175), împrejurare care explică în mare măsură comportarea ulterioară a Porții față de delegația română.

⁸ Vezi *Nota circulară a lui Suleiman-pașa către consulii puterilor străine la București*, Giurgiu, 2 august 1848, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 167.

leștilor <Ștefan și Nicolae>, modifică Constituția în sensul hotărât prin instrucții și o cere modificată de la Poartă. Eu m-am opus la toate aceste urmări, am arătat că Constituția n-o puteam modifica fără voința poporului”¹.

Suleiman a recomandat insistent Locotenenței domnești să trimită o delegație la Constantinopol², pentru a continua acolo negocierile romîno-turce cu marele-vizir Reșid-pașa și cu ministrul de externe Aali-pașa, „reformatorii” Imperiului otoman, subliniind împrejurarea că, în acest mod, românii vor avea și susținerea ambasadurilor Franței și Angliei la Poartă³. Printr-un decret al Locotenenței domnești, care și-a însușit această recomandare, sînt desemnați membrii „deputăției”: Șt. Goleșcu, N. Bălcescu, D. Brătianu, Gr. Grădișteanu, N. Vasiliad și, în calitate de secretar, A. Ubicini⁴.

Deși N. Bălcescu era cel mai reprezentativ membru al delegației, conducerea acesteia, nementionată expres în vreun document, pare a fi aparținut lui Șt. Goleșcu. Acesta, combinînd dorința de luptă cu iluziile unor negocieri⁵, chiar în condiții nefavorabile, a contribuit în mare măsură, alături de N. Goleșcu și I. Eliade, ca Guvernul provizoriu să alunece pe panta concesiilor cerute de Suleiman-pașa. În aceste condiții, lui Șt. Goleșcu îi revenea sarcina să continue și la Constantinopol această orientare a politicii Locotenenței domnești. Pe de altă parte, N. Bălcescu, situat pe o poziție opusă, a arătat că nu a primit să intre în componerea deputăției decît pe considerentul că participarea sa apărea deosebit de necesară din cauza cunoașterii adîncite a problemelor politice în litigiu. „Am vrut să mă scap de această însărcinare — arăta el —, dar nu s-a putut din cauza mînăstirilor și altora, pe care numai eu puteam să le dezbat acolo”⁶. La

¹ În acest sens, vezi *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 23. N. Bălcescu menționează următoarele modificări introduse în Constituție la cererea lui Suleiman-pașa și a căror acceptare urma să fie făcută de sultan: pct. 2: în loc de „egalitatea drepturilor politice”, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii; pct. 4: în loc de „adunare generală compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor societății”, este restrînsă sfera alegătorilor numai la cei ce știu să scrie și să citească; pct. 8: în loc de „libertatea absolută a tiparului” se prevede că libertatea presei va fi limitată printr-o lege votată de adunarea generală și care va declara persoana sultanului sacră și inviolabilă; pct. 11: în loc de „gvardie națională” este reglementată o miliție comunală, formată din proprietari, comercianți și meseriași, deci fără participarea țărănimii; pct. 12: referitor la emanciparea mînăstirilor închinatelor, rezolvarea acestei probleme este practic amînată, ea urmînd a fi soluționată la Poartă, în acest scop un memoriu special avînd să stabilească legitimitatea și urgența acestei măsuri (*ibidem*, p. 23–24; cf. *ibidem*, vol. I, p. 490–501; *Texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice în Romînia*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1954, p. 230–236).

² *Ibidem*, vol. VI, p. 21, 25.

³ *Ibidem*, p. 28.

⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 186. În calitate de dragoman, a fost desemnat arhitectul Iacov Melic (vezi I. Ghica, *op. cit.*, vol. I, p. 44).

⁵ Vezi D. Berindei, *Contradicțiile de clasă în desfășurarea revoluției muntene din 1848, în „Studii”*, an. XI (1958), nr. 3, p. 46, nota 5.

⁶ Vezi N. Bălcescu către A. G. Goleșcu, Giurgiu, 5 august 1848, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 23.

Poartă însă, în plină luptă diplomatică, N. Bălcescu s-a impus ca șef necontestat al delegației, prin competența și prestigiul său personal¹.

Pentru N. Bălcescu, delegația avea trăsăturile unei misiuni diplomatice extraordinare, trimisă să continue la Constantinopol negocierile din țară dintre Suleiman și Emin, denumiți „soli ai Porții”², și conducerea Țării Românești. Această delegație se deosebea radical de deputățiile de boieri din trecut, care se prezentau la Poartă cu jalbe sau memorii prin care cereau schimbarea domnului sau unele reforme. Obiectul misiunii era pentru N. Bălcescu recunoașterea stărilor noi din Țara Românească prin tratative romîno-turce pe plan de egalitate de la stat la stat, privite prin prisma specială a raporturilor de suzeranitate cu caracter nominal³ și nu solicitarea unor reforme care să fie acordate de sultan.

Sfera limitată a competenței de a negocia, redusă prin cedările condamnabile făcute în prealabil de Locotenența domnească, a făcut ca instrucțiunile date delegației să prevadă: „...A înfățișa m.-s. sultanului petiția acestei Locotenențe, împreună cu articolele Constituției, modificcate...” și a sprijini recunoașterea lor; dreptul de a duce tratative cu privire la pct. 5 din Programul revoluționar, referitor la durata de 5 ani a domniei, considerată prea scurtă de Suleiman, dar asupra căreia nu se luase nici o măsură, cu îndrumarea: „rămîne în a dv. răspundere <a delegației> ca să nu se calce principiul”; cu privire la problema mănăstirilor se menționa că „se va trimite un deosebit mandat”⁴. N. Bălcescu, referindu-se la această arie redusă a negocierilor, a arătat că „trebuia a se lăsa comisia de a trata, că acum nu mai putem trata cum ar fi trebuit, de vreme ce prin greșeli s-a compromis tratația și rola comisiei este numai ca să ducă petiția Locotenenței la Poartă”⁵. Urmările acestor cedări s-au făcut imediat resimțite la Constantinopol: într-o discuție cu dragomanul ambasadei Franței la Poartă, Cor, în care N. Bălcescu a pronunțat cuvîntul de „revoluție” ca temei al cererilor sale, i s-a răspuns categoric: „Dumneavoastră nu mai puteți cere nimic în numele revoluției. Acum v-ați supus; nu mai puteți vorbi în numele dreptului revoluționar. Trebuie să așteptați totul, după declarația guvernului dv., de la bunăvoința sultanului”⁶. Temeiul dreptului de a duce tratative diplomatice cu Poarta a fost dezvoltat de N. Bălcescu în studiul său denumit *Drepturile romînilor către Înalta Poartă*, publicat chiar în preajma plecării sale la Constantinopol⁷.

¹ N. Bălcescu era de altfel temeinic informat asupra mersului politicii externe a Țării Românești și a stărilor de la Poartă, fiind în corespondență nemijlocită cu I. Voinescu II, ministrul afacerilor străine, și cu I. Ghica, agentul Țării Românești la Constantinopol (*ibidem*, vol. II, p. 584—585; N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 250).

² Vezi I. Ghica, *op. cit.*, vol. I, p. 38.

³ Cf. N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 16.

⁴ Vezi *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. IV, p. 29.

⁵ *Ibidem*, vol. VI, p. 23.

⁶ N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 253.

⁷ Vezi „Popolul suveran” nr. 15 și 16 din 2 și 6 august 1848; vezi și N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 227—230; *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 175—179.

În acest studiu se învederează că Țara Românească este legată de Imperiul otoman prin „tratat de protecție” și nu „de supunere”, în virtutea cărora statul protejat, în schimbul plății unui tribut către statul protector, își asigură sprijinul pentru apărarea suveranității sale, prin ele fiind stabilită numai „o alianță inegală, căci supremația, care este numai un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce au Poarta, nu ating întru nimic drepturile nației române”¹. În urma unei analize aprofundate, ținând seama de momentul politic în care scria, N. Bălcescu conchide că „după glăsuirea tratatelor noastre cu Poarta, după drepturile ginților și chiar după tratatele Rusiei cu Poarta, poporul român și-a păstrat totdeauna dreptul său de suveran”².

Rezultă evident că, în concepția lui N. Bălcescu, suveranitatea de stat a Țării Românești nu este afectată decât formal de suzeranitatea Porții, fiind păstrate nealterate elementele de fond ale acesteia, inclusiv dreptul de reprezentare și de negociere pe plan extern.

N. Bălcescu împreună cu ceilalți membri ai delegației Țării Românești, însoțiți de Raghîb-efendi din partea lui Suleiman-pașa, care avea asupra sa scrisori de recomandare a delegației la Poartă³, au părăsit Giurgiu la 5 august 1848⁴ pe bordul unei nave care a arborat pavilionul românesc⁵. Înainte de îmbarcare, o gardă militară otomană a dat onorurile și comandantul-șef al armatelor turcești de la Dunăre, Omer-pașa, a organizat o primire oficială⁶, toate aceste elemente de ceremonial fiind de esență diplomatică.

Imediat ce a acostat în rada Constantinopolului în seara zilei de 10 august 1848, N. Bălcescu trimite o scrisoare lui I. Ghica⁷ care, la rîndul său, comunică neîntîrziat Porții sosirea delegației române⁸. Delegația,

¹ Vezi N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 229.

² *Ibidem*, p. 230. Paul Bataillard, sub influența lui N. Bălcescu, învederează în același sens: „Fiecare din cele două Principate conservă toate drepturile sale de independență și de suveranitate, atît în afară cît și în interior, sub singura rezervă că datorează Porții un tribut anual determinat și un omagiu moral împrumutat obiceiurilor evului mediu...” (vezi P. Bataillard, *Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*, Paris, 1856, p. 33), iar E. Quinet subliniază că un omagiu, un tribut nu afectează fondul suveranității (E. Quinet, *Istoria românilor*, trad. din l. franceză de V. Pop, Timișoara, 1866, p. 118). Pentru doctrina contemporană evenimentelor, cf. J. Ortolan, *De la souveraineté du peuple et des principes du gouvernement republicain moderne*, Paris, 1848, p. 103—105; G. Romagnosi, *La scienza delle costituzioni*, Florența, 1850, p. 476; I. F. Neigebaur, *Die städtlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei*, Breslau, 1856, p. 24—31; Saint Martin, *La Roumanie ou Moldo-Valaquie*, în „*Revue Indépendante*”, ser. a II-a, an. VIII (1847), vol. XIX, p. 267.

³ Vezi *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 32.

⁴ A. Ubicini, *op. cit.*, p. 805; Gh. Georgescu-Buzău, *N. Bălcescu*, București, 1956, p. 174.

⁵ P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1924, p. 88.

⁶ A. Ubicini, *La Turquie actuelle*, Paris, 1858, p. 211—212.

⁷ N. Bălcescu către I. Ghica, Constantinopol, 10 (22) august 1848, în I. Ghica, *op. cit.*, vol. I, p. 43.

⁸ I. Ghica către Poartă, Constantinopol, 10 august 1848, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 327. Totodată, pîrîndu-i-se lui I. Ghica că membrii delegației se găseau într-o sechestrare deghizată la locuința lui Raghîb-efendi, în credința că fiind deținuți ca ostatici se vor putea obține mai ușor modificările cerute la Poartă, acesta a încunostiințat imediat despre situație

conform instrucțiunilor pe care le avea, și-a început imediat activitatea prin a depune la Poartă memoriul Locotenentei domnești.

În acest memoriu, după ce sînt expuse actele arbitrare ale guvernării fostului domnitor Gh. Bibescu, jaful din vistieria țării, viciile Regulamentului Organic, se solicită de la „picioarele tronului maiestății-sale imperiale” aprobarea celor 22 de puncte din programul revoluționar modificat¹.

Din analiza memoriului, atît din punct de vedere al orientării cît și al stilului folosit, rezultă în mod evident că autorii lui s-au situat pe o poziție opusă celei pe care se găsea N. Bălcescu, care, ca exponent al aripii înaintate a burgheziei², urmărea instituirea unor relații externe romîno-turce bazate pe respectul reciproc a două state pe deplin suverane. N. Bălcescu exprima astfel năzuințele maselor populare care luptau pentru desființarea exploatării feudale, interne și externe, adică atît cea exercitată de boerimea autohtonă, cît și de jugul otoman.

Deși memoriul a fost semnat de toți cei trei membri ai Locotenentei domnești — I. Eliade, Chr. Tell și N. Golescu³ —, se desprinde cu claritate că el exprimă îndeosebi concepția lui I. Eliade despre relațiile dintre Țara Romînească și Poartă, caracterizate prin expresia: „Ca vasal, eu sînt turc...”⁴ și că „va fi gata să lupte pentru susținerea integrității Imperiului otoman”⁵, adică în vederea menținerii raporturilor de vasalitate⁶. Pentru grupul I. Eliade, format din elemente ale burgheziei gata pentru concesiile și compromis⁷ și care erau pentru menținerea domi-

pe Gl. Aupick, ambasadorul Franței. Diplomatul francez, la rîndul său, prin dragomanul Doprat a sfătuit pe Aali-pașa să lase pe membrii delegației liberi de a-și alege locuințele unde vor voi și în aceeași zi aceștia s-au mutat în Pera, majoritatea la hotelul „Missiri”, unde locuia și I. Ghica (vezi I. Ghica, *op. cit.*, p. 44). Și în această măsură se desprinde un aspect al caracterului diplomatic al delegației.

¹ *Memoriul Locotenentei domnești a Țării Romînești către sultan*, București, 3 august, 1848, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 186—192.

² D. Berindei, *op. cit.*, p. 37.

³ Referitor la membrii Locotenentei domnești, N. Bălcescu arăta ulterior: „Tell e a doua ediție a lui Eliad și acesta era blestemat...” și „mirșav” (I. Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 13; vezi și *ibidem*, p. 168, 176—177); iar lui N. Golescu îi imputa că alături de Eliade „a lucrat rău și foarte compromițător” în stabilirea poziției țării față de Poartă (*Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 23).

⁴ J. Héliade-Radulesco, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, 1851, prefață, p. III.

⁵ *I. Eliade către Palmerston*, Constantinopol, 4 aprilie 1855, avînd în anexă un „memoriu asupra Principatelor dunărene”; corespondență în original, cu plicul respectiv — deci nepediată —, în Bibl. Acad. R.P.R. (ms.), Arhiva Ion Eliade-Rădulescu, I, 19.

⁶ Ioan Prozdociu <I. Eliade Rădulescu>, *Descrierea Europei după tractatul din Paris*, f. l., 1856, p. 105; N. Russo <I. Eliade>, *Suite ou suppléments à l'histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, de M. Elias Regnault, Bruxelles, 1855, p. 81; I. Eliade, *Scrisori din exil*, cu note de N. Locusteanu, București, 1891, p. 303, J. Héliade-Radulesco, *Souvenirs et impressions d'un proscrit*, Paris, 1850, prefață, p. I; vezi și Memoriul lui I. Eliade, intitulat: *Exposé sur la marche du Turcophilisme en Valachie, adressé à son altesse Omer Pacha, Généralissime de toutes les armées Impériales en Roumélie*, Șumla, 1 iunie, 1854, Bibl. Acad. R.P.R. (ms.), Arhiva Ion Eliade-Rădulescu, I, 22; Memoriul lui I. Eliade, *Turcii și romîni*, ms. II, Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Ion Eliade-Rădulescu, I, 17, f. 2 verso; I. Héliade-Rădulescu, *Elemente de historia romînilor, sau Dacia și Romînia*, ed. a 2-a, 1869, p. 131.

⁷ Vezi D. Berindei, *op. cit.*, p. 37—38.

nației otomane, nu putea constitui un țel sprijinirea maselor asuprite în lupta lor revoluționară : „A ne menține prin popul în contra voințelor suzeranității — arăta I. Eliade — ar fi a schimba caracterul constituției ce am proclamat”¹.

Se verifică astfel cele arătate de V.I. Lenin că „burghezia liberală tinde, nu întâmplător, ci în virtutea intereselor ei fundamentale, la o tranzacție cu vechea putere ..., oscilează între revoluție și reacțiune, se teme de popor, se teme de o desfășurare liberă și unilaterală a activității lui”².

A. Ubicini, martor ocular al evenimentelor, definea astfel situația politică din Țara Românească : „Un <grup>³ voia constituția pură și simplă în termenii și cu restricțiile manifestului <proclamației> ; acestuia i se reproșa că sacrifică drepturile și viitorul țării. Celalt⁴, rupind firul tradiției istorice cu începere de la Vlad și Mircea, visa independența absolută în afară și în interior, o republică egalitară”⁵.

În lumina celor arătate rezultă limpede că N. Bălcescu, purtător de cuvânt al maselor populare, urmărind ca pe căi diplomatice să continue lupta sa revoluționară, se situa în afara instrucțiunilor limitate pe care trebuia să le respecte delegația română, ceea ce corespundea cu o acțiune independentă, purtată mai mult ca „deputat al nației”⁶ decât ca delegat al Locotenenței domnești⁷.

Încă din primele zile de la sosirea sa la Constantinopol, N. Bălcescu și-a dat seama de atmosfera apăsătoare în care urmau să se desfășoare tratativele. În fața lui se ridica, asemenea unui zid de netrecut, pe de o parte, ostilitatea, la început reținută și greu mascată, a miniștrilor Porții, iar pe de altă parte indiferența, în general cu false accente binevoitoare, ale ambasadurilor străine.

Cauzele acestor stări trebuie căutate atât în interior, cât și în afară, în conjunctura politică europeană. Boerimea reacționară din țară, printr-un memoriu adresat Porții, cerea imediată înăbușire a revoluției, „un cancer care în curînd va roade tot ceea ce îl înconjoară, începînd cu pro-

¹ Vezi N. Russo <Ion Eliade Rădulescu>, *Încercare asupra dreptului public al romnilor, sau Romînia și Turcia*, I. I., 1866, p. 101.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 43.

³ Pătura burgheză, al cărui exponent era I. Eliade.

⁴ Aripa înaintată a burgheziei, în frunte cu N. Bălcescu.

⁵ A. Ubicini, *Provinces Roumaines, Valachie, Moldavie*, <Paris, 1856>, p. 186.

⁶ Denumire folosită de N. Bălcescu la sfârșitul anului 1848, cînd și-a exprimat intenția de a merge din nou la Constantinopol pentru a susține interesele țării (vezi *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 74—76). P. Bataillard, într-un articol publicat în „Temps” (16 octombrie 1849), îl consideră pe N. Bălcescu „reprezentant al națiunii romîne” pe lângă Kossuth (vezi O. Boitoș, *Paul Bataillard et la Révolution Roumaine de 1848*, Paris, 1930, p. 154).

⁷ Și ulterior membrii Locotenenței domnești susțineau că suzeranitatea Porții „să nu se vatem, nici să se schimbe” (vezi I. Ghica, *op. cit.*, vol. III, p. 104). De altfel locotenenții, numiți de I. Ghica „caimacami”, își exprimau dorința de a se stabili la Constantinopol „stipendiați de guvernul otoman” (*ibidem*, vol. I, p. 188—189).

vinciile limitrofe ale Imperiului otoman”¹, ea înarmându-se totodată pentru ca prin violență să pună mîna pe putere².

Totodată, N. Aristarchi, fosta capucehaie a domnitorului izgonit, continua să păstreze legături directe cu marele-vizir și ceilalți demnitari ai Porții. „El lucrează — arată I. Ghica — pentru revenirea prințului Bibescu, pentru minăstirile grecești și împotriva revoluției noastre”³.

O scurtă privire asupra poziției puterilor în problema negocierilor romîno-turce de la Constantinopol va reflecta și perspectivele acestora.

Țarismul a dus o politică de înăbușire a mișcărilor revoluționare, politică manifestată atît față de Țara Romînească, cît și de Ungaria revoluționară⁴. V.I. Lenin a arătat limpede că guvernul țarist „nu numai că ține poporul nostru în robie, dar îl trimite să reprime alte popoare, care se ridică împotriva robiei lor proprii”⁵. Atitudinea diplomației țariste față de Țara Romînească se confirmă din nota contelui Nesselrode către generalul Duhamel, comisarul rus în Moldova și Țara Romînească : „...Împăratul este ferm decis de a nu trata și nici de a cădea la învoială cu revolta...”⁶. În consecință, Poarta să nu intre în nici o legătură cu deputații valahi, adică cu delegația romînă, care nu trebuie considerați ca „reprezentanți”⁷.

Spre deosebire de această poziție oficială, democrații revoluționari ruși, care au exprimat concepții înaintate cu privire la independența, suveranitatea națională și la egalitatea în drepturi a statelor⁸, în frunte cu A.I. Hertzen și N.G. Cernișevski, au salutat cu entuziasm revoluția⁹.

Anglia, a cărei lipsă de interes pentru mișcările revoluționare care nu îi profitau constituia un principiu de guvernare¹⁰, a căutat cu ocazia evenimentelor din 1848 din Țara Romînească și Ungaria să-și întărească pozițiile politice și economice în Orient, în dauna Austriei și Rusiei, prin susținerea Imperiului otoman, încercînd în acest scop să-și aproprie Franța¹¹. Politica Angliei manifesta astfel „indiferență” în ceea ce privea delegația romînă, ea exteriorizîndu-se printr-o completă rezervă, ambasadorul Canning dînd numai „sfaturi bune” miniștrilor Porții, cu expli-

¹ *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 358—360.

² *Vezi Hory către Bastide*, București, 27 august 1848, *ibidem*, p. 721.

³ *Ibidem*, vol. IV, p. 29—32.

⁴ *Vezi Istoria U.R.S.S.*, sub red. prof. A. M. Pankratova, vol. III, Ed. Cartea rusă, < București >, 1950, p. 191—192.

⁵ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 4, E.S.P.L.P., București, p. 353—354.

⁶ *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. III, p. 30.

⁷ *Ibidem*, p. 502.

⁸ *Drept internațional*, sub red. prof. F. I. Kojevnikov, Ed. științifică, București, 1959, p. 57.

⁹ A. Norocinițki, *Tradițiile revoluției ungare din 1848—1849 și contemporaneitatea*, în „Kommunist”, an. XXXIII (1957), nr. 3, p. 76.

¹⁰ Cf. John Russel, *Essai sur l'histoire du gouvernement et de la constitution britannique*, Paris, 1865, p. XVII—XVIII.

¹¹ Astfel, în cazul în care Ungaria revoluționară ar fi obținut independența, Anglia își asigurase încheierea unei convenții comerciale avantajoase, prin care noul stat ungar urma să exporte materii prime și să importe produse fabricate, intenționînd totodată ca fiul cel mai tînăr al reginei Victoria a Angliei să devină rege al Ungariei (vezi Ph. Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg și New York, 1851, p. 108—110).

cația că în prealabil așteaptă să se pronunțe celelalte puteri asupra stărilor din Țara Românească¹. Acest „devotament la cauza integrității Imperiului otoman”², manifestat de ambasadorul englez și în discuțiile cu Rifaat-pașa, ministrul de afaceri externe otoman³, se situa în totul pe linia directivelor primite de la Londra⁴. De altfel, Canning afirma deschis că românii trebuie să renunțe la ideile lor democratice⁵, deoarece, după cum arăta I. Ghica, guvernul britanic nu putea accepta ca Țara Românească să beneficieze de mai multă libertate, de mai multe drepturi decât englezii în propria lor țară⁶.

Explicind poziția obstructionistă adoptată de Anglia, N. Bălcescu arăta: „Chestia noastră nu e pentru Englitera o chestie prezentă de interese comerciale, ci de echilibru politic”⁷.

Franța republicană, prin ministrul de externe A. de Lamartine⁸, ca și cercurile progresiste franceze⁹, care subliniau că „independența valahă crește...”¹⁰, a arătat simpatie și a promis sprijin diplomatic Guvernului provizoriu al Țării Românești. Ambasadorul Franței acreditat la Constantinopol, generalul Aupick, prin instrucțiunile primite, urma să susțină cauza Țării Românești la Poartă¹¹, misiune în mare măsură îngreuiată de împrejurarea că Republica Franceză nu era încă recunoscută „de jure” de Imperiul otoman¹².

Schimbările intervenite în conducerea Republicii Franceze și noua linie a politicii externe, trecută în mâna ministrului de afaceri străine Bastide, au dus la o adevărată împotmolire a sprijinului promis¹³. Atenția guvernului francez fiind complet absorbită de problema italiană, care cerea neîntârziat răspunsul: intervenție sau neintervenție¹⁴, nu putea

¹ *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. II, p. 686–688, și vol. III, p. 101–103, 461–463.

² *Effingham Grant către I. Ghica*, 15 iulie, 1848, *ibidem*, vol. II, p. 516–517.

³ *Canning către Palmerston*, iulie 1848, *ibidem*, vol. II, p. 238–239.

⁴ Cf. Palmerston către Voinescu II, 25 iunie 1848, *ibidem*, p. 91; răspunsul lordului Palmerston la interpelarea lordului Dudley Stuart în Camera comunelor cu privire la problema principatelor dunărene, 20 august 1848, *ibidem*, vol. III, p. 574–575; vezi și corespondența din Constantinopol către „Journal des Débats”, din 19 septembrie, 1848, *ibidem*, p. 522–523.

⁵ *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. IV, p. 32.

⁶ *Ibidem*, vol. VI, p. 28.

⁷ *N. Bălcescu către I. Ghica*, Londra, 13 mai 1850, I. Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 193–195.

⁸ *Lamartine către Guvernul provizoriu*, august 1848, în *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 185–186. Lamartine sublinia referitor la stările de la Dunăre: „Nu mai este vorba azi de otomani sau de creștini; este în discuție independența și inviolabilitatea tuturor popoarelor” (vezi A. de Lamartine, *Histoire de la Turquie*, vol. I, Paris, 1855, p. 5), accentul din fraternitatea care există între poporul francez și celelalte popoare care năzuiesc spre libertate (cf. A. de Lamartine, *Trois mois au pouvoir*, Paris, 1848, p. 114–117; idem, *Histoire de la Révolution de 1848*, vol. I, Paris, 1859, p. 218–221).

⁹ „La Réforme” din 24 martie 1848; „Le bien publique” din 14 iulie 1848; „Le Courrier Français” din 9 august 1848; O. Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi în epoca revoluției de la 1848*, București, 1940, p. 98, 114–115, 137; idem, *Paul Batillard et la révolution roumaine de 1848*, Paris, 1930, p. 17–40.

¹⁰ „La Démocratie Pacifique” din 7 septembrie 1848, la O. Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin...*, p. 144.

¹¹ *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. II, p. 686–688.

¹² *Ibidem*, vol. III, p. 102.

¹³ Ubicini arată ulterior că „Bastide este ca rușinat de rolul pe care îl joacă” (A. Ubicini către I. Ghica, Paris, 6 noiembrie 1848, *ibidem*, vol. V, p. 377).

¹⁴ *Ibidem*, vol. VI, p. 26.

acorda la Constantinopol decît simpatiile, nu și sprijinul efectiv al Franței¹, ceea ce explică părerea ambasadorului Aupick că trupele turcești concentrate la Dunăre și puse la dispoziția lui Suleiman-pașa „vor ușura negocierile” Porții cu Țara Romînească². „Actele de lașitate” ale ministerului de afaceri străine francez, arăta A. Billecocq, fost agent și consul general al Franței la București, duceau în mod nemijlocit la compromiterea politicii franceze în Orient³.

N. Bălcescu, care își manifestase încrederea în sprijinul Franței, a constatat că ambasadorii Franței și Angliei nu vor acorda sprijin activității delegației romîne, cu motivarea vizibil nesinceră, dar totuși pentru ei „diplomatică”, că „n-au instrucțiuni”⁴. Promisiunea lui Bastide de a trimite instrucțiuni precise pentru a sprijini cererile romîne la Poartă⁵ au rămas fără urmare,⁶ ceea ce constituia cu adevărat „o indolență de neiertat”⁷.

Ulterior, referindu-se la atitudinea marilor puteri față de Țara Romînească, N. Bălcescu arăta adînc convins: „Nu mai este îndoială că toate guvernurile din Europa s-au înțeles ca să înfrîneze dorințele națiilor ce vor a se ridica și a se constitui”⁸, așa încît „să-i dăm < revoluției > aliați naturali, adică pe popoare, iar nu pe guvernuri”⁹.

Delegația romînă nu a fost primită în mod oficial nici de sir Stratford Canning și nici de generalul Jacques Aupick¹⁰, deși Locotenența domnească fusese recunoscută „de jure” atît de Anglia, prin consulul general Colquhoun¹¹, cît și de Franța, prin gerantul agenției și consulatului general, Hory¹². Această încălcare a normelor de drept internațional în materie de recunoaștere a statelor și regimurilor politice a încurajat Poarta, ale cărei interese de a menține subjugate popoarele cereau să revină asupra recunoașterii făcute prin Suleiman-pașa¹³, poziție care s-a exteriorizat prin refuzul ei de a intra în relații oficiale cu delegația romînă. Atitudinea ostilă a Porții l-a făcut pe N. Bălcescu să constate că „Reșid-

¹ A. Ubicini, *Valahia în 1848. Amintiri și împliniri din călătorie*, *ibidem*, vol. V, p. 810.

² *Gl. Aupick către Bastide*, *Thérapie*, 24 iulie 1848, *ibidem*, vol. II, p. 721.

³ A. Billecocq către A. Crémieux, Paris, 30 august 1848; A. Billecocq către Drouyn de Lhuis, președinte al comitetului de afaceri străine al Adunării Naționale franceze, Paris, 18 octombrie, 1848, în A. Billecocq, *Le nostre prigioni, ou le journal de Billecocq, diplomate français*, vol. II, Paris, 1850, p. 403, 409—410.

⁴ N. Bălcescu către A. G. Goleșcu, 4 septembrie 1848, în *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. VI, p. 37.

⁵ *Ibidem*, vol. IV, p. 325.

⁶ I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, 1940, p. 525; G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu, Scrisori inedite din vremea pribegiei*. An. Acad. Rom., mem. sec. ist., ser. III, tom. XXV, mem. 26, București, 1943, p. 23.

⁷ *Memoriul trimis agentului polonez Butkiewicz, conștinnd punctul de vedere al emigrației polone asupra evenimentelor din Orient*, 12 septembrie, 1848; P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția romînă de la 1848*. București, 1929, p. 70.

⁸ N. Bălcescu către I. Ghica, 28 aprilie (8 mai) 1849, în I. Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 21.

⁹ *Ibidem*, Paris, 17 ianuarie, 1851, *ibidem*, p. 295.

¹⁰ *Journal des Débats*, 20 sept. 1848, Corespondență din Constantinopol, *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. VI, p. 36.

¹¹ *Ibidem*, vol. III, p. 148—149, 223.

¹² *Ibidem*, p. 246—247, 264.

¹³ *Ibidem*, p. 656—658, 752—753.

paşa și Aali-paşa... s-au purtat mai rău decât ministerul trecut”¹ și să se convingă de atitudinea perfidă a politicii otomane: „De la 1848 însuși pot mărturisii că alta ne-au vorbit și ne-au făgăduit < turcii > și alta au lucrat. Faptele lor au arătat mișelia lor și au scos de minciună toate vorbele lor”².

Documentele prezentate la Poartă de delegația română din partea Locotenentei domnești au fost luate în discuție inițial într-un consiliu sub președinția marelui-vizir, iar apoi într-un al doilea consiliu, în prezența sultanului. S-a luat hotărârea ca cererile din memoriul depus să nu fie luate în considerare, iar Suleiman să fie rechemat și înlocuit cu Fuad-efendi³.

Fuad, într-o întrevedere cu membrii delegației⁴, a făcut următoarele comunicări: Poarta refuză să recunoască delegației caracterul legal și oficial; garanțiile date de Suleiman-paşa nu angajează cu nimic Poarta, care declară nul și neavenit tot ceea ce s-a făcut pînă acum în Țara Românească; orice urmă a revoluției să fie ștearsă, iar țara să se pună la discreția absolută a Porții; ulterior Poarta va introduce ea în Țara Românească ameliorările pe care le va socoti necesare⁵.

În aceste condiții, N. Bălcescu a conchis la necesitatea de a întocmi și a depune un memoriu de protest la Poartă⁶, care a fost remis din partea delegației lui Aali-paşa, ministrul de externe al Turciei⁷.

Memoriul apare, prin conținutul său, ca un document complex; el prezintă, pe de o parte, unele elemente care au stat și la baza memoriului Locotenentei domnești, iar pe de altă parte elemente noi, care exprimă o poziție fermă față de ultimele măsuri abuzive ale Porții. Referitor la primul aspect, memoriul arată că „voința Sublimei Porți a fost ascultată, cum ea va continua să fie în toate măsurile ulterioare, pe care < Poarta > le va considera bune de luat pentru a menține în același timp dreptul său și liniștea țării”⁸, numindu-i pe români „fideli vasali ai Imperiului < otoman >”⁹. Pe de altă parte, tot memoriul cere ca sultanul să revină asupra măsurii de a se face o intervenție militară în Țara Românească; lasă să se întrevadă posibilitatea că politica ostilă a Porții va putea avea drept urmare ca Țara Românească să intre în sfera de influență a Austriei; amenință cu revolta populară, declinându-și orice răspundere în această privință și cere cu demnitate ca delegația să fie primită să-și îndeplinească misiunea sau să i se încuviințeze să se reîntoarcă la București¹⁰.

¹ *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. VI, p. 38.

² *N. Bălcescu către I. Ghica*, Ville d'Avray, 26 mai 1851, în *I. Ghica, op. cit.*, vol. II, p. 310.

³ Gh. Georgescu-Buzău, *N. Bălcescu*, București, 1956, p. 176—177.

⁴ *Hory către Bastide*, București, 27 august 1848, *Anul 1848 în Pr. R.*, vol. III, p. 721.

⁵ *Ibidem*, p. 559.

⁶ *N. Bălcescu către A. G. Goleșcu*, 4 septembrie 1848, *ibidem*, vol. VI, p. 38.

⁷ *Memoriul remis de deputația română lui Aali-paşa*, <Constantinopol>, august, 1848, *ibidem*, vol. III, p. 556—562.

⁸ *Ibidem*, p. 557.

⁹ *Ibidem*, p. 558, 559.

¹⁰ *Ibidem*, p. 561—562.

Cu privire la problema mănăstirilor închinat, care, după cum a arătat N. Bălcescu ¹, urmau să formeze obiectul unui memoriu separat, nu rezultă că un astfel de memoriu ar fi fost depus la Poartă, împrejurare explicabilă, de altfel, dacă ținem seama de atitudinea negativă manifestată de conducerea otomană. În situația în care un astfel de memoriu ar fi fost făcut ², întocmirea lui nu putea cădea decât în sarcina lui N. Bălcescu ³ și ar fi cuprins punctul său de vedere în această problemă, așa cum rezultă el din unele lucrări pe care le-a elaborat ⁴.

Convins că negocierile de la Constantinopol sînt definitiv compromise și că Poarta pregătește în grabă o intervenție armată în Țara Românească în scopul de a înăbuși revoluția, N. Bălcescu a luat hotărîrea de a organiza rezistența împotriva invaziei. În acest scop el a luat hotărîrea să plece cu cel dintîi vapor spre țară ⁵, în timp ce ceilalți membri ai delegației urmau să mai rămînă la Constantinopol, după recomandările lui Raghîbefendi, în speranța de a fi primiți de sultan ⁶.

Într-o scrisoare către Chr. Tell, N. Bălcescu arăta că „aceea ce ne-a pierdut pe noi a fost langajul supus ce am ținut și protestările noastre de paix à tout prix, declarînd că în orice caz nu ne-am împotrivi”, și cerea: „Dați Magherului putere mare și extraordinară ca să poată organiza România Mică” ⁷; de altfel, în înțelegere cu I. Ghica, el luase măsura de a da conducerea operațiilor generalului Gh. Magheru ⁸, întocmind în acest sens un act de împuternicire ⁹.

¹ *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. VI, p. 24.

² Cf. P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1924, p. 88.

³ Vezi mai sus, p. 1521 (3).

⁴ N. Bălcescu demonstrează cu competență; „Revoluția a venit să simplifice chestiunea și a zis: comunitățile religioase au fost depozitari necredincioși; ele și-au însușit veniturile a căror distribuitor trebuiau să fie, în folosul public. De aci înainte statul va trebui să se ocupe cu îndeplinirea voinței donatorilor pentru instituțiile de binefacere. Actele individuale prin care principii fanarioți au înstrăinat aceste mănăstiri în folosul călugărilor greci sînt ilegale, căci nu au avut asentimentul statelor țării <adunări>, state recunoscute de Turcia însăși, căci lor le adresa din toate timpurile firmanele sale; că de altfel aceste acte nu conferă călugărilor greci decât dreptul de caritate, drept pe care poporul li-l garantează, cu condiția ca statul să-și ia sarcina de a face milostenia. În sfîrșit, revoluția nu cerea decât respectarea firmanului de la 1822, care întărea statului posesiunea bunurilor mănăstirești, cucerire a revoluției de la 1821. În felul acesta, poporul român n-a vrut să facă în țara lui decât ceea ce toată Europa monarhică, cuprinzînd și Rusia, a făcut la ea” (*Reforma socială la români*, cap. XXVI, *Chestia monastirilor grecești*, în N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., p. 298.

⁵ „Eu socotesc să plec astăzi <4 septembrie st. n.> — arăta N. Bălcescu — spre a mă întoarce la București” (*Anul 1848 în Pr.R.*, vol. VI, p. 37).

⁶ I. Ghica, *op. cit.*, vol. I, p. 44—45. Delegația a plecat spre țară la 5 septembrie 1848, st.n. (A. Ubicini, *Valahia în 1848. Amintiri și întâmplări din călătorie*, în *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. V, p. 811; „Le Constitutionnel”, 30 septembrie 1848, corespondență din Constantinopol, *ibidem*, vol. IV, p. 194); se pare că Suleiman era informat despre acest fapt (cf. I. F. Neigebaur, *Die Moldau-Walachen oder Romanen*, Breslau, 1855, p. 86). Împrejurarea că nu a fost reținută de Poartă, deși intervenția armată era iminentă, constituie o dovadă în plus, că deși era considerată nerecunoscută, delegația a beneficiat de privilegiile diplomatice.

⁷ Gh. Georgescu-Buzău, *N. Bălcescu*, București, 1956, p. 180.

⁸ I. Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 224.

⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 45.

Sub îndrumarea lui N. Bălcescu¹, Gh. Magheru era gata să apere cuceririle revoluționare sub deviza: „Libertate, patrie, independență”²; totodată în mase devenise „o idee foarte populară împotrivirea cu armele armatei turcești”³, împrejurare constatată și de unii consuli acreditați la București⁴. Într-adevăr, sublinia N. Bălcescu, „cînd inima lui < a poporului > va fi aprinsă de acea mare idee a regenerației naționale și cînd el va fi hotărît a o apăra cu singele său, nici o putere din lume nu-l va putea birui”⁵. Sînt cunoscute împrejurările în care, cu toată opunerea lui N. Bălcescu, din cauza atitudinii capitulare a grupului I. Eliade și sub influența dăunătoare a Angliei s-a renunțat la rezistență.

Modul în care s-a manifestat N. Bălcescu la Poartă în calitate de membru al delegației romîne nu a rămas fără roade. Lupta dusă de el pe plan diplomatic în vederea recunoașterii statului romîn ca partener cu drepturi egale în purtarea tratativilor, pe de o parte, a marcat pe plan internațional un moment important al luptei poporului romîn pentru libertatea internă și externă, iar pe de altă parte a contribuit la crearea premiselor în vederea cuceririi ulterioare a suveranității de stat depline.

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ МИССИЯ Н. БЭЛЧЕСКУ В КОНСТАНТИНОПОЛЕ (август 1848 г.)

РЕЗЮМЕ

Работа посвящена одному из моментов борьбы, ведшейся румынским революционером демократом Н. Бэлческу для победы революции в Валахии в 1848 г., а именно его деятельности в Константинополе в августе 1848 года в качестве главы Валахской делегации. Эта делегация ставила своей целью добиться международного признания нового румынского государства, возникшего в результате революции.

Н. Бэлческу рассматривал румынскую делегацию как дипломатическую миссию чрезвычайной важности, которая должна была продолжить в Константинополе, на равных правах, переговоры с турецким правительством, начатые еще в Румынии между представителями турок и правительством Валахии.

¹ *B. Bălcescu către N. Bălcescu*, 8 septembrie, 1848, în *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. III, p. 263-264.

² *Gl. Gh. Magheru către Gl. Chr. Tell*, 9 septembrie 1848, *ibidem*, p. 274.

³ C. Colescu-Vartic, 1848. *Zile revoluționare*, București, 1898, p. 376, 387.

⁴ *Hory către Bastide*, 12 septembrie, 1848, în *Anul 1848 în Pr.R.*, vol. IV, p. 312-313; *Timoni către min. de af. str. al Austriei*, București, 23 septembrie 1848, *Bibl. Acad. R.P.R.*, (ms.). Rapoarte consulare austriace, VIII, 63.

⁵ *Bibl. Acad. R.P.R.*, ms. rom. nr. 81, f. 61.

Констатировав, что румыно-турецкие переговоры окончательно скомпрометированы в результате явно враждебного отношения Турции, чему способствовала позиция, занятая послами великих держав, аккредитованных в Константинополе, Н. Балческу принял решение организовать сопротивление захвату румынской территории турецкими войсками.

Деятельность Н. Балческу принесла свои плоды. Ведшаяся им дипломатическая борьба за признание румынского государства как равноправного партнера при ведении переговоров означала, с одной стороны, важный момент — в международном плане — борьбы румынского народа за внутреннюю и внешнюю свободу, а с другой стороны, содействовала созданию предпосылок для последующего завоевания полного государственного суверенитета.

LA MISSION DIPLOMATIQUE DE N. BALCESCO À CONSTANTINOPLE (août 1848)

RÉSUMÉ

L'auteur présente un aspect de la lutte menée par le révolutionnaire démocrate roumain N. Balcesco pour la victoire de la révolution valaque de 1848, et notamment de l'activité qu'il déploya à Constantinople, en août 1848, à la tête de la délégation de Valachie, en vue d'obtenir sur le plan international la reconnaissance du nouvel Etat roumain né de la révolution.

Pour N. Balcesco, la délégation roumaine revêtait le caractère d'une mission diplomatique extraordinaire ayant pour tâche de poursuivre à Constantinople, avec le gouvernement turc, sur un pied d'égalité d'Etat à Etat, les négociations entamées à Bucarest entre les représentants turcs et les dirigeants de la Valachie.

Constatant que les pourparlers roumano-turcs étaient définitivement compromis du fait de l'attitude manifestement hostile de la Porte, attitude que favorisait la position adoptée par les ambassadeurs des grandes puissances accrédités à Constantinople, N. Balcesco décida d'organiser la résistance contre l'invasion du territoire roumain par les troupes turques.

L'activité de N. Balcesco porta ses fruits. Les efforts qu'il déploya sur le plan diplomatique pour la reconnaissance de l'Etat roumain comme partenaire égal en droits aux négociations en cours marquèrent un moment important de la lutte du peuple roumain pour sa liberté intérieure et extérieure, et contribuèrent à créer les prémisses nécessaires pour la conquête ultérieure de la pleine souveraineté nationale.

DOCUMENTAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI CERCETĂRILE ISTORICE DIN R.P.R.

Documentul, un cuvânt cu semnificație la început juridică, apoi istorică, utilizat timp de secole aproape exclusiv în aceste domenii de activitate socială și științifică, a dobândit de câteva decenii o aplicație curentă în toate domeniile de cercetare, a dat numele său unei activități nebănuit de largi, a introdus o condiție nouă de metodă și valoare în tehnica muncii intelectuale: documentarea științifică. Trecute din domeniul științelor sociale în acela al științelor naturii și mai ales al tehnicii, cele două realități la care ne referim, *documentul* și *documentarea*, au luat forme neașteptate și s-au bucurat de o atenție și primire extrem de favorabile ¹.

Este, fără îndoială, în concordanță cu legile generale ale dezvoltării ca o realitate să capete un conținut cu atât mai bogat și ca un instrument să se perfecționeze mereu mai mult, pe măsură ce domeniul lor de aplicare devine mai larg și mai variat.

La vechile documente de piatră, papirus sau pergament, cercetarea modernă a adăugat numeroase alte mărturii ale creației materiale și intelectuale umane, de la înregistrarea pe bandă magnetică pînă la piesa de muzeu, de la filmul sonor pînă la brevete și stasuri: document, în accepția de astăzi a termenului, este „orice bază de cunoaștere fixată material, susceptibilă să fie utilizată pentru consultare, studiu sau probă” ². Documentele grafice clasice (manuscrisele și tipăriurile) ocupă azi numai o parte din rezervorul uriaș al izvoarelor cunoașterii. În timp, acest rezervor a acumulat documente iconografice: gravuri, stampe, fotografii și diafilme, apoi desene, scheme, hărți, dar și imagini pe vase, pe monede, pe legături de cărți. Mereu mai mult se folosesc documentele auditive, de la fonograma obișnuită — cilindrul fonografic — pînă

¹ Vezi, în legătură cu termenii *document* și *documentare*, articolul lui Joseph Koblitz, *Dokumentation und Information. Eine terminologische Untersuchung*, în revista „Dokumentation”, Leipzig, VI (1959), p. 1—32, ca și observațiile ulterioare ale lui J. Brämer și răspunsul lui Koblitz în aceeași revistă, 7(1960); cf. E. Kossuth, *Definiție documentu*, în *Biul. C.I.D.N.T.*, Warszawa, 5 (1954), p. 19—20 (supl. la *Przegl. Techn.*, 75 (1954), nr. 10). Discuție și referințe la A. Avramescu și V. Căndea, *Introducere în documentarea științifică*, București, 1960, p. 85—89 și 430.

² Definiția, propusă de U.F.O.D. (Uniunea franceză a organismelor de documentare), este astăzi în genere acceptată pe plan mondial. Cf. Marcel Godet, *Terminologie de la documentation*, în *Führer durch die Schweizerische Dokumentation*, Berna, 1942, p. 18 23 și E. И. Шаmurин, *Словарь библиотечных терминов*, Moscova, 1958, s.v.

la discuri, benzi magnetice sau microrile și modernele documente auditivo-vizuale, filmele sonore artistice, științifice, didactice sau documentare, devenite instrumente de studiu sau chiar obiect de cercetare, ca orice creație literară sau dramatică. În sfârșit, piesele de colecții — speciemenle naturale geologice și biologice — și piesele artificiale, imensul material etnografic, tehnic etc. se bucură de atenția egală a cercetătorilor și a documentaliștilor, care acordă tuturor acestor documente aceleași preocupări de depozitare, colectare, ordonare, conservare, catalogare, clasificare ca și, altădată, manuscriselor și documentelor¹.

Acumularea cantitativă a documentelor a atins cifre impresionante. Recordul îl dețin documentele grafice, cu totaluri de ordinul zecilor de milioane². De aceea principalele probleme ale documentării moderne le pune tocmai această categorie de surse grafice (manuscrise, tipărite, multiplicare). Pentru comunicarea lor rapidă și ieftină s-a recurs la tehnica microfilmării³, larg răspândită azi în biblioteci, arhive și centre de documentare. Pentru depozitarea documentelor grafice se folosește fie sistemul păstrării lor sub formă de reproducere microfilmate⁴, fie sistemul de depozitare „compact”⁵. Progrese remarcabile s-au înregistrat în domeniul conservării manuscriselor și publicațiilor de orice fel: tehnic, orice document — papyrusul de la Mangalia, pergamentele lacunare de la Qumram sau fresca degradată de umezeală, foaia de ziar calcinată lent de soare și căldură sau corabia scandinavă cu lemnul putrezit dezgropată din nămol după câteva veacuri — își recapătă, prin întregiri, preparări și restaurări ingenioase, o vigoare care le permite să informeze alte sute de ani generații noi de cercetători asupra realităților umanității.

Se întreprind studii și experimentări perseverente pentru aplicarea în domeniul documentării a mașinilor automate de calcul. O serie de operații, între care selecționarea documentelor înmagazinate în depozitul unei mașini potrivit unei teme, pot fi de pe acum efectuate. În sistemul „Filmorex” și acela al selectoarelor electronice moderne, aceste mașini furnizează nu numai fișa documentului, ci și rezumatul sau textul său integral. Aplicarea televiziunii în tehnica documentării permite consultarea documentelor la distanță, iar prin procedeul „Ultrafax” chiar cercetarea fișierului unei biblioteci aflate la mii de kilometri⁶.

¹ Vezi enumerarea tuturor genurilor de documente în lucrarea lui A. Avramescu și V. Cândea, *op. cit.*, cap. III : *Documentele*, p. 149—326.

² După calculele specialiștilor, în întreaga lume au apărut între 50 000 000 și 100 000 000 de lucrări. Anual apar 200 000 de titluri noi în 5 miliarde de volume. Numărul revistelor științifice de specialitate care apar pe lume este de 80 000, dintre care peste 20 000 sînt în domeniul științelor sociale, cuprinzînd circa 1 000 000 de articole.

³ Despre serviciile aduse de microfilm în documentarea modernă, vezi articolul lui Vasile Iliescu, *Organizarea secției de microfilme în bibliotecile științifice*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, 3 (1960), p. 159—178.

⁴ „Prin microfilmarea fondurilor depozitate se poate economisi 95 % sau chiar ceva mai mult din spațiul ocupat la un moment dat de colecțiile unei biblioteci” (*art. cit.*, p. 160).

⁵ Sistemul constă din folosirea unor rafturi metalice manipulate pe rulmenți și așezate unul lângă altul în depozite (formînd un bloc „compact”), ceea ce reduce la minimum spațiul de manipulare în avantajul celui de depozitare. În acest sistem, fețele rafturilor nu trebuie să rămînă libere, ca în depozitele obișnuite : raftul este tras din blocul de rafturi, alunecînd ușor pe rulmenți ca un sertar dintr-un dulap.

⁶ Cu privire la sistemul de transmitere „Ultrafax”, vezi L.H. Evans, *Images from the air ; the Beginnings of ultrafax*, în „J. Doc.”, 4 (1949), p. 248—250. Sistemul constă în transmiterea prin televiziune a imaginilor (file de carte, microfilme etc.), care sînt fotocopiate apoi la postul de recepție. Prin același procedeu se transmit părțile care interesează din catalogul unei biblioteci situate în altă localitate. În cazul transmiterii microfilmelor, o carte de 1 000 pagini poate fi telecopiată în 2—3 minute.

În ce măsură pot interesa aceste progrese ale tehnicii documentării pe un cercetător în domeniul istoriei? Trebuie observat, mai întâi, că de avantajele oferite de organizarea modernă a documentării istoricului profită la fel ca orice alt specialist. Folosirea microfilmelor sau Imprumaturile internaționale de publicații sînt procedee de mult utilizate în informarea cercetătorilor de la Institutele de istorie din București sau Cluj ale Academiei R.P.R. Mașinile automate își vor găsi o aplicabilitate largă și în documentarea istorică. Este firesc ca cercetătorul să fie la curent cu perfecționările oricărui domeniu auxiliar activității sale.

Pe de altă parte, necesitatea unei documentări bine organizate, eficiente, capabile să sprijine în fiecare clipă munca cercetătorului a crescut în acuitate o dată cu creșterea numărului de piese care se acumulează zilnic în uriașul rezervor al documentelor umane.

În fața acestui ocean de informații concretizate în documente se pune însă întrebarea: cum mai poate azi un cercetător să-și constituie singur o documentație completă, actuală și rentabil procurată pentru studiile lui? Cine îi poate da asigurarea că nimeni nu a rezolvat înaintea lui aceeași problemă, pentru a-l scuti să repete eforturi inutile? Cine îi poate pune în legătură cu colaboratorii neștiuți din diferitele părți ale lumii care se ostensesc pentru elucidarea aceleiași probleme? Cine îi va da un conspect exact al cercetărilor anterioare și cine îi va procura izvoarele?

Calculule specialiștilor au stabilit că timpul necesar documentării față de cel al cercetării propriu-zise este de 2/3 (Ostwald) sau chiar 9/10 (Racoviță) din întreaga perioadă de rezolvare. Dacă s-ar limita numai la lectura bibliografiilor curente din istoria generală, un cercetător în acest domeniu ar trebui să-și sacrifice tot timpul, fără a-și duce intențiile la bun sfârșit¹.

Dar în afară de depistarea surselor publicate, mai trebuie adăugat timpul necesar procurării lor, transcrierii referințelor interesante, apoi depistarea izvoarelor manuscrise, a pieselor din colecții și a altor surse, care nu sînt toate la fel de complet semnalate în publicații documentare. Nu se poate cere însă unui cercetător să dea jumătate din timpul său numai pentru urmărirea și notarea izvoarelor noi. Concluzia la care ajungem este că prin forțe individuale documentarea într-o problemă nu mai poate fi azi rezolvată.

Dar altă împrejurare de extremă importanță solicită atenția istoricului pentru activitatea de documentare. După 23 August 1944, știința istorică din țara noastră a pornit pe un făgaș nou, acela al aplicării concepției materialismului istoric și a metodelor dialectice în studiul istoriei patriei noastre. Reconstrucția presupune, dacă nu alte materiale, în orice caz altă selecționare a lor: activitatea harnică de reinventariere a surselor, de publicare a zecilor de mii de documente inedite, nesocotite sau altfel interpretate de vechea istoriografie de la noi, punerea în valoare a unor surse noi, ca piesele muzeistice sau apelarea la tehnici noi, ca înregistrarea mărturiilor referitoare la istoria noastră contemporană (procedeu introdus la

¹ Amintim că numai listele bibliografiilor istorice ocupă sute de pagini: a lui V.N. Minițkaia (Leningrad, 1957) are 122 p.; *Le Manuel de bibliographie historique* al lui Ch.V. Langlois (Paris, 1901-1904) are 623 p.; *Repertoriul internațional de periodice și bibliografii istorice* al lui P. Caron și M. Jarye (Oxford-New York, 1930) are 391 p. Acestea sînt numai bibliografiile de bibliografii. Dar urmărirea revistelor referative și bibliografice, ca *Новая иностранная литература по истории, археологии и этнографии*, *Новая советская литература по истории, археологии и этнографии*, *Новая литература по европейским странам народной демократии и славяноведению* publicate de Biblioteca centrală de științe sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S., apoi „Annual bulletin of historical literature”, „Historische Zeitschrift”, „International bibliography of historical sciences”, „Vierteljahrheft für Zeitgeschichte”, la care se adaugă, pentru literatura istorică de la noi „Bibliografia R.P.R.” (pentru cărți, albume hărți), „Bibliografia periodicelor din R.P.R.” și rubrica de recenzii din „Studii”, înseamnă 103 volume sau numere de periodice de parcurs pe an, unele însumînd cîteva sute de pagini cu mii de referințe.

noi de Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.), semnifică o mare operă de documentare preliminară și auxiliară operei de rescriere a istoriei României.

Cu un veac în urmă, când zori noi luminau lupta de eliberare din lunga robie turcească a țării noastre, Bălcescu lansa îndemnul la renașterea spirituală a poporului, la redobândirea conștiinței drepturilor sale și printr-o operă de documentare : „Tot ce putem și tot ce trebuie să facem acum — spunea el în prospectul revistei «Magazin istoric pentru Dacia» — este a ne aduna documentele care sînt materialele istoriei, pentru ca să putem compune odată o adevărată istorie”. Acest îndemn al lui Bălcescu este caracteristic tuturor momentelor de răspîntie în dezvoltarea istorică și culturală a unui popor. El a figurat în programul tuturor marilor arhitecți ai culturii universale, care, la răscruci ale istoriei, aveau în vedere, pe lângă planul unei *instauratio magna*, și necesitatea unui inventar complet al materialului documentar disponibil pentru asemenea întreprinderi. Bacon și Leibniz, Lomonosov și Petru cel Mare, savanții Renașterii și revoluționarii din 1789, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și programul revoluțiilor culturale din țările de democrație populară au înscris, ca principali factori ai promovării științei și culturii pe alte teme iuri, concepții noi, metode noi, șantiere noi de cercetare, dar și o atenție nouă pentru moștenirea de efort și creație umană lăsată nouă de generațiile precedente și concretizată în documente.

Asemenea răspîntii ale istoriei culturii marchează capitolele mari ale evoluției documentării ca activitate. La un asemenea început de capitol nou ne aflăm astăzi, și acest fapt modifică profund stilul de lucru al fiecărui cercetător.

Bacon a născocit o denumire generoasă pentru documentaliști, aceea de „neguțători de lumină”. Ei operează schimburi cu cele mai utile și mai înalte produse ale geniului uman : schimb de idei, de creații măiestrite ale literaturii și artei, de născociri ingenioase ale meșteșugului omului de a stăpîni natura. Dar mai există o categorie de meșteri ai ideilor care scot din vîstierile trecutului fapte pline de înțeles ca să lumineze cu ele prezentul și viitorul. Aceștia sînt istoricii.

Dintre toate domeniile de cercetare științifică, cel mai apropiat de acela al documentării este istoria. Cercetarea istorică are, în prima ei fază, drept scop *reamintirea*, *reconstituirea* și *înregistrarea* faptelor petrecute și rămase în trecut, dar pe care prezentul vrea să le valorifice, să le înțeleagă. Aceste fapte au fost cîndva în memoria colectivă și trebuie readuse în memorie (rememorate) pentru analizarea și interpretarea lor. Însuși termenul *istorie* (de la gr. ἱστορέω = „descriu”) exprimă o acțiune documentalistă : înregistrarea unor fapte, acțiuni, realități, crearea unui document. Cuvîntul *document* a fost utilizat cu precădere de istorici. El exprimă acțiunea de „a învăța” (de la lat. *doceo*), dar alte corespondente moderne ale lui, ital. *ricordo* sau engl. *record*, vorbesc despre „amintirea” unor fapte de demult. Și, într-adevăr, documentarea înseamnă în mare măsură a face istoria unor idei, noțiuni, cercetări, scrieri, rezultate privind un fenomen sau un domeniu de cercetare.

Se face uneori distincție între documentarea retrospectivă, privind realizări culturale concretizate în publicații și documente mai vechi, și documentarea curentă, care urmărește cele mai recente publicații sau documente. Această distincție este însă relativă. Documentarea este întotdeauna retrospectivă, pentru că operează cu „fapte consumate”, cu rezultate ale cercetării. Cercetarea poate fi uneori *perspectivă*, poate privi spre viitor, în sensul contrar lui *retrospectiv*; dar documentarea, ca și istoria, informează întîi despre ce a fost realizat, iar pe baza acestor realizări arată tendințele de dezvoltare în viitor a unei activități umane, a unor cercetări, după cum istoria, prin analiza științifică a evenimentelor trecute, confirmă necesitatea obiectivă a dezvoltării sociale și, prin cunoașterea legilor acestei dezvoltări, contribuie la influența activă a omului asupra desfășurării istoriei.

O altă asemănare între cele două activități de care ne ocupăm decurge din faptul că atât documentarea cât și istoria sînt domeniile de activitate științifică cele mai tributare memoriei. Erudiția reprezintă o condiție cerută în egală măsură istoricului și documentalistului. Cele mai curente exemple de „enciclopedii vii” le dau specialiștii în aceste domenii: date, nume, lucrări, regiuni, fapte semnificative se adună în cantități impresionante în memoriile încăpătoare ale istoricului sau documentalistului.

Ar fi, desigur, nedrept ca bibliograful sau documentalistul să fie considerat numai un auxiliar al muncii științifice care memorează autori și titluri de lucrări după elementele lor de descriere (an, editor, loc, paginatie), fără preocupări legate de conținutul și semnificația lor. Se arată uneori că materialul de fapte cu care operează istoricul are, pe lângă valoarea sa intrinsecă, și pe aceea pe care i-o dă interpretarea cercetătorului, care descoperă semnificații științifice, sociale, „istorice” ale faptelor studiate. Dar materialul cu care operează documentalistul nu este mai puțin semnificativ și valoros. Orice lucrare științifică sau literară pozitivă, un studiu, un roman, o monografie, o operă de artă, reprezintă un fapt de cultură, o manifestare nouă a geniului uman, un pas nou pentru propășirea omului, pentru înălțarea lui. Produsele unei culturi decadente, care exaltă pasiuni josnice, care răstălmăcesc și deformează valorile, care tăgăduiesc principiile moralei sau caricaturizează adevărul, sînt, dimpotrivă, instrumente de apăsare și înjosire a omului. A înregistra, a cîntări, a aprecia asemenea fapte pentru a le prezenta în mod avizat altora, atribuția principală a documentalistului, nu este o activitate secundară și fără importanță.

Răsfoind vechi materiale de arhivă, istoricul descoperă în rezervorul faptelor trecutului un document din care reiese că în 1852 Nicolae Bălcescu a încercat, fără reușită, să reintre în țară pe la Giurgiu ¹.

Bibliograful descoperă, parcurgînd lucrări vechi pentru documentarea unui studiu de istorie a tipografiilor românești, un izvor care părea cunoscut, pentru că este vorba de prefața unei cărți publicate, opera unui autor bizantin din sec. IV—V, Nilos din Ankira, editată de cunoscutul tipograf Michael Neander, la Basel, în 1569. În prefața cărții, Neander arată că manuscrisul Nilos i-a fost procurat de Johannes Honterus, cărturarul din Brașov, care o găsisse, după cum spune el, în biblioteca unei mănăstiri din Valahia între anii 1535 și 1549, cînd călătorise în țările romîne pentru cercetarea bibliotecilor de la noi ².

Ambele informații sînt semnificative, chiar dacă de importanță diferită. Prin cea dintîi asistăm la efortul dramatic al marelui revoluționar democrat și istoric al nostru de a-și vedea patria, luptînd cu piedicile pe care i le pune o boală necruțătoare, un exil nedrept, dar, mai ales, dușmanii politici din țară, potrivnici conducătorului surghiunit al luptei de eliberare a poporului nostru. Cealaltă informație atestă existența în țara noastră, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, a unor biblioteci înzestrate cu manuscrise grecești rare, rîvnite în Occident, texte de bază ale edițiilor princeps ale unor autori spre care se întorcea pasiunea multilaterală a umaniștilor.

Istoricul, descoperind încercarea de intrare în țară a lui Bălcescu, va publica un articol; va rescrie ultimele pagini ale vieții marelui luptător, va completa portretul luptătorului cu trăsături noi, luminoase, ale unei înflăcărate iubiri pentru patrie, care îl mîna în pragul agoniei la țărnul romînesc al Dunării.

Documentalistul nu valorifică decît rareori descoperirile sale, cum s-a întîmplat cu bibliograful nostru Vasilie Popp, care amintește abia, în treacăt, interesanta sa descoperire într-o

¹ Cornelia Bodea, *Călătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852*, în „Studii”, X (1957), nr. 1, p. 161—174.

² Cf. G. Misail, *Invățămîntul la romîni*, în „Revista romînă”, București, 3 (1863), p. 413, unde se trimite la Vasilie Popp, *Disertațiune*, p. 8—10 (?).

notă subpaginală dintr-un studiu publicat acum 120 de ani. El consemnează faptele constatate, le pune în lumina necesară studiului, le încadrează în instrumentul pregătit pentru cercetător, dar lasă mai întotdeauna acestuia rolul de a introduce în circuitul științific o descoperire care, în semnificația ei deosebită, i se datorează documentalistului. Și aceasta, repetăm, este pentru mulți bibliografi și documentaliști numai rezultatul înțelegerii exacte a rolului lor de a sprijini cercetarea, iar nu semnul unei incapacități de a prezenta ei înșiși, cu tot aparatul științific necesar, faptul de cultură descoperit.

Un rezultat apreciabil al progreselor atinse în organizarea modernă a științei este altă distincția dintre atribuțiile documentării și ale cercetării, separarea acestor două faze ale muncii științifice, cît și precizarea, cu răspunderi crescute, a rolului documentalistului și a aceluia al cercetătorului. Dacă în istoria documentării noastre au putut trece drept „cercetători” publiciști, nu fără unele merite, ca Teodor Codrescu sau P. Teulescu, nu trebuie ascuns faptul că, în accepția de azi a termenului, ei nu erau decît niște documentaliști și nu dintre cei desăvârșiți. Despre cel dintîi, editorul cunoscutei colecții de documente *Uricariul*, s-a spus pe bună dreptate că, neavînd „o noțiune înaltă a lucrului, precum îi lipseau spiritul de ordine și cunoștințele pregătitoare”, nu a dovedit niciodată „că poate adnota cu pricepere un singur act sau că poate scrie ceva de preț asupra unui subiect istoric”¹. Lui Teulescu, deși director al Arhivelor Statului și un obișnuit al documentelor, i s-a putut reproșa că „Arhiva română”, culegerea de izvoare scoasă sub îngrijirea lui, era lipsită de note, lămuriri, prefețe, că înșira documentele fără plan și fără o anumită ordine. Sprijinirea cercetării fără o competență în specialitatea care trebuia documentată nu se putea răscumpăra prin rîvnă, și astfel hărnicia unor documentaliști improvizați, care au purtat multă vreme titlul într-o măsură mai mult sau mai puțin exactă de „cercetători de arhive și biblioteci”, nu a adus cercetării propriu-zise toate foloasele ce puteau fi aduse.

Semnalarea și publicarea unui document nu este însă o acțiune documentalistă, nici un sprijin pentru cercetător. Cel mai bun exemplu în acest sens ni-l oferă presa noastră din secolul trecut: ziare ca „Romînul”, „Opinia”, „Telegraful romîn”, reviste ca „Familia”, „Viața romînească” sau „Convorbiri literare” au publicat mii de documente, istorice sau literare, texte de folclor, scrisori inedite și alte izvoare scoase din arhive publice și particulare sau publicații vechi, de mult ieșite din circulație. Intenția editorilor acestor texte era de a readuce în memoria contemporană fapte care circulară altădată în cercuri prea restrînse și fuseseră consemnate cu mijloace prea șubrede pentru dintele devorant al vremii. Dar a publica un document sau o poezie populară într-o gazetă înseamnă să le dezgropi numai pe jumătate. Valurile aduc la fărîm obiecte pierdute în mare, dar alte valuri le duc înapoi. Numai un flux puternic și o acțiune chibzuită poate așeza aceste obiecte pe un teren solid, sub forma unui depozit de surse ordonat, util unei construcții științifice. Recent au fost necesari trei ani de muncă a unui colectiv de șase bibliografi pentru a descoperi din presa noastră pînă la 1891 cele aproape 10 000 de texte de folclor risipite prin toate gazetele, foițele și revistele țării. Publicarea acestor documente numai în reviste de cultură (în colecții de texte ar fi fost, desigur, mult mai greu) ar fi pus cu totul altfel în valoare aceste izvoare, care, deși publicate, au rămas în bună parte necunoscute mai multor generații de cercetători. Observații similare se pot face despre bogata și stufoasa cronică a „Revistei istorice”, în care N. Iorga a îngrămădit, fără ordine, informații importante despre trecutul nostru istoric și cultural, date bibliografice, însemnări de pe cărți extrase din lucrări, articole sau documente de arhivă, dar pentru parcurgerea și sistematizarea cărora atîți cercetători au trebuit să piardă zile întregi de lucru migălos, constituîndu-și fiecare fișiere într-un timp

¹ N. Iorga, *Despre adunarea și lipărirea izvoarelor privilegiate la istoria romînilor*, în *Prinos lui D.A. Sturza*, București, 1903, p. 50 și 61.

pe care l-ar fi economisit o simplă sistematizare a materialului semnalat. Această metodă de lucru este înlăturată în documentarea modernă. Un izvor neincadrat acolo unde un cercetător îl va căuta și îl va găsi oricând cu ușurință tinde să se întoarcă, pe altă parte, în oceanul din care curiozitatea documentalistului neiscusit l-a scos fără să fi știut să-l păstreze. Astăzi bibliograful sau documentalistul avizat este, la rîndul lui, un specialist: el trage concluzii, compară, critică, interpretează în lumina unui complex întreg de date, publicații și informații, pentru a prezenta în mod util altor cercetători documentele și lucrările bibliografiate. Instrumentele bibliografice prin excelență sînt *bibliografiile critice*, cele documentaliste sînt *revistele referative*, iar îmbinarea cea mai concludentă între atitudinea de documentalist și aceea de istoric al ideilor, al progreselor științifice sau tehnice sînt excelențele *rapoarte de cercetări*, așa-numitele *Forschungsberichte, Ergebnisse, Vcnexu* sau *Progress*, lucrări periodice de critică competentă a publicațiilor apărute într-o anumită problemă, pe care specialiștii le trec în revistă, eliminînd pe cele inutile și așezînd pe cele valoroase drept trepte solide de urcuș pentru cercetătorii ce vor încerca, ulterior, să împingă mai departe jaloarele cunoașterii problemei. Un documentalist sau un bibliograf care nu devine un istoric al culturii, al științei rămîne la fel de steril ca un cercetător de arhive care nu devine istoric. Bibliograful avizat este un cronograf, un istoriograf al culturii. Acesta a fost cazul lui Leibniz, arhivar și istoric, al lui Lomonosov, muzeograf, bibliograf și savant de seamă, la noi cazul lui Hasdeu, Bianu sau Hodoș, istorici literari, al lui Racoviță, speolog, bibliograf și documentalist, al lui Iorga, istoric și în bună măsură documentalist. Altfel, ca în cazul lui Codrescu sau Teulescu, un documentalist rămîne numai un publicist de documente, și opera lui, ca și a acestora, se va resimți în rău de lipsa unei atitudini critice de cercetător, a unei preocupări de fond pentru materialele semnalate. Îmbinarea curiozității pentru faptul de istorie, de cultură, de știință sau tehnică și a pasiunii pentru aprecierea critică a fiecărui fapt în scopul încadrării lui corecte în tabloul vast al operei umanității la care au colaborat nesfârșite generații formează caracteristica tinerilor documentaliști de azi din țara noastră și garanția eficacității activității lor. Legătura între documentaliști și cercetători este astăzi realizată organic în formația profesională a celor dinții și prin modul cum își înțeleg ei misiunea¹. Cercetarea află chiar prin aceasta condiția favorabilă activității ei.

Cercetătorul de azi în domeniul științelor istorice este înzestrat cu mijloace de studiu incomparabile față de trecut. Acum trei veacuri, Miron Costin putea mărturisii că nu cunoaște letopisețul lui Eustratie Logofătul, iar stolnicul Constantin Cantacuzino a aflat de cea mai însemnată cronică moldovenească, aceea a lui Grigore Ureche, abia în 1670, de la Ioniță Racoviță, cu prilejul unei călătorii în Moldova. Dionisie Eclisiarhul avea dreptul să se plîngă, un veac mai tîrziu, de lipsa cronografelor de după 1769, din care presupunea că vor fi existînd, cum spunea singur, „cîte vreunul ținut pe la cei mari”, dar lui inaccesibile. Tabloul întunecat al greutăților nebănuite de răspîndire a culturii a fost de multe ori zugrăvit. Din el se poate afla că în țara noastră, acum patru veacuri și jumătate, o carte costa cît un munte: la 20 iunie 1507, Radu cel Mare întărește mănăstirii Glavaciocul, „muntele Prislopul a treia parte; pentru că l-a cumpărat părintele domniei-mele (adică Vlad Călugărul. — V. C.) de la igumenul Lazăr din Brădet pe un *Tetraevangheliar*, iar prețul lui 1 000 de aspri”². Cărturarilor noștri trebuiau să ia drumul pribegiei pentru a desluși în arhive și biblioteci străine trecutul poporului care și-l uitase în cîteva secole de asuprire otomană, pentru că bibliote-

¹ Ideile privind relațiile dintre *documentalist și cercetător* le-am dezvoltat într-un articol cu acest titlu publicat în revista „Viața românească”, București, 12 (1959), nr. 7, p. 114-120.

² Academia R.P.R., *Documente privind istoria României*. B. Țara Românească, XVI, vol. 1, București, 1951, p. 43, doc. nr. 38 de la Radu cel Mare, 20 iunie 1507 (1507), Tîrgoviște.

cile din țara noastră, chiar cînd erau bine dotate, nu puteau fi consultate, și în acest sens nu e de prisos să cităm aprecierea unui învățat sas care arăta că baronul Brukenthal își păstrase biblioteca sa ca pe calul său favorit: „Nici el nu-l călărea, nici pe altul nu-l lăsa să-l poarte; îl arăta numai la paradă”¹. Pe atunci procurarea informațiilor cerea fie o corespondență îndelungată cu rezultate îndoielnice (cazul lui Engel), fie ani îndelungați petrecuți în străinătate (cazul lui Hurmuzaki). Aceasta nu era numai condiția cercetătorului român. Hammer povestește, în prefața *Istoriei imperiului otoman*, apărută între 1827 și 1835: „Mi-au trebuit 30 de ani pentru a culege elementele necesare cărții pe care o aveam în minte, 30 de ani de oboseală și pericole, timp în care nu m-am dat înapoi de la nici un sacrificiu pentru a descoperi și a cumpăra materialele cele mai necunoscute despre Istoria otomanilor sau, ce puțin, pentru a le exploata în cazul în care achiziționarea ar fi fost imposibilă.

În timpul primei și celei de-a doua șederi a mea la Constantinopol, și în timpul călătoriei mele în Levant, am frecventat în mod asiduu bibliotecile și librăriile; de atunci am căutat și am găsit, prin mijlocirea corespondenților din Constantinopol, Bagdad, Alep și Cairo, operele cele mai prețioase. Dar investigațiile mele nu s-au oprit aici; am vizitat bibliotecile din Viena, Berlin și Dresda în Germania, acelea de la Cambridge și Oxford în Anglia, la Paris cele ale regelui și Arsenalului, cea de la San Marco din Venetia, Ambrosiana din Milan, Laurenziana și Magliabechiana din Florența, cea a muzeului burbonic din Neapole, Vaticanul, Barberini și Maria — sopra — Minerva din Roma și, în sfîrșit, bogata bibliotecă Marsigli din Bologna”². Aceasta era soluția și pentru cercetătorii noștri. Fără bibliotecile din Buda, Viena, Roma, Paris, fără arhivele din Kiev și Odesa ar fi fost greu de scris o istorie cît de aproximativă a țării noastre în prima jumătate a veacului trecut, și numai studierea izvoarelor lui Șincai, Kogălniceanu sau Bălcescu ne îngăduie să stabilim cît au datorat ei documentației aflate în biblioteci străine sau informațiilor concentrate, cu mult mai largi posibilități, în *Istoria* lui Engel. Dar, procedînd astfel, siliți uneori, cum spunea Bălcescu, „să-și ardă pana de deznădejde”, începătorii istoriografiei noastre moderne aveau conștiința dificultăților lor și își formează convingerea necesității de a apela direct la surse, de vreme ce Șincai observă, corectînd într-un loc pe un istoric care cita după alții: „de prea-vestitul Engel nu te mira că au greșit, pentru că așa se satură cari mîntîncă din gurile altora”³.

Acest tablou este astăzi fundamental schimbat.

O scurtă trecere în revistă a realizărilor din ultimii ani în domeniul documentării istorice va prezenta perioada de după 23 August drept cea mai fecundă din întreaga istorie a documentării istoriografiei noastre. Practic, acțiunile în acest domeniu au fost proiectate în toamna anului 1948, o dată cu reorganizarea Academiei R.P.R., și realizate începînd din 1949. În primul rînd trebuie amintite măsurile de înființare, reorganizare sau dotare a organismelor de documentare în științele sociale în general sau în istorie în special. Considerabila sporire a fondului Bibliotecii Academiei R.P.R., înființarea secției de bibliografie (1949) și a secției de documentare științifică (1954), redactarea de instrumente noi de orientare în colecții, ca fișierul manuscriselor românești, *Catalogul manuscriselor slave* (P. P. Panaitescu, vol. I—II, București, 1959—1961), *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri* (Marta Anineanu, București, 1957), *M. Kogălniceanu* (A. Z. N. Pop, 1959) sau *Ion Ghica* (N. Liu, în pregătire), publicarea *Catalogului copiștilor de manuscrise românești* (G. Stempel, 1960) și pregătirea vol. IV din *Catalogul manuscriselor românești*, publicarea seriei de biobibliografii ale savanților români în care a apărut și broșura închinată lui V. Părvan (București, 1957) cele

¹ Scrisoarea unui istoriograf sas din 19 aprilie 1803, *apud* Iorga, *op. cit.*, p. 6, nota 1.

² J. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, trad. fr., t. I, Paris, 1835, p. III—IV (Referința ne-a fost semnalată de C. Șerban).

³ *Hronica romînilor*, t. II, Iași, 1853, p. 128.

trei volume ale noii reviste „Studii și cercetări de bibliologie” (1955, 1957, 1960), în care s-au publicat *Contribuții la o bibliografie a bibliografiilor istorice românești* (P. Simionescu, 1957), studii despre istoricul bibliotecilor noastre sau asupra activității bibliografice a lui Bălcescu și Kogălniceanu, în sfârșit, buletinele de informare curente, ca *Indicator selectiv de articole din periodice marxiste recente*, *Cartea sovietică în Biblioteca Academiei R.P.R.*, *Cartea străină*, *Cartea din țările de democrație populară* sau *Caietul selectiv de informare asupra publicațiilor recent intrate în bibliotecă*¹, toate aceste mijloace noi de documentare, la care se adaugă resursele oferite prin amplificarea schimbului de publicații cu străinătatea și procurarea de microfilme, au fost puse la dispoziția cercetării istorice numai de cea mai veche și cea mai însemnată bibliotecă a țării, sediul principal și în trecut al cercetărilor din acest domeniu.

Concentrarea la biblioteca Institutului de istorie al Academiei R.P.R. a citorva fonduri de cărți și periodice istorice — acelea ale Așezămintelor „N. Bălcescu”, ale fostelor institute de cercetări balcanice și de studii sud-est europene, adăugate altor colecții importante de publicații de istorie universală — a făcut din această bibliotecă un alt puternic centru de documentare asupra istoriei patriei noastre.

Crearea la Cluj a Bibliotecii Filialei Academiei R.P.R., cu cca. 500 000 vol., între care prețioasele fonduri de manuscrise și publicații de la Blaj și Oradea, au deschis larg accesul cercetătorilor la surse importante și numai parțial folosite în trecut privind istoria Transilvaniei și a întregii noastre țări.

Înființarea Bibliotecii Centrale de Stat a R.P.R. (1955), în care a fost inclus, pe lângă importante fonduri de cărți, și prețiosul fond de manuscrise și documente ale Așezămintelor „N. Bălcescu”; continuarea *Bibliografiei R.P.R.* de înregistrare, prin buletine bilunare, a cărților, albumelor, hărților, atlaselor, notelor muzicale, articolelor și recenziilor, bibliografie începută în 1952 în cadrul Camerei cărții din R.P.R.; înființarea în 1958 a Centrului de documentare în științele sociale și umanistice în cadrul aceleiași biblioteci (în prezent transferat la Biblioteca Centrală Universitară din București); înființarea bibliotecilor regionale și reorganizarea unor biblioteci istorice și documentare de tradiție, ca Bethlen din Aiud, Bathyanem din Alba Iulia, Teleki și Bolyai din Tîrgu-Mureș, bibliotecile anexe ale Filialei Academiei R.P.R. din Cluj, biblioteca V. A. Ureche din Galați etc., sînt toate realizări ale ultimilor ani care au sporit mijloacele de documentare ale cercetătorilor noștri în domeniul istoriei². Reorganizarea fondului arhivistic de stat și crearea arhivelor regionale au însemnat trecerea la o gospodărire completă, sistematică a izvoarelor noastre arhivale, o operă căreia începuturile din veacul trecut nu-i înlăturaseră încă necesitatea unor măsuri hotărîtoare³. Catalogele de documente românești aflate în Arhivele Statului din Brașov (1955), București (1957), Banat (1950), inventarele protocoalelor din arhiva orașului Sibiu, *Înaltul divan* (1958), catalogele de documente grecești din arhivele din Brașov (1958), ale Țării Românești (1947), cei 20 de indici cronologici pentru fondurile arhivale mănăstirești din Țara Românească etc. întregesc rodnică activitate documentalistă desfășurată de Direcția generală a Arhivelor Statului în noua sa organizare⁴. *Reperoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui*

¹ Vezi lista acestor publicații în „Îndrumări practice de documentare”, București, Biblioteca Academiei R.P.R., Secția de documentare științifică, 1959, nr. 2.

² Vezi *Dezvoltarea bibliotecilor în R.P.R.*, București, 1958 și *Ghidul bibliotecilor din R.P.R.*, București, 1958, p. 22—37.

³ Vezi *Arhivele Statului. 125 ani de activitate. 1831—1956*, București, 1957, p. 3—9 și 133—146.

⁴ Vezi Mihai M. Fănescu, *Publicațiile Arhivelor Statului apărute între anii 1947—1958*, în „Revista arhivelor”, București, Seria nouă, 1 (1958), nr. 1, p. 310—314.

Ștefan cel Mare (București, 1957), *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București* (N. Stoicescu, București, 1961), cataloagele diferitelor colecții ale Muzeului de Artă al R.P.R. reprezintă de asemenea tot atâtea instrumente de documentare pentru cercetătorii istoriei noastre.

Concepția nouă a documentării introdusă în ultimii ani în țara noastră s-a afirmat și în atenția acordată celorlalte surse de informare. Muzeele istorice din Capitală sau din orașele de reședință ale regiunilor și raioanelor au colecționat, prezentat și pus în valoare pentru cercetători un imens material, puțin sau de loc valorificat în trecut. Colecțiile de antichități s-au îmbogățit cu prețioase documente, recoltate anual pe numeroasele șantiere de săpături arheologice din țară. Podoaba muzeelor noastre istorice, *Cloșca cu pui*, alături de alte piese îngrijit păstrate și restaurate de specialiști sovietici, restituite prin actul generos al U.R.S.S., formează din nou obiecte de studiu și cercetare pentru istoricii români. Bucureștiul numără astăzi 7 muzee și colecții istorice, 16 muzee de artă, etnografie și folclor și 5 muzee de istorie a științei și tehnicii, care cuprind surse valoroase de documentare istorică. Între acestea Muzeul de istorie a P.M.R., Muzeul de istorie a orașului București, Muzeul româno-rus, pentru a menționa numai pe cele de istorie, sînt toate creații din anii puterii populare. Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. a colecționat, a organizat și a publicat numeroase documente privind istoria mișcării muncitorești în țara noastră, documente din istoria P.C.R. (ed. a 2-a, București, 1953 și urm.) și a U.T.C. (București, 1958).

În domeniul culegerii și publicării în ediții științifice a izvoarelor istoriei noastre, trebuie subliniat că în perioada 1949—1960 au apărut peste 70 de volume de documente istorice: ediții de cronicari sau clasici ai istoriografiei românești (Miron Costin, Bălcescu, Neculce, *Cronicile slavo-române*, *Istoria Țării Românești* etc.), traduceri din cronicari străini referitoare la țara noastră și cinci monumente ale vechiului drept românesc¹. Numeroase sînt contribuțiile documentare în revista „Studii”, în buletinele științifice ale Filialelor Cluj și Iași ale Academiei R.P.R., în „Analele Institutului de istorie a partidului”, „Analele Universității «C. I. Parhon»”, în culegerile Institutului de istorie al Academiei R.P.R. sau ale Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.

Adăugînd contribuțiile documentare din domenii speciale ca istoria artei, istoria literaturii, istoria medicinei, care lărgesc cunoașterea trecutului nostru social-politic, științific și cultural, creșterea volumului de documente colecționate, perfecționarea organizării lor și accelerarea circulației lor spre cercetători într-un interval atît de scurt (numai un deceniu) apar ca realizări într-un ritm fără precedent în istoria documentării noastre.

Această operă de fundamentare științifică, sistematică a cercetărilor istorice va continua, fără îndoială, prin utilizarea celor mai noi procedee puse la dispoziție de tehnica modernă a informării. Un centru de documentare specializat, dotat cu mijloace capabile să-i asigure realizarea obiectivelor, este în acest sens indispensabil. Secția de documentare a Bibliotecii Academiei R.P.R., orientată spre domeniul științelor sociale, a inclus în planul său anumite obiective în sprijinul cercetării istorice, dar, fără îndoială, numai un centru specializat poate întreprinde acțiuni de amploarea celor pe care le vom expune mai jos.

Care sînt, prin profilul lui, obiectivele acestui *Centru de documentare istorică*, ale cărui sediu și funcțiuni nu pot fi asociate decît cu Institutul de istorie al Academiei R.P.R. ?

¹ Vezi Acad. P. Constantinescu-Iași, *Realizările istoriografiei române între anii 1944—1955* București, Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R., 1955, 51 p.; vezi și *L'apport des historiens roumains à l'historiographie universelle depuis 23 Août 1944*, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe Congrès des sciences historiques, Rome, 1955*, București, 1955, p. 3—28.

1. Depistarea și înscrierea completă a surselor privitoare la istoria patriei noastre. Ne referim nu numai la lucrări ca *Bibliografia istorică a României în sec. al XIX-lea*, elaborată în cadrul Institutului de istorie al Academiei R.P.R., sau *Reperoriul analitic al periodicelor românești (1820—1865)*, elaborat de același institut în colaborare cu Biblioteca Academiei R.P.R., ci la lucrări pentru toate perioadele istoriei noastre, indicnd nu numai titlul lucrărilor, ci și prezența lor în diferite biblioteci din țară. Cunoscnd că la Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R. și la Biblioteca Academiei R.P.R. se întocmește în prezent *Catalogul cumulativ al cărților străine aflate în Bibliotecile din R.P.R.*, iar la Biblioteca Academiei se elaborează *Bibliografia națională retrospectivă a cărților pentru perioada 1831—1944*, a *periodicelor pentru perioada 1907—1920* și tot aici *Reperoriul general al periodicelor străine* (ntre care cele de istorie) *aflate în bibliotecile din R.P.R.*, întocmirea unui asemenea inventar de surse nu este numai posibilă, dar și începută, centrului revenindu-i numai sarcina selecționării și copierii referințelor privind izvoarele interesnd cercetările istorice.

Trebuie adăugat aici că sursele cercetării istorice urmează a fi înțelese în accepția completă a acestei noțiuni. În enciclopediile moderne (ex. *Большая Советская Энциклопедия* s. v. *Источники*) se arată că „izvoarele se împart în 5 grupuri fundamentale: izvoare materiale (în special arheologice), etnografice (rămășițele obiceiurilor vechi, ale metodelor de producție etc.), lingvistice (datele pentru istoria limbii), orale (legende, cîntece, proverbe etc.) și, în sfîrșit, izvoarele scrise”. Bălcescu arăta că „istoria noastră, ca a tuturor națiilor, cuprinde cinci feluri de documente: 1. Poeziile și tradițiile populare; 2. Legile și actele oficiale; 3. Cronicele care cuprind faptele generale; 4. Inscricțiunile și monumentele; 5. Scrierile care zugrăvesc obiceiurile private”¹. În *Prospect la Magazinul istoric*, el amintise și de „carte geografice și deosebite deseme de monumente”².

Inventarul de surse la care ne referim trebuie să urmărească deci fără excepție toate aceste genuri de documente. În obiectivele centrului intră deci și:

2. Depistarea și inventarierea manuscriselor, documentelor din arhive și biblioteci din țară și din străinătate;

3. Depistarea și inventarierea inscripțiilor, pieselor de muzeu și de colecții din țară și din străinătate.

Un vast material ne stă la dispoziție pentru depistarea izvoarelor noastre din arhivele străine. Cataloge sovietice semnaleză numeroase documente privind istoria României. Ca să cităm doar un exemplu, lectura *Ghidului Arhivei istorice centrale a R.S.S. Ucrâinene din Kiev*³, ne relevă un bogat material documentar despre Dimitrie Cantemir (p. 15, 22), despre relațiile comerciale ruso-romne în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (p. 165), revoluția de la 1848 din Moldova și Muntenia și răsunetul ei în Rusia (p. 134) etc.

Dintr-un *Supplementum graecum* din 1957 al *Catalogului de manuscrise grecești al Bibliotecii naționale din Viena*⁴ aflăm că în această colecție se găsesc manuscrise necunoscute încă la noi, foste ale lui Constantin Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat, traduceri și o operă originală a lui Ioan Comnenos, fost dascăl la școala din București, manuscrise dedicate stolnicului Constantin Cantacuzino sau Constantin Brncoveanu sau traduse la Tîrgoviște din porunca acestuia.

¹ *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei rominilor*, în N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 59.

² *Prospect la Magazinul istoric pentru Dacia*, *ibid.*, p. 55.

³ *Центральный государственный исторический Архив в УССР в Киеве. Путеводитель*, Kiev, 1958; vezi *Указатель*.

⁴ Robert Hunger, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Supplementum graecum*, Viena, 1957, nr. 2,22,72,79,82,85,87,90.

Arhivele și bibliotecile străine au azi instrumente de evidență mult mai sistematice și mai complete decât pe vremea când le cercetau Tocilescu, Esarcu, Bianu sau Iorga, și consultarea lor va scoate la iveală izvoare nesemnalate în urma cercetărilor acestora.

Documente despre exploatarea economică a țării noastre și imixtiunea în politica noastră internă dintre cele două războaie apar în *Colecția de rapoarte ale Departamentului de Stat din Washington*. Publicația *Internationale Bibliographie der Zeitschriften Literatur* semnalează articole scrise despre țara noastră.

Toate aceste surse necesită o depistare sistematică, o inventariere, o depozitare a lor în originale sau copii microfilmate, indexarea și introducerea lor în circuitul cercetării istorice.

4. Este necesară deci și constituirea unei *arhive de microfilme a izvoarelor* pe care nu le putem avea în original, în special pe cele manuscrise. Începuturi s-au făcut în această privință. Importante materiale din arhivele istorice, ca textul original al *Regulamentului Organic* (Moldova), sau numerele păstrate din „*Courrier de Moldavie*”, manuscrise Milescu sau Cantemir, pentru a cita numai aceste exemple, au fost procurate în microfilme de la arhivele sovietice. Această acțiune trebuie continuată. O operație care părea imposibilă în epoca în care în *colecția Hurmuzaki* sau în *Studii și documente* (N. Iorga) se publicau regeste sau fragmente în locul textelor integrale este perfect cu puțință azi, când 1 000 000 de volume microfilmate încap, cum arătam, într-o cameră de dimensiuni normale, iar prețul unui microfilm este a cincea parte din acela al unei cărți și infim față de prețul copierii unui document cu mijloacele și nesiguranța din trecut.

5. Alte instrumente documentare e necesar să se adauge celor de mai sus, în primul rând *indici toponomastici și pe materii ai documentelor românești*. La indicele colecției *Hurmuzaki* și acela al *Documentelor privind istoria României*, trebuie să se adauge indici pentru toate celelalte documente cunoscute, publicate separat sau inedite, păstrate încă în arhive.

6. Între sursele străine, o atenție deosebită necesită relațiile călătorilor străini, din care se descoperă necontenit lucrări noi. Ele trebuie înregistrate într-o bibliografie care să completeze lucrarea neîncheiată a lui Al. Sadi Ionescu¹, și procurate în original sau microfilme și indexate ca și documentele.

7. Centrului îi revine întocmirea de bibliografii tematice pentru problemele aflate în planurile de cercetări ale institutelor noastre de istorie și pentru toate celelalte lucrări pe șantier în domeniul cercetării istorice.

8. Centrului îi revine, de asemenea, sarcina publicării de buletine informative curente asupra publicațiilor străine interesând cercetările noastre istorice.

9. În sfârșit, același centru e necesar să asigure introducerea în circuitul documentar internațional a realizărilor istoriografiei noastre, printr-o revistă referativă tipărită în două sau trei limbi străine de circulație internațională, care să semnaleze cercurilor științifice de peste hotare noile contribuții ale istoricilor din R.P.R.

În bună măsură, realizarea acestui program a fost începută și succesele documentării noastre din ultimii ani cheazăuiesc posibilitatea îndeplinirii obiectivelor de mai sus. Astăzi se poate împlini dorința fierbinte a lui Bălcescu ca cercetătorii, „folosindu-se de adevărurile descoperite de dinșii, să meargă mai departe, să alerge la izvoarele originale, să caute și să adune toate *daturile putincioase*”, pentru „a putea țese o bună istorie”² a patriei noastre.

Virgil Căndea

¹ Al. Sadi-Ionescu, *Bibliografia călătorilor străini în ținuturile românești (sec. XIII—XVII)*. În manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R.

² N. Bălcescu, *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei românilor*, în *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 60.

PROBLEMELE TRATATULUI *ISTORIA ROMÂNIEI*

DISCUȚIILE CU PRIVIRE LA CAPITOLUL *EPOCA REGULAMENTARĂ ÎN PRINCIPATE* *

Deschizând ședința discuției publice asupra capitolului privind epoca regulamentară în Principate, acad. A. Oțetea a arătat importanța acestei părți solicitând istoricilor și economiștilor prezenți, cercetătorii ai institutelor Academiei R.P.R., să-și spună părerea asupra formei prezentate de autori.

V. Maciu ridică o primă observație în sensul că ordinea expunerii materialului trebuie să țină seama de tratarea în primul rând a vieții economice și apoi a evenimentelor politice. În legătură cu sublinierea personalității lui Kisseleff, găsește că Regulamentul Organic nu este un punct de plecare, ci este rezultatul presiunii maselor populare începând cu răscoala din 1821, ca rezultat al ascensiunii capitalismului, și că boierii, interesați ei înșiși în dezvoltarea producției de mărfuri, înțelegeau că nu mai pot conduce cu metodele vechi. Arătând că la 1848 nenumărați boieri moldoveni reclamau la domnie că țărani care primiseră de la ei cu un an înainte bani pentru a le executa lucrări agricole acum refuză să-și îndeplinească angajamentele, V. Maciu consideră că trebuie să se vorbească și de o exploatare capitalistă, în agricultură, pe lângă exploatarea feudală dominantă. De asemenea, în ce privește pe „meșteșugarii” cu mulți muncitori, aceștia sînt de fapt patroni capitaliști. Cu privire la activitatea lui Mihail Sturza, vorbitorul insistă să se facă aprecierea că el a exprimat cel mai bine interesele boierimii în timpul acela. În încheiere, apreciind laborioasa muncă a autorilor, V. Maciu arată însă că problema aprecierii existenței unei burghezii extrem de slabe și a acțiunii determinante revoluționare a „păturilor mijlocii” nu explică pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848. A fost în țările române o burghezie slabă, dar ea s-a dovedit în stare în condițiile existente să înfrîngă împotrivirea clasei exploatare perimate și să înfăptuiască revoluția, care n-a mai putut să fie înăbușită decât cu sprijinul reacțiunii din afară. Dacă nu ar fi fost acest sprijin, revoluția avea posibilitatea să meargă înainte și să sfârșe definitiv orînduirea veche. Creșterea și întărirea păturilor mijlocii dovedesc că dezvoltarea societății românești atinsese pragul unei noi orînduiri în care cuvîntul și-l spunea capitalismul, respectiv burghezia. K. Marx arată că patronul care avea în atelierul său 4—10 oameni era la începutul exploatării capitaliste; ori asemenea patroni — arată V. Maciu — se găseau cu miile în țările noastre. Numărul lor și mai ales gradul exploatării forței de muncă ne arată că avem de-a face cu o reală burghezie locală.

În intervenția sa, Al. Vianu subliniază elementele pozitive ale capitolelor supuse discuției și se ocupă pe larg de unele probleme care necesită, după părerea vorbitorului, să fie

* Text scris pentru revista „Studii” de secretariatul științific al volumului III al tratatului *Istoria României*.

revăzute de autori. Astfel, personalitatea lui P. D. Kisseleff apare prezentată de pe poziții idealiste. Reliefaarea laturilor pozitive ale activității lui P. D. Kisseleff în dezvoltarea societății românești trebuie împletită cu analiza atență a pozițiilor sale de clasă, îndeosebi în problema țărănească. Al. Vianu consideră că experiența pe care o avea P. D. Kisseleff din Rusia i-a servit în înăbușirea mișcării țărănești. El a folosit represalii singeroase, dar mai ales anumite măsuri care au frânat, vremelnic, avântul de împotrîvire a țărănimii. Acțiunea de petiționare a țărănimii, acțiune stimulată de P. D. Kisseleff, ca și comisiile organizate de el, menite să aplaneze conflictele dintre țărani și boieri, au abătut avântul mișcării țărănești, au împiedicat izbucnirea unei răscoale de mai mare amploare, dezarmînd în parte țărănimia și creîndu-i iluzii în posibilitatea de ajutorare din partea statului. Vorbitorul arată că partea din material cu privire la aplicarea Regulamentului Organic este expozitivă și autorii n-au reușit să surprindă fenomenele noi care s-au făcut simțite în economia Principatelor. Faptul că boierii au ajuns să-și însușească „partea leului” din plus-produsul muncii țărănimii — renta centralizată de stat mișcîndu-se în proporție corespunzătoare — a avut urmări deosebit de importante în întreaga viață economică și socială. Al. Vianu consideră necesar să se analizeze dezvoltarea forțelor de producție, a creșterii producției de marfă, precum și modul cum relațiile de producție feudale dominante frînau aceste procese. D-sa arată că nu este de admis faptul că din cîmpul de vedere al autorului a scăpat problema dezvoltării meșteșugurilor, mai ales că în acea vreme piața internă era dominată de producția meșteșugărească și nu de cea manufacturieră. Din punct de vedere metodologic, vorbitorul consideră mai rațional tratarea la un loc a evenimentelor din Moldova și Țara Romînească și nu separat.

Vorbînd despre proporțiile materialului supus discuției, P. P. Panaitescu consideră că s-a depășit cu mult indicația din planul inițial și se declară de acord cu V. Maclu ca să fie tratată mai întîi situația social-economică și apoi evenimentele politice. În continuare se referă la Regulamentul Organic pe care-l consideră că este mai mult sau mai puțin o constituție. Este mai mult decît o constituție, argumentează P. P. Panaitescu, pentru că el cuprinde pe lîngă principii generale și toate legile de aplicare ale acestor principii, și este mai puțin decît o constituție tocmai pentru că lipsesc anumite principii generale. Se ocupă apoi de problema genezei Regulamentului Organic, de necesitatea sublinierii articolelor care se ocupă de unitatea dintre Muntenia și Moldova, precum și de mișcarea lui Cîmpineanu pe care o consideră ca avînd o oarecare legătură ideologică cu mișcarea din 1840.

Apreciînd munca celor doi autori, G. Zane arată că materialul prezentat se dovedește a fi un capitol bine organizat, în cuprinsul căruia găsim o serie de informații inedite. Concepînd această epocă ca o perioadă de tranziție, autorii — spune d-sa — au pus în evidență pe de o parte elementele vechii societăți, iar pe de altă parte elementele noi, elementele în dezvoltare ale orînduirii capitaliste. Se folosesc însă concomitent două noțiuni, și anume noțiunea de „criză a feudalismului” și noțiunea de „descompunere a feudalismului”, ca și cum ar fi vorba de unul și același proces. Or, aceste noțiuni nu coincid; nu întreaga perioadă de dezagregare a feudalismului poate fi caracterizată ca o perioadă de criză a feudalismului; aceasta, ultima fază a feudalismului, poate fi considerată la noi începînd cu anul 1821. Vorbînd despre modul cum este analizată perioada, G. Zane arată că trebuie să ținem seamă, în tratarea ei, de poziția internațională a Principatelor Romîne. Nu trebuie să neglijăm pe de o parte în-doita vasalitate, iar pe de altă parte rivalitatea dintre marile puteri capitaliste, Anglia, Austria și Prusia, pentru a-și asigura preponderența în economia celor două Principate. Autorii capitolului — spune vorbitorul în continuare — n-au dat atenția necesară competițiunii economice dintre aceste state, mai vechi, este drept, dar pronunțată după 1821, și nici procesului de exploatare la care au fost supuse Principatele Romîne, la adăpostul tratatelor încheiate cu Poarta și a stării de vasalitate. Subliniînd informația bogată din paragraful privitor

la agricultură, el arată că sînt totuși două aspecte care trebuie puse cu prioritate în evidență, ca fiind caracteristice acestor perioade, și anume, dezvoltarea arendășiei mari și lupta clăcașilor pentru pămînt nesupus obligațiilor servile. Ceea ce este nou, susține d-sa, este dezvoltarea masivă a arendășiei, în special în Țara Românească : sub influența arendășiei are loc creșterea arenzilor și a valorii solului, în condițiile unui nivel comprimat, foarte scăzut, al prețului muncii. Arendășia este un capitol însemnat din istoria agrară a acestei epoci și fenomenul trebuie avut în vedere în analiza și caracterizarea întregii perioade. Arendășia reprezintă una din căile principale ale pătrunderii capitalismului în agricultura Principatelor, ea este o investiție de capital în condițiile relațiilor agrare feudale în destrămare. Arendașul este un component esențial al burgheziei propriu-zise. Un alt aspect caracteristic asupra căruia trebuie să se insiste este lupta țărănimii pentru prisoase. În gospodăria țărănească au apărut sarcini noi, pentru a căror împlinire țăranul trebuie să aibă bani și pentru care trebuie să vîndă produse pe piață; el este astfel angrenat în relații de schimb din ce în ce mai dezvoltate. Această situație îl împinge să-și lărgească întinderea de pămînt dobîndită pe baza așa-ziselor obligații reciproce și să dobîndească pămînt liber. Este vorba de un nou capitol al istoriei noastre agrare care începe sub această formă în timpul domniei lui Alexandru Ghica și va continua să se dezvolte în forme deosebite din ce în ce mai pronunțat, pe tot parcursul epocii capitaliste.

Referindu-se la paragraful consacrat dezvoltării industriale, G. Zane arată că se aduce o contribuție documentară inedită, în special pentru Țara Românească, mai puțin pentru Moldova. Trebuie însă precizat ce caracter și ce tendințe reprezintă dezvoltarea industriei în această epocă, ce forme industriale sînt mai larg răspîndite, în ce măsură formele capitaliste, cooperajă capitalistă simplă și eventual manufactura, ocupă un loc în cursul perioadei de criză a feudalismului. Enumerînd laolaltă proiecte și realizări nu se reliefează caracterul perioadei; de altminteri, și proiectele și realizările sînt mult mai numeroase.

Ceea ce predomină este meseria de sine stătătoare; descompunerea ei ca proces de masă este lentă; cooperajă capitalistă simplă se constată, firește, dar în cazuri relativ puțnu numeroase. Întrebat de V. Maciu cum se poate preciza mai bine situația burgheziei în revoluția de la 1848, G. Zane susține că în principal caracterul social al acestui moment constă din existența unei compacte mici burghezii, concentrată în orașe și țirguri, mai ales în București, alături de care se dezvoltă o burghezie propriu-zisă, dar încă foarte rară, în a cărei compoziție locul principal îl dețin un număr de comerțianți, arendași, cămătari. Este o caracteristică comună în Europa tuturor țărilor înapoiate sub raportul dezvoltării capitaliste.

O problemă care ar fi trebuit pusă, întrucît este caracteristică momentului, este problema libertății comerciale, așa cum a fost rezolvată ea prin tratatul de la Adrianopol și stipulată pentru interiorul Principatelor în Regulamentul Organic; problema contradicțiilor la care a dat naștere menținerea breslelor și decretarea libertății comerțului interior și în sfrîșit problema priorității treptate, accentuată mai ales după 1848, pe care a cîștigat-o burghezia comercială și capitalul comercial. Problema monetară și politica monetară, reflectînd ea însăși transformările structurale din această epocă ar fi putut fi ceva mai dezvoltat tratată. De asemenea, G. Zane consideră că, fie în acest capitol fie în altul, cultura economică, bogată și interesantă, din această epocă trebuie menționată.

Dan Berindei se ocupă în cuvîntul său de repartitia materialului, propunînd o soluție de compromis : o introducere mai largă referitoare în linii mari la Regulamentul Organic, expunerea problemelor privind dezvoltarea economică și socială și apoi tratarea evenimentelor politice. Consideră că paragraful dezvoltării agriculturii nu are exemple referitoare la Moldova și găsește juste aprecierile făcute în discuții referitoare la limitele activității lui P. D. Kisseleff, a lui Alexandru Ghica și a lui M. Sturza. Propune să se acorde un spațiu cît de mic problemei înființării armatei naționale. Vorbitorul mai cere să se sublinieze faptul rămînerii în

urmă a centrelor urbane moldovene (supuse încă în majoritate unor stăpâni feudali) în comparație cu cele din Țara Românească. În încheiere sînt aduse numeroase completări de amănunt de care trebuie să se țină seama la redactarea finală a acestui capitol.

În intervenția sa, C. Șerban aduce o serie de precizări și face propuneri referitoare la formularea unor subcapitole și paragrafe, ocupîndu-se și de problemele structurale în organizarea materialului. Cu acest prilej au fost comunicate noi izvoare bibliografice, precum și părerea sa în ceea ce privește problema demografică în Țara Românească și Moldova.

Vorbînd despre aspectul fiscal din această perioadă, Șerban Papacostea se ocupă apoi și de problema monopolului intern ce trebuie deosebit de cel otoman care încetase la 1829, precum și de creșterea producției marfă țărănești despre a cărei importanță creștere atestă numeroase izvoare de arhivă.

Sava Iancovici aduce unele precizări de amănunt la paragrafele referitoare la extracția cărbunelui și mai ales a sării, precum și cu privire la terminologia administrativă. Susține cu căldură sublinierea activității administrative în Principatele noastre dusă de Pavel Kisseleff, aducînd indicații noi și aprecieri pozitive făcute de presa contemporană din străinătate. Găsește că este necesar ca autorii capitolului să acorde o atenție mai mare rezistenței opuse de țărani aplicării Regulamentului Organic, aducînd interesante date noi referitoare la nemulțumirile țăranilor din Țara Românească și la răzvrătirea lucrătorilor de la ocnele din Țara Românească în 1833—1834, care nicidecum nu trebuie să fie omise la capitolul frămîntărilor sociale. Trebuie neapărat să se vorbească despre noul așezămînt al lucrătorilor de la ocne, aplicat la inițiativa lui Kisseleff. În încheiere propune să se amintească măcar într-un pasaj despre relațiile cu Serbia. În 1836 Serbia are prima sa reprezentanță într-o țară străină, la noi.

Arătînd că este necesară sistematizarea materialului prezentat discuției, Liviu Ștefănescu consideră că se poate sublinia îndeosebi elementul creșterii continue a relațiilor bănești, valoarea exportului, numărul tirgurilor, volumul producției meșteșugărești, faptul că deși sărăciți, totuși țărani cumpără și vînd mai mult decît înainte, fiecare relație bănească nouă înlocuind vechile raporturi feudale.

N. Fotino arată necesitatea de a se trata cu precădere problemele legate de situația economică și socială. În legătură cu rolul personalității în istorie, critică tendințele de idealizare a personalității lui Pavel Kisseleff. În încheiere se oprește asupra problemei unei mai juste proporționări a materialelor în cadrul volumului și a volumului în cadrul întregului Tratat.

I. Rădușiu apreciază că materialul prezentat este foarte documentat și că discuțiile purtate au avut un caracter constructiv, folositor. Consideră că este necesar să fie folosite pe o scară și mai largă decît pînă acum izvoarele istorice interne, și să se argumenteze temeinic, formînd o unitate organică cu volumul IV, problema contradicțiilor interne ca factor determinant al revoluției de la 1848.

În numele autorilor (acad. A. Oțetea și I. Corfus), academicianul Andrei Oțetea a mulțumit participanților la discuție declarîndu-se de acord cu observațiile juste care în limita caracterului sintetic cerut de tratat pot sprijini munca de redactare finală. De asemenea, consideră că în cursul acestei perioade pămîntul a devenit o marfă și în felul acesta a intrat și el în sfera circulației. Trebuie reliefat — arată d-sa — cu mai multă pregnanță lupta între vechile relații și noile relații care încearcă să se afirme. În încheiere, apreciază că în această perioadă a avut loc o înăsprire a vechilor relații agrare, datorită faptului că forma principală de exploatare a țărănimii nu mai este fiscalitatea, ci iobăgia.

Concluziile discuției au fost prezentate de acad. A. Oțetea, care a mulțumit participanților la discuție.

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ „RISORGIMENTUL ŞI UNIREA PRINCIPATELOR”

În ziua de 3 octombrie 1961, la Academia R.P.R. s-a sărbătorit printr-o sesiune festivă o sută de ani de la lupta popoarelor romîn şi italian pentru libertate şi unitate naţională. La această sesiune comemorativă a participat şi o delegaţie italiană compusă din prof. Vincenzo Arangio-Ruiz, vicepreşedinte al Academiei dei Lincei, şi prof. Raffaele Ciasca, directorul Institutului de istorie modernă şi contemporană de la Roma.

Şedinţa de dimineaţă a fost prezidată de acad. A. Joja, preşedintele Academiei R.P.R., care în cuvîntul său a amintit despre relaţiile tradiţionale dintre poporul romîn şi cel italian în lupta lor comună de acum o sută de ani. Acad. A. Joja a insistat asupra necesităţii strîngerii relaţiilor între toate popoarele, pentru întărirea păcii mondiale, „chezăşie a progresului ştiinţei, filozofiei şi artei”.

În cuvîntul de salut, rostit în numele delegaţiei italiene, prof. Arangio-Ruiz, după ce a mulţumit pentru invitaţia ce i s-a făcut, a arătat că, la mijlocul veacului trecut, romînii şi italienii au luptat în acelaşi front pentru libertate şi unitate naţională, indiferent în ce loc au purtat ei această bătălie. În încheiere, el a adresat urări pentru o pace care să permită adîncirea apropierii între cele două popoare.

În continuarea şedinţei de dimineaţă, acad. A. Oţetea, directorul Institutului de istorie al Academiei R.P.R., a prezentat comunicarea „Risorgimentul şi Unirea Principatelor”. „Contemporanii au avut, a spus vorbitorul, şi în Italia şi în România conştiinţa limpede a scopului şi a comunităţii de interese care uneau popoarele noastre”. Ameninţarea Austriei a creat această comunitate susţinută şi de „simpatia spontană a italienilor pentru năzuinţele unui popor, care se declara de aceeaşi origine cu ei”. După 1848, elementele revoluţionare, ca Bălcescu sau Mazzini, şi-au legat speranţele de o nouă revoluţie general europeană, care însă nu s-a produs din cauza trădării burgheziei. În aceste condiţii patrioţii romîni s-au străduit şi au reuşit să facă din problema Unirii o problemă europeană. De la început Sardinia a fost în tabăra susţinătorilor Unirii, alături de Rusia şi Franţa.

Acad. A. Oţetea a arătat în continuare că lupta romînilor pentru Unire a fost privită cu cea mai mare simpatie şi încurajată de mulţi patrioţi italieni, de multe personalităţi din Italia. Raffaele Benzi, comisarul Sardiniei în Comisia europeană alcătuită de Congresul de la Paris în problema ţărilor romîne, a susţinut aspiraţiile unioniştilor, iar cînd mai tîrziu va afla de îndoita alegere a lui Cuza, îşi va exprima bucuria urînd „independenţa întregii Romîni”. Marco Antonio Canini, mazzinianul exilat la noi, susţine neobosit şi stăruitor, prin scrisul său,

lupta pentru Unire. Cu egală simpatie era urmărită lupta italienilor în Principate ca și în Transilvania. Garibaldi este privit ca „stindardul libertății și independenței”, iar în rândul trupelor sale se găsesc și mulți voluntari români. Unul dintre ei, bihoreanul Pavel Popp, ia parte la toate companiile dintre 1859—1870 și va ajunge general-maior în armata italiană. Ofițeri români, aflați în 1860 la Academia militară din Torino, se disting la asediul Gaetei.

Sintetizând, acad. A. Oțetea a spus : „Unirea Principatelor a creat un precedent obligator pentru unitatea Italiei; înfrângerea Austriei în Italia în 1859 și succesele poporului italian din anii 1860—1861 au silit Austria să cedeze și în chestia Unirii Principatelor și au contribuit astfel la înfăptuirea României”.

În ședința de după amiază, prezidată de acad. Iorgu Iordan, vicepreședinte al Academiei R.P.R., au prezentat comunicări : Prof. R. Ciasca, N. Corivan, cercetător principal la Institutul de istorie din Iași și Dan Berindei, cercetător principal la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. din București.

Prof. R. Ciasca, în comunicarea sa „Comunitatea italo-română de gândire și acțiunea pentru unitate și independență”, constată unele paralelisme în istoria celor două popoare în lupta lor pentru libertate și unitate națională. Astfel, el se oprește asupra caracterului revoluționar al mișcărilor din cele două țări în anii 1820—1821, apoi asupra anului 1848, care aduce în Italia ca și în țările române rapida maturizare a conștiinței naționale. În continuare, autorul comunicării vorbește despre simpatia arătată în Italia față de lupta românilor pentru unitate și independență. Lucrează lui Angelo Tambora *Cavour și Balcanii*, apărută acum trei ani, ca și volumele de documente diplomatice din perioada 1856—1860, publicate recent de Institutul de istorie contemporană de la Roma, vorbesc pe larg despre acțiunea diplomatică a guvernului piemontez în favoarea țărilor române. Mazzini a înțeles „legătura dintre chestiunea orientală și chestiunea italiană” și a căutat „o soluție pentru amândouă” adoptând principiul naționalităților. Venețianul Canini, discipol al lui Mazzini, a rămas toată viața sa un prieten sincer și pasionat al poporului român și al aspirațiilor lui naționale : era „mândru că a fost primul italian cărui i s-a întâmplat ca să studieze un popor și să-l înfrățescă cu italienii”.

Sprrijinul acordat pe plan diplomatic de Sardinia în 1856 a fost înfățișat de N. Corivan în comunicarea sa „Sardinia și Principatele Române”. Autorul, prezentând tabloul intereselor diferitelor puteri ale vremii în Orient, interese ce au determinat și atitudinea față de Unirea țărilor române, a arătat că „în modul de rezolvare a chestiunii românilor, piemontezii vedeau o legătură strânsă cu interesele lor din Italia, unde Austria forma obstacolul cel mai puternic în calea unificării”. Austria era dușmanul comun : ea se opunea unificării Italiei, ea se opunea în Orient unirii țărilor române. Pentru guvernul sard se mai punea și problema intereselor economice la gurile Dunării și pe Marea Neagră. De aci, strădaniile diplomației sarde pentru susținerea Unirii, spre a împiedica întărirea influenței austriece în Orient ; de aci, participarea ei activă în tot ceea ce interesa această parte a Europei. Cunoșcând atitudinea guvernului de la Torino, diplomația austriacă a căutat să înlăture pe reprezentantul Sardiniei de la conferința pentru organizarea țărilor române. Fuad Pașa, ministrul de externe al Turciei, își manifesta „regretul că prin admiterea Sardiniei în comisie, șansele pentru unirea Moldovei și Valahiei au crescut”. Și în adevăr, în tot timpul cât problema Unirii Principatelor a fost în discuție, delegatul guvernului sard a secundat Rusia și Franța, sprijinind năzuințele poporului român pentru Unire.

În comunicarea sa, Dan Berindei a vorbit despre „Presa din Principate și lupta pentru unitate a poporului italian în anii 1859—1860”. „Pe calea presei, a spus autorul comunicării, poporul român și-a arătat cu tărie interesul față de lupta pentru unitate a Italiei, ca și atașamentul său față de poporul italian, de care-l legau tradiții și țeluri comune”. Publicațiile din Principate, folosind știri din zările străine, dar și informații primite direct din Italia, își fi-

neau la curent cititorii, despre aceste evenimente, prin știri și comentarii pline de simpatie pentru lupta patrioților italieni. De o mare simpatie și admirație se bucură Garibaldi : „Romînul” îl numește „Stindardul libertății și al independenței italiene”; „Steaua Dunării” îi închină o entuziastă și caldă biografie; întreaga presă relatează cu entuziasm despre campaniile acestui „vechiu erou al libertății”, cum îl numește „Dîmbovița”. Că romîni urmăreau de aproape evenimentele din Italia o dovedește publicarea unui ziar special „Buletinul rezelului din Italia” și a hărții „Carta colorată a teatrului răzelului din Italia”. Un rol deosebit revine și presei umoristice care satirizează campaniile austriacilor. Ca o concluzie a comunicării, D. Berindei subliniază că „Interesul arătat de presa din Principate procesului de unificare a Italiei, ca și comentariile deseori entuziaste ce le-au făcut periodicele romînești asupra evenimentelor din peninsula, reprezintă concretizarea în scris a sentimentelor de prietenie ce au legat acum un secol cele două popoare, sprijinul pe care l-a dat pe această cale poporul nostru poporului italian în procesul său de unificare, lupta comună pentru idealuri comune a celor două popoare”.

Cuvîntul de închidere al sesiunii a fost rostit de acad. C. Daicoviciu, președintele Secției de științe istorice a Academiei R.P.R., care a subliniat importanța acestei manifestări pentru întărirea legăturilor tradiționale de prietenie dintre poporul romn și poporul italian.

P. Opreșcu

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUȚULUI DE ARHEOLOGIE AL ACADEMIEI R.P.R. — 15—21 mai 1961

Între 15—21 mai a.c. a avut loc la București sesiunea științifică a Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. cu participarea cercetătorilor de specialitate de la Institutele de istorie din Cluj și Iași, de la Muzeul de istorie a Moldovei, precum și a numeroși specialiști de la muzeele regionale din țară.

În cadrul ședinței de deschidere, acad. C. Daicoviciu a scos în evidență realizările importante obținute în domeniul cunoașterii trecutului îndepărtat al patriei noastre datorită numeroaselor cercetări arheologice întreprinse în ultimii ani. Au fost prezentate în continuare un număr de 5 comunicări. Acad. E. Condurachi s-a ocupat în comunicarea *Cercetările arheologice privind epoca greco-romană în Dobrogea*, de multitudinea aspectelor orînduirii sclavagiste oglindită în rezultatele cercetărilor de la Histria, Tomis și Mangalia. C. S. Nicolăescu-Plopșor a prezentat comunicarea *Cu privire la cercetările și descoperirile paleolitice din ultimii ani și importanța lor pentru istoria Romniei*, arătînd că pe această bază se pot cunoaște în prezent aspecte de seamă ale unor culturi paleolitice. În comunicarea *Realizările arheologiei romînești în domeniul orînduirii comunei primitive*, I. Nestor, membru corespondent al Academiei R.P.R., a semnalat importante descoperiri noi privind studiul cunoașterii epocii neolitice, a bronzului și a primei epoci a fierului. Vorbînd despre *Progresele arheologiei de pe teritoriul R. P. Romne în legătură cu studiul orînduirii sclavagiste*, R. Vulpe a arătat îndeosebi valoarea cercetărilor întreprinse în munții Orăștiei la cetățile dacice. Ultima comunicare, prezentată de D. M. Pippidi s-a ocupat cu *Cercetările epigrafice în R. P. Romnă în ultimii ani*.

În zilele următoare, comunicările au fost prezentate în cadrul secțiilor: orînduirea comunei primitive, orînduirea sclavagistă și orînduirea feudală. În cadrul secției feudale au fost prezentate un număr de 23 de comunicări. Unele din acestea, autori S. Morintz, Gh. Bichir, Aurelian Petre, Gh. Diaconu, Dardu Nicolăescu-Plopșor, I. Ioniță, Vlad Zirra, M. Russu, Eugenia Zaharia s-au ocupat de rezultatele săpăturilor care aduc importante contribuții la cunoașterea epocii prefeudale. Un număr de cercetători de la muzeu, ca de exemplu: Gr. Foiț,

Egon Dörner, Gh. Cazimir, Z. Székely au scos în evidență date care completează cunoștințele de pînă acum privind perioada migrațiilor.

Numeroase comunicări s-au ocupat de problemele feudalismului timpuriu. Astfel P. Diaconu a prezentat comunicarea *Cetatea de la Păcuilui lui Soare în lumina săpăturilor arheologice*, emițînd părerea că aici a existat încă din sec. al X-lea o așezare de tip orășenesc. Participanții la discuții nu au admis ipoteza, considerînd că orașul s-ar fi format aici abia în sec. al XII-lea.

Maria Comșa a vorbit despre *Descoperirile de la Slon și importanța lor pentru studiul începuturilor feudalismului la sud de Carpați*. Se atribuie sistemul de fortificații descoperit aici perioadei de expansiune a primului stat bulgar la nord de Dunăre (sec. IX—X), precum și posibilitatea existenței aici a unei principale căi de acces între Țara Românească și Transilvania care ar fi îndreptățit supravegherea acestei regiuni de către statul bulgar.

În comunicarea *Importanța monumentelor din cariera de piatră de la Basarabi*, I. Barnea a subliniat noutatea descoperirilor. Dan Teodoru a vorbit despre *Unele contribuții arheologice la istoria Moldovei în veacurile X—XIII*.

Cu privire la problema formării orașelor feudale și a înfățișării satului în timpul feudalismului dezvoltat a fost ținute un număr de 5 comunicări. M. Matei a prezentat comunicarea *Cu privire la întinderea orașului Suceava în sec. XIV—XVI*, prezentînd pentru prima oară în mod sistematic formarea și apoi treptata întindere teritorială a orașului. Interes deosebit a prezentat determinarea vechimii așezărilor omenești dinaintea imediată a formării orașului, precum și a satelor care au constituit nucleul orașului feudal de mai tîrziu.

Al. Andronic și Eug. Neamțu au vorbit despre *Principalele rezultate ale cercetărilor de arheologie din 1960 de la Curtea Domnească din Iași*, aducînd lumină asupra unor aspecte noi, necunoscute. Despre *Problema satului medieval fortificat în perioada apariției pericolului turcesc la Dunăre* (așezarea de la Coconi) a vorbit N. Constantinescu, aducînd astfel pentru prima dată în arheologia noastră interesante informații privind măsurile de apărare adoptate de populația de la nordul Dunării împotriva amenințării otomane. Descoperiri valoroase asupra așezărilor rurale din sec. XIV—XV a prezentat D. V. Rosetti în comunicarea *Date noi asupra așezărilor rurale vechi românești din regiunea Argeș*. Încheind seria acestor comunicări, Gh. Cantacuzino a vorbit despre *Așezările omenești din zona Bucureștilor*, aducînd unele precizări în legătură cu sfîrșitul așezărilor feudale timpurii și cu stadiul incipient al satelor feudale care vor contribui mai tîrziu la formarea orașului.

În fiecare secție s-au purtat discuții folositoare pe marginea comunicărilor prezentate, subliniindu-se necesitatea la unele din ele de a se adînci prin cercetări sistematice cunoașterea unor aspecte puțin edificatoare în stadiul actual.

Încheierea sesiunii a fost subliniată prin prezentarea în ședință comună a 3 comunicări: *Realizările arheologiei românești în cercetarea epocii feudale* de Gh. Ștefan, membru corespondent al Academiei R.P.R., care a arătat pe larg și documentat că arheologia feudală este o creație a regimului democrat-popular. Cultura materială a populației locale de pe teritoriul patriei noastre este din ce în ce mai cunoscută pentru perioadele sec. IV—XVII, ea aduce o contribuție deosebită la tezaurul culturii europene, datorită activității sistematice științifice conduse și îndrumate de organele statului nostru democrat-popular. Comunicarea lui B. Mîtreă s-a ocupat de *Cercetări numismatice recente și contribuția lor la rezolvarea unor probleme din istoria patriei*, iar V. Canarache a vorbit despre *Monumentul roman cu mozaic (stadiul cercetărilor la începutul anului 1961) descoperit la Constanța*.

În cuvîntul de închidere a sesiunii științifice a Institutului de arheologie al Academiei R.P.R., acad. C. Daicoviciu a subliniat utilitatea sesiunii prin faptul că numai la

cțeva luni de la închiderea campaniei de săpături rezultatele obținute au putut fi folosite în completarea informării monografiilor precum și pentru clarificarea unor probleme solicitate de tratatul *Istoria României*.

Maria Comșa și Liviu Ștefănescu

DISERTAȚII

În ziua de 31 mai 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantei *Ecaterina Cimponieru* intitulată „Din istoria luptelor duse de muncitorii reșițeni sub conducerea comunistilor între anii 1917—1944”. Lucrarea cuprinde cinci capitole principale: Cap. I Lupta muncitorilor din Reșița în anii avântului revoluționar (1917—1921); Cap. II Mișcarea muncitorească din Reșița în anii stabilizării relative a capitalismului (1922—1928). Cap. III Intensificarea acțiunilor de luptă ale muncitorilor reșițeni în anii crizei economice (1929—1933); Cap. IV Dezvoltarea mișcării muncitorești din Reșița în perioada fascizării treptate a țării (1934—1937); Cap. V Muncitorii reșițeni în lupta împotriva dictaturii fasciste și a războiului criminal antisovietic (1938—1944).

Referenți științifici au fost: prof. dr. V. Chereșteșu — Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj, prof. M. Oișteanu — Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu” și ing. I. Popeți — președinte al Sfatului Popular al orașului Timișoara.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde aspirantei *Ecaterina Cimponieru* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 31 mai 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantului *Florea Dragne* intitulată „Lupta Partidului Comunist din România pentru încheierea alianței clasei muncitoare și țărănimii muncitoare (1921—1931)”. Lucrarea conține următoarele capitole: Cap. I Problema alianței dintre clasa muncitoare și țărănimia muncitoare până la crearea P.C.R. (1917—1921); Cap. II Lupta P.C.R. pentru scoaterea maselor țărănimii de sub influența partidelor burghezo-moșierești și atragerea lor la luptă sub conducerea clasei muncitoare (1921—1931); Cap. III Zdrobirea teoriilor oportuniste și adoptarea unei linii juste în problema alianței dintre clasa muncitoare și țărănimia muncitoare de către Congresul al V-lea al P.C.R.

Referenți științifici oficiali au fost: I. M. Oprea — Institutul de Istorie a Partidului, V. Liveanu — Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. și Florea Constantin — Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu”.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde aspirantului *Florea Dragne* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 23 iunie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității „C. I. Parhon” a avut loc susținerea publică a disertației conf. univ. *Iorgu Stoian* intitulată „Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis”. Lucrarea cuprinde următoarele capitole: Cap. I Cu privire la problema triburilor tomitane; Cap. II Organele deliberative ale cetății

Tomis; Cap. III Cu privire la magistraturile tomitanei; Cap. IV Contribuții la problema sclavajului la Tomis.

Referenți științifici oficiali au fost acad. prof. Emil Condurachi, prof. dr. Gheorghe Ștefan membru corespondent al Academiei R.P.R. — Univ. „C. I. Parhon” și prof. dr. M. Macrea — Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj.

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității „C. I. Parhon” a hotărât să acorde conf. univ. *Iorgu Stoian* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 23 iunie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității „C. I. Parhon” a avut loc susținerea publică a disertației cercetătorului *Vasile Liveanu* intitulată „1918 Din istoria luptelor revoluționare din România”. Lucrarea publicată cuprinde un cuvânt înainte, o introducere, șase capitole: Cap. I Situația economică, socială și politică a României în preajma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie; Cap. II Crearea situației revoluționare în România. Luptele revoluționare din noiembrie 1917 — martie 1918; Cap. III Luptele revoluționare în România de la încheierea păcii de la Buftea pînă la retragerea trupelor de ocupație (martie-noiembrie 1918); Cap. IV Luptele revoluționare după retragerea trupelor de ocupație (noiembrie-decembrie 1918); Cap. V Eliberarea Transilvaniei și Bucovinei de sud de sub stăpînirea habsburgică prin lupta revoluționară a maselor populare; Cap. VI Lupta maselor împotriva noului val de teroare dezlănțuit de guvernul burghez-moșieresc român la sfîrșitul anului 1918.

Referenți științifici oficiali au fost prof. dr. Victor Chereșteșiu, — Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj, conf. univ. Valeriu Popovici — Univ. „Al. I. Cuza” Iași și conf. univ. Vasile Hurmuz — Univ. „C. I. Parhon” București.

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității „C. I. Parhon” a hotărât să acorde cercetătorului *Vasile Liveanu* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 12 iulie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe Îngă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantului *Vicențiu Piuco* intitulată „Lupta Partidului Comunist din România pentru crearea Frontului Popular Antifascist (1934—1937)”. Lucrarea cuprinde următoarele capitole: Cap. I Situația internațională și tabloul economic și politic al României în perioada anilor 1934—1937; Cap. II Lupta P.C.R., pentru crearea Frontului Unic Muncitoresc, împotriva fascismului (1934—1937); Cap. III Lupta P.C.R. pentru crearea Frontului Popular Antifascist Îmbinarea pe scară largă a luptei ilegale cu cea legală. Activitatea antimilitaristă a P.C.R. Conducătorul științific al aspirantului a fost prof. Vasile Varga — Institutul de Istorie a Partidului, iar referenți științifici oficiali: acad. prof. dr. P. Constantinescu-Iași — Univ. „C. I. Parhon” București, conf. univ. V. Popovici — Univ. „Al. I. Cuza” Iași și conf. univ. T. Georgescu — Institutul de Istorie a Partidului.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe Îngă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde aspirantului *Vicențiu Piuco* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 12 iulie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe Îngă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantului *Mihai Fătu* intitulată „Lupta P.C.R. pentru izolarea și zdrobirea partidelor burghezo-moșie-

rești între 23 August 1944 — noiembrie 1947". Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I Tactica de luptă a P.C.R. față de partidele burghezo-moșierești între 23 August 1944 și martie 1945 ; Cap. II Lupta P.C.R. pentru izolarea și zdrobirea partidelor burghezo-moșierești în focul luptei pentru consolidarea regimului democrat-popular (martie 1945—noiembrie 1947).

Conducătorul științific al aspirantului a fost prof. Vasile Varga de la Institutul de Istorie a Partidului, iar referenți științifici oficiali : conf. univ. Loghin Aurel — Univ. „Al. I. Cuza”-Iași, conf. univ. Deac Augustin—Institutul de Istorie a Partidului și conf. univ. Vasile Hurmuz Univ. „C. I. Parhon”, București.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde aspirantului *Mihai Fătu* titlul științific de candidat în științe istorice.

CRONICĂ

Cu prilejul manifestărilor dedicate sărbătoririi Centenarului Unirii Italiei și Unirii Principatelor Române în ziua de 4 octombrie 1961 la Biblioteca Academiei R.P.R. a fost organizată o expoziție intitulată „Risorgimentul și Unirea Principatelor în documente și stampe”.

Numeroase stampe, litografii, scrisori, extrase din presa vremii, traduceri, oglindesc dezvoltarea relațiilor româno-italiene în timpul luptei pentru unitatea și independența popoarelor române și italiene în secolul trecut.

La 5 octombrie a.c. în București a avut loc festivitatea dezvelirii bustului marelui patriot Giuseppe Garibaldi, bust donat Sfatului Popular al Capitalei de către oficialitățile italiene din Sicilia.

La festivitate au luat parte reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Externe, ai Academiei R.P.R., ai Sfatului Popular al Capitalei, oameni de știință și cultură, ziariști români și corespondenți ai presei străine.

Au fost de față oaspeți italieni participanți la manifestările dedicate Risorgimentului precum și Emilio Paolo Bossi însărcinat cu afaceri ad-interim al Italiei la București.

Luând cuvântul, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al Capitalei, D. Diaconescu, a relevat contribuția de seamă adusă de Giuseppe Garibaldi la lupta eroică a poporului său pentru formarea statului național italian, legăturile lui Garibaldi cu patrioții români. Vorbitorul a arătat în continuare că ridicarea unui monument al lui Giuseppe Garibaldi la București și a unui monument al lui Nicolae Bălcescu la Palermo reprezintă acțiuni pe linia prieteniei tradiționale dintre popoarele române și italiene, prilej de manifestare a dorinței de pace a celor două țări. În continuare, vorbitorul a dat citire Deciziei Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Capitalei prin care se atribuie denumirea de Giuseppe Garibaldi unei străzi din cartierul Floreasca, cuprinsă între străzile Rossini și Verdi.

Aducând salutul locuitorilor orașului Palermo, prof. Paolo D'Antoni, membru al Guvernului regional sicilian, președintele Comitetului regional sicilian pentru sărbătorirea Centenarului unității Italiei, a citit textul scrisorii primarului orașului Palermo, Salvatore Lima, în care acesta își exprimă regretul că nu poate participa la manifestările de la București, dedicate Risorgimentului. În continuare vorbitorul a evocat personalitatea celor doi luptători

pentru independență și libertatea țărilor lor, Garibaldi și Bălcescu și profundul lor umanism. Oaspetele italian a scos apoi în evidență semnificația acestei festivități care depășește cu mult cadrul unui schimb cultural.

După dezvelirea monumentului, operă a sculptorului italian E. Pandolfini, a fost așezată placa indicând strada ce poartă acum numele lui Giuseppe Garibaldi.

În ziua de 13 octombrie a.c. în sala de ședințe a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. a avut loc conferința prof. dr. Vahtang Beridze, președintele asociației de prietenie sovieto-române din R.S.S. Gruzia, despre „Realizări în studiul arhitecturii georgiene paleocreștine”. La ședință au participat profesori, cercetători, muzeografi de la Institutul de istorie și istorie a artei, Institutul de studii româno-sovietic, Muzeul de istorie a orașului București, care au audiat cu atenție expunerea.

ACAD. C. DAICOVICIU, ȘT. PASCU, V. CHERESTEȘIU, ȘT. IMREH,
AL. NEAMȚU, T. MORARIU, C. BODEA, B. SURDU, C. MUREȘAN,
C. NUȚU, A. EGYED și V. CURTICĂPEANU,

Din istoria Transilvaniei vol. I, ed. a II-a, Ed. Academiei R.P.R.,
București, 1961, XII + 354 p.; vol. II, Ed. Academiei R.P.R.,
București, 1961, XV + 462 p.

Anii 1960—1961 au marcat un nou avânt în domeniul cercetărilor istorice din țara noastră. A început să fie concretizat, în lucrări de sinteză de o valoare deosebită, rodul unei munci stăruitoare de adunare și publicare a izvoarelor, de alcătuire a unor lucrări și monografii parțiale efectuate în anii regimului democrat-popular.

Alături de *Istoria României* se situează lucrarea de sinteză, *Din istoria Transilvaniei*, din care au apărut până în prezent două volume. Vol. I cuprinde istoria Transilvaniei din cele mai vechi timpuri (paleoliticul inferior) până în preajma revoluției burghezodemocratice din 1848—1849, ocupându-se de orînduirea comunei primitive, de sclavagism și de feudalism pe teritoriul Transilvaniei. Vol. II tratează istoria Transilvaniei în epoca modernă, din 1848 până în 1918.

Ceea ce deosebește această lucrare de toate sintezele anterioare privitoare la istoria Transilvaniei constă, în primul rînd, în concepția materialist-istorică, care stă la baza întregii lucrări. Această concepție, care, după cum arăta V. I. Lenin, este uimitor de unitară, a dat posibilitate colectivului de autori și colaboratori să se orienteze în mod just în complexitatea și ca-

racterul adeseori contradictoriu al fenomenelor să desprindă aspectele esențiale și hotărîtoare ale procesului istoric și să trateze în primul rînd istoria maselor populare.

Spre deosebire de sintezele burgheze — române, maghiare sau săsești —, care, în general, erau concepute în spirit naționalist și priveau istoria românilor din Transilvania sau cea a minorităților naționale în mod izolat, în lucrarea *Din istoria Transilvaniei* se tratează pentru prima oară istoria minorităților naționale strîns legată de cea a populației românești majoritare. Autorii s-au călăuzit după principiul studierii și cultivării în primul rînd a tradițiilor de luptă revoluționară comună a românilor și a populațiilor conlocuitoare din Transilvania.

Autorii prezintă istoria Transilvaniei ca o parte componentă și integrantă a istoriei României. Lucrarea dă o imagine completă și multilaterală a multiplelor legături economice, politice și culturale ale Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească în cursul feudalismului, iar după Unire cu noul stat național, România, și scot în relief tendințele istorice firești ale Transilvaniei de a se uni cu Moldova și cu Țara Românească și încercările

de a realiza unirea politică a celor trei țări române.

Lucrarea conține un bogat material factic și se bazează pe cercetarea multilaterală și obiectivă a izvoarelor istorice de diferite categorii. Într-o serie de probleme fundamentale ale istoriei social-economice, ea se bazează, în primul rând sau aproape exclusiv, pe cercetările efectuate în anii regimului democrat-popular. Autorii volumelor au dat în această lucrare o formă sintetică cercetărilor lor, care, în unele cazuri, generalizează rezultatele a zeci de ani de muncă științifică.

Vol. I, foarte curând epuizat, fiind primit cu o justificată satisfacție de către publicul cititor, se prezintă în noua ediție într-o formă mult îmbunătățită. Un număr de capitole sau de probleme au fost revizuite și completate cu date noi și, totodată, a fost mărit numărul hărților și al ilustrațiilor.

În ediția a doua se aduc date și informații importante, mai ales în legătură cu viața geto-dacilor, pe baza cărora se pot stabili aspectele caracteristice ale istoriei lor: înfi, că populația geto-dacă a atins un înalt grad de civilizație; al doilea, că întreaga societate geto-dacă de pe teritoriul României de azi parcurge, în general, aceeași linie de dezvoltare social-economică și culturală.

Se pune, pe bază de noi argumente, problema atât de dezbătută a esenței sclavagismului la daci; autorul consideră că uriașele construcții din munții Orăștiei constituie o dovadă peremptorie despre întrebuintarea în proporții mari a muncii forțate. Statul dac, care ia ființă pe la începutul secolului I î.e.n., este prezentat ca o organizație politică cu caracter sclavagist începător, păstrând încă numeroase rămășițe ale comunei primitive.

Se dă un impresionant tablou al Daciei sclavagiste romane, mult amplificat față de ediția I și întemeiat pe cele mai noi descoperiri arheologice. Rezultă că sub stăpânirea romană s-au realizat progrese remarcabile în toate domeniile, dar numai în folosul clasei exploatare romane. Pentru masele muncitoare ale băștinașilor, stăpânirea romană a

fost un jug apăsător. Sint expuse amănunțit mișcările de eliberare ale dacilor, precum și rolul jucat de triburile dacilor liberi.

Problema centrală a perioadei de istorie veche a Transilvaniei o constituie soarta populației băștinașe sub romani și sub stăpânirea popoarelor migratoare sau, mai precis, tema atât de dezbătută a formării poporului român și a continuității lui pe pământul țării noastre. În consecință, autorul acordă o atenție deosebită dăinuirii elementului autohton în timpul stăpânirii romane, ca și problemei romanizării Daciei, demonstrând că procesul de romanizare nu s-a limitat la perioada de un secol și jumătate cât a durat stăpânirea romană în nordul Dunării; influența romană asupra Daciei se exercită încă din perioada premergătoare cuceririi, continuând și după părăsirea ei oficială.

Căutând să definească rolul pe care l-au jucat popoarele migratoare în viața poporului daco-roman, se acordă un spațiu redus hunilor, goților și avarilor, a căror stăpânire n-a avut urmări însemnate pentru băștinași, și se stăruie asupra îndelungatei conviețuiri cu slavii, subliniind importanța asimilării acestora în sinul populației daco-romane și multiplele influențe exercitate asupra ei.

În capitolul de încheiere a părții mai vechi a istoriei Transilvaniei, se analizează și se combat teoriile contrare continuității (mai ales Sulzer, Engel, Roesler) și, pe baza unui bogat material documentar arheologic și istoric, se aduc argumente concludente pentru existența populației băștinașe în perioada din secolele IV—V, ca și în cea din secolele VI—X, adică din perioada cea mai puțin cercetată a istoriei noastre. Pe baza acestor argumente se poate trage concluzia că poporul român s-a format în ultimele secole ale mileniului I î.e.n., în spațiul carpato-danubian de la nordul Dunării inferioare, unde a continuat să locuiască fără întrerupere.

Restul vol. I se ocupă de orînduirea feudală, împărțită în trei perioade: feudalismul timpuriu, feudalismul dezvoltat și destrămarea feudalismului. Ca și în partea mai veche,

au fost dezvoltate problemele de bază ale istoriei Transilvaniei. Problema care se află în centrul expunerii este aceea a formării relațiilor feudale și a dezvoltării lor pe teritoriul acestei țări. Se arată că încă din secolul al X-lea se constată atât în Transilvania propriu-zisă, cât și în Banat și Crișana, existența unor formațiuni politice în frunte cu voievozi (la Anonymus ducii Gelu, Menumorut și Glad), având o societate stratificată, cu stăpâni de pământ și țărani dependenți.

Feudalizarea societății autohtone din aceste teritorii era deci destul de înaintată când apar triburile maghiare. Apariția unguirilor la hotarele Transilvaniei ridică o serie de probleme, ca, de pildă cucerirea țării, organizarea și așezarea sașilor și secuilor de către statul feudal maghiar și profundele modificări aduse în structura societății băștinașilor de către noua stăpânire.

În legătură cu toate acestea este de reținut faptul că peste feudalismul băștinaș se suprapune un nou sistem de organizare feudală, impus de statul feudal maghiar, fără a înlătura vechile instituții ale populației băștinașe, autonomiile românești, așa-numitele „țări” (ca Țara Hațegului, a Maramureșului etc.). Acest aspect specific al Transilvaniei după cucerire este dezvoltat pe larg de autor, care prezintă, cu amănunte interesante, organizarea Transilvaniei ca voievodat în cadrul statului Ungariei feudale, cuprinzând în același timp autonomii variate. În interiorul voievodatului se găsesc trei regiuni cu regim politic și administrativ deosebit: comitatele cu cetățile regale și domenii feudale sub ascultarea directă a voievodului; scaune săsești și secuiești cu administrație proprie, întemeiate pe privilegiile obținute la colonizare; districte românești cu voievozi și cneji proprii.

Această situație explică și evoluția inegală a feudalizării Transilvaniei: în comitate, feudalii laici și bisericesci, înzestrați de rege cu donații, își creează latifundii întinse din cotoarea pământurilor obștilor, și iobăgia se generalizează curînd; în secuime pătrunde mai încet, aici se va desăvîrși abia în secolul al

XVI-lea; în teritoriul scaunelor săsești, sau pământul zis crăiesc, nu va izbuti să-și facă drum în formele „legale” existente în celelalte două regiuni amintite.

În cadrul acestei probleme se pune în discuție și întărirea clasei dominante feudale prin imigrarea unui număr însemnat de nobili fugiți din teritoriul ocupat de turci, ca și prin înnobilitări din rândurile țărănimii. În același timp este descrisă pe larg starea extrem de grea a iobăgimii, căreia nu-i mai rămânea altă cale pentru a-și ușura situația decât lupta sub o formă sau alta.

În perioada destrămării feudalismului se stăruie asupra crizei prin care trece feudalismul datorită creșterii contradicției dintre relațiile de producție învechite și caracterul forțelor de producție în plină dezvoltare, ca și datorită începuturilor formării noii clase sociale, burghezia.

Autorii se ocupă în mod consecvent, de la o perioadă la alta, de dezvoltarea forțelor de producție. Sunt prezentate pe larg progresele în agricultură și se dau amănunte interesante cu privire la exploatarea minieră, care se intensifică în secolul al XVII-lea și mai ales în secolul următor, sub Habsburgi. O preocupare permanentă o constituie în lucrare dezvoltarea meșteșugurilor, formarea breslelor, apariția și dezvoltarea manufacturilor, dezvoltarea pieței interne și externe în cadrul relațiilor comerciale cu țările române de peste Carpați.

O problemă capitală, căreia i se dă dezvoltarea cuvenită, este organizarea politică a Transilvaniei. Se arată situația ei ca voievodat deosebit, cu instituții proprii, în cadrul regatului feudal maghiar și se scoate în evidență politica autonomistă a diferiților voievozi, care, pînă la urmă, avea să ducă la separarea totală a Transilvaniei de Ungaria și la formarea unui stat deosebit. Se analizează împrejurările în care s-a făcut separația și se dă o largă descriere a organizării acestui stat ca principat autonom, sub suzeranitatea Porții, și deci în condiții asemănătoare cu ale celorlalte două principate române.

În continuare, autorul urmărește consolidarea noului stat sub principii din familia Báthory și arată cum, sprijinindu-se pe cele două țări vecine de peste Carpați, Transilvania devine un factor important în politica europeană: în marele război de la sfârșitul secolului al XVI-lea, în care Mihai Viteazul are un rol de seamă, participă la coaliția anti-otomană; în prima jumătate a secolului al XVII-lea, sub Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczy I, ia parte activă la războiul de 30 de ani împotriva Habsburgilor și curând apoi, sub Gheorghe Rákóczy al II-lea, încearcă, însă fără succes, să scuture jugul turcesc. O dată cu stăpânirea habsburgică încețază viața de principat autonom a Transilvaniei.

De asemenea, o problemă care se impune atenției autorilor, având în vedere caracterul etnic al Transilvaniei, a fost lămurirea situației demografice. Este înțelesă dată fiind, într-o lucrare de sinteză, se tratează în spirit marxist, importanța cuvenită acestei probleme. Pe bază de izvoare interne și externe se stabilește că, din cele mai vechi timpuri pentru care avem la îndemână date, românii au format majoritatea populației în Transilvania. Încă din secolul al XIV-lea se dovedește o proporție de 60% români față de celelalte neamuri, și această proporție se menține și în secolele următoare.

Este de asemenea analizată creația spirituală a fiecăruia dintre popoarele conlocuitoare, scoțându-se în relief elementele progresiste.

Autorul stăruie îndeosebi asupra importanței lui Coresi în răspândirea cărții românești și caută să redea, în cadrul mai larg al curentului iluminist, climatul cultural în care se desfășoară activitatea — tratată cu competență — a Școlii ardeleni (trezându-se totuși prea ușor peste reprezentanții ei din prima jumătate a secolului al XIX-lea).

Una dintre trăsăturile caracteristice ale istoriei Transilvaniei o constituie legăturile strânse, de ordin economic, politic și cultural, pe care le întreține în toate timpurile cu celelalte două țări române.

Orientarea Transilvaniei spre regiunile din sudul și estul Carpaților se datorește, între altele, și faptului că la apus era izolată de Ungaria prin cîmpia Tisei, care, pînă în timpurile mai noi, forma o imensă zonă mlăștinoasă greu de trecut, în vreme ce cu țările din răsăritul și sudul Carpaților se leagă prin numeroase trecători ușor accesibile.

Autorul insistă îndeosebi, cum e și firesc, asupra legăturilor economice care s-au putut stabili și consolida, datorită nivelului de dezvoltare deosebit între cele trei țări: în Transilvania era mai înaintată producția de mărfuri, pe cînd Țara Românească și Moldova aveau pentru export produse agricole și în general materii prime. Schimb de produse între ele se constată încă din secolul al XIII-lea, se intensifică în secolele următoare și îndeosebi după formarea principatului autonom al Transilvaniei.

Legăturile politice sînt urmărite de autor chiar de la întemeierea voievodatului Transilvaniei, ca provincie autonomă în cadrul statului feudal maghiar. Primejdia cotozirii turcești a fost, cum just remarcă autorul, un factor important în stringerea legăturilor dintre cele trei țări, cum s-a dovedit în perioada luptelor lui Ioan Corvin de Hunedoara sau Ștefan cel Mare. După constituirea principatului autonom sub suzeranitatea Porții, identitatea de regim a celor trei țări, încercuirea și izolarea lor de restul Europei și nevoia unei hotărîte rezistențe față de continua tendință a turcilor de a mări exploatarea au contribuit în largă măsură la apropierea dintre ele. Unitatea realizată temporar de Mihai Viteazul corespunde acestei necesități presante.

După exemplul lui Mihai Viteazul, ideea stringerii sub aceeași autoritate a celor trei țări române împotriva jugului otoman a fost reluată pe rînd de principii Transilvaniei din secolul al XVII-lea. Se amintește de proiectul unui regat al Daciei, formulat, de Gabriel Bethlen, de pretențiile de suzeranitate ale lui Gheorghe Rákóczy I, de legăturile lui Gheorghe Rákóczy al II-lea cu celelalte țări române și de răscoala lor comună.

Se demonstrează cu numeroase exemple că între cele trei țări române au existat legături culturale, mai întâi cu caracter religios și apoi și laic, încă din primele secole ale existenței lor statale. Cele mai vechi scrieri în limba română din sec. XV—XVI au fost întocmite în Transilvania și de aici s-au răspândit în Moldova și Țara Românească. Coreși tipărește la Brașov, important centru economic, devenit acum și cultural, cărți pentru nevoile tuturor celor trei țări. În secolul al XVII-lea și mai ales al XVIII-ea, aceste legături se intensifică. Se subliniază îndeosebi contribuția activității Școlii ardelenene la formarea conștiinței naționale.

Lupta maselor populare, formarea tradițiilor de luptă comună a poporului român și a naționalităților conlocuitoare au fost tratate pe larg. Se scoate în evidență importanța rolului pe care l-au avut în lupta antifeudală masele românești, care erau cele mai numeroase și singurele care sufereau o dublă asuprire, socială și de neam; se arată însă în toate împrejurările strânsa unire cu păturile exploatate aparținând altor neamuri.

Se urmărește, din cele mai vechi timpuri, desfășurarea luptei maselor populare, sub toate formele ei de manifestare. Sînt semnalate numeroase răzvrătiri locale în diferite părți ale Transilvaniei, se arată proporțiile luate de haiducie și fuga de pe moșie, care uneori antrenează mase largi de țărani. Sînt prezentate pe larg și sub toate aspectele marile răscoale țărănești. Autorul stăruie îndelung asupra răscoalei de la Boblna, subliniind unitatea de luptă a iobagilor români și maghiari, ca și alianța dintre țărani și populația săracă de la orașe. În aceleași condiții este prezentată răscoala din 1514, care pornind din Buda, se întinde pînă în Carpații sudici și răsăriteni, cuprinzînd întreaga Transilvanie.

După dezastrul Ungariei de la Mohaci, în 1526, turcii, prin incursiunile lor de jaf, devin un adevărat flagel pentru populația care se găsea în calea expansiunii lor. De la această dată, în marile răscoale din secolul al XVI-lea, lupta antifeudală a maselor populare se va împleti cu lupta împotriva turcilor cotoptori.

Sub acest dublu aspect este prezentată răscoala din 1527, de sub conducerea țarului Iovan, avînd ca teatru al luptelor Banatul și părțile sudice ale Transilvaniei, și marea răscoală cu aspect mistic din 1569, care s-a desfășurat în părțile nordice ale Crișanei, sub conducerea lui Gheorghe Crăciun, despre care se știe că era țaran român din părțile Băii Mari (fapt care ar trebui relevat).

Stăpînirea Habsburgilor în Transilvania, care, potrivit unei expresii contemporane, schimbă jugul de lemn al turcilor cu un jug de fier, se caracterizează printr-o fiscalitate excesivă, persecuții religioase și opresune militară. Habsburgii și-au putut consolida stăpînirea în Transilvania datorită sprijinului marii nobilimi maghiare, căreia, în schimbul colaborării cu Curtea de la Viena, îi lasă libertatea de a exploata în voie pe iobagi. Aceasta este și cauza pentru care nu s-au putut pune în aplicare reformele, care în alte părți ale imperiului au sporit capacitatea de plată a iobagilor către fisc. Se ajunge astfel, în condițiile destrămării feudalismului, la marea mișcare a țărănimii din Munții Apuseni, sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan. Autorii analizează programul progresist al răsculaților, cuprins în ultimatumul de la Deva (desființarea iobăgiei și sarcini egale pentru toți locuitorii țării), care dă o bază ideologică răscoalei și o apropiere de spiritul revoluției din 1848.

Vol. I se încheie cu descrierea situației din ajunul revoluției de la 1848. Referindu-se la situația specială a românilor, autorul scoate în evidență întărirea conștiinței naționale, dezvoltarea ideii de unitate națională ca urmare a contactelor cu țările române de peste Carpați și, paralel cu aceasta, apriga campanie de maghiarizare, care a fost exploatată cu diplomație de către Habsburgi în timpul revoluției.

Vol. II, așa cum s-a arătat și în cele spuse mai înainte, cuprinde epoca modernă, perioadă în care au avut loc evenimente și s-au desfășurat procese deosebit de complexe și de puțin cercetate: revoluția burghezo-democratică din 1848—1849; dezvoltarea capita-

lismului, formarea proletariatului industrial și lupta clasei muncitoare; politica de asuprire națională dusă de clasele stăpînitoare austro-ungare și lupta împotriva acestei asuprii; unirea Transilvaniei cu România în urma luptei desfășurate de masele populare, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, pentru eliberare socială și națională, dezvoltare culturală și altele.

Un loc important ocupă în volum, cum de altfel este și firesc, revoluția burghezodemocratică din 1848—1849 din Transilvania. Spiritul în care a fost conceput și redactat acest capitol important constă în aceea că acordă o deosebită atenție evenimentelor și acțiunilor care au contribuit la unirea forțelor revoluționare-antifeudale.

În opoziție cu istoriografia burgheză naționalistă, care, falsificînd adevărul, a prezentat acțiunile și lupta diferitelor forțe revoluționare române și maghiare din Transilvania izolate una de alta și numai sub aspectul „ciocnirilor naționale”, în lucrarea de față se subliniază că revoluția din Transilvania cuprinde lupta antifeudală a maselor populare române și maghiare pentru pămînt, lupta poporului și a intelectualității înaintate pentru drepturi naționale, lupta comună a ungarilor și romînilor în armata revoluționară a generalului Bem, precum și lupta seculor împotriva trupelor imperiale cotoptoare.

Pe drept cuvînt se insistă pe tot parcursul prezentării desfășurării revoluției burghezodemocratice din Transilvania asupra luptei duse de revoluționarul democrat N. Bălcescu pentru unirea forțelor revoluționare în fața reacțiunii interne și internaționale. În lucrare apare cu toată claritatea faptul că N. Bălcescu a văzut cel mai limpede necesitatea unei colaborări cît mai strînse între forțele revoluționare române și maghiare și a indicat mijloacele realizării acesteia în scopul reușitei desfășurării a revoluției.

Revoluția burghezodemocratică din Transilvania este prezentată nu ca un fenomen întîmplător, ci ca un eveniment crucial din istoria Transilvaniei, care a fost provocat de întreaga dezvoltare social-economică a

țării, de întreaga desfășurare a luptei de eliberare socială și națională dusă de masele populare împotriva feudalismului. Revoluția a scos la iveală cu deosebită pregnanță toate contradicțiile orînduirii feudale, incompatibilitatea acestei orînduirii cu progresul economic, social și politic al țării, a dus la activizarea deosebită a forțelor revoluționare, a ridicat în fața acestor forțe o serie de probleme de bază ale istoriei moderne a Transilvaniei care urmau să fie soluționate.

Revoluția de la 1848 din țările române este privită în lucrare drept o parte integrantă a revoluției generale europene, care a zguduit din temelii în 1848—1849 aproape toate țările Europei. În aprecierea evenimentelor și a acțiunilor diferitelor forțe revoluționare din Transilvania s-a ținut seama nu numai de interesele naționale; ele au fost examinate, așa cum au făcut de altfel K. Marx și F. Engels, prin prisma intereselor și desfășurării revoluției generale europene.

În centrul preocupărilor autorului stă studiul atent și obiectiv al luptei maselor țărănești împotriva exploatării feudale.

Ținînd seama de caracterul complex și contradictoriu al acțiunilor și poziției diferitelor forțe sociale, în capitol se face o amplă analiză a principalelor evenimente ale revoluției în lumina învățăturii marxist-leniniste despre clase și lupta de clasă, analiză bazată în același timp pe cercetarea obiectivă și multilaterală a materialului faptic foarte bogat. Amintim dintre aceste evenimente adunarea de la Blaj din 15—17 mai, adunarea de la Lugoj, diferitele curente din mișcarea revoluționară romînă, poziția și obiectivele clasei stăpînitoare maghiare, încorporarea principatului Transilvaniei în Ungaria, ascuțirea contradicțiilor sociale și naționale după votarea „uniunii”, legăturile și solidaritatea revoluționarilor romîni de pe ambele versante ale Carpaților, promulgarea legii privitoare la desființarea iobăgiei în Principatul Transilvaniei, lupta seculor împotriva trupelor imperiale, acțiunea condusă de Avram Iancu, obiectivele acestei acțiuni și personalitatea lui Iancu, apărarea regiunii Munților

Apuseni ca „țară românească”, acțiunea lui Eftimie Murgu în Banat, pătrunderea lui Bem în Transilvania și luptele conduse de el, repetatele încercări pentru alcătuirea unui front revoluționar al popoarelor, rolul jucat de N. Bălcescu în aceste încercări.

Cu toate că revoluția din 1848—1849 din Transilvania a fost înăbușită, lupta de eliberare socială și națională n-a fost zadarnică. În focul luptei revoluționare a fost abolită iobăgia, iar pe planul luptei de eliberare națională dusă de masele populare române din Transilvania a fost desființat sistemul medieval al celor trei națiuni privilegiate, a crescut în luptă conștiința națională și, prin strânsele legături care au existat între revoluționarii pașoptiști români din Transilvania, Țara Românească și Moldova, s-a conturat și mai clar ideea înaintată a făuririi statului național român.

Cu toate că în timpul revoluției din Transilvania nu s-a ajuns decât în mică măsură la unirea forțelor revoluționare, revoluția a îmbogățit tradițiile de luptă comună ale popoarelor. Frăția dintre popoare a fost întărită prin activitatea figurilor luminoase ale revoluției, ca N. Bălcescu, Petőfi Sándor, Józef Bem, Ion Ghica, Teleki László, Eftimie Murgu, Táncsics Mihály, Cezar Bolliac, Anton Kurz și alții.

Revoluția din 1848, prin schimbările pe care le-a produs în viața economică, socială și politică a țării, a marcat trecerea la o epocă istorică nouă, trecerea de la orânduirea feudală la cea capitalistă. Cu tot caracterul ei nedeșăvârșit ea a deschis un timp mai larg dezvoltării relațiilor capitaliste. Ceea ce însă a pus amprente asupra întregii dezvoltări economice a Transilvaniei în perioada următoare revoluției a fost păstrarea unor puternice rămășițe feudale. Acest fapt, alături de dependența economică a Transilvaniei de Austria în prima perioadă, iar apoi alături de pătrunderea capitalului străin, s-a răsfrânt în mod hotărâtor nu numai asupra relațiilor agrare, asupra dezvoltării relațiilor capitaliste în agricultură pe așa-zisa cale prusacă, ci a avut repercusiuni din cele mai nefaste asu-

pra întregii dezvoltări economice, sociale și politice. Regimul bazat pe înțelegerea dintre nobilime și burghezie, mai ales după pactul dualist dintre clasele dominante austriece și maghiare, s-a dovedit a fi unul dintre cele mai apăsătoare pentru masele populare. Creșterea exploatarea capitaliste, înțepită de o serie de rămășițe ale formelor feudale de exploatare și însoțită de o politică de cruntă asuprire națională și de maghiarizare forțată, a dus la ascuțirea contradicțiilor și a luptei de eliberare socială și națională.

Un loc important în lucrare îl ocupă studiul dezvoltării capitalismului în industrie și comerț, precum și pătrunderea tot mai largă a relațiilor capitaliste în agricultură. Cititorul va găsi date și statistici interesante cu privire la dezvoltarea mineritului, a metalurgiei, a siderurgiei, a industriei textile și a celorlalte ramuri ale industriei ușoare, a industriei chimice, a celei alimentare etc.

Dezvoltarea căilor de comunicație, dar mai ales a căilor ferate și în urma acestora, consolidarea pieței interne și a legăturilor economice ale Transilvaniei cu celelalte două țări române, iar după unire cu Principatele Unite, găsesc în lucrare o expunere argumentată. Pentru Transilvania, schimbul de mărfuri cu Principatele Române a avut și în perioada de după revoluție o importanță foarte mare; mărfurile industriale transilvănene găseau aici o piață de desfacere foarte necesară.

Este pe deplin justificată și în același timp și argumentată concluzia care se trage în volum că economia Transilvaniei completa pe cea din vechea Romnie, aceste teritorii constituind o unitate strâns legată din punct de vedere economic.

Cititorii vor găsi în acest volum date interesante despre începuturile și formarea proletariatului industrial, despre condițiile grele de trai material și cultural ale muncitorilor și despre primele organizații muncitorești: asociațiile de ajutor reciproc. Creșterea numerică a clasei muncitoare, a conștiinței de clasă a muncitorilor și legăturile stabilite

Între mișcarea muncitorească din Transilvania și Internaționala I, creată și condusă de K. Marx și F. Engels, au ridicat mișcarea muncitorească din această țară pe o treaptă superioară. Elementele înaintate din mișcare (Carol Farkas, Gheorghe Ungureanu și alții) încep o activitate de răspândire a socialismului științific în Transilvania. Ei au intrat în corespondență cu secția din Geneva a Internaționalei I, cerând materiale de propagandă și în primul rând un număr de lucrări ale lui K. Marx și F. Engels.

O puternică influență în creșterea maturității politice a clasei muncitoare din Transilvania a avut-o crearea și activitatea Partidului general muncitoresc, iar mai târziu cea a Partidului social-democrat. Lupta elementelor înaintate din Partidul social-democrat împotriva oportunismului și reformismului constituie una din trăsăturile capitale ale mișcării muncitorești din Transilvania.

Paralel cu creșterea mișcării muncitorești sub aspectul organizării s-au dezvoltat luptele greviste ale muncitorilor. Prin succesele obținute în lupta de zi cu zi, prin programele formulate, proletariatul din Transilvania s-a afirmat încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, așa cum a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul prezentat la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea Partidului Comunist din România, „ca o forță socială înaintată, ridicând steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele vitale ale celor ce muncesc”¹.

Un rol important în dezvoltarea mișcării muncitorești din Transilvania l-au avut legăturile cu mișcarea muncitorească din România, răspândirea pe diferite căi a literaturii socialiste din România și contactele permanente dintre conducătorii de frunte ai organizațiilor muncitorești de pe cele două versante ale Carpaților.

Un nou avânt a cunoscut mișcarea muncitorească din Transilvania la începutul se-

colului nostru, când se formează și secția română a P.S.D. Ceea ce a adus însă mari daune mișcării muncitorești din Transilvania, ca de altfel întregii mișcări din Imperiul austro-ungar de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea, a fost influența nefastă a oportunismului, a reformismului și a austromarxismului, combătut la vremea sa de V. I. Lenin. Un rol deosebit de nefast l-au avut în mișcarea muncitorească transilvăneană concepțiile austromarxiste, care au devenit dominante la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea și care, după cum a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu Dej, „duceau la fărâmițarea forțelor oamenilor muncii de diferite naționalități”².

Cu toate acestea, în anii primei revoluții ruse și sub influența acestei revoluții, mișcarea muncitorească din Transilvania cunoaște o perioadă de nou avânt. Crește în special mișcarea grevistă, care, în anumite împrejurări, capătă un caracter politic.

Înăbușirea revoluției din 1848 și, mai târziu, încheierea pactului dualist au dus la înăsprirea asupra naționale și, în același timp, la creșterea rezistenței și luptei de eliberare națională a Transilvaniei. Prin pactul din 1867, Transilvania și-a pierdut chiar și acele rămășițe ale autonomiei sale care au fost păstrate sub regimul absolutist și cel „liberal”, fiind înglobată din punct de vedere politic și administrativ Ungariei. Pactul dualist a însemnat nu numai o înăsprire a asupra sociale, ci și o creștere a apăsării naționale a moșierimii și burgheziei maghiare asupra populației românești, majoritare în Transilvania. Lucrarea dă o imagine completă, multilaterală și convingătoare a diferitelor forme pe care le-a îmbrăcat asupra națională a populației românești, o imagine a politicii de maghiarizare forțată dusă de clasele dominante maghiare. Forme deosebit de brutale și ascuțite a cunoscut această politică reacționară spre sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, în special în timpul guvernării lui Tisza și Bánffy, repre-

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări. 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 426.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 427.

zentați ai păturilor celor mai șoviniste și mai reacționare ale claselor dominante maghiare. În aceste condiții s-a intensificat lupta împotriva asupraii naționale, împletită cu lupta țărănimii și a muncitorimii împotriva exploatării.

Vorbind pe larg despre lupta de eliberare națională, autorii acordă o mare atenție evoluției burgheziei românești din Transilvania. Se arată că, după încheierea pactului dualist, clasele dominante maghiare tindeau să elimine burghezia română din viața politică, restrângând în același timp activitatea ei pe teren economic.

Acest fapt a determinat adncirea contradicțiilor dintre burghezia română și clasele dominante maghiare și participarea burgheziei române la lupta de eliberare națională. Ea se străduiește să sringă în jurul programului său politic mai ales masele țărănești și să demonstreze că de succesele acestei lupte depinde realizarea revendicărilor de bază ale țărănimii. În ciuda aspectelor progresiste ale luptei elementelor înaintate ale burgheziei, în special în acțiunea de demascare și combatere a asupraii naționale, lupta politică inițiată de burghezia română a reprezentat totodată o formă de abatere a luptei maselor populare de la înfăptuirea revendicărilor sociale pe cale revoluționară.

Lupta națională a burgheziei române a cunoscut o nouă etapă începând cu organizarea partidelor sale politice. Cititorii vor găsi lămuriri ample cu privire la caracterul și lupta partidului național al românilor din Banat și Ungaria și a partidului național din Transilvania, înființate în 1869.

Lupta maselor pentru eliberare socială și națională cunoaște o deosebită ascuțime spre sfârșitul secolului; paralel cu ea se desfășoară și mișcarea burgheziei române, care culminează cu mișcarea memorandistă de la sfârșitul secolului trecut. Această mișcare foarte complexă, deseori falsificată în istoriografia burgheză naționalistă, este tratată amplu. Se analizează caracterul și conținutul de clasă al revendicărilor formulate în textul memo-

randumului, precum și urmările acestei mișcări. Bazându-se pe analiza caracterului mișcării memorandiste, în volum se trage următoarea concluzie cu privire la evoluția burgheziei române din Transilvania în perioada de după revoluția din 1848 și pînă la 1900 : „Burghezia română din Transilvania, după 1848, s-a desprins treptat de năzuințele maselor, izolându-se tot mai mult într-o politică și într-un program care, sub numele de « național », exprima doar interesele ei de clasă, tendințele ei de împărțire a pieței economice și a posturilor de conducere din Transilvania cu burghezia celorlalte naționalități, iar solitudinea parțială arătată uneori țărănimii avea la bază doar considerente tactice . . .” (p. 262). În perioada imperialismului, se subliniază în volum, față de revendicările sociale ale maselor populare burghezia română s-a unit cu burghezia maghiară și germană, acționînd împreună cu ele la reprimarea mișcării muncitorești și țărănești.

Penultimul capitol tratează istoria Transilvaniei în primele două decenii ale secolului al XX-lea și unirea Transilvaniei cu România. Această perioadă din istoria țării este determinată de trecerea de la capitalismul premonopolist la ultima fază a acestei orînduiri, la imperialism. În această nouă etapă, datorită și pătrunderii capitalului monopolist internațional în principalele ramuri ale economiei, contradicțiile de clasă s-au ascuțit puternic, masele muncitoare fiind crunt oprimate și lipsite de cele mai elementare drepturi, după cum precizează tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej¹.

Intensificarea luptei de eliberare socială și națională a maselor populare din Transilvania a dus la adncirea crizei dualismului austro-ungar. În preajma și în timpul primului război mondial, această luptă a luat o amploare care amenința în mod direct însăși existența imperiului, a acestei „închisori a popoarelor”.

O cotitură hotărtoare în dezvoltarea mișcării revoluționare din Transilvania a

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 429.

însemnat victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Lucrarea aduce un bogat material factic despre avântul diferitelor forme ale mișcării muncitorești, precum și despre creșterea luptei țărănimii pentru pământ, sub înfrunzirea directă a lozincilor și înfăptuirilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Puternica mișcare revoluționară cu caracter burghezo-democratic din Transilvania, declanșată în 1918, alături de lupta revoluționară din întregul imperiu, a dus la prăbușirea monarhiei austro-ungare.

Teza enunțată mai de mult de istoriografia noastră marxistă, conform căreia unirea Transilvaniei cu România a fost realizată de lupta maselor populare care voiau o unire în cadrul unei Românie democratice, găsește în lucrare o argumentare științifică. Este pe deplin întemeiată deci concluzia autorilor că „unirea Transilvaniei cu România a constituit un act just, progresist și care corespundea în mod obiectiv dezvoltării societății de pe teritoriul țării noastre. Ea a fost rezultatul puternicei mișcări revoluționare cu caracter burghezo-democratic și a corespuns năzuințelor maselor spre desăvârșirea unirii naționale, liehidind astfel unul dintre marile obstacole din calea dezvoltării social-economice a țării”. În același timp, autorii, pe baza unor dovezi concludente, demască poziția reacționară, antidemocratică și antinațională din anii războiului și din preajma unirii a virfurilor burgheziei românești din Transilvania, care au pactizat cu clasele dominante austro-ungare pentru înăbușirea mișcării revoluționare a maselor.

Roadele unirii au fost culese însă de către burghezie și moșierime, care, cu ajutorul imperialismului internațional, au reușit să mențină și după unire regimul burghezo-moșieresc.

În aceste condiții, lupta maselor populare pentru rezolvarea radicală a revendicărilor sociale și pentru transformarea României într-un stat democratic nu numai că nu s-a încheiat, ci s-a ridicat pe o treaptă nouă, ea

fiind condusă în noua etapă de către Partidul Comunist din România. Năzuințele maselor cu privire la transformarea democratică a țării au fost rezolvate în condițiile victoriei insurecției armate din august 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist din România, care, așa cum a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, „a deschis o eră nouă în istoria poporului român, a însemnat începutul revoluției populare, care a schimbat din temelii viața țării”¹.

O atenție deosebită s-a acordat în vol. II problemelor de istorie a culturii. Cercetarea dezvoltării culturii în această epocă are la bază teza leninistă conform căreia în sinul fiecărei culturi naționale există de fapt două culturi: cultura democratică și socialistă a maselor și cultura claselor dominante, cultura burgheză. Prin prisma acestei teze sint analizate diferitele curente din gândirea social-politică transilvăneană în perioada 1848—1918, precum și principalele aspecte de manifestare cultural-artistică. Se analizează pe larg dezvoltarea învățămîntului, a societăților culturale și științifice, răspîndirea cărții și activitatea desfășurată de biblioteci. În legătură cu acestea este demască politica reacționară de asuprire națională a claselor dominante maghiare, dusă cu deosebit zel în domeniul cultural în general și în cel al învățămîntului în special. Este supus unui studiu detaliat rolul „Astrei”, aportul oamenilor de știință și cultură români din Transilvania la îmbogățirea tezaurului științei și culturii naționale în diferite domenii, ca științele pozitive, istoriografia, filologia și lingvistica, literatura, pictura, teatrul și muzica, precum și intensificarea legăturilor culturale dintre Transilvania și România. De asemenea este studiată activitatea oamenilor de știință și cultură aparținînd minorităților naționale și legăturile și influențele dintre cultura românească și cea a minorităților naționale.

Avînd în vedere valoarea și importanța deosebită a acestei sinteze, este firesc ca exi-

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 440.

gențele noastre pentru o cît mai reușită prezentare a ei să fie sporite. Credem că pentru o viitoare ediție s-ar putea aduce unele îmbunătățiri.

Mai întîi trebuie subliniat că lucrarea nu este o antologie sau o colecție de articole fără legătură între ele, ci o lucrare de sinteză, care tratează metodic istoria acestei provincii a țării din toate punctele de vedere.

În legătură cu cucerirea Transilvaniei de către feudații unguri, ar fi cazul să se arate cînd și în ce împrejurări au apărut triburile maghiare la hotarele acestei țări, precum și procesul de feudalizare al societății maghiare pînă la cucerirea Transilvaniei.

O serie de probleme trebuie de asemenea aprofundate și lămurite. Printre acestea sînt: problema formării rezervei senioriale (începuturile și dezvoltarea ei); problema „universității săsești” în raport cu țărănimea romînă de pe pămîntul crăiesc și chiar situația țaranilor sași de pe acest teritoriu (la p. 191, de pildă, se face distincție între „țărănimea săsească din scaune” și „țărani sași de pe pămîntul crăiesc”).

În legătură cu politica lui Gheorghe Rákóczy al II-lea, răscoala antiotomană a celor trei țări romîne ar trebui prezentată nu sub formă de acțiuni izolate, ci așa cum a fost de fapt: o acțiune comună, desfășurată după un plan comun (totuși nu sub conducerea Țării Romînești), la care, alături de Gheorghe Rákóczy al II-lea, participă cei trei domni romîni: Gheorghe Ștefan, Constantin Șerban și Mihnea al III-lea (sau Radu Mihnea). De această răscoală se leagă și ocuparea în 1658 a cetăților Ineu, Lugoj și Caransebeș, după care urmează în 1660 capitularea Oradei (nu pacea de la Oradea).

S-ar putea expune mai pe larg problema nobilimii romîne din Transilvania, formarea conștiinței naționale, lupta pentru limbă și cultură în prima jumătate a secolului al XIX-lea și, în legătură cu aceasta, formarea intelectualității progresiste de la 1848.

Sîntem de părere că valoarea lucrării ar cîștiga dacă s-ar acorda o atenție sporită apariției clasei muncitoare și dezvoltării mișcării muncitorești, în special în capitolele privind istoria Transilvaniei pînă în 1900. În economia lucrării, spațiul acordat acestei probleme de primă importanță putea să ocupe un loc mai mare. Astfel, de exemplu, credem că, în capitolul privind istoria Transilvaniei între 1849 și 1867, momentul nașterii proletariatului industrial putea fi mai bine conturat și în orice caz prezentat mai pe larg, nu în mai puțin de trei pagini față de 52 de pagini cît cuprinde capitolul întreg. Această necesitate este cu atît mai imperioasă, cu cît chiar în capitol se afirmă că în perioada respectivă se desfășoară în Transilvania revoluția industrială, proces hotărîtor pentru nașterea proletariatului industrial. La o nouă ediție se va putea acorda mai multă atenție problemelor dezvoltării proletariatului, mișcării muncitorești din Transilvania între 1867 și 1900, precizînd și mai clar rolul și locul mișcării muncitorești în lupta de eliberare socială și națională dusă de masele populare și în primul rînd de masele populare romînești. Sîntem de părere că capitolul privind istoria Transilvaniei între 1867 și 1900 ar avea de cîștigat printr-o privire mai cuprinzătoare a istoriei Transilvaniei în cadrul istoriei universale.

Lucrarea se caracterizează în întregime printr-un nivel teoretic și de generalizare științifică ridicat. Am releva totuși că, în unele cazuri, bogatul material faptic și citatele aduse din documentele vremii sau din lucrări ale personalităților istorice se pretează la o interpretare mai amplă și la o afirmare mai corespunzătoare și, în anumite cazuri, chiar mai categorice a concepției autorilor. Tot astfel, dacă unele formulări ar fi făcute cu mai multă grijă, lucrarea ar avea de cîștigat. S-ar putea aduce îmbunătățiri și în ceea ce privește prezentarea materialului ilustrativ, completînd pretutindeni unde e necesar legenda (așa cum se face la cele mai multe ilustrații privind istoria veche) cu date noi,

unde se găsește etc. În felul acesta ar fi satisfăcut și în această privință caracterul de operă științifică al lucrării. Mai credem de asemenea că, la o viitoare ediție, aparatul critic trebuie să fie îmbunătățit.

Aceste propuneri și sugestii nu pot să umbrească deosebita valoare a primei istorii

marxiste a Transilvaniei. Autorii, ajutați de un colectiv competent, ne-au pus la dispoziție, într-un timp foarte scurt și în condițiile când cercetările monografice sînt abia la început, o lucrare care rezolvă o serie de probleme complexe din istoria Transilvaniei.

I. Toloiu și L. Demény

I. S. LURIE, *Идеологическая борьба в русской публицистике конца XV — начала XVI века*

Moscova—Leningrad, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960, 530 p.

Lucrarea este deosebit de valoroasă și pentru știința noastră istorică, deoarece tratează o problemă atât de interesantă ca lupta dintre promotorii ideii statului centralizat și ideologia reacționară a mării boierimi și a clerului retrograd din Rusia feudală. La aceasta se adaugă faptul că în cuprinsul volumului apar două probleme interesante ale istoriei noastre: rolul jucat în Rusia de către Elena, fiica lui Ștefan cel Mare, noră a lui Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei, și unele probleme legate de versiunea rusă a *Povestirii despre Dracula Vodă*. Pentru a caracteriza literatura rusă cu caracter polemic de la sfîrșitul secolului al XV-lea, autorul a trebuit să cerceteze amănunțit conținutul ideologic al acestei literaturi și istoria luptei ideologice în perioada formării statului centralizat rus. Pentru aceasta a fost necesară studierea din punct de vedere filologic și istoric a principalelor opere literare din perioada amintită. Din cauză că nu toate izvoarele sînt publicate sau pentru că unele ediții sînt nesatisfăcătoare, I. S. Lurie a trebuit să le cerceteze în manuscris și să stabilească „filiația manuscriselor”, dînd dovadă de o vastă erudiție și arătîndu-se a fi un foarte bun arheograf. Cercetarea sa a avut ca rod

publicarea a două volume care conțin aceste opere¹.

★

Autorul arată că „istoria literaturii cunoaște perioade cînd ascuțirea luptei sociale atinge asemenea treaptă încît scriitorii nu se mai pot limita la reflectarea ei indirectă în paginile operelor lor, ci în mod direct și deschis intră în polemică asupra uneia sau alteia dintre problemele vieții clocotitoare” (p. 4).

Pe baza acestui fenomen, principala trăsătură a literaturii ruse din această perioadă a fost apariția a numeroase opere cu un pregnant caracter polemic, apariție însuflețită de nașterea ideii politice legate de formarea statului centralizat rus. Astfel a apărut literatura legendară-istorică, cum o numește autorul, în care cele mai importante probleme ale vieții de stat se pun sub forma legendei.

Desigur că în lichidarea fărîmițării feudale erau interesate nu numai cercurile din jurul autorității centrale, dar și masele largi ale societății. Cu toate că în feudalism ideile claselor exploatare rareori erau exprimate

¹ N. A. Kazakova și I. S. Lurie. *Антифеодальные еретические движения на Руси XV—начала XVI в.*, М—Л; 1955 cu anexa, precum și A. A. Zimin și I. S. Lurie, *Послания Иосифа Волоцкого*, М—Л., 1959.

În mod nemijlocit în opere scrise, ele reflectându-se mai ales în folclor, rolul luptei de clasă în literatura rusă din acel timp se observă în bogata literatură polemică îndreptată împotriva ereziilor. Ea reflectă (deși sub un înveliș mistic) problemele sociale esențiale ale societății feudale. Până la noi, din păcate, au ajuns foarte puține opere ale acestor eretici, căci ele au fost în cea mai mare parte distruse, iar conținutul lor sintem nevoiți să-l deducem din scrierile îndreptate împotriva lor.

*

Lupta ideologică de la sfârșitul secolului al XV-lea începe a fi tratată de autor prin analiza premiselor social-economice ale acestei lupte. Astfel, pe bună dreptate consideră că „formarea statului rus la sfârșitul secolului al XV-lea se explică în primul rând prin schimbările adânci din economia Rusiei de nord-est” (p. 39). Autorul arată în continuare că aceste schimbări constau în creșterea productivității economiei agrare, în modificarea unor forme de proprietate funciară a feudalilor.

Principalele schimbări în aceste forme constau în scăderea importanței ocinei boierești ereditare și în dezvoltarea pe care o capătă, pe de altă parte, proprietatea boierească condiționată și proprietatea mănăstirească. Sînt analizate și alte schimbări din această perioadă: intensificarea exploatarei țărănimii (creșterea boierescului) și, îndeosebi, creșterea pieței interne și a importanței orașelor ca centre meșteșugărești-negustorești.

Deci această creștere a forțelor de producție și schimbările survenite în relațiile de producție au constituit premisele apariției statului centralizat rus și ale luptei ideologice legate de acesta. Autorul a reușit să argumenteze că transformările de mai sus au influențat în mod pozitiv dezvoltarea literaturii vremii, aceasta căpătînd din ce în ce mai mult un caracter laic, întărindu-se tendința diferitelor pături sociale de a ieși din limitele concepției mistice a evului mediu.

Învățăatul sovietic insistă apoi asupra luptei țărănimii împotriva clasei feudale, în diferitele ei forme de manifestare, în perioada de care se ocupă. Autorul apreciază că lupta dinăuntru clasei stăpînitoare a căpătat de obicei o mult mai largă răspîndire în literatura vremii decît lupta de clasă, ceea ce a îngreuiat cercetarea temei.

*

Lupta ideologică analizată de I.S. Lurie se desfășura între două tabere principale: între reacțiunea ecleziastă-nobiliară, pe de o parte, și așa-numita erezie novgorodeană-moscovită, pe de altă parte.

Aceste tabere, la rîndul lor, se compuneau din cîte două curente principale. Astfel, prima tabără, sau, cum este denumită de autor, acuzătorii¹, cuprindea curentul condus de Iosif Savin, egumenul mănăstirii Volokolamsk, și pe cel al cărui inițiator a fost Nil, egumenul mănăstirii Sorsk. Iosif era legat în primul rînd de mănăstirile care-și rotunjeau proprietățile din daniile feudalilor laici, iar Nil de cele din nord, care-și formau proprietatea pe baza acaparării pămînturilor țărănilor negri², care, evident, se împotriveau acestui lucru.

Curentul lui Iosif era strîns legat de marii feudali laici, opoziționiști autorității centrale, iar cel al lui Nil, după părerea autorului și spre deosebire de cea a altor istorici, n-avea nimic comun cu această platformă a marilor feudali laici, deoarece el n-a atacat autoritatea marelui cneaz.

Ideologia lui Nil Sorski lupta, în esență, pentru desăvîrșirea sistemului mănăstiresc, în scopul întăririi bisericii feudale, deci cores-pundea întru totul ideologiei clasei feudalilor.

Platforma politică pe care s-a situat Iosif Voloțki și cei cu aceleași idei era potrivnică autorității centrale a marelui cneaz Ivan al III-lea, pe care l-a și acuzat de erezie.

¹ Обличители în original.

² Țăranii negri erau în Rusia feudală acei țărani care trăiau pe pămînturile statului, organizați în obște, plătind dare și prestînd servituți către marele cneaz.

Cauza principală a luptei dintre Ivan al III-lea și vîrfurile ierarhiei bisericești trebuie căutată în politica acestuia în privința proprietății funciare bisericești. El a confiscat între anii 1478 și 1480 o mare parte a pămînturilor mănăstirești din Novgorod; în 1482 a luat din stăpînirea bogatei mănăstiri Sf. Chiril din Belozersk anumite bunuri și, ceea ce este mai important, a obligat pe mitropolit să dea ocine în stăpînire condiționată slugilor marelui cneaz, îngustînd în felul acesta drepturile imunitare ale mitropoliei.

Între marele cneaz și mitropolit a izbucnit un conflict într-o chestiune minoră de cult, la care, într-un fel, a luat parte și episcopul de Roman, Vasile, care în 1484 trimite prin Mihail Iacovlevici (probabil boierul Rusalka-Morozov) o scrisoare mitropolitului în care ia apărarea acestuia. Curentului lui Iosif, ca și celui al lui Nil Sorski le datorăm existența unor lucrări care ne permit cunoașterea ideologiei lor.

Importanța istorică a celor două curente constă în faptul că activitatea lor face să se dezvolte cultura, chiar dacă era feudală, pentru că ereticii, fiind oameni culți pentru acea vreme, i-au obligat pe conducătorii bisericii să creeze școli ecleziastice, să răsplinească literatura religioasă pe la mănăstiri.

La sfîrșitul deceniului al nouălea al secolului al XV-lea, în jurul episcopului de Novgorod s-a format un cerc al oamenilor de cultură, legat de lupta împotriva ereziei. Autorul consideră că lucrările lui Iosif permit să se vorbească de existența scolasticii în Rusia acelei epoci, ceea ce este o părere nouă, deoarece istoriografia considera că ea a apărut în Rusia de-abia în secolul al XVII-lea.

În opoziție cu aceste curente se găseau cele două cercuri eretice de la Novgorod și de la Moscova. Lucrarea menționează că cei mai mulți istorici considerau pe eretici ca reprezentanți ai vechii boierimi, adversari ai statului centralizat rus, iar pe adepții lui Iosif ca sprijinitori ai acestuia. Or, concluzia lui I. S. Lurte este că lucrurile stau tocmai invers. Faptele vorbesc de apropierea politică dintre eretici și Ivan al III-lea, cu toate că

acesta a fost nevoit pînă la urmă să reprime pe eretici.

Autorul a separat tendința subiectivă a celor două cercuri eretice de sensul obiectiv al teoriilor lor, pentru a evidenția poziția acestora față de problema statului centralizat.

Astfel, erezia novgorodeană, condamnată de soborul din 1490, prin caracterul ei social era o erezie tipic orășenească, binevoitoare față de autoritatea centrală. Orășenii din Novgorod căutau ocrotirea lui Ivan al III-lea față de marii boieri localnici. În chestiunile de cult, novgorodenii erau împotriva trinității, negau cultul icoanelor și criticau ierarhia ecleziastică.

Ereticii din Moscova, în mod subiectiv, nu erau potrivnici statului feudal. Printre ei se găseau persoane care mergeau pînă la negarea nemuririi sufletului sau îndoiala asupra sfîrșitului lumii, totuși, în ansamblu, nu depășeau limitele ideologice ale întregului cerc, a cărui platformă era mai puțin radicală decît cea a novgorodenilor. Ei nu erau, după cum remarcă autorul, împotriva bisericii în general, ci împotriva instituției călugăriei și a cîtorva amănunte de cult. Ei exaltau evanghelia, scrierile apostolice etc., ceea ce li apropie oarecum de husiți.

În mod teoretic, înfăptuirea programului lor nu excludea existența statului centralizat feudal; înfăptuirea unui astfel de program peste 25—50 de ani, în Europa nordică, în timpul Reformei, a ajutat la întărirea monarhiei absolute.

Rolul conducător în mișcarea eretică moscovită îl aveau persoanele legate de aparatul de stat, dar din ea făceau parte „călugări și mireni și toți”, iar lupta de idei avea loc „în case, pe drumuri și în piețe”, după cum se exprimă izvoarele vremii.

Unii reprezentanți ai nobilimii care profesau idei reformatoare, remarcă autorul, s-au situat prin aceasta pe o poziție potrivnică clasei feudale în întregime. În mod obiectiv, mișcarea eretică rusă de la sfîrșitul secolului al XV-lea a avut în toate etapele sale un caracter antifeudal.

I.S. Lurie conchide că „nivelul dezvoltării social-economice a statului rus la sfârșitul secolului al XV-lea... era destul de scăzut pentru a se ajunge la reformă” (p. 404). Aceasta pentru că, explică în continuare autorul, nu se formase în orașe clasa burghezică, neexistând încă nici o adevărată delimitare între elementele burgheze și cele plebeiene.

★

O problemă a relațiilor româno-ruse o constituie și activitatea la Moscova a Elenei, fiica lui Ștefan cel Mare, care, după cum se știe, era căsătorită cu fiul lui Ivan al III-lea, fiu care însă a murit curînd. În ultima vreme au apărut unele lucrări sovietice¹ care amintesc de această Elenă, arătînd că ea a fost acuzată de erezie în cadrul luptei pentru moștenirea tronului dintre fiul său Dimitrie și Vasile, fiul Sofiei Paleolog.

Lucrarea învățatului I.S. Lurie, analizînd erezia moscovită, se oprește de multe ori asupra Elenei Voloșenka, cum e denumită în izvoarele rusești fiica lui Ștefan cel Mare, deoarece ea a făcut parte din acest cerc eretic.

În lupta ei pentru ca fiul său Dimitrie să moștenească tronul lui Ivan al III-lea, Elena și-a format un cerc de partizani, dintre care în cartea recenzată sînt menționați Riapolski, Patrikeev² și în special conducătorul ereziei, învățatul diacon Feodor Kurișin, care a fost și unul dintre conducătorii politicii externe a lui Ivan al III-lea. Ea a fost atrasă în erezie de către Ivan Maksimov, personalitate care făcuse parte dintre ereticii Novgorodului, iar mai apoi se mutase la Moscova.

Cercul eretic de la Moscova cuprîndea în cea mai mare parte persoane laice: în afara mării cneaghine Elena, patru dieci (frații Feodor și Ivan Kurișin, Istoma și

Zubov), unul Martînko și mitropolitul Zosima, al cărui rol nu este cunoscut, precum și alții. De activitatea eretică a nurorii sale Elena, Ivan al III-lea avea cunoștință, după cum va mărturisi el mai apoi lui Iosif. Erezia inoscovită, care, după autor, este posibil să fi avut legături cu străinii prin Feodor Kurișin, se bucura în deceniul al nouălea al secolului al XV-lea de o puternică influență.

În această situație, Sofia Paleolog, soția lui Ivan al III-lea, și fiul ei Vasile, care susțineau opoziția marilor feudali, fiind legați de apărătorii orînduieilor bisericii oficiale, au organizat în 1497 un complot fătîș contra puterii marelui cneaz. Vasile trebuia să fugă din preajma lui Ivan al III-lea, să ocupe Vologda și Belozero și să jefuiască acolo vistieria marelui cneaz, dar complotul a fost descoperit. Ivan al III-lea a executat pe partizanii lui Vasile, surghiunind pe Sofia și Vasile, iar pe Dimitrie, fiul Elenei, l-a proclamat moștenitor, încoronîndu-l în mod solemn cu cușma lui Vladimir Monomahul.

I.S. Lurie consideră că încoronarea solemnă de la 4 februarie 1498 — care a fost făcută după un sistem nou, deoarece atunci a apărut pentru prima dată ceremonialul legat de numele și de insignele lui Vladimir Monomahul — reprezintă pentru acea perioadă un apogeu al creșterii importanței autorității centrale.

Dar Ivan al III-lea n-a fost consecvent, căci în anul 1499 el face primul pas înapoi în fața fiului său dizgrațiat: l-a absolvit de vină, făcîndu-l mare cneaz de Novgorod și Pskov, lăsînd lui Dimitrie marele cneaz al Moscovei și Vladimirului. Această împărțire a dus la contradicții. Astfel, locuitorii Pskovului au refuzat să se supună autorității unui alt mare cneaz decît celui al Moscovei, Dimitrie; aici se vede creșterea importanței statului centralizat în concepția orășenilor, care sprijină pe fiul Elenei eretica în pofida fiului unei descendente din familia imperială bizantină.

Apoi, în anul 1500 se organizează un nou complot. Vasile fuge spre granița lituaniană și prin aceasta se reușește ca Ivan al III-lea

¹ Vezi recenziile lui Damian Bogdan în „Analele Romîno-Sovietice”, seria istorie, nr. 1/1961, p. 2.

² Vezi Damian P. Bogdan, *Pomelnicul de la Bistrița și rudenile de la Kiev și Moscova ale lui Ștefan cel Mare*, București, 1940.

să-l proclame pe Vasile moștenitor. Dimitrie și mama sa Elena cad în dizgrație, iar în aprilie 1502 sînt arestați și întemnițați. Motivarea acestei dizgrațieri, motivare cerută lui Ivan al III-lea atît de Ștefan cel Mare, de Alexandru al Lituaniei, cît și de hanul Mengli Gherei, a fost foarte evazivă: „Trebuie cinstit acel fiu care slujește”.

Motivul adevărat, arată autorul, nu-l cunoaștem precis, dar ar putea fi căutat în faptul că în acea perioadă se desfășura războiul ruso-lituanian. I.S. Lurie consideră că dizgrațierea Elenei Ștefanovna a fost hotărîtă încă din anul 1500 sau 1501.

De la începutul secolului al XVI-lea, crezia moscovită a încetat de a mai exista ca mișcare ideologică; ereticii au fost izgo-niți și din viața politică și din literatura vremii.

Considerăm că această înfrîngere a ereziei se datorește și atitudinii contradictorii a lui Ivan al III-lea, provocată de frica sa față de o eventuală transformare a caracterului limitat al ereziei într-o răscoală a maselor țărănești și orășenești, oprimare de feudalitate.

Ultima problemă care ne reține atenția din atît de interesanta lucrare pe care o prezentăm este aceea a autorului și conținutului de idei a *Povestirii despre Dracula Vodă*. Această povestire a circulat foarte mult în Europa sudică și apuseană. Povestirea în limba rusă este independentă de cele germane, cu care coincide doar în cîteva episoade și este cu mult mai interesantă și mai clară în conținut decît celelalte apusene.

I. S. Lurie presupune ca autor al cronicii pe diacul Feodor Kurișn, părere care a fost exprimată încă în 1842 de către Vostokov. Aceasta din următoarele motive: ea este scrisă, după părerea autorului cărții recenzate, de către un moscovit care a călătorit în Ungaria și Moldova, unde a auzit legendele ce circulau despre Vlad Țepeș și le-a transpus în limba rusă. Spiritul în care este scrisă cronica denotă un autor eliberat de limba oficială a bisericii feudale, un om legat de autoritatea centrală și care folosește subiectul respectiv pentru a-și propaga propriile lui idei. Or, legăturile Moscovei cu Ungaria datează

de la călătoria diacului Feodor Kurișn, în fruntea unei solii a marelui cneaz, în Moldova și Ungaria între 1482 și 1484.

Cum opera a fost scrisă după anul 1481 și pînă în februarie 1486, cînd este copiată de călugărul Eufrosin, ea n-a putut fi scrisă decît de Kurișn sau de cineva din ambasada pe care a condus-o.

P. P. Panaitescu consideră ca autor al cronicii un român ardelean de la curtea lui Matiaș Corvin¹. Se pot aduce mai multe obiecții părerii lui P. P. Panaitescu², printre care una este aceea că autorul cronicii vorbește la persoana întii plural în pasajul în care este vorba de fiii lui Țepeș, deci se desemnează ca subiect membrii ambasadei moscovite. În afară de aceasta, este destul de problematic ca acel ardelean să nu se fi referit la incursiunile lui Țepeș în Ardeal și să nu fi știut care era capitala Țării Romînești. Tot astfel, nu vedem de ce traducătorul în limba rusă al cronicii celui român, după părerea lui P. P. Panaitescu, să nu fi tradus și acele cuvinte de origine sud-slavă sau folosite în înțelesul limbii romîne (hraniti). Acest lucru era posibil în condițiile celei de-a doua influențe sud-slave asupra limbii ruse, cînd nu mai era nevoie să fie traduse cuvinte care erau înțelese. Tot așa, amănuntele geografice din povestire (distanța dintre Vișegrad și Buda) puteau să intereseze, pentru a fi amintite în scriere, nu pe unul care locuia în Buda, ci mai curînd o solie străină. Înclinăm spre părerea lui I.S. Lurie, că autor al acestei cronicii a fost „ereticii” Kurișn.

În ceea ce privește conținutul de idei al povestirii, el este strîns legat de lupta ideologică dusă în favoarea unei autorități centrale puternice, fie ea chiar crudă, dar dreaptă și nepărtinitoare.

Cronica, care este caracterizată de I. S. Lurie ca făcînd parte din genul romanelor cavalierești apusene din acel timp, nu putea

¹ Vezi P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-romîne din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 199.

² Obiecții a mai adus și Damian Bogdan în recenziile amintite mai sus.

să nu facă pe cititorul contemporan ei să nu se gîndească la drepturile și îndatoririle domnitorului. La baza activității lui Dracula Vodă stă ferma încredere în puterea sa de mare stăpînitor, încredere care nu-l părăsește nici în prizonierat.

Iubirea aproapelui și filantropia, unul din principiile de bază ale moralei feudale-creștine, care căuta să dea o iluzie a armoniei societății, este contrară caracterului lui Dracula, poziție caracteristică mișcărilor reformatoare din care a făcut parte și autorul cronicii.

Toate aceste elemente îndreptățesc părerea lui I.S. Lurie că versiunea rusă a *Poveștirii despre Dracula Vodă* se opunea literaturii ecleziastice a vechii Rusii, prevestind nașterea beletristicii ruse.

★

Concluzia întregii lucrări a învățatului I.S. Lurie este că „principalul conflict ideologic care a dat naștere unei literaturi publicistice abundente și bogate în conținut a fost conflictul dintre apărătorii ideologiei feudale-religioase dominante și criticii acesteia, adversarii celor mai importante instituții ale bisericii feudale și în primul rînd ai călugăriei. Acest conflict a reflectat contradicțiile fundamentale ale societății feudale”. (p. 500).

În continuare, autorul conchide că victoria apărătorilor acestei linii tradiționale dominante și prăbușirea ereziei la începutul secolului al

XVI-lea „au însemnat o serioasă lovitură asupra acestei literaturi laice, a cărei naștere s-a putut observa în a doua jumătate a secolului al XV-lea” (p. 501).

★

Lucrarea, într-o ediție excelentă, cuprinde o introducere, după care urmează textul, împărțit pe șapte capitole, și concluzii. Aceste capitole tratează: problema curentelor ideologice de la sfîrșitul secolului al XV-lea în literatura științifică, statul rus și literatura rusă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, erezia novgorodeană și moscovită în cadrul luptei ideologice de la sfîrșitul secolului al XV-lea, curentul lui Iosif Voloțki și al lui Nil Sorski în aceeași luptă, dezvoltarea ideologiei statului centralizat rus la sfîrșitul secolului al XV-lea și, în sfîrșit, problema evoluției curentelor principale.

În tratarea capitolelor lucrării, I.S. Lurie începe prin a expune în mod critic poziția literaturii științifice asupra problemei tratate, ceea ce ni se pare foarte nimerit, căci iese în evidență aportul autorului în rezolvarea problemei.

După text urmează un indice de nume, un altul al manuscriselor folosite, o listă a prescurtărilor bibliografice și o altă listă a ilustrațiilor din text. Lucrarea conține două ilustrații și două schițe arheografice.

V. Stănică

G. G. LITAVRIN, *Болгария и Византия в XI—XII вв.*,

Moscova, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960, 472 p. + 1 h.

Bizantinologul sovietic G. G. Litavrin ne este bine cunoscut prin remarcabilele sale studii, publicate în revista „Vizantiiskii Vremennik” (tom. X, p. 81—111; tom. XI, p. 123—135), privitoare la relațiile bulgaro-bizantine din secolele XI—XII. Lucrarea de față, intitulată *Bulgaria și Bizanțul în seco-*

lele XI—XII, cuprinde rezultatele unor rodnice cercetări proprii și constituie un valoros aport pentru promovarea studiilor referitoare la istoria relațiilor bulgaro-bizantine.

Istoriografia burgheză, cercetînd relațiile bulgaro-bizantine din secolele X—XIII, a privit aceste relații din punctul de vedere al

istoriei Imperiului bizantin și al istoriei bisericii și culturii bizantine. Nu a fost cercetată obiectiv istoria poporului bulgar din perioada dominației bizantine. Nu a fost studiată cu imparțialitate nici problema conviețuirii vlaho-bulgare în Balcani.

Noua istoriografie bulgară, bazată pe concepția materialistă a istoriei, are o altă atitudine față de istoria poporului bulgar din perioada dominației bizantine. Istoricii bulgari studiază istoria politică în primul rând în raport cu dezvoltarea economică-socială a poporului bulgar. Ei pun într-o altă lumină problema relațiilor bulgaro-bizantine.

Ținând seama de ultimele cercetări ale istoriografiei bulgare, adâncind aceste cercetări și totodată reexaminând critic lucrările și concluziile istoricilor burghezi, bizantinologul sovietic Litavrin pune într-o lumină nouă și reinnoiește substanțial importantul capitol al istoriei relațiilor bulgaro-bizantine din secolele XI—XII, îmbogățindu-l cu rezultate și concluzii noi. În lucrarea sa, Litavrin cercetează în special istoria poporului bulgar dintre anii 1018 și 1185, analizând trăsăturile dominației bizantine din această perioadă. El pune în lumină și aspectele principale ale conviețuirii și colaborării vlaho-bulgare.

Autorul cercetează în trei mari capitole : relațiile agrare din Bulgaria în vremea dominației bizantine (p. 11—248), politica Bizanțului în Bulgaria cucerită (p. 249—375) și lupta poporului bulgar împotriva dominației bizantine (p. 376—465). Lucrarea se încheie cu un indice de materii (p. 468—479).

Autorul recunoaște că izvoarele istorice nu sînt suficiente pentru a da un răspuns definitiv numeroaselor probleme pe care le ridică studiul relațiilor bulgaro-bizantine din secolele XI—XII. Lipsesc mai cu seamă izvoarele slave. Litavrin se bazează îndeosebi pe izvoare bizantine, prevenind pe cititori că aceste izvoare nu redau în mod exact specificul dezvoltării vieții economice și sociale de pe teritoriul Bulgariei. Autorul folosește și unele informații istorice din afara teritoriului bulgar.

Cercetînd în cap. I *relațiile agrare din Bulgaria în vremea dominației bizantine*, autorul examinează amănunțit mai întîi îndeletnicirile și unctele de lucru ale populației bulgare din secolele XI—XII, constatînd că agricultura constituia principala ocupație a bulgarilor.

Marile domenii feudale s-au constituit în primul rînd sub stăpînirea mănăstirilor și a bisericilor. În marea lor majoritate, mănăstirile se aflau în mîinile grecilor. Mănăstirile bulgare, puțin numeroase, erau în general mai sărace. Imperiul bizantin a încurajat dezvoltarea proprietății mănăstirești. Numai începînd din vremea domniei lui Alexe Comnenul s-au luat măsuri pentru restrîngerea proprietății mănăstirești în favoarea feodalilor laici. În general, proprietatea mănăstirească a fost destul de rezistentă în lupta cu feodalii laici.

În ceea ce privește proprietatea feudală laică, autorul constată că nu există decît puține informații despre feodalii bulgari și despre situația acestora în cadrul statului bizantin. Primeau domenii și privilegiu îndeosebi acei feudali bulgari care participau cu cetele lor de țărani la campaniile bizantinilor. Lipsesc informațiile privitoare la relațiile sociale de pe domeniile feodalilor bulgari și la specificul proprietății feudale bulgare.

Sînt însă numeroase informațiile istorice privitoare la feodalii bizantini de pe teritoriul Bulgariei. Feodalii bizantini au primit domenii în Bulgaria începînd de la sfîrșitul secolului al XI-lea. Numărul lor a crescut și domeniile lor s-au extins mai ales în timpul domniei lui Alexe Comnenul. Prin feudalizare crescuserolul nobilimii bizantine în dauna nobilimii bulgare.

Au existat în Bulgaria și posesiuni imperiale, din care împărații donau pămînturi nobililor străini care treceau în serviciul imperiului, precum și șefilor barbari care se obligau să aducă servicii militare imperiului.

Cele mai bune pământuri fiind acaparate de către feudații ecleziastici și laici, țărani bulgari au căzut sub dependența feudaților, fiind aserviți sub diferite forme. Litavrin studiază amănunțit categoriile de țărani aserviți, recunoscând că este foarte greu să se precizeze istoricește pentru fiecare perioadă gradul lor de aservire. Gradul de dependență feudală se modifica de la o fază la alta a procesului de feudalizare și, în unele cazuri, schimbările se produceau din zece în zece ani.

Cu privire la formele rentei feudale, autorul ajunge la concluzia că în secolul al XI-lea predomina renta în muncă. Nu se pot preciza proporțiile dintre renta în muncă și renta în produse. Litavrin crede că raportul dintre aceste două forme de rentă varia de la un feudal la altul, bazându-se pe faptul că în majoritatea hrisoavelor bizantine se menționează dreptul feudaților de a stabili ei înșiși normele și termenul rentei în muncă „după cum vor socoti”.

În ceea ce privește renta în bani, autorul arată că aceasta alimenta mai cu seamă vistieria statului bizantin, feudații obligându-se să plătească vistieriei sumele prevăzute pentru țărani aserviți. Nu este încă limpezită procedura folosită de statul bizantin pentru fixarea cuantumului și pentru controlul acestor obligații privitoare la renta în bani.

Țărani suportau astfel un dublu jug: al feudaților și al statului cuceritor. Urmarea acestui jug a fost pauperizarea țăranimii. Împotriva acestui jug s-au ridicat neîncetat masele țărănești, folosind fuga de pe moșie, răscoalele antif feudale și mișcările de eliberare națională.

Constrângerea extraeconomică este studiată în legătură cu problema imunităților. Prin funcțiile lor judiciare și administrative, feudații aveau dreptul de judecată și de urmărire asupra tuturor țăranilor de pe domeniile lor. Domeniile feudale constituiau astfel un fel de mici cnezate, intrând adeseori în conflict chiar cu autoritatea centrală. Procesul de fărâmițare feudală se constată pe teritoriul Bulgariei chiar de la începutul secolului al XI-lea. Acest proces a înlesnit

poporului bulgar lupta pentru eliberarea națională.

Cercetând în cap. II *politica Bizanțului în Bulgaria cucerită*, autorul arată în primul rând că Bulgaria și-a pierdut independența sa în anul 1018 din cauză că a fost trădată de către nobilimea feudală autohtonă, precum și din cauză că se găsea devastată și epuizată de un război care durase 40 de ani. Bizantinii au impus Bulgariei o organizare administrativă asuprătoare.

Cu privire la regimul stabilit de bizantini în Bulgaria după cucerirea ei, Litavrin examinează mai întâi tezele istoriografiei burgheze. Se arată că noua istoriografie bulgară nu mai susține vechea teză, formulată de V. N. Zlatarski, potrivit căreia la începutul dominației bizantine s-ar fi menținut în Bulgaria rânduielele administrative existente sub țarii Petru și Samuil, păstrându-se astfel unitatea administrativă a țării. Autorul acceptă teza că în Bulgaria s-a introdus sistemul administrativ bizantin chiar de la cucerirea ei.

Cercetând izvoarele în ceea ce privește mărturiile aduse în sprijinul tezei „autoadministrării” Bulgariei, autorul constată că actele bizantine nu se referă decât la unele privilegii acordate clerului superior al bisericii bulgare. Sistemul administrativ bizantin a fost aplicat la început în Bulgaria de nord-est, adică în partea care a fost cucerită mai întâi.

Studiind indicațiile cuprinse în vechea hartă publicată de Kiriakides în 1937, Litavrin constată că, în ceea ce privește tema Bulgariei, limitele ei coincid cu ale Paristrionului. Autorul presupune că în secolele XI—XII a avut loc o reîmpărțire administrativă. Atunci au apărut unele unități administrative noi, conduse de câte un duce sau de câte un locțiitor imperial. Aceste unități administrative se grupau nu după necesitățile locale, ci după titlul și importanța demnitarului respectiv.

Sistemul administrativ al temelor a slăbit începând din timpul Comnenilor, după unii cercetători din cauza slăbirii autorității centrale, după alții din cauza dezvoltării pro-

niilor. Litavrin apreciază în mod just acest proces istoric, punând în lumină tendințele lui contradictorii: slăbirea aparatului de stat din cauza dezvoltării relațiilor feudale și totodată stăruința autorității de stat de a ține în mâinile sale toate prghiile conducerii.

Se examinează în acest capitol și teza susținută de Jirecek și Vasilievski, după care incursiunile pecenegilor, cumenilor și uzilor ar fi făcut incertă dominația bizantină în nord-estul Bulgariei și se arată netemeinicia acestei teze, folosindu-se în acest scop unele noi materiale arheologice și numismatice.

Litavrin cercetează apoi aparatul funcționăresc bizantin din Bulgaria, analizând atribuțiile funcționarilor locali și ale reprezentanților puterii centrale. În ceea ce privește atribuțiile strategilor din Bulgaria, Litavrin adoptă în parte opinia lui Bănescu, susținând, ca și acesta, că funcțiile militare ale strategilor se estindeau numai asupra cetăților și orașelor întărite, dar admitând că unii strategii au avut atribuții și asupra regiunilor din jurul cetăților respective.

Numărul funcționarilor bizantini din Bulgaria a crescut treptat. Unii funcționari dețineau titluri care nu corespundeau atribuțiilor lor. În ierarhia administrativă, subordonarea funcționarilor era determinată nu de ierarhia titlurilor, ci de raportul concret al forțelor pe care le reprezentau funcționarii respectivi.

În ceea ce privește impozitele și prestațiile, autorul arată că numai în primele două decenii ale dominației bizantine s-au păstrat în Bulgaria impozitele care existaseră sub ultimii țari. Pe măsura intensificării dominației bizantine s-a extins și sistemul fiscal bizantin în Bulgaria. Presiunea fiscală a avut în Bulgaria un caracter mult mai grav decât în celelalte provincii ale Imperiului bizantin.

Litavrin analizează apoi categoriile de impozite și de contribuabili. El arată că pe baza unor decrete speciale s-au perceput și impozite extraordinare în bani și în natură. Bucurându-se de privilegii, biserica și clerul au sprijinit politica fiscală bizantină. Tără-

nimea s-a ridicat însă împotriva exploatării fiscale și abuzurilor funcționarilor.

Cercetând în cap. III *lupta poporului bulgar împotriva dominației bizantine*, autorul arată că nici o altă perioadă din istoria acestui popor nu numără mai multe răscoale populare ca perioada de 170 de ani în care Bulgaria s-a aflat sub dominația bizantină. Această luptă a avut forme multiple: ascunse și fățișe, defensive și ofensive, antifeudale și de eliberare națională. În toată această perioadă, lupta maselor populare din Bulgaria n-a încetat nici o clipă în toate provinciile bulgare cucerite de bizantini.

Unele răscoale au zguduit din temelii statul bizantin. Litavrin analizează pe larg următoarele mișcări populare: răscoala dintre anii 1040 și 1041, condusă de Petru Delean; răscoala dintre 1070 și 1073, înăbușită cu ajutorul mercenarilor străini; mișcarea bogomilă, de la sfârșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea; răscoala dintre 1185 și 1187, condusă de Petru și Asan, care a dus la eliberarea Bulgariei de nord de sub dominația bizantină.

Studiind mișcările populare antibizantine, autorul pune în lumină rolul inegal al diferitelor straturi sociale în lupta împotriva dominației bizantine, arătând că această luptă a fost frînată îndeosebi de elementele feudale din Bulgaria.

Lucrarea se încheie cu prezentarea evenimentelor din anul 1187, când lupta împotriva dominației bizantine încă nu se încheiase. Se eliberase atunci numai partea de nord-est a Bulgariei. Lupta pentru liberarea regiunilor din sudul și vestul Bulgariei a continuat în condiții politice noi, condusă de noul stat bulgar.

★

Unii istorici, mai ales dintre cei care fac cercetări de bizantinologie, vor folosi, poate, prilejul apariției acestei lucrări pentru a formula noi ipoteze sau chiar pentru a adînci vechile controverse asupra problemelor rămase încă nelămurite. Se știe doar că în anumite

probleme, din cauza sărăciei izvoarelor, bizantinologia abundă în ipoteze și controverse.

Specialiștii vor recunoaște însă că lucrarea lui Litavrin înnoiește din multe puncte de vedere studii relațiilor bulgaro-bizantine și că este originală mai cu seamă în ceea ce privește cercetarea relațiilor sociale de pe teritoriul Bulgariei din secolele XI—XII. Acest autor își bazează cercetările pe izvoarele directe și ține seama de rezultatele obținute de vechea și noua istoriografie, menționând cu obiectivitate până și ipotezele părăsite de propriii lor autori și recunoscând cu probitate că lucrarea sa nu dă răspunsuri satisfăcătoare și definitive tuturor problemelor pe care le ridică.

Lucrarea lui Litavrin prezintă importanță și pentru cercetătorii problemelor referitoare la istoria poporului român. Sînt numeroase referirile autorului la așezările omenești din regiunea Dunării în secolele XI—XII. Sînt cercetate și unele aspecte ale dominației bizantine în Dobrogea. Obiectăm autorului faptul că n-a acordat mai multă atenție forțelor dobrogene care au luptat în secolul al XI-lea împotriva dominației bizantine, pătrunzînd adnc pînă în Balcani.

Referirile la vlahii din Peninsula Balcanică sînt numeroase în lucrarea lui Litavrin. Autorul găsește pe vlahi în mase etnice, deosebiți de bulgari, menționați în actele țarilor sîrbi (p. 116) și în izvoarele bizantine (p. 154, 385) fie alături de bulgari, fie separat, aserviți (p. 166, 167, 189, 192, 203) și liberi (p. 192—193), loviți de măsuri opresive speciale (p. 181—182, 200, 324—326), numiți „neamul vlahilor” în „Vlahia Mare” (p. 207), cu episcopie proprie (p. 353, 358), luînd parte la campaniile militare ale bizantinilor (p. 334) și mai cu seamă participînd la răscoalele antifeudale și de eliberare de sub dominația bizantină (p. 334, 395, 399—402, 427—428, 430—437, 443, 456, 459).

La marea răscoală pentru eliberarea de sub jugul bizantinilor a luat parte tot poporul, $\delta\lambda\omicron\nu\ \tau\acute{o}\ \gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$, după cum arată un izvor bizantin. Litavrin precizează just că acest

popor era „compus din bulgari și din vlahi” (p. 435).

Informațiile istorice pe care le examinează Litavrin cu privire la vlahii balcanici arată că această populație avea o largă răspîndire și o remarcabilă vitalitate etnică în secolele IX—XII. Frecvența intermigrațiune dintre această populație vlahă de la sudul Dunării și populația cu același caracter etnic de la nordul Dunării a fost una din condițiile istorice care explică procesul etnogenezii romîne din ultimele secole ale mileniului I e.n. Litavrin nu studiază această intermigrațiune, o asemenea problemă neîntrînd în cadrul problemelor care formează obiectul lucrării sale. Dar reexaminarea informațiilor istorice privitoare la vlahii balcanici constituie prin ea însăși o contribuție care poate deveni utilă pentru adncirea cercetărilor istorice referitoare la contactele și importanța influențelor reciproce dintre populațiile din sudul și din nordul Dunării.

Conviețuirea elementelor romînești cu bulgarii are pentru istoria poporului român din secolele XI—XII o importanță deosebită mai ales în ceea ce privește dezvoltarea feudalismului timpuriu pe teritoriul țării noastre. Apariția și dezvoltarea relațiilor feudale în sudul Dunării au influențat, în sensul feudalizării, societatea din nordul acestui fluviu. Tocmai în această perioadă apar și în nordul Dunării mici formațiuni politice și căpetenii feudale. Din acest punct de vedere, dominația bizantină trebuie considerată ca unul din factorii care au grăbit formarea relațiilor feudale în regiunea Dunării.

Lucrarea lui Litavrin este temeinică. Expunerea sa este sobră. Bizantinologul sovietic a epurat studiul relațiilor bulgaro-bizantine din secolele XI—XII de susceptibilitățile naționaliste care umbresc cercetările vechi și a asigurat acestui studiu condițiile seninătății și ale obiectivității științifice.

Gheorghe Cronț

M. VALSA, *Le Théâtre grec moderne de 1453 à 1900*

Akademie Verlag, Berlin, 1960, 384 p.

Evoluția teatrului grecesc a preocupat pe mulți istorici greci, și în special pe N. Lascaris, care toată viața și-a îndreptat cu pasiune cercetările în acest domeniu. El a scris mai multe articole, precum și o sinteză, în care a totalizat o parte din rezultatele cercetărilor sale.

Nu de mult a apărut sinteza mai amplă a lui Valsa, bazată pe o bogată bibliografie. Lucrarea istoricului grec, care îmbrățișează o perioadă atât de lungă asupra teatrului grecesc, este un studiu prețios de care se simțea nevoie. S-a scris mult pînă acum despre teatrul neogrecesc, dar fragmentar, pe epoci și pe regiuni. Studiul lui Valsa vine să umple golurile și să dea evoluția istorică a scenei grecești de la căderea Constantinopolului pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Lucrarea este împărțită în două părți: prima parte îmbrățișează epoca 1453—1821 și se termină cu reprezentațiile grecești din București și Odesa, iar a doua merge de la 1821 la 1900.

După căderea Constantinopolului, reprezentațiile teatrale dispar atât din Grecia cît și din Constantinopol. Prima operă dramatică este comedia *Néziπα* (Neaira), scrisă de D. Moshos, care a fost jucată cu puțin înainte de 1478 la Mantua.

În cap. II și III autorul studiului se ocupă de teatrul cretan și ionic. Dă repertoriul dramatic, biografiile autorilor operelor jucate, analiza pieselor, arată valoarea lor literară și face comparație între teatrul cretan și cel ionic.

În cap. IV autorul trece la teatrul grecesc din București și Odesa. Aici ne permitem să facem unele precizări și îndreptări la cele spuse de Valsa. Acesta adoptă (p. 186 și 189) afirmația lui Lascaris și a lui G. V. Tocopoulos, deși nu-l citează, că prima repre-

zentăție în limba greacă din București a avut loc în 1810 cu drama *Focion*.

G. V. Tocopoulos, care a lansat primul această afirmație, s-a bazat pe o scrisoare din București a unui oarecare Constantin Arghiropulos, adresată sorei sale Cornelia Mayer, în care scrisoare sînt date cele mai mici amănunte cu privire la această reprezentație. În scrisoare se spune că reprezentația s-a dat la 7 ianuarie 1810, cu ocazia zilei de naștere a domnului. Or, în 1810, în timpul războiului ruso-turc dintre 1806 și 1812, Țara Romînească nu avea domn pentru ca să se poată afirma că s-a dat reprezentație cu ocazia zilei lui de naștere.

În acest document se vorbește de Constantin Iatropulos, precum și de Mundaniotis și de Fotidis, care au interpretat rolurile principale. Dar în 1810 aceste persoane nu se aflau în capitala Țării Romînești pentru ca să dea contribuția lor la reprezentația teatrală. Iatropulos a fost chemat ca să ocupe un loc de profesor la Academia greacă din București în cursul anului 1818¹ și știm că în 1819 i s-a dat însărcinarea să pregătească pe elevii actori. În ce privește pe Mundaniotis, acesta era profesor la Academia bucureșteană în 1819. Tot atunci era și un alt profesor, Fotilas, al cărui nume credem că s-a citit greșit Fotidis.

Toate acestea ne fac să credem că piesa *Focion* nu este prima reprezentație grecească pe scena bucureșteană, pentru că, după cum rezultă din analiza documentului, această reprezentație nu putea să aibă loc în 1810. Argumentele de mai sus pledează pentru o dată apropiată de 1819. Noi credem că reprezentația cu *Focion* s-a dat la 7 ianuarie 1820 și că data documentului s-a citit greșit

¹ Vezi revista vieneză „Λόγος Ἑρμῆς”, 1818, p. 210.

1810, în loc de 1820¹. Deci nu putem spune că reprezentațiile grecești din București încep din 1810.

În 1815 nu exista încă scenă teatrală și nici în 1817, cum crede Valsa, când s-au jucat câteva fragmente sau piese întregi pe o scenă improvizată în apartamentul domnișiei Ralu Caragea, inițiatoarea și organizatoarea teatrului din București. La aceste reprezentații asista un număr restrâns de boieri. Abia în 1818 încep adevărate reprezentații teatrale la noua sală de la Cișmeaua Roșie, cu trupa germană a lui Gherghy². Prima reprezentație s-a dat în seara zilei de 8 septembrie 1818 cu opera lui Rossini *Italiana în Alger*. Dar entuziasmul cu care a fost primită această trupă s-a potolit după primele reprezentații, pentru că printre boierii munteni erau puțini cunoscători ai limbii germane care să poată asista cu plăcere la aceste reprezentații³. Atunci s-au organizat și s-au pregătit adevărate reprezentații în limba greacă, care alternau cu cele în limba germană ale trupei lui Gherghy. Acest lucru însă nu s-a putut face decât abia în 1819, sub Al. Suțu, care a constituit un comitet teatral pentru alcătuirea repertoriului și pregătirea actorilor diletanți⁴. Deci nu putem vorbi de o renaștere dramatică în București în 1815.

În capitolul despre teatrul din București ar mai fi multe de îndreptat, căci Valsa s-a bazat prea mult pe afirmațiile istoricului teatrului grecesc, N. Lascaris. În studiul nostru *Le Théâtre grec à Bucarest* am rectificat multe dintre afirmațiile greșite ale lui Lascaris. Acele rectificări sînt valabile și pentru spusele lui Valsa. Ne mărginim numai să precizăm că prima adevărată reprezentație în limba greacă, confirmată de izvoare contemporane, a avut loc la 23 februarie 1819,

¹ Ariadna Camariano, *Le Théâtre grec à Bucarest au début du XIXe siècle*, în „Balcania”, VI (1943), p. 390—394.

² D. Ollănescu, *Teatrul la români*, partea a II-a, București, 1898, p. 8.

³ W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, traduit de l'anglais par M***, Paris, 1821, p. 127.

⁴ Ariadna Camariano, *op. cit.*, p. 389.

cînd a fost jucată tragedia voltairiană *Moartea lui Cezar*⁵.

La p. 189 Valsa enumeră printre reprezentațiile în limba greacă date la București în 1817 și *Ecuba* de Euripide. Dar această piesă nu a fost jucată în 1817, ci în 1819 sau 1820 și nu în grecește, ci în românește, în traducerea lui Nănescu, iar rolul Ecubei a fost interpretat de Eliade-Rădulescu⁶. Între anii 1816 și 1817 s-a jucat *Ecuba* în limba greacă, dar nu la București, cum crede Valsa, ci în orașul Kidonia⁷ din Asia Mică.

La p. 188, nota 2, autorul dă date biografice despre Const. Aristia. Printre altele spune că „en 1821 on le trouve à Corfou, interprétant le rôle d'Oreste (Alfieri)”. Afirmația că în 1821 Const. Aristia se afla la Corfu nu pare de loc probabilă. Știm că la 17 martie 1821, cînd a avut loc în casa lui Belio solemnitatea înălțării drapelului luptei pentru independență a poporului grec, acela care ținea acest drapel era Aristia, care a colindat străzile capitalei Țării Românești, urmat de o mulțime de militari și civili, cîntînd marșul lui Rigas. După potolirea frământărilor, Aristia a fost angajat ca profesor în casa lui Scarlat Ghica⁸. Deci atît în timpul răscoalei, cît și după aceea pe Aristia îl găsim în București, prin urmare în 1821 nu putea să fie în Corfu. E drept că Aristia a fost acolo și a organizat o trupă de diletanți cu care a dat câteva reprezentații, dar acest lucru s-a întîmplat mai tîrziu, în 1825⁹.

⁵ Tradusă în limba greacă de Gheorghe Seruos; vezi studiul nostru citat, p. 400.

⁶ D. Ollănescu, *op. cit.*, p. 11, și G. Baiculescu și I. Massof, *Teatrul românesc acum o sută de ani*, București, 1935, p. 14—15.

⁷ A. Firmin Didot, *Notes d'un voyage fait dans le Levant en 1816—1817*, Paris, p. 387.

⁸ I. Filimon, Δοκίμιον Ιστορικόν περί τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (Schiață istorică despre revoluția greacă), vol. II, Atena, 1859, p. 133—134, și Ioan Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1887, p. 44.

⁹ Ariadna Camariano, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946, p. 125.

La p. 191, Valsa, încheind capitolul „Teatrul grecesc din București”, adăugă la o notă: „Nous avons omis à dessein de faire mention des drames de Kotzebue montés par la troupe d'Aristias. Il nous a été impossible de trouver la date exacte de ces représentations”.

Nu credem că în repertoriul grecesc al trupel lui Aristia au figurat și piesele lui Kotzebue, dar una din dramele scriitorului german *Misanthropia și pocăința*, a fost jucată încă din 1803 în înfloritorul oraș Ambelachia din Tesalia¹.

La p. 192—198, autorul, tratând despre teatrul grecesc din Odesa, se oprește cu reprezentațiile în iarna 1818—1819. Acest capitol se putea însă continua și cu alte reprezentații, care s-au dat în 1820. Știm sigur că în octombrie 1820 au fost reprezentate la Odesa și două tragedii voltairiene: *Fanatismul și Moartea lui Cezar*. Aceste reprezentații au avut un mare succes, încât s-au publicat dări de seamă în mai multe periodice ale vremii. Rolurile principale au fost interpretate de Spiros Draculis, care juca și la reprezentațiile italiene și era aplaudat chiar și de străini ca un al doilea Damarin². În 1821, înrolându-se în batalionul sacru, Draculis a căzut în luptele de la Drăgășani. Un an după această bătălie, în 1822, câțiva camarazi de luptă ai celui căzut, scăpați cu viață și întorși la Odesa, au dat acolo în amintirea lui o reprezentație a tragediei lui Sofocle *Filoctet*, în traducerea

¹ J. L. S. Bartholdy, *Voyage en Grèce, fait dans les années 1803 et 1804*, traduit de l'allemand par. A. du C***, vol. I, Paris, 1807, p. 112.

² „Λόγιος Ἐφημερίς”, 1821, p. 114; „Zeitung für die elegante Welt”, Lipsca, 5 iulie 1821, și „Revue Encyclopédique”, vol. IX, anul III (1821), p. 605.

neogrecă a lui N. Pícolo³. Deci credem că trebuiau amintite și aceste reprezentații.

În partea a doua, împărțită în cinci capitole, autorul tratează: cap. I, *Le théâtre grec jusqu'à 1840*; cap. II, *De l'arrivée d'Aristias à Athènes à la chute d'Othon*; cap. III, *De 1862 au „Komeidyllion”*; cap. IV, *Le „Komeidyllion”*, și cap. V, *Le Théâtre grec autre que le Komeidyllion à la fin du XIX siècle*.

La p. 277, la cele spuse de Valsa despre reprezentațiile din Constantinopol trebuie adăugat și faptul că consulul rus Zaharov a încurajat mult în reprezentațiile lor patriotice pe tinerii actori diletanți. În casa lui se adunau în 1815 mai mulți greci, care se îndeletniceau cu reprezentațiile pieselor lui Rizo Nerulos: *Aspasia și Polixeni*. Dar autoritățile turcești, aflând că în casa consulului se adunau tineri care purtau coifuri și arme, deși aceste coifuri erau de carton și armele de lemn, au interzis întrunirile și astfel reprezentațiile grecești din capitala Imperiului turcesc au încetat⁴.

Cele câteva observații pe care le-am făcut mai sus nu știrbesc întru nimic valoarea lucrării. Prețiosul studiu al lui Valsa este foarte interesant și pentru metoda istorică-literară întrebuintată în tratarea subiectului. Nu este numai istoricul scenei grecești din diferitele colțuri ale Europei: Mantua, Insulele Ionice și Creta, București și Odesa, Constantinopol și Atena, ci se dă și repertoriul dramatic, analiza literară a pieselor jucate și biografia, mai mult sau mai puțin completă a dramaturgilor greci. În lucrarea lui Valsa, cititorul găsește un bogat material informativ.

Ariadna Camariano-Cioran

³ „Revue Encyclopédique”, vol. XIV, anul IV (1822), p. 191, și „Zeitung für die elegante Welt” din 23 iulie 1822; cf. și Ariadna Camariano, *Spiritul revoluționar...*, p. 121.

⁴ Ariadna Camariano, *Le Théâtre grec...*, p. 385.

* * „Вопросы Истории”

Академия Наук СССР. Отделение исторических наук.

Moscova, 1960, nr. 1—12

Cele 12 numere pe anul 1960 ale principalei reviste de istorie sovietice, „Вопросы истории”, prezintă o tematică bogată și variată, cuprinzând studii și articole, comunicări, recenzii, critici și note bibliografice privind cele mai diferite probleme de istorie generală și istorie a U.R.S.S.

Începând cu nr. 8, revista a căpătat un profil nou, pentru a corespunde sarcinilor ce-i revin în urma hotărârii din ianuarie 1960 a C.C. al P.C.U.S. cu privire la sarcinile propagandei de partid în condițiile actuale. De atunci revista apare cu unele schimbări în structură, avînd patru rubrici: articole, știința istorică în U.R.S.S., știința istorică peste hotare și scrisori și observații. Rubrica principală, articolele, cuprinde de obicei jumătate din fiecare volum al revistei. În noua structură, rubricile a doua și a treia cuprind, de regulă, critici și recenzii, note și însemnări bibliografice, liste de cărți noi apărute în U.R.S.S. și în alte țări, sumare ale revistelor de istorie sovietice și străine, bibliografia recenziilor apărute în revistele de specialitate străine asupra cărților și studiilor sovietice, cronică vieții științifice și mici observații de ordin cronologic în care, de obicei, sînt semnalate fonduri arhivistice noi sau sînt menționate aniversări locale.

În această nouă structură, nu numai că materialul publicat este mai bine organizat, dar și tematica revistei este mai largă, iar

nivelul ei ideologic științific crește neconținut. Această situație oglindește faptul că în general munca în sectorul istoriei a căpătat un nou impuls, îmbunătățindu-se, după cum se constată și în unele articole redacționale. Astfel, în articolul redacțional din nr. 6, cu privire la tezele C.C. al P.C.U.S. *Despre sarcinile propagandei de partid în condițiile actuale și știința istorică* se recomandă abordarea în cercetarea istorică a unor probleme strîns legate de viață și de construirea comunismului, abandonarea temelor apărute întîmplător și rupte de actualitate.

Editorialul din nr. 8 tratează despre *Știința istorică sovietică într-o etapă nouă a dezvoltării*, adică despre sarcinile științei istorice sovietice în perioada următoare congreselor al XX-lea și al XXI-lea ale P.C.U.S. În articol se arată concret și pe larg că știința istorică a avut o serie de realizări, oglindite în marile publicații istorice, în îmbunătățirea calității producției științifice, în lărgirea problematicii cercetării științifice și a muncii de publicare a izvoarelor, în perfecționarea organizării muncii științifice în domeniul istoriei, în lărgirea bazei editoriale, în crearea unor noi instituții științifice cu caracter istoric, în întărirea diferitelor sectoare cu cadre noi. În viitor se impune înlăturarea lipsurilor care mai persistă, ca: dogmatismul, întîrzieri în publicarea rezultatelor producției științifice, neajunsurile în coordonarea muncii istori-

cilor, arheologilor, etnografilor și altor specialiști.

Referindu-se la țelurile care stau în fața cercetării istorice, articolul subliniază că sarcina principală a revistei „Вопросы истории” este să publice studii elaborate pe o bază documentară largă, cu concluzii și generalizări care să constituie un pas înainte, să dezbată problemele teoretice ale procesului istoric, să ridice nivelul științific al materialelor publicate în paginile sale și al criticii științifice.

Noul profil și noile sarcini ale revistei au fost dezbătute în cadrul unei consfătuiri a academicienilor, despre care revista publică o prezentare (nr. 8). Sarcinile istoriografiei sovietice și ale revistei în legătură cu anumite probleme mai importante sînt arătate în unele articole speciale, cum este acela al lui A. A. Matiughin, privind *Unele probleme de cercetare a istoriei clasei muncitoare sovietice* (nr. 6), al lui V. I. Șunkov, intitulat *O privire specială asupra problemelor fundamentale ale istoriei Siberiei* (nr. 9).

Unele materiale publicate în paginile revistei se referă la istoriografie și la situația științei istorice. În această ordine de idei, articolul acad. N. M. Tihomirov, *Începutul istoriografiei ruse* (nr. 5), constituie o contribuție nouă la cunoașterea celor mai vechi cronici rusești, precizînd că povestirea despre cnezii ruși este scrisă în secolul al X-lea și că, prin urmare, este cea dintîi operă istoriografică rusă, inclusă apoi în cronicile cunoscute din Novgorod și din Ustiug și în *повест временных лет*. Pînă acum se considera că istoriografia rusă își are începutul în secolul al XI-lea. Situația științei istorice este analizată în unele materiale întocmite cu prilejul celui de-al XI-lea Congres internațional al istoricilor. E. M. Jukov, în articolul *Despre periodizarea istoriei universale*, fundamentează periodizarea însușită de istoricii sovietici și de istoricii marxiști din alte țări. După ce lămurește conținutul termenului de istorie universală, E. M. Jukov argumentează împărțirea acesteia în cinci epoci, după cele cinci orînduiri sociale care s-au succedat (comuna

primitivă, sclavagismul, feudalismul, capitalismul și socialismul), arătînd totodată trăsăturile fiecărei epoci și specificul teritorial imprimat unei orînduiri în diferite părți.

Dezbaterile congresului și rezultatele generale ale acestora sînt arătate în articolul de fond, *Congresul al XI-lea al științelor istorice de la Stockholm*. Trăsătura generală a dezbaterilor a constat în lupta dintre concepția marxist-leninistă și cea idealistă, dusă mai cu seamă în problemele mari, cum sînt: periodizarea istoriei universale, bazele filozofice ale științei istorice etc. Din polemicile care au avut loc, îndeosebi cu istoricul vest-german E. Rothacker, a reieșit că istoricii burghezi nu au idei fundamentate științific și că ei neagă unitatea procesului istoric. Discuțiile au arătat totodată că marxism-leninismul are o influență crescîndă asupra învățaților burghezi și că prin aceasta forțele istoricilor marxist-leniniști au crescut foarte mult. Din inițiativa istoricilor din țările socialiste, congresul a subliniat, printre altele, necesitatea lărgirii studiului de istorie universală asupra Chinei, Indiei și țărilor arabe. În cadrul acestui articol sînt menționate și citate în mai multe rînduri intervențiile istoricilor din R.P.R. participanți la congres¹.

Merită toată atenția articolul lui I.S. Kon *Filozofia burgheză a istoriei în impas* (nr. 12), în care sînt prezentate concepțiile iraționaliste și sceptice de care este dominată știința istorică burgheză contemporană, care, în dorința de a combate influența crescîndă a marxism-leninismului, elaborează diferite „teorii”, ca prezenteism, relativism istoric, intuitivism filozofic-istoric etc. Interesul sporit al istoricilor burghezi pentru filozofia istoriei, ignorată de ei altădată, este determinată de procesul social-economic și politic al epocii noastre, de necesitățile luptei ideologice. Autorul demască concepțiile idealiste ale istoricului vest-german E. Rothacker (fost membru al partidului național-socialist și

¹ În legătură cu participarea istoricilor din R.P.R. la Congres, vezi și darea de seamă publicată în revista „Studii”, 1960, nr. 6, p. 152–161.

propagator activ al fascismului), care reduce procesul istoric la o simplă problemă gnoseologică. Demascând în continuare și concepțiile altor istorici burghezi, T. S. Kon arată în concluzie că materialismul istoric constituie singura ieșire din impasul în care se găsește filozofia idealistă a istoriei.

Superioritatea concepției materialismului istoric și a metodologiei marxist-leniniste se desprinde mai ales din valoroasele studii și comunicări publicate în nr. 4 al revistei „Вопросы истории”, consacrat în întregime vieții și activității lui V. I. Lenin, precum și tezelor leniniste privind diferite probleme de istorie. Materialele din acest volum, pe care-l recomandăm cercetătorilor și cititorilor în mod deosebit, sînt semnate de istorici sovietici și de reprezentanți ai partidelor comuniste din alte țări. Printre aceștia din urmă, Harry Pollit, președintele Comitetului Executiv al P.C. din marea Britanie, semnează un scurt, dar substanțial articol despre *V. I. Lenin și mișcarea muncitorească engleză*. János Kádár, prim-secretar al C.C. al P.M.S.U. arată cum au fost înfrățuite în Ungaria ideile lui Lenin, iar Ifti Hendrih, membru în Biroul politic al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, scrie despre construirea socialismului în Cehoslovacia — victorie a ideilor leniniste.

Celelalte șase studii și articole din prima parte a acestui număr expun ideile lui V. I. Lenin despre dezvoltarea feudală a Rusiei, despre mișcarea revoluționară din Rusia, posibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară etc. Ideile lui V. I. Lenin despre etapele mișcării revoluționare din Rusia în secolul al XIX-lea sînt expuse cu toată claritatea de I. D. Kovalcenko. Conform clasificării leniniste, mișcarea revoluționară din Rusia începe cu decembrie 1848, continuă cu Herțen, trece prin perioada raznocinților, care se întinde pînă în prima parte a ultimului deceniu, avînt trei etape: revoluționar-iluministă, revoluționar-narodnică și liberal-narodnică. Urmează apoi perioada proletară a mișcării revoluționare ruse.

F. D. Kretov expune *Istoricul elaborării de către V. I. Lenin a Invățăturii despre posi-*

bilitatea victoriei socialismului într-o singură țară. O altă temă tot atît de importantă este dezbătută aici de P. N. Sobolev: *V. I. Lenin despre uniunea clasei muncitoare și a țăranimii în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*.

Date importante noi în legătură cu activitatea lui Lenin sînt relateate în cele cinci comunicări publicate în a doua parte a aceluiași volum. Menționăm comunicarea *V. I. Lenin și crearea centrelor științei istorice sovietice (1918—1923)* de G. D. Alekseeva și comunicarea *Despre sistematizarea moștenirii ideologice a lui V. I. Lenin* de M. I. Pankratova.

Cît de vastă a fost activitatea lui Lenin se vede încă o dată din cuprinsul celor 636 de documente inedite despre Lenin, publicate în volumul al XXXVI-lea al culegerii „Ленинский сборник”, recenzat de N. N. Surovțeva.

Materialele cuprinse în cele 222 de pagini ale nr. 4 al revistei „Вопросы истории” elucidează o serie de probleme de bază ale istoriei moderne și contemporane în lumina tezelor creatoare ale lui Lenin.

În numerele următoare ale revistei au apărut de asemenea prețioase materiale în legătură cu personalitatea lui Lenin, ca acela semnat de Maurice Thorez, secretarul general al P. C. Francez, care scrie despre *Lenin și Franța* (nr. 6).

În general, revista „Вопросы истории” pe 1960 cuprinde numeroase materiale de demascare a falsificării faptelor istorice de către istoriografia burgheză reacționară și a interpretării tendențioase a istoriei. Astfel, *Esența și formele normandismului contemporan* sînt dezvăluite de V. P. Șuşarin (nr. 8), ca părți integrante ale luptei idealismului împotriva concepției materialiste a istoriei. Atribuind normanzilor rolul de organizatori și protectori ai slavilor, istoricii burghezi reacționari vor să reinvie ideile reacționare și absurde despre pretinsa incapacitate a slavilor de a se organiza fără ajutor străin. Autorul arată că normandismul nu are și nu poate avea caracter de ipoteză științifică, ci este doar o manevră propagandistică murdară, în ton cu concepțiile revanșarde pe plan politic.

Ideologii așa-zisei „integrări europene” sînt temeinic demascați de V. B. Kneajinski (nr. 5). Acești „teoreticieni”, puși în slujba războiului rece, supun revizuirii unele probleme de istorie, tratîndu-le în spiritul așa-zisei „asocieri europene”. „Teoretizările” și falsificările acestor istorici reacționari oglindesc politica dusă de cercurile imperialiste în vederea consolidării pozițiilor lor în Europa occidentală, prin lichidarea instituțiilor naționale democratice și prin unirea tuturor forțelor reacțiunii într-o „coasociere europeană” cosmopolită. Acesta e sensul afirmațiilor acestor istorici, potrivit cărora totdeauna ar fi existat două Europe și conform cărora actualmente s-ar desfășura un proces de limitare a suveranității naționale a statelor etc. După ce trece în revistă argumentația ideologilor „integrității europene”, autorul demonstrează falimentul acestor concepții și dovedește superioritatea politicii de coexistență pașnică, de colaborare pe bază de egalitate, promovată de țările socialiste. El arată că limitarea suveranității, de care ideologii „integrării europene” fac mult caz, în realitate nu este altceva decît punerea țărilor capitaliste mai slabe sub egida statelor imperialiste mai puternice.

Într-un alt articol cu caracter demascator, intitulat *Problema coexistenței pașnice și falsificarea istoriei Europei de către istoriografia burgheză* (nr. 10), V. B. Kneajinski face următoarele constatări: istoricii burghezi și socialiști de dreapta, ignorînd conținutul principal al epocii noastre — trecerea de la capitalism la socialism —, falsifică proveniența regimurilor de democrație populară; ei fac afirmații nefundate cu privire la așa-zisul export de revoluție; falsifică relațiile dintre Uniunea Sovietică și statele capitaliste; denaturînd în mod grosolan teza marxistă despre inevitabilitatea trecerii tuturor țărilor la socialism, istoricii burghezi reacționari

se străduiesc să prezinte drept agresivă politica de pace a Uniunii Sovietice. Asumîndu-și rolul de apologeti ai capitalismului, acești istorici înlocuiesc noțiunea de coexistență pașnică cu aceea de „echilibru al fricii”. Istoricii burghezi reacționari, arată mai departe V. B. Kneajinski, merg cu denaturarea faptelor pînă acolo că inventează „legi” noi pentru dezvoltarea Europei apusene, numai pentru a da o aparență „științifică” tezei lor tendențioase potrivit căreia Europa de apus și cea de răsărit ar fi mers pe două căi de dezvoltare cu totul opuse.

Alte studii cu caracter demascator se referă în special la probleme de istorie contemporană și la falsificarea acestora.

Caracterul ostil al cercurilor guvernante din S. U. A. față de Statul sovietic este dezvăluit în unele studii de proporții mai largi. O serie de autori reacționari din S.U.A., cum sînt O. Kennan, K. D. Warth și alții, falsifică în mod grosolan istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, punînd cauza victoriei ei pe seama greșelilor săvîrșite atunci de oamenii de stat americani, care nu au intervenit la timp pentru înăbușirea revoluției. În timp ce unii istorici reacționari americani trec sub tăcere intervenția americană împotriva revoluției, alții, limitînd această intervenție la Siberia și Manciuria, o justifică prin necesitatea apărării față de Japonia a politicii porților deschise. Aceste falsificări ale istoriografiei americane reacționare, care tînde să diminueze însemnătatea epocală a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, sînt demascate cu toată vigoarea de A. E. Kumina în *Istoriografia burgheză americană despre politica Statelor Unite față de Rusia Sovietică în anii 1917—1920* (nr. 10).

De *Poziția cercurilor guvernante din S.U.A. și Anglia față de agresiunea fascistă împotriva U.R.S.S.* (nr. 7) se ocupă B. I. Marușkin, care demască denaturările istoriografiei reacționare

anglo-americane cu privire la rolul pretins decisiv pentru rezultatul războiului al ajutorului anglo-american dat U.R.S.S. Arătând contribuția celor doi aliați adusă cauzei comune în timpul războiului, autorul subliniază că factorul hotărâtor în obținerea victoriei asupra agresorilor fasciști a fost lupta eroică a popoarelor sovietice și puterea economică-militară a Statului sovietic.

V. L. Malkov și E. F. Iazkov se ocupă de *Politica internă a cercurilor guvernante din S.U.A. în 1929—1933* (nr. 5), dezvăluind caracterul reacționar al politicii agrare dusă față de muncitorii agricoli.

Tratarea problemelor teoretice ale feudalismului ocupă un loc însemnat în paginile revistei „Вопросы истории” pe 1960. Una dintre problemele de bază ale orînduirii feudale în răsăritul Europei este tratată de acad. S. D. Skazkin și M. N. Meimann în studiul *Cu privire la problema trecerii directe la feudalism pe baza descompunerii modului de producție al comunei primitive* (nr. 1).

Pornind de la faptul constatat de K. Marx că dezvoltarea istorică este un proces supus legilor, dar că totodată nici o formațiune social-economică nu există în formă pură, autorii arată că istoria diferitelor țări și popoare, în perioada uneia și aceleiași formațiuni sociale, are atâtea caracteristici specifice, este atât de variată, încît studiarea diversității ei constituie o sarcină complexă. Menționînd că unii istorici au înțeles greșit și au aplicat mecanic teza lui Marx cu privire la succesiunea orînduirilor sociale, autorii arată de asemenea că teza lui Marx nu cere ca „toate țările să fie obligate a trece prin toate cele cinci formațiuni sociale” (p. 82). Unele popoare s-au abătut de la această cale generală de dezvoltare a omnirii, făcînd saltul peste una dintre orînduiri și trecînd la alta. Acesta este cazul mai ales cu orînduirea sclavagistă. Într-o serie de țări din Europa occidentală, feudalismul a apărut în urma descompunerii modului de producție sclavagist în Imperiul roman de apus și în urma descompunerii orînduirii gentilice a popoarelor care l-au cucerit; în alte țări însă, feudalismul a apărut

în urma descompunerii modului de producție caracteristic comunei primitive. Această din urmă formă a constituit calea urmată și de popoarele slave de răsărit în trecerea lor la feudalism. În general, cele mai multe țări au evoluat spre feudalism fie direct din orînduirea comunei primitive, fie dintr-un stadiu neevoluat al orînduirii sclavagiste. Țările în care sclavagismul a căpătat o dezvoltare deplină sînt puține la număr, deoarece numai unele dintre ele au putut dispune de forța de muncă a unui număr mare de sclavi, obținuți prin războaie de cucerire.

Autorii atrag atenția că existența claselor antagoniste în societatea sclavagistă și cea feudală constituie o asemănare între ele și o trăsătură comună care le deosebește de societatea comunei primitive, fapt care explică de ce, acolo unde nu există condiții de dezvoltare a modului de producție sclavagist, trecerea spre feudalism se poate face direct din societatea comunei primitive, intrată în descompunere, ducînd în ambele cazuri la apariția proprietății feudale și a caracterului individual al procesului de producție. Rolul decisiv îl au condițiile concrete specifice.

Ideea condițiilor specifice stă și la baza discuției pe care o face N.F. Filonenko-Alekseev despre *Unele trăsături generale și altele specifice ale celei de-a doua iobăgii în Cehia* (nr. 3). Pe baza izvoarelor istorice cehice, autorul demonstrează că în Cehia a doua iobăgie începe în jurul anului 1620, se încheie și se consolidează în deceniile 6—7 ale secolului al XVII-lea și este lichidată în 1781. Consolidarea dreptului iobag a coincis cu predominarea rentei în muncă. Ținînd seama de faptul că tot atunci se înregistrează extinderea domeniului feudal, reiese că a doua iobăgie are în Cehia aceleași trăsături generale ca și în alte țări. Dar ea are și unele trăsături specifice. Vorbînd de acestea, autorul insistă asupra faptului că existența unor orașe mari și a unei păături puternice de cavaleri a frînat și a înțrziat apariția celei de-a doua iobăgii în Cehia, făcînd ca procesul de evoluție să fie comprimat în cadrul a numai citorva decenii. Prin studiul său, Alekseev aduce o contribuție substanțială la

lămurirea unor aspecte ale problemei celei de-a „doua iobăgii”, mult dezbătută în ultimii ani atât în istoriografia sovietică, cât și în cea străină.

Studiul lui M. A. Barg *Despre așa-numita „criză a feudalismului” în secolele XIV—XV* (nr. 8) are un caracter polemic și demascator. Combătând tezele istoricului german W. Abel, ale istoricului englez M. M. Postan și ale altor istorici occidentali care încearcă să explice amintita criză a feudalismului prin criza agrară, prin schimbări survenite în numărul populației și în prețul cerealelor, prin diferite „catastrofe” politice, biologice chiar și meteorologice, M. A. Barg lămurește că aceștia urmăresc să explice pe calea „analogiilor” cu trecutul „conjunctura economică” actuală a țărilor din Occident.

Metodologia burgheză contemporană a istoriei nu este în stare, arată autorul, să dea o explicație științifică problemelor de bază ale dezvoltării istorice. Așa-zisa „criză a feudalismului” poate fi explicată numai cu ajutorul metodei marxiste, prin modul de producție bazat pe antagonismul de clasă. Analizând cu ajutorul acestei metode situația din secolele XIV—XV, M. A. Barg dovedește că sub pretinsa „criză” trebuie înțeleasă doar o depresiune care a survenit vremelnic în economia feudală, având drept premisă criza numai a domeniului seniorial, centru al producției rentei feudale.

În coloanele revistei își găsește locul cîteva teme de istorie medie rusă. B. A. Ribakov dă un rezumat al expunerii sale făcute la Congresul de la Stockholm în *Problemele controversate privind formarea Rusiei kievene* (nr. 9). M. A. Ilin prezintă date interesante *Din istoria arhitecturii Moscovei în vremea lui Andrei Rublev* (nr. 12), marele artist plastic din secolul al XV-lea, de la a cărui naștere s-au sărbătorit 600 de ani în septembrie 1960.

Un grup de medievști ruși uitați, dar care își merită locul în istoria medievisticii ruse, sînt reconsiderați de M. A. Alpatov în articolul *Din istoria medievisticii ruse* (nr. 9). Este vorba de M. M. Stasiulevici (1826—1911),

V. A. Bilbasov (1838—1904) și V. A. Osokin (1839—1895). Aceștia au continuat ideile medievștilor ruși de seamă, T. N. Granovski și M. S. Kutorga, la rîndul lor adepți în parte ai lui Hegel și Guizot. Autorul arată latura pozitivă și negativă în activitatea acestor trei medievști, care au reprezentat unul dintre curentele burghezo-liberale ale istoriografiei ruse.

Un articol de istorie medie rusă, polemizînd cu istoriografia burgheză, dă A. L. Horoșkevici despre *Comerțul exterior al Rusiei în secolul al XVI-lea văzut de istoriografia burgheză contemporană* (nr. 1). Această problemă are strînsă legătură cu problema primelor organizări statale ale rușilor. Istoricii burghezi, în primul rînd cei germani, adepți ai teoriei normandiste a originii statului rus. Își bazează concluziile pe cunoașterea numai a legăturilor comerciale pe care le-a avut Rusia cu Apusul și ignorează importanța relațiilor ei în domeniul negoțului cu Sudul și cu Răsăritul. Or, aceste legături comerciale au avut o însemnătate tot atât de mare ca și cele cu Apusul. A. L. Horoșkevici demonstrează netemeinicia și absurditatea teoriilor istoricilor burghezi potrivit cărora negoțul Rusiei cu Apusul ar fi subminat integritatea Europei și că Rusia ar fi urmat sub toate aspectele o cale de dezvoltare a ei proprie, deosebită de aceea a celorlalte țări europene. O astfel de interpretare tendențioasă a faptelor arată încă o dată că istoriografia burgheză se găsește în slujba cercurilor imperialiste și servește în chip slugarnic politica acestora prin care vor să izoleze Uniunea Sovietică pe plan politic.

Faptul că Rusia nu a fost niciodată în decursul istoriei izolată de alte țări și popoare ale Europei este ilustrat, printre altele, și de participarea rușilor la lupta de la Grünwald, căreia C. N. Karaev și V. D. Koroliuk îi închină studiul intitulat *550 de ani de la lupta de la Grünwald* (nr. 7). Dînd o descriere plastică și documentată a luptei decisive dintre Ordinul cavalerilor teutoni și polono-lituanieni, autorul scoate în evidență rolul însemnat în această luptă, subliniat și de

cronicarii contemporani, al detașamentelor rusești participante.

Lupta de la Grünwald, remarcă autorul în concluzie, a jucat un rol uriaș în destinul popoarelor din răsăritul Europei, deoarece ea a oprit agresiunea feudalilor germani împotriva polonilor, lituanienilor și rușilor. Ea constituie o pildă istorică minunată de alianță frățoasă a popoarelor în lupta pentru independență.

Istoria bizantină este reprezentată în colecția pe 1960 a revistei „Вопросы истории” printr-un singur studiu. Cunoscutul specialist bulgar în problemele de istorie bizantină, D. Anghelov, în articolul *Despre unele probleme social-economice ale Bizanțului* (nr. 2), atrage atenția asupra unor aspecte ale specificului descompunerii orînduirii sclavagiste în Imperiul bizantin, și anume ruinarea țărânimii și căderea ei în stare de dependență, creșterea mării proprietăți laice și bisericesti, apariția în lumea rurală bizantină a unor forme de producție capitaliste incipiente etc. Numai după cercetarea și rezolvarea acestor aspecte se va putea face o periodizare științifică a istoriei bizantine, conchide D. Anghelov.

Revenind de la problemele de istorie medie la acelea de istorie contemporană, subliniem că în coloanele revistei se numără mai multe materiale privind perioada revoluției socialiste și a războiului civil din Rusia. În studiul *Sovietele de deputați ai muncitorilor și intelectualitatea democrată în prima revoluție rusă* (nr. 1), L. K. Erman, lărgind cercetările arhivistice și adîncind cunoașterea materialelor publicate, arată concret cum s-a încadrat intelectualitatea democrată în activitatea Sovietelor de deputați ai muncitorilor.

Spre sfîrșitul anului 1905, intelectualitatea, pînă atunci încă șovăitoare, s-a înrolat în lupta activă de partea revoluției și a luat parte la lucrările Sovietelor.

Legile generale și condițiile național-istorice ale victoriei revoluției socialiste în Rusia sînt lămurite de P. V. Volobuev (nr. 11) în sensul că revoluția a fost rezultatul unei legi

și necesități istorice. Inevitabilitatea obiectivă a înlocuirii capitalismului prin socialism a fost prevăzută și fundamentată științific de clasicii marxismului. Contradicția dintre relațiile de producție și forțele de producție, adîncită în urma trecerii capitalismului premonopolist la imperialism, a trebuit să fie înlăturată prin revoluție. Aceste teze infirmă o dată mai mult concepțiile dominante în istoriografia și sociologia burgheză potrivit cărora Marea Revoluție Socialistă din Octombrie ar fi rezultatul unei întîmplări, iar comunismul ar fi o cale „anormală”, o „cale rusească” spre socialism. Dialectica concretă a dezvoltării istorice a Rusiei arată însă că aici au fost coapte condițiile pentru izbucnirea revoluției. Deși antrenată pe calea dezvoltării capitaliste mai tîrziu decît alte țări, Rusia totuși a ajuns o dată cu acestea la stadiul imperialist, datorită dezvoltării inegale a capitalismului. Este un fapt constatat că industria Rusiei a ajuns la un stadiu de concentrare mai mare decît industria Germaniei sau a S.U.A. De asemenea capitalul monopolist din Rusia a evoluat în capital monopolist de stat. În general, în ramurile economice importante pentru proletariatul revoluționar Rusia se găsea la nivelul țărilor avansate. Înainte de revoluție, în Rusia erau adîncite contradicțiile economice, politice și naționale, care au trebuit să fie rezolvate pe calea revoluției.

Menționăm cu titlu informativ și alte studii legate prin conținut de problemele dezbătute în materialele prezentate mai sus: G. G. Alahverdov, *Descompunerea în armatele intervenționiștilor și albgardiștilor în nordul Rusiei în 1918—1919* (nr. 7); I. S. Kremer, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mișcarea antirăzboinică a clasei muncitoare din Bavaria* (nr. 11); B. O. Kașkaev, *Lupta pentru Puterea Sovietelor în Daghestan* (marție 1917 — martie 1920) (nr. 1).

O serie de studii și articole din „Вопросы истории” pe 1960 prezintă tematica privind istoria clasei muncitoare. A. A. Matiughin, în articolul *Unele probleme de cercetare a istoriei clasei muncitoare sovietice* (nr. 6), opinează

pentru intensificarea și lărgirea preocupărilor de acest fel, care corespund atât sarcinilor formulate de V. I. Lenin, cât și hotărârilor congreselor al XX-lea și al XXI-lea ale P.C.U.S.

În expunerea despre *Situația și sarcinile studiului istoriei proletariatului din Rusia*, prezentate de L. M. Ivanov (nr. 3), se cere să fie puse în centrul preocupărilor unele probleme neglijate pînă în prezent, cum sînt: procesul de apariție a clasei proletariatului; legătura dintre acest proces și principalele etape ale dezvoltării industriale, îndeosebi în perioada de trecere de la manufactură la fabrică; apariția și dezvoltarea proletariatului în diferitele ramuri ale industriei; schimbările calitative survenite în componența clasei proletare în perioada dezvoltării imperialiste a Rusiei; legislația muncitorească; conștiința de clasă a proletariatului etc. Sarcina de bază a istoricilor sovietici este, după cum arată autorul, rezolvarea problemelor menționate mai sus și întocmirea unei lucrări marxiste fundamentale privind situația clasei muncitoare.

Unele dintre aceste probleme au și început să fie tratate cu toată atenția, după cum se poate vedea din câteva articole apărute ulterior: B. B. Telpuhovski, *Schimbări produse în componența muncitorimii industriale din U.R.S.S. în perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei* (nr. 6); G. A. Kumanev, *Muncitorii de la căile ferate în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei* (nr. 6); V. I. Krupianskaia, *Problematice și metoda cercetării etnografice a claselor muncitoare ruse* (nr. 11).

Revista nu a neglijat nici în acest an problemele mișcării muncitorești din alte țări. B. I. Koval prezintă *Mișcarea muncitorească din Brazilia la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea* (nr. 11), iar Indîih Vesely arată *Rolul clasei muncitoare în istoria Cehoslovaciei* (nr. 2).

Dintre studiile privind istoria țărânimii menționăm pe acela al lui I. M. Sklear (nr. 6), care valorifică tot materialul referitor la mișcarea țărănească din 1606—1607, apărut din 1951, cînd a fost publicată monografia lui

I. I. Smirnov. I. M. Sklear constată că această mișcare a fost precedată de puternice răscoale în 1603—1605.

Istoriei țărilor din Extremul Orient li sînt consacrate câteva articole. Patru privesc istoria Chinei. E. A. Belov aduce contribuții noi la cunoașterea răscoalei țărănești de sub conducerea lui Bai Lan în 1912—1914 (nr. 2), precum și A. S. Ierusalimski la tema *Pătrunderea monopolurilor germane în China la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea* (nr. 9). A. A. Martnov publică un important articol despre *Lenin și China* (nr. 4). Printre fondurile de manuscrise ale sinologilor ruși, descrie într-un studiu special de P. E. Skacikov (nr. 1), se găsește și acela al lui P. I. Kamenski, care în 1823 a publicat jurnalul de călătorie în China al spătarului Nicolae Milescu.

Materialele consacrate Japoniei se referă cu precădere la istoria contemporană a ei. L. N. Kudașev arată cum s-a ajuns la *Stabilirea relațiilor diplomatice dintre U.R.S.S. și Japonia în 1925* (nr. 1), cînd s-a încheiat acordul care a stat la baza relațiilor sovieto-japoneze pînă în 1945. *Manevrele politice ale cercurilor guvernante din Japonia la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial* sînt dezvăluite pe larg de același autor într-un alt articol (nr. 9). Totodată el arată și manevrele S.U.A., care, fără necesități de ordin strategic, au aruncat bombele atomice asupra Japoniei în momentul intrării Uniunii Sovietice în război împotriva acesteia.

Istoria Africii este reprezentată în paginile revistei prin două studii: P. G. Landa, *Avîntul luptei de eliberare națională în nordul Africii după cel de-al doilea război mondial* (nr. 5), și I. A. Hodoș, *Din istoria penetrației monopolurilor americane în Liberia* (1924—1933) (nr. 8).

Dintre materialele publicate în revistă privind unele discipline înrudite cu istoria (slavistica, arhivistica, orientalistica etc.) menționăm serioasa contribuție a lui A. V. Arșihovski, *Marele Novgorod în secolele al XI-lea și al XV-lea* (nr. 9), bazată pe rezultatele săpăturilor arheologice dintre 1955 și 1960

și interesanta comunicare a lui V. A. Kalcin și A. L. Mongait despre *Aplicarea metodelor științelor naturale în arheologie* (nr. 3). Date importante se obțin în arheologie prin metoda dendrologică, paleomagnetică, prin analize spectrale, structurale, agrobiologice etc., precum și prin detectarea obiectivelor arheologice cu ajutorul fotografierii aeriene, electropotențimetrului etc.

O bogăție de informații și probleme sînt cuprinse în materialele publicate în revistă la rubricile recenziilor și însemnărilor bibliografice, mai cu seamă cu începerile de la numărul

din august, cînd revista apare restructurată. Menționăm de la aceste rubrici recenzia acad. A. Oțetea la vol. III din *Всемирная история* (nr. 1) și recenzia lui D. P. Bogdan la cartea *У истоков русского книгопечатания. К трехсотлетию пятилетия со дня смерти Ивана Федорова. 1583—1958* (nr. 5).

Bogăția, varietatea și nivelul științific înalt al revistei fac ca ea să aibă o largă circulație în țara noastră.

S. Iancovici

* * * „Новая и Новейшая история”
Академия Наук СССР, Институт истории,

Moscova, 1960, nr. 1—6

De la apariția revistei sovietice de „Istorie modernă și contemporană” au trecut aproape cinci ani. De atunci și pînă în prezent se poate constata cu satisfacție preocuparea continuă a redacției de îmbunătățire a profilului cît și a calității materialelor date spre publicare. De un real folos pentru cititorii revistei este fără îndoială grija permanentă a colectivului de redacție de a rezerva un spațiu apreciabil problemelor care răspund cerințelor stricte ale contemporaneității.

Demn de relevat este și faptul că în coloanele revistei se realizează pe deplin sarcinile pe care și le-a propus redacția în momentul cînd s-a luat hotărîrea editării acestei reviste de specialitate. În acest sens amintim că în editorialul din primul număr al revistei pe anul 1957, *Pentru o studiere creatoare a istoriei generale moderne și contemporane*, se arăta că în cuprinsul periodicului se va acorda un loc important studiilor și materialelor de probleme de istorie ale mișcării muncitorești și comuniste internaționale. O asemenea sarcină se reflectă cu prisosință în numerele revistei publicate în 1960.

Un loc de frunte în paginile revistei îl ocupă seria de documente inedite publicate de către Institutul de marxism-leninism de pe lângă C. C. al. P.C.U.S. Astfel, cu prilejul aniversării a 140 de ani de la nașterea lui F. Engels, Institutul de marxism-leninism din U.R.S.S. publică în nr. 6 două documente inedite, descoperite în arhivele orașului Berna de către istoricul din R.D.G. Documentele, alături de alte materiale, constituie o sursă prețioasă pentru cunoașterea activității practice revoluționare desfășurate de F. Engels în Elveția la sfîrșitul anului 1848—începutul anului 1849.

De asemenea din scrisoarea lui F. Engels adresată fiicei lui K. Marx, Laura Lafargue, precum și din corespondența unor participanți la mișcarea muncitorească (nr. 3), se desprind date noi și interesante, legate de pregătirea și sărbătorirea pentru prima dată în 1890 a zilei de 1 Mai, ziua solidarității internaționale a proletariatului.

În nr. 2, sub îngrijirea lui A. P. Smirnova, colaboratoare științifică a Institutului de marxism-leninism din Moscova, pentru prima

dată vede lumina tiparului o scrisoare scrisă de V. I. Lenin în a doua jumătate a lunii iulie 1915, în perioada pregătirii conferinței internaționale a socialiștilor. Importanța acestui document rezidă în faptul că, în condițiile inconsecvenței manifestate de elementele socialiste de stînga din țările vest-europene, Lenin s-a pronunțat cu fermitate pentru ruperea definitivă cu oportuniștii și pentru transformarea războiului imperialist în război civil.

Din seria documentelor inedite (nr. 3) rețin atenția și scrisorile lui A. Bebel adresate în perioada anilor 1899–1908 lui E. Bernstein, W. Liebknecht, M. Grünwald și K. Liebknecht. Ele permit să se înțeleagă mai bine poziția ocupată de A. Bebel în lupta împotriva revizionismului din sînul social-democrației germane.

Din bogata corespondență a lui G. Babeuf care se păstrează în Arhiva centrală de partid a Institutului de marxism-leninism din Moscova, în nr. 5 sînt tipărite 13 scrisori adresate de G. Babeuf soției și fiului său. Cu excepția scrisorilor nr. 1,2,8, restul scrisorilor se publică pentru prima dată. Deosebit de valoroase prin conținutul lor sînt scrisorile nr. 7, 8, 9, în care se relatează despre acțiunile maselor populare din zilele de 31 mai și 1 iunie 1793 și legăturile sale cu cercurile democratice din Paris, precum și scrisoarea nr. 11, din care rezultă concepțiile sale sociale.

În paginile revistei, cu prilejul aniversării de către clasa muncitoare și întreaga omenire progresistă a 90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin, au fost publicate sub semnătura unor conducători de seamă ai mișcării muncitorești și comuniste internaționale, precum și a unor istorici sovietici și de peste hotare, o serie de studii și materiale consacrate acestui eveniment.

Evoind figura marelui conducător, organizator și gînditor al mișcării muncitorești internaționale, Wilhelm Pieck, în *Despre rolul lui V. I. Lenin în mișcarea muncitorească internațională* (nr. 2), Johann Koplenig, în *V. I. Lenin și mișcarea muncitorească internațională* (nr. 3), Dolores Ibarruri, în *Lenin, învîțătorul nostru, conducătorul nostru* (nr. 3),

R. Palme Dutt, în *Leninismul și mișcarea muncitorească engleză* (nr. 2), I. S. Galkin, în *Lupta lui V. I. Lenin pentru unitatea forțelor revoluționare ale proletariatului internațional* (nr. 2), Henryk Jablonsky, în *V. I. Lenin despre mișcarea muncitorească polonă* (nr. 2) și Francisco R. Pintos, în *Influența leninismului asupra mișcării muncitorești din Uruguay* (nr. 3), se subliniază că V. I. Lenin, prin întreaga sa activitate, prin lucrările sale teoretice, prin dezvoltarea creatoare a marxismului, a condus și a înarmat mișcarea muncitorească internațională în lupta împotriva orînduirii capitaliste, pentru revoluția proletară și dictatura proletariatului. Făcînd aprecieri asupra meritelor istorice ale lui Lenin față de mișcarea muncitorească internațională, autorii menționați mai sus, pe baza unor nenumărate și variate exemple, relevă grija manifestată de V. I. Lenin pentru mișcarea muncitorească din fiecare țară în parte, respectiv Germania, Polonia, Austria, Spania etc.

Astfel, W. Pieck, în materialul său, pune în lumină rolul jucat de Lenin în dezvoltarea și întărirea mișcării muncitorești germane în condițiile avîntului revoluționar din Germania la sfîrșitul și în perioada imediat următoare primului război mondial. Este suficient să amintim în această ordine de idei lupta fermă dusă de V. I. Lenin împotriva politicii trădătoare a liderilor social-democrației germane față de revoluția din noiembrie 1918. De asemenea, cu ocazia proclamării Republicii Sovietice din Bavaria, Lenin, în salutul său adresat comuniștilor germani, a insistat asupra măsurilor mai importante care urmau să fie traduse în viață în scopul consolidării Puterii sovietice în Bavaria. În sfîrșit, W. Pieck arată că indicațiile date de Lenin cu privire la problema construcției de partid și a înțelegerii în mod just a politicii liderilor social-democrați au avut o deosebită însemnătate pentru comuniștii germani în lupta pentru întărirea partidului comunist și lărgirea bazei lui de masă. În ultima parte a articolului, W. Pieck, analizînd drumul parcurs de R.D.G. din momentul proclamării ei, explică succesele obținute în construirea socialismului prin

aceea că comuniștii germani s-au călăuzit și se călăuzesc neabătut în activitatea lor practică de zi cu zi de învățătura marxist-leninistă.

Multe probleme importante ale mișcării muncitorești engleze care la vremea lor s-au aflat în centrul preocupărilor lui Lenin își găsesc o largă reflectare în articolul lui R. Palme Dutt *Leninismul și mișcarea muncitorească engleză* (nr. 2). Printre altele, autorul explică de ce în Anglia, țara clasică a capitalismului și prima țară în care s-a format și s-a dezvoltat clasa muncitoare, ulterior, în dezvoltarea sa și-a încetinit mersul, în timp ce alte țări, în care capitalismul și clasa muncitoare s-au dezvoltat mai tirziu, au ajuns deja la socialism. În articol, de asemenea, se dă răspuns la întrebarea cum a fost posibilă prezența la conducere vreme îndelungată a conservatorilor în condițiile în care majoritatea absolută a populației o formează clasa muncitoare. Conducându-se în cercetarea sa după indicațiile clasicele marxism-leninismului cu privire la dezvoltarea capitalismului din Anglia în perioada premonopolistă și monopolistă, R. Palme Dutt a reușit să dea o caracterizare amplă a trăsăturilor principale ale laborismului și mișcării muncitorești engleze din secolul al XX-lea.

Pe baza experienței celor 40 de ani de existență a P. C. din Marea Britanie și în lumina învățăturii marxist-leniniste, autorul ajunge la concluzii importante legate de sarcinile care stau în fața comuniștilor englezi pentru preîntâmpinarea greutăților și eliminarea factorilor care împiedică eliberarea clasei muncitoare și victoria socialismului în Anglia.

Fiind în imposibilitate, din cauza spațiului restrâns al articolului, să analizeze diversitatea de probleme legate de istoria mișcării muncitorești din Polonia, cărora V. I. Lenin le-a acordat în lucrările sale o deosebită atenție, Henryk Jablonski se rezumă numai la expunerea legăturilor nemijlocite ale lui V. I. Lenin cu mișcarea revoluționară a proletariatului din Polonia în timpul șederii lui la Cracovia și după aceea.

Cea mai mare parte a studiului este consacrat ilustrării luptei lui V. I. Lenin împotriva pericolului principal din mișcarea muncitorească polonă — șovinismul și naționalismul, — precum și căilor indicate de V. I. Lenin pentru rezolvarea problemei naționale.

Francisco R. Pintos, ocupându-se de condițiile în care a apărut și s-a dezvoltat mișcarea muncitorească din Uruguay, arată că paralel cu nașterea primelor grupări socialiste s-au pus și bazele unor puternice organizații anarhiste, care la începutul secolului al XX-lea au concentrat în mâinile lor conducerea mișcării muncitorești. În continuare, după ce explică cauzele care au generat o asemenea situație în mișcarea muncitorească, autorul se oprește pe larg la caracterizarea poziției celor două curente din sînul partidului socialist față de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, de creșterea și de întărirea influenței forțelor revoluționare de stînga din mișcarea muncitorească din Uruguay, care a culminat cu crearea partidului comunist, cu lupta elementelor revoluționare pentru transformarea lui într-un partid de masă. În concluzie, Francisco R. Pintos arată că Partidul Comunist din Uruguay, mergînd neabătut pe calea arătată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și de învățătura nemuritoare a marxism-leninismului, s-a întărit și s-a călit în focul luptelor de clasă, al grevelor, al acțiunilor maselor populare împotriva imperialismului străin și reacțiunii interne.

Din seria materialelor consacrate studierii istoriei mișcării muncitorești semnalăm ca interesant, prin bogăția materialului de arhivă cercetat, articolul lui E. I. Rubinstein intitulat, *Mișcarea muncitorească și socialistă din Austria în primăvara și vara anului 1917* (nr. 4). Procedînd la abordarea acestei teme, autorul ia poziție fermă atât împotriva istoriografiei reacționare austriece, care încearcă să minimalizeze însemnătatea mișcării muncitorești în istoria poporului austriac, cît și împotriva istoriografiei social-reformiste contemporane, care exagerează rolul jucat în mișcarea muncitorească de liderii social-democrați în anii primului război mondial. Analizînd con-

tradițiile care măcinau Imperiul austro-ungar, E. I. Rubinstein consideră că Austria se afla în 1916 în fața unei puternice crize revoluționare. Pe baza unor exemple concrete Rubinstein demonstrează că, dacă în condițiile amplexării pe care a căpătat-o mișcarea de eliberare națională și socială a muncitorilor austrieci și a popoarelor asuprite din Imperiul austro-ungar ar fi existat un partid marxist revoluționar, victoria asupra monarhiei habsburgice s-ar fi produs mult mai devreme decât anul 1918.

Prezența în paginile revistei a unor numeroase studii axate pe probleme din istoria Americii Latine constituie un fapt binevenit. De exemplu, prin publicarea articolului *Mișcarea muncitorească din Chile în anii 1917—1922*, autorul chilian H. Ramires Necochea aduce un prețios serviciu celor interesați în cunoașterea unor aspecte din istoria mișcării muncitorești chilene.

În prima parte a articolului, după o scurtă prezentare a situației economice, sociale și politice în perioada antebelică și a schimbărilor care au survenit în urma primului război mondial, autorul relevă cauzele care au dictat necesitatea organizării clasei muncitoare, factorii care au contribuit la creșterea conștiinței politice a proletariatului chilian, precum și sarcinile care se puneau în fața lui în situația nou creată ca urmare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. După părerea autorului, o dată cu revoluția victorioasă din Rusia, mișcarea muncitorească din Chile a intrat într-o nouă etapă. În condițiile noii etape, dintre sarcinile care se puneau în fața proletariatului chilian Ramires Necochea amintește: lupta pentru înfăptuirea de transformări sociale, economice și politice, bază de plecare în lupta pentru victoria socialismului; studierea bazelor marxismului ca mijloc principal pentru călirea ideologică a muncitorilor, pentru eliberarea mișcării muncitorești de sub influența pseudorevoluționară a anarhiștilor și a reformiștilor burgezi etc.

În continuare, autorul arată că, în noile condiții istorice create, evenimentul cel mai important din istoria proletariatului chilian

a fost crearea partidului comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a, Comunistă.

În condițiile avântului nemaivăzut al mișcării naționale de eliberare din Asia, Africa și din însăși America Latină, în condițiile prăbușirii sistemului colonial al imperialismului, în 1960 popoarele din America Latină au sărbătorit 150 de ani de la începutul luptei pentru eliberarea lor de sub jugul dominației coloniale a spaniolilor și portughezilor.

Acestui eveniment important din viața popoarelor Americii Latine, revista sovietică de istorie modernă și contemporană i-a consacrat un număr de patru articole.

În primul rând, dintre acestea reținem articolul apărut sub semnătura lui A. A. Guber și I. M. Lavrov, *150 de ani de la independența Americii Latine*. Luând atitudine împotriva istoriografiei americane, argentinene și spaniole, care neagă cauzele interne ale războiului de independență, ignorează rolul jucat de masele populare în lupta de eliberare, autorii explică cauzele izbucnirii războiului, în primul rând, prin transformările interne care au avut loc în înseși țările coloniale și, în al doilea rând, prin criza regimurilor colonizatorilor spanioli și portughezi. Se consideră că războiul pentru independență a fost o etapă în lupta care nu a încetat nici o clipă împotriva jugului colonial. Făcând aprecieri generale asupra războiului pentru independență al coloniilor din America Latină, A. Guber și I. Lavrov menționează date interesante cu ajutorul cărora se caracterizează, specificul luptei de eliberare în diferitele colonii. Evidențind specificul luptei de eliberare, autorii conclud că lupta de eliberare în ansamblu s-a caracterizat prin două etape: prima între anii 1810 și 1815, iar a doua între 1816 și 1822, al cărei rezultat principal a fost proclamarea independenței statelor Chile (1818), Peru, Mexic (1821) și Brazilia (1822).

Referindu-se la forțele motrice, se arată că în toate coloniile Americii Latine la lupta de eliberare au participat masele populare: țărani, negri, muncitorii mineri, sărăcimea orașelor, meseriașii, indienii.

În concluzie se arată că războiul pentru independență a fost îndreptat nu numai împotriva stăpînirii spaniole, ci și împotriva exploatarelor locale.

În articolul *Unele probleme din lupta de eliberare a coloniilor americane ale Spaniei și Portugaliei* (nr. 3), V. I. Ermolaev, bazându-se pe nenumărate fapte din istoria poporului brazilian, precizează că lupta care a început în 1813 în Brazilia a fost expresia urii maselor populare împotriva asupritorilor străini, care în repetate rînduri (complotul armat din 1789 și mișcarea pentru independență din provincia Bahia din anul 1797) s-au ridicat la luptă pentru eliberarea lor, pentru crearea unei republici independente, Brazilia. După autor, anul 1817 este anul culminant al luptei de eliberare. În 1820, sub influența revoluției burghize din Portugalia, în Brazilia s-a reactivizat mișcarea pentru independență. Trecerea armatei de partea răsculaților a hotărît soarta luptei pentru independență. La 7 septembrie 1822 a fost proclamată independența Braziliei.

Specificul luptei de eliberare este foarte bine prins în studiul istoricului M. S. Alperovici, *Rolul maselor populare în războiul pentru independența Mexicului* (nr. 5).

Din concluziile autorului se desprinde ideea că latura socială a războiului de independență a fost mult mai evidentă în Mexic. Contradicțiile de clasă și naționale dintre țărani fără pămînt și latifundiarilor spanioli, dintre indienii lipsiți de orice fel de drepturi și spanioli au fost în Mexic mult mai ascuțite, fapt care a făcut ca mișcările țărănești să aibă un caracter mai puternic decît în celelalte colonii spaniole. Ocupîndu-se de activitatea lui Ideario de Hidalgo și Jose Maria Morelos, în articol se apreciază că aceștia au fost conducătorii cei mai radicali ai războiului pentru independență al coloniilor din America Latină. Se precizează că Hidalgo a fost primul în America Latină care a proclamat lichidarea robiei, a interzis comerțul cu sclavi etc. Reformele lui Hidalgo, reflectînd interesele păturilor largi populare, au contribuit la atragerea maselor populare, îndeosebi a țărănimii și

sărăcimii de la orașe, în lupta pentru independență.

Din materialele prezentate mai sus se desprinde ideea, universal valabilă pentru țările coloniale din America Latină, că din punct de vedere social războiul de independență a fost o revoluție burgheză, în fața căreia stăteau sarcinile de lichidare a relațiilor economice precapitaliste și a instituțiilor politice reacționare.

Pe linia îmbunătățirii profilului revistei se înscrie și inițiativa redacției de a lărgi rubrica intitulată „În ajutorul profesorului de istorie modernă și contemporană”, în scopul ușurării muncii celor care se ocupă cu predarea istoriei moderne și contemporane în școlile medii, în universități etc. La această rubrică se publică articole și materiale gen consultație pe problemele-cheie din istoria modernă și contemporană.

În această ordine de idei reținem articolele: B. Mihailov, *Liderii reacționari ai A.F.L.—C.I.O. împotriva coexistenței pașnice* (nr. 1); Z. A. Zamîslova, *Mișcarea muncitorească și comunistă internațională după cel de-al doilea război mondial* (nr. 2), în care cititorul poate găsi tratate probleme privind schimbările mai importante care au avut loc în mișcarea muncitorească după al doilea război mondial, ofensiva reacțiunii și sarcinile clasei muncitoare, lupta maselor muncitoare din țările capitaliste, Congresul al XX-lea al P.C.U.S. și lupta pentru unitatea partidelor comuniste și muncitorești, Congresul al XXI-lea și întărirea și consolidarea forțelor păcii, democrației și socialismului.

La rubrica „Discuții și dezbateri” găsim interesante studiile istoricilor sovietici N. A. Erofeev, A. B. Reznikov și ale istoricului englez A. I. Morton, care sub unghiuri diferite, abordează probleme cardinale ale mișcării cartiste, încă controversate în literatura istorică, ca, de exemplu, originea, caracterul și periodizarea acestei mișcări.

La rubrica „Istoriografie”, foarte bogat reprezentată în numerele revistei pe anul 1960, semnalăm ca valoroase materialele: *Unele probleme ale luptei de eliberare a popoa-*

relor Iugoslaviei în anii celui de-al doilea război mondial prezentate în literatura sovietică (nr. 5), în care V. K. Volkov analizează poziția istoricilor iugoslavi în problemele principale ale luptei de eliberare națională a popoarelor din Iugoslavia precum și în problema relațiilor sovieto-iugoslave din perioada celui de-al doilea război mondial; M. F. Lebovici, *Revoluțiile din anii 1918—1919 din Ungaria în tratarea istoriografiei marxiste ungare* (nr. 1); V. Maskov, M. Kossak, *Despre încercările istoriografiei reacționare de a reabilita colonialismul spaniol în America* (nr. 4).

La rubrica „Critică și bibliografie” se acordă o mare atenție atât noilor lucrări ale istoricilor sovietici, cât și ale celor de peste hotare. Dintre acestea amintim recenziile lui E. G. Eggert la cartea lui Drabkin, *Revoluția din anii 1918—1919 în Germania* (nr. 1); V. A. Korolov la cartea lui B. I. Mihailov, *Congresul sindicatelor de producție din S.U.A. 1935—1955 (Din istoria mișcării muncitorești internaționale)* (nr. 5); V. D. Kulbakin la lucrarea lui G. N. Goroșkova, *Mișcarea Congresului național-german pentru unitatea Germaniei și un tratat de pace (1947—1949)* (nr. 3).

Dintre recenziile la cărțile istoricilor străini semnalăm: L. V. Ponamarev la cartea lui J. Carrera Pujal, *Istoria politică a Cataloniei în secolul al XIX-lea* (nr. 1). În recenzie se precizează că lucrarea istoricului spaniol

prezintă interes din punctul de vedere al bogăției materialului de arhivă cercetat, însă în ceea ce privește concluziile, J. Carrera Pujal nu depășește limitele istoriografiei reacționare contemporane spaniole; B. I. Koval, *America Latină în trecut și în prezent. Culegere de articole cu privire la economia, istoria și cultura țărilor din America Latină* (nr. 4); S. F. Molocikov la cartea secretarului general al C.C. al P.C. din Canada, Tim Buck, intitulată *Lupta noastră pentru Canada*, în *Opere alese, 1929—1959* (nr. 4).

Recenzentul consideră lucrarea extrem de valoroasă, deoarece reușește să prezinte convingător lupta dusă de clasa muncitoare, conducerea partidului comunist, împotriva reacțiunii, fascismului, asupririi străine și războaielor, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale maselor muncitoare din Canada. În recenzia lui V. K. Bondarciuk la cartea lui F. Della Peruta, *Democrații și revoluția italiană. Lupta ideologică și contradicțiile politice după revoluția din 1848*, se analizează conținutul luptei ideologice și politice care a avut loc între anii 1850 și 1851, când unii democrați au încercat să elaboreze un nou program politic al revoluției italiene, să creeze un nou partid democratic, care să conducă mișcarea de eliberare și s-o orienteze pe calea revoluției sociale.

N. Nicolescu

* * * „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”,
an. VIII (1960), nr. 1—8,

Berlin, Ritten & Loening.

„Revista pentru știința istoriei” cuprinde și în cel de-al optulea an al apariției sale un material din cel mai variat, îmbrățișând aspecte ale mișcării muncitorești, combaterea denaturărilor istoriografiei burgheze, probleme de istorie veche, medie, modernă și contemporană, miscelane și recenzii, material documentar și bibliografic.

Dintre materialele privind activitatea clasicilor marxism-leninismului se

remarcă articolul lui B. A. Ajzin, *Lupta lui Lenin împotriva oportunismului și reformismului în stful mișcării muncitorești germane (1898—1914)* (nr. 3, p. 720—751). Este vorba de combaterea de către V. I. Lenin a teoriilor lui Kautsky și Bernstein în probleme ca: unitatea clasei muncitoare, lupta de clasă, tactica și strategia mișcării muncitorești, militarismul și războiul, naționalismul și șovinismul.

Istoria mișcării muncitorești din Germania este ilustrată în primul rând de două articole ale lui D. Fricke: *În R.D.G. aducem la îndeplinire sarcina ce ne-a fost lăsată de August Bebel* (nr. 2, p. 277—303) și *Alianța dintre militarismul germano-prusac și clerul împotriva mișcării muncitorești la sfârșitul secolului al XIX-lea* (nr. 6, p. 1378—1395). În primul articol, închinat celei de-a 150-a aniversări de la nașterea lui Bebel, autorul face o prezentare a activității remarcabilului militant pentru cauza clasei muncitoare, strădaniilor sale pentru asigurarea unei linii ferme în social-democrația germană, împotriva politicii de compromisuri și a militarismului, pentru egalitatea în drepturi a femeii. „Ne mai sînt rezervate încă zile de încrîncenare — răsuna glasul său profetic — dar cu toate și cu toate acestea socialismul își va ajunge ținta”.

În cel de-al doilea articol, sînt prezentate o serie de aspecte din acțiunile duse de membrii clerului catolic și reformat pentru consolidarea pe tărîm ideologic a regimului militarist al lui Wilhelm al II-lea și Bismarck. Însuși papa Leon al XIII-lea intervine împotriva mișcării muncitorești prin enciclicile *Quod apostolici muneris...* din 26 decembrie 1878, *Humanum genus...* din 20 aprilie 1889 și *Rerum novarum...* din 15 mai 1891¹. Au loc de asemenea congrese social-evangelice în diferite părți ale Germaniei, iar clerul pornește o campanie generală împotriva marxismului și tuturor manifestărilor politice ale clasei muncitoare.

S. Thomas, în *Reînceperea vieții politice la Berlin și unitatea de acțiune dintre partidele muncitorești (mai-iulie 1945)*, (nr. 6, p. 1 310—1 341), analizează aspectele vieții politice

din perioada de după eliberare. Lupta dusă de comuniști, social-democrați, intelectuali antifasciști, elemente înaintate ale burgheziei a subminat simțitor regimul hitlerist în interior. Din inițiativa comunistilor, se formează „Blocul partidelor democratice antifasciste” pe baza unui program de zece puncte, se ajunge la o unitate de acțiune între P.C.G. și P.S.G. și se iau o serie de măsuri pe linie de stat pentru defascizare, pentru îngrădirea monopolurilor². Situația aceasta este cu totul opusă aceleia din Berlinul occidental, unde, cu sprijinul social-democrației de dreapta, monopolurile au fost menținute, iar masele au fost osîndite la o crîncenă exploatare. Adevăratele drepturi și libertăți cetățenești nu sînt posibile decît după preluarea puterii de către popor; pentru aceasta, după cum arată tovarășul W. Ulbricht, „trebuie să existe o democrație de tip nou, care să cuprindă în sine toate posibilitățile unei reale suveranități a poporului”.

W. Thiele și H. Beduareck, într-un articol consacrat *Întemeierii sindicatelor libere germane (F.D.G.B.) în lupta pentru lichidarea bazelor imperialismului și militarismului german, pentru instaurarea unui regim antifascist și democratic (1945—1946)*, (nr. 3, p. 629—656), arată importanța acestor organe pentru consolidarea regimului democrat din R.D.G. Ca urmare a alcătuirii la 14 iulie 1945 a „Blocului partidelor democratice antifasciste”, are loc între 9—11 februarie 1946 conferința de constituire a sindicatelor libere germane. „Crearea F.D.G.B. — precizează autorii — a fost una dintre condițiile decisive pentru victoria în prima etapă a transformărilor revoluționare și pentru trecerea la a doua etapă a revoluției, pentru construirea unei Germanii noi, iubitoare de pace” (p. 656).

² Cf. și S. Doernburg, *Aus der Geschichte des Kampfes um die ökonomische Entmachtung des Monopolkapitals im Osten Deutschland (1945—1946)*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an. VII (1959), nr. 3, p. 484—528.

¹ Vezi și M. M. Seinman, *Предистория послания Льва XIII („Rerum novarum“)*, în *Вопросы истории религии и атеизма*, IV, p. 48—103; idem, *Социальная демагогия Ватикана*, în *Вопросы истории религии и атеизма*, III, 1956, p. 118—144; J. Kanapa, *Doctrina socială a bisericii catolice în slujba capitalismului*, în „Problemele păcii și socialismului”, 1960, nr. 3 (19), p. 40—49.

În ceea ce privește combaterea concepțiilor burgheze, a curentelor idealiste și reacționare din istoriografie și a apărării purității ideologice, semnalăm în primul rând articolul lui E. Hoffmann. *Cu privire la dezvoltarea și rolul istoriografiei în Germania occidentală* (nr. 8, p. 1 811—1 831). Apologeții ai revanșarilor și militaristilor, susținători cu condeiul ai politiciii lui Adenauer, istoricii reacționari vest-germani se întrec în a propovădui „rolul istoric” al Germaniei și se erijează în campioni ai luptei anticomuniste. Manifestându-și predilecția pentru filozofia istoriei, teoria cunoașterii și înjgheburile de „sisteme mondiale,” ei nu pot ascunde caracterul antiștiințific al teoriilor lor și impasul ideologic în care au ajuns; „noua interpretare creștină apuseană a istoriei”, „unitatea culturală a Europei”, susținute de ei, se dovedesc formulări lipsite de orice conținut¹.

H. Kühnrich, în *Mișcarea de partizani și istoriografia vest-germană* (nr. 1, p. 7—40), subliniază rolul însemnat pe care l-a avut puternica mișcare de partizani în cel de-al doilea război mondial și demască denaturările făcute de istoriografia vest-germană în această privință. Situându-se pe pozițiile reprezentanților clasei dominante reacționare, care vedeau în eroicele acțiuni ale partizanilor „acte banditești”, istoriografii vest-germani pun și ei sub semnul întrebării „caracterul legal” al acestor acțiuni. Izvorită dintr-un adânc sentiment patriotic, fiind, după cum arată V. I. Lenin, „o inevitabilă formă de luptă într-o anumită perioadă, o mișcare de mase aflate deja în stadiul de practică, ce intervine în răstimpurile mai mari sau mai mici dintre lupte”², mișcarea de partizani a fost perfect legitimă și a dat, după cum demonstrează autorul, lovituri de moarte cotoșitorilor fasciști, cauzându-le grele pierderi în oameni și materiale, dezorganizând cu totul spațele frontului și silindu-i să concentreze

împotriva sa numeroase forțe³. Faptul acesta e ilustrat în articol cu numeroase cifre din U.R.S.S. și din celelalte țări ce au căzut victimă agresiunii fasciste. Mișcarea de partizani a căpătat un caracter de masă, numărând în rândurile ei, în multe țări, sute de mii de luptători.

Problema *Revanșismului german după cel de-al doilea război mondial și istoriografia burgheză* este tratată într-un articol de specialitate de către L. Stern (nr. 3, p. 557—582). Autorul combate diferitele teorii ale istoriografiei reacționare vest-germane, începând cu teza „demonicului Hitler”, propovăduită de Meinecke, până la variantele atomice ale „războiului-fulger”, inspirate de Halder și Guderian, la „războiul preventiv profilactic”, „strategia Cannae” și diferitele sloganuri geopolitice oferite de faimosul „Ostforschung”⁴. În încheiere, se subliniază puternica opoziție pe care o întîmpină teoriile revanșarde din partea forțelor păcii.

Combaterii tendințelor expansioniste ale monopolurilor vest-germane îi este consacrat și studiul lui A. Anderle și S. Quilitzsch, *Georg von Rauch — ideolog al mișcării fasciste „Drang nach Osten” și propovăduitor al politicii antisovietice a O.T.A.N.-ului* (nr. 7, p. 1 525—1 550). Profesor la Kiel, von Rauch s-a consacrat propovăduirii perimatelor teorii ale „spațiilor vitale”, „cercurilor culturale”, „factorilor de ordine” și îndeamnă fățiș, în numele „chemării Waregilor”, la o politică de jaf și cotoșire în Răsărit, la desființarea statului polon și la instaurarea unei „noi ordini” în Europa, de felul aceleia preconizate de Hitler.

Manifestările istoriografiei reacționare vest-germane sînt combătute și în articolele *Al XI-lea Congres Internațional al istoricilor de la Stockholm din 1960* (nr. 8, p. 1 789—1 810) de R. Rudolph și *Cu privire la „înturarea filozofiei istoriei...”* de Erich Rothacker;

³ Vezi și N. Gornenski, *Über die antifaschistische Widerstandsbewegung und den bewaffneten Kampf in Bulgarien 1941—1944*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an. VI (1958), nr. 5, p. 1 069—1 088.

⁴ Vezi și „Studii”, an. XII (1959), nr. 6., p. 210.

¹ Cf. „Studii”, an. XIII (1960), nr. 6, p. 243 și urm.

² V. I. Lenin, *Werke*, vol. II, Berlin, 1958, p. 208.

reflecții cu ocazia celui de-al XI-lea Congres internațional de la Stockholm din 1960 (nr. 6, p. 1 289—1 309) de W. Berthold. Înțînirea internațională a istoricilor dela Stockholm a fost socotită de unii istorici reacționari, ca W. Couze, G. Ritter, E. Rothacker, drept un prilej nimerit pentru noi provocări la adresa istoriografiei marxiste și a lagărului socialist. Ca atare, ei au scos din arhivă o serie de teorii învechite și vădit antiștiințifice pentru a crea confuzie și „a combate” referatele prezentate de istoricii marxști, încercare ce și-a găsit răspunsul convenit chiar în timpul lucrărilor congresului. O ripostă zdrobitoare au primit în special tezele reacționarului E. Rothacker, adept al „școlii istorice” a lui Savigny și Ranke și apologet al celui de-al III-lea Reich¹, care în comunicarea *Întiturirea filozofiei istoriei asupra științelor istorice contemporane* și-a permis să servească auditorului un amestec confuz de teze iraționaliste, subiectiviste și voluntariste, dedîndu-se totodată la grosolane calomnii antisovietice.

Interesante sînt, în altă ordine de idei, concluziile pe care le desprinde R. Rudolph de la acest congres, și anume o mai aprofundată cercetare a mișcării muncitorești în secolul al XX-lea, o mai strînsă legătură a cercetării istorice cu cea a instituțiilor constituționale și juridice, precum și cu dezvoltarea științei și tehnicii.

Privitor la istoria veche, se remarcă articolele lui R. Günther, *Sclavii ca clasă și lupta lor de clasă* (nr. 1, p. 104—112), și Ch. Parain, *Problema răsplîdirii reale a progreselor tehnice în agricultura romană* (nr. 2, p. 357—366). Referitor la sclavi, se arată că ei nu erau numai un mijloc de producție, ci și forțe active, capabile să influențeze mersul societății. Deosebit de interesantă este analiza pe care o face autorul formelor luptei de clasă duse de sclavi în antichitate. Ca aspecte economice sînt amintite distrugerea uneltelor de lucru, muncirea vitelor, încetinirea ritmului de muncă și în general reducerea plus-

produsului stăpînilor și împlicarea mersului înainte al producției sociale. Lupta politică se manifestă atît în formele ei simple, cît și în alianță cu alte păături asuprite. Ca forme ideologice ale luptei de clasă sînt amintite: răsplîndirea cultelor orientale (și în special cultul zeilor solari siro-elenistici), profețiile mistice, mesianismul, utopiile sociale și în general revendicarea libertății pierdute. Însplîmintată de această ofensivă ideologică, clasa dominantă caută să folosească în interesul ei noile concepții, înzestrîndu-l, de pildă, pe Augustus cu atributele zeului soarelui². În încheiere, se arată că și sclavii, ca și șerbii în evul mediu, nu erau capabili ei singuri să promoveze un mod de producție superior. Ch. Parain, în articolul său, urmărește, pe bază de izvoare și etimologie, răsplîndirea tehnicii avansate în agricultura romană. Concluzia sa este că problema apare ca deosebit de complexă și că, în consecință, rezultatele parțiale trebuie completate cu cercetări comparative în ansamblul situației generale a provinciilor.

În cadrul materialelor de istorie medie, E. Müller-Mertens prezintă un studiu despre *Supunerea Berlinului în 1346 și atitudinea orașelor-mărci în cursul luptei dinastice dintre familiile Wittelsbach și Luxemburg* (nr. 1, p. 78—103). Autorul arată că orașele germane au știut și ele să tragă foloase din conflictele dintre feudali pentru a-și dobîndi și consolida autonomia. Ciocnirile dintre tirgoveți și stăpînii feudali s-au împletit și în Germania cu puternice frămîntări și contradicții între patriciatul orășenesc și sârăcime. Urmarea tuturor acestor lupte a fost stabilirea sistemului teritorial în secolul al XIV-lea, iar spre sfîrșitul evului mediu a monarhiei naționale. *Cercetările recente cu privire la istoria comunelor italiene din secolul*

² Cf. și N. A. Mașkin, *Principatul lui Augustus*, Buc., Ed. științifică, 1954, p. 495 și urm.; idem, *Эсхатология и мессианизм в последний период Римской республики*: în „Изв. Акад. Наук. СССР”, *Istorie-filozofie*, III (1946), nr. 5, p. 441—460; vezi și F. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, ed. a IV-a, Paris, 1929.

¹ Cf. operele sale *Einleitung in die Geisteswissenschaft*, Tübingen, 1920; *Geschichtsphilosophie*, München-Berlin, 1934; *Logik und Systematik der Geisteswissenschaft*, Bonn, 1947.

lete XII—XIII formează tema unui articol semnat de G. Koch și B. Töpfer (nr. 5, p. 1 129—1 148). Pornind de la o comunicare a lui E. Sestan la recentul Congres al istoricilor de la Stockholm¹ autorii fac o incursiune critică în istoriografia italiană a comunelor. Un loc deosebit îl ocupă aici lucrările a doi istorici ai vieții economice, Gino Luzzatto² și Armando Saporì, lucrări care oferă un bogat material referitor la dezvoltarea comerțului, la politica fiscală și la organizarea comunală, însă care nu reușesc totdeauna să ajungă și la o interpretare satisfăcătoare. Sînt criticate în articol în special tezele lui Saporì³ privitoare la rolul determinant al „elitelor” în viața socială și ridicarea la rang de factor istoric a „suferinței colective”⁴. De asemenea se arată că sînt slab ilustrate în studiile amintite problema raporturilor dintre sat și oraș⁵, precum și asemănările și deosebirile dintre comunele italiene și marile centre comerciale din nord-estul Europei⁶.

Unele aspecte ale acumulării primitive și introducerea formelor de exploatare capitalistă în Germania sînt analizate în articolele lui G. Heitz, *Exproprierea țăranilor de către statul feudal în Mecklenburg în secolul al XVIII-lea* (nr. 6, p. 1 342—1 377), și E. Langelüddecke, *Principiul remunerării și eliberării după Regulamentul de proprietate și eliberare*

a țăranilor prusieni de la vest de Elba în secolul al XIX-lea (nr. 4, p. 890—907). G. Heitz își începe articolul cu o prezentare a situației din Mecklenburg în urma introducerii celei de-a doua iobăgii, arătînd controversele și discuțiile ivite în această problemă⁷. Analizînd căile pe care s-a făcut exproprierea țăranilor în secolul al XVIII-lea, autorul ajunge la o interesantă concluzie privind folosirea terminologiei în descrierea fenomenului: pînă la reforma agrară, în ciuda orientării pe făgaș capitalist a unor ținuturi, nu se poate vorbi decît de un statut feudal al țăranimii, pe cînd după reformă, cu toate rămășițele feudale ce se mențin datorită căii prusace de dezvoltare a agriculturii, se poate vorbi de un statut capitalist al țăranimii.

Viața culturală în perioada de trecere de la feudalism la capitalism în Germania este prezentată de K. Breunrenther în *Științele politice la Universitatea „Humboldt” din Berlin între anii 1810 și 1860* (nr. 7, p. 1 604—1 631). Dezvoltarea noilor relații de producție impune și în Germania introducerea studiilor de economie politică, cameralistică (propusă ca materie de studiu imediat după revoluția burgheză din Franța), statistică, politică socială. Se arată limitele de clasă ale studierii acestor materii și însemnătatea covârșitoare pentru științele sociale a apariției lucrărilor clasice ale marxismului în această perioadă. Articolul lui E. Winter *Cu privire la relațiile științifice dintre Academia de Științe de la Petersburg și Academia de Științe din Berlin*, prezintă legăturile dintre cele două instituții începute pe vremea lui Petru cel Mare și continuate sub urmașii săi. Relațiile științifice îmbrățișază sfere de activitate diferite: matematică, fizică, chimie, geografie, științele naturii. Se remarcă în special rolul activ

¹ E. Sestan, *La città comunale italiana dei secoli XII e XIII nelle sue note caratteristiche, rispetto al movimento comunale europeo*.

² G. Luzzatto, *Breve storia economica d'Italia. Della caduta dell'Impero romano al principio del Cinquecento*, Torino, 1958.

³ A. Saporì, *Città e classi sociali nel Medioevo*, în *Studi di storia economica veneziana*, I, p. 597—618; idem, *La funzione economica della nobiltà*, în *op. cit.*, p. 577—595.

⁴ Vezi și Sokolov, *Социальные группировки и социальная борьба в Венеции в период средневековья*, în „Средние века”, 1955, p. 217—235.

⁵ De ex. E. Fiumi, *Sui rapporti economici tra città e contando nell'età comunale*, în „Archivio storico italiano”, CXIV, 1956.

⁶ De ex. J. Lestoeguy, *Aux origines de la bourgeoisie : les villes de Flandre et d'Italie sous le gouvernement des Patriciens*, Paris, 1952.

⁷ Vezi și S. D. Skazkin, *Probleme fondamentale ale așa-numitei „a doua iobăgii” în Europa centrală și apuseană*, în „Analele romîno-sovietice”, *Seria istorie*, 1958, nr. 1—2; J. Nichtweiss, *Zur Frage der zweiten Leibeigenschaft und des sogenannten preussischen Weges der Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft Ostdeutschlands*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, 1953, nr. 5.

avut de savantul Euler în această privință.

Dintre materialele privitoare la istoria modernă, semnalăm în primul rând două articole ale lui D. Fricke: *Militarizarea vieții intelectuale în timpul imperiului german: cazul Leo Arons* (nr. 5, p. 1 069—1 107) și *Afacerea Leckert - Lützow - Tausch și criza ministerială din 1897 din Germania* (nr. 7, p. 1 579—1 603). În primul articol, pornind de la teza leninistă că burghezia folosește împotriva mișcării muncitorești, pe de o parte, politica de forță și, pe de altă parte, concesiile amăgitoare, autorul arată că în Germania celei de-a doua jumătăți a secolului trecut predomină prima formă. Ca atare, sînt introduse măsuri din cele mai aspre, se intensifică teroarea polițistă și propaganda antisemită, se încearcă o militarizare tot mai accentuată și în instituțiile de cultură. Un caz tipic în această privință este prigoana pornită împotriva docentului în fizică Leo Arons. Acțiunile acestea întîmpină opoziție din partea intelectualilor progresiști, care iau poziție în public, cum face de pildă, savantul Th. Mommsen. În al doilea articol ne este prezentată pe larg „afacerea Leckert-Lützow-Tausch”, exemplu tipic al rolului odios al poliției politice din Germania și în general al statului burghez militarist. Scandalul acesta politic, după cum sublinia A. Bebel, a spulberat dintr-o singură lovitură edificiul încrederii maselor în regimul și statul burghez.

Articolele *Politica imperialismului german cu privire la China în 1900* (nr. 4, p. 817—845) de F. Klein și *Invasia monopolurilor germane în China la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea* (nr. 8, p. 1 832—1 861) de A. S. Ierusalimski sînt consacrate penetrației monopolurilor germane în Extremul Orient la începutul secolului nostru. Înăbușind în sînge mișcarea Ihetuan (așa-zisa „răscoală a boxerilor”), marile puteri imperialiste, pe temeiul doctrinei „porților deschise”, promovată de Hay, au transformat China într-o semicolonie. Capitalul german se aruncă și el asupra proaspetei prăzi, iar „Deutsche-Asiatische Bank”

își întinde tentaculele și în această parte a globului. Însemnate concesiuni privitoare la căile ferate și armament sînt obținute de Krupp; față de 54 de firme engleze, germanii reușesc să aibă în China 47 de firme ale lor.

P. A. Nikolaev, în *Rezultatele conferinței economice ținute la Paris în iunie 1916 și ascuțirea contradicțiilor dintre marile puteri* (nr. 7, p. 1 551—1 578) studiază întîlnirea internațională de la Paris a reprezentanților vieții economice capitaliste, la care au participat în timpul primului război mondial Rusia, Franța, Anglia, Italia, Japonia, Belgia, Serbia și Portugalia. Conferința a avut ca scop discutarea măsurilor de intensificare a blocadei economice asupra Germaniei și modul în care urma să se distribuie sferile de influență în perioada de după război. Cu această ocazie, între puterile capitaliste participante la conferință s-au ivit serioase divergențe, fiecare căutînd să obțină cît mai multe avantaje din subordonarea economiei germane.

Dintre materialele tratînd probleme de istorie contemporană, amintim în primul rând studiul lui S. Striegnitz *Participarea activă a foștilor prizonieri de război la Revoluția din Octombrie din 1917 și la luptele din războiul civil din 1918—1922* (nr. 1, p. 129—142). Participarea foștilor prizonieri de război la apărarea tînrului Stat sovietic constituie o puternică dovadă a internaționalismului proletar. În perioada 1917—1921, au luptat pe toate fronturile din rîndurile foștilor prizonieri de război zeci de mii de voluntari maghiari, chinezi, germani, cehi, sîrbi, poloni, romîni ș.a.¹. O activitate deosebită în mobilizarea și organizarea foștilor combatanți l-au avut grupele comuniste de la Omsk, Tobolsk, Ekaterinenburg, „Grupa germană” din Ucraina și comitetul de la Moscova.

În articolul *Provocarea cu incendierea Reichstagului și consolidarea dictaturii fas-*

¹ Vezi și I. N. Șcerbakov, *Voluntarii romîni în Armata Roșie pe Frontul de est în 1918—1919*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R.”, an. V (1959), nr. 5, p. 44—52.

ciste în Germania (nr. 5, p. 1 021—1 068), E. Kalbe analizează evenimentele ce au însoțit venirea la putere a lui Hitler. Alcătuirea guvernului ultrareacționar de „concentrare națională” la 30 ianuarie 1933 a constituit un imbold pentru noi provocări din partea naziștilor. Pentru instaurarea pe cale „legală” a dictaturii fățișe, ei și-au făurit un pretext prin înscenarea incendierii Reichstagului la 27 februarie. Actul a fost pregătit cu mult înainte. Încă prin proclamația *Către poporul german* de la 1 februarie se vorbea despre „lichidarea” comuniștilor, iar nazistul Mutschmann declara fără înconjur: „Fără o noapte a sf. Bartolomeu nu putem merge mai departe”. La 4 februarie, prin decretul *Pentru siguranța poporului german*, se caută o formă legală pentru instaurarea regimului de teroare, iar imediat după actul provocator al incendierii, pe baza lui și invocându-se și iminența unui atentat împotriva lui Hitler, se dă la 28 februarie faimosul decret *Pentru apărarea poporului și a statului*. Ca urmare, Partidul Comunist din Germania este pus în afara legii, luptătorii progresiști sînt urmăriți și arestați și se pornește o avalanșă de înscenări judiciare. În anexa articolului sînt date 20 de documente inedite, în cea mai mare parte provenind din arhivele secrete ale poliției germane.

În articolul *Grupul prietenilor lui Himmler. O dovadă a dependenței de oligarhia financiară a partidului nazist și a aparatului de stat* (nr. 2, p. 304—328), K. Drobisch prezintă cîrdășia dintre guvernării hitleriști și marii industriași și bancheri din Germania, de felul lui W. Keppler, H. Schacht, K. Schoder, A. Rosterg și alții. Sînt prezentate tabele statistice privind sumele pe care aceștia le storceau în schimb din munca de sclavi la care erau supuși prizonierii străini în cadrul economiei germane.

H. Kühne, în *Coloana a V-a a imperialismului fascist german în sud-vestul Africii (1933—1939)*, (nr. 4, p. 765—790), prezintă acțiunea dusă de guvernării naziști pentru subminarea stăpînirii engleze în fostele colonii germane din Africa. Ei au creat în acest scop

organizația fascistă „Uniunea germană pentru Africa de sud-vest”, subvenționată de magnației capitalului financiar german, o secție a partidului nazist și a organizației tineretului hitlerist pentru aceste regiuni, precum și un ziar propriu — „Deutsche-Afrika Post”.

După înfrîngerea hitleriștilor în cel de-al doilea război mondial, rămășițele fasciste din aceste regiuni păstrează strînse legături cu guvernării rasiști din Uniunea sud-africană.

Lupta Partidului Comunist din Germania împotriva primejdiei de război. Conferința de la Berna formează subiectul unui articol semnat de L. Berthold (nr. 3, p. 583—598). La conferința partidelor frățesti — „Conferința de partid de la Berna” — ținută între 30 ianuarie și 1 februarie 1939 s-a analizat primejdia pe care o constituie pentru pace politica de expansiune hitleristă și s-au preconizat o serie de măsuri pentru mobilizarea maselor populare la apărarea cauzei păcii. Cu acest prilej, delegații germani au expus proiectul instaurării unei republici democratice în Germania, precum și alungarea lui Hitler de la putere cu ajutorul forțelor patriotice. Operă a lui W. Pieck și W. Ulbricht și aplicare strălucită a învățăturii lui V. I. Lenin din *Două tactici...*, acest program a avut o importanță deosebită nu numai pentru Germania, ci și pentru celelalte țări din Europa care au cunoscut barbaria fascistă.

G. Forster, H. Helmert, H. Otto și H. Schnitter consacră un articol *Agresiunii săvîrșită împotriva Danemaricii și Norvegiei de către Germania hitleristă (operația „Manevra pe Weser”)*, (nr. 3, p. 677—695). Planul de invazie hitlerist a fost conceput pe baza strategiei „războiului-fulger” și prevedea operații combinate pe uscat, apă și aer, însoțite de pregătirea unei puternice coloane a V-a care să ocupe principalele puncte strategice. Politica șovăielnică a conducătorilor englezi a făcut ca victimele agresiunii să nu poată opune o rezistență eficace.

S. Doernberg analizează într-un articol de specialitate *Revoluția democrat-populară pe teritoriul R.D.G. și rezolvarea problemelor*

vitale ale națiunii germane (nr. 3, p. 531—556). În cadrul revoluției democrat-populare din Germania sînt deosebite două etape: pînă la 7 octombrie 1949 este perioada revoluției democratice, iar de la această dată, din momentul proclamării republicii, începe revoluția socialistă. Prima etapă a avut un pronunțat caracter antiimperialist, însă, spre deosebire de alte revoluții cu caracter asemănător, ea a fost îndreptată împotriva „propriilor” imperialiști, împotriva mării burghezii germane cu tendințe expansioniste și militariste. Totodată, ea a fost prima revoluție democratică și antiimperialistă produsă pe teritoriul unui stat prin excelență imperialist. „Perioada revoluției democratice antifasciste — precizează autorul — care s-a desfășurat fără război civil, pe cale pașnică și folosind orînduilele parlamentare, a fost un răstimp de înverșunată luptă de clasă” (p. 540). Încă în cadrul revoluției democratice antiimperialiste își fac apariția germenii ai socialismului, care, acumîndu-se, vor produce saltul calitativ în puterea de stat, trecerea de la dictatura revoluționar-democratică a muncitorilor și țăranilor la dictatura proletariatului. Forța motrice în această perioadă au fost elementele democratice și patriotice. În a doua etapă, în care rolul de hegemon revine clasei muncitoare în frunte cu partidul ei de avangardă, se trece la construcția socialismului. Baza economică a transformărilor socialiste o constituie sectorul socialist din economie.

Urmărind *Dezvoltarea istorică a agriculturii în răsăritul și apusul Germaniei* (nr. 3, p. 599—628), O. Ruhle face o comparație între situația economiei agricole din R.D.G. și R.F.G., dovedind, pe bază de date statistice, situația înfloritoare din acea parte a Germaniei în care a fost instaurată puterea populară, în opoziție cu Germania occidentală care se zbate în ghearele unei acute crize agrare. R. Badstulner, într-un articol referitor la *Tendințele reacționare ale burghezii monopoliste din Germania occidentală (1945—1947)*, (nr. 1, p. 41—77), prezintă principalele trăsături ale politicii economice duse de monopolurile vest-germane. Ocrotită de capita-

liștii anglo-americani, care au înlocuit politica de lichidare a concurenței prin principiul participării la profituri, magnații economiei germane, înconjurîndu-se de diferiți „consilieri” militariști și sprijiniți de propaganda cercurilor catolice și de social-democrația de dreapta, promovează o serie de principii reacționare și demagogice, ca „arianizarea economiei”, „economia democratică”, „comunitate economică”, principii care urmăresc în realitate să camufleze orientarea tot mai pronunțată spre un regim totalitar.

Politica economică a Republicii Populare Romîne în prima etapă a revoluției democrat-populare formează subiectul unui documentat articol al lui V. Rausser (nr. 4, p. 791—816)¹. Sînt prezentate principalele momente ale luptei eroice duse de clasa muncitoare din țara noastră, condusă de Partid, pentru refacerea economiei naționale și pentru pregătirea premiselor necesare dezvoltării economiei socialiste. Se arată felul în care sabotau economia națională burghezia și chiaburimea, activitatea negativă a fracțiunii liberale din guvern, rolul controlului muncitoresc, caracterul anticapitalist al stabilizării monetare din 1947. Insemnătatea ajutorului frățesc oferit de U.R.S.S.

Un interes deosebit îl prezintă și articolul lui M. Straube, *Noi probe cu privire la trecutul fascist al lui Th. Oberländer* (nr. 4, p. 856—872). Se arată pe bază de material documentar — fapt vădit de altfel și în cursul procesului criminalului de război Eichmann — că Oberländer a fost un fascist marcant, un ideolog al regimului hitlerist, înfocat antisemit și membru al faimosului institut „Ostforschung”.

În încheiere, semnalăm articolele de specialitate ale lui M. I. Kozovoi, *M. G. Cernîșevski și problemele istoriei Germaniei* (nr. 2,

¹ Cf. mai pe larg „Studii”, an. XIV (1961), nr. 2, p. 536—537. Vezi și V. Rausser, *Aspecte ale politicii economice a Partidului Comunist Român în prima etapă a revoluției populare*, în „Probleme economice”, an. XII (1959), nr. 8, p. 58—82.

p. 329—356), cu bogat material privind analizarea istoriei filozofiei, literaturii și artei germane de către marele democrat-revoluționar rus, și *Presa cotidiană socialistă, sursă pentru istoria Republicii Democratice Germane*, semnat de H. Barthel (nr. 4, p. 873—889), în care se arată importanța presei marxiste nu numai ca organizator și mobilizator, ci și ca izvor istoric ce cuprinde date de preț referitoare la producție, avântul maselor,

probleme ale construcției de stat, economice, culturale.

Bogăția de informație, varietatea temelor, înaltul nivel științific și ideologic și spiritul combativ în care sînt scrise fac din materialele apărute în cele opt numere din 1960 ale revistei istoricilor marxisti germani un prețios îndrumător și un instrument de lucru deosebit de util în munca de cercetare istorică.

L. P. Marcu

ISTORIA ROMÂNIEI

I. IONAȘCU, A. PETRIC, P. CARAIOAN,
București. Pagini de istorie, S.R.S.C.,
 București, 1961, 212 p.

Lucrarea, apărută în colecția S.R.S.C., își pune ca scop să înfățișeze în linii generale trecutul de secole al orașului București, și mai ales momentele istoriei capitalei noastre în perioadele modernă și contemporană, a luptei clasei muncitoare pentru libertate și socialism. Autorii, I. Ionașcu, A. Petric, P. Caraiolan, folosind literatura istorică existentă și documentele cu privire la trecutul orașului, reușesc să înfățișeze cadrul general în care s-a dezvoltat orașul București, să sublinieze rolul maselor populare în creșterea economică, culturală și politică a acestui important centru al țării.

Orașul București, care și-a sărbătorit 500 de ani de existență documentară în 1959, dezvoltându-se neconținut pe meleaguri locuite încă din cele mai vechi timpuri, după cum arată săpăturile arheologice, a devenit un centru principal al Țării Românești. Prezintă deosebit interes dezvoltarea orașului în perioadele modernă și contemporană, care cuprinde mai mult de jumătate din volumul cărții, autorii dând prioritate acestui răstimp caracterizat prin evenimente social-politice de mare însemnătate, prin lupta maselor pentru libertate și o viață mai bună. O creștere mai rapidă a cunoscut orașul București după 1859, când, în urma unirii Moldovei și a Țării Românești, a devenit capitala statului național

român. Prin datele statistice pe care autorii le cuprind în carte, prin numeroase referiri la izvoarele vremii se ilustrează dezvoltarea economică în pragul epocii moderne, creșterea populației orașului, construcția edilitară în chip modern a capitalei țării. Autorii se ocupă de apariția și dezvoltarea muncitorimii, a clasei careia i-a revenit, încă de la sfârșitul secolului trecut, sarcina de a duce mai departe steagul luptei pentru progres și dezvoltare democratică a țării noastre. Orașul București a devenit la sfârșitul secolului al XIX-lea unul din principalele centre muncitorești ale României, se subliniază în lucrarea la care ne referim. Numărul muncitorilor a crescut neconținut, ajungând în preajma primului război mondial la aproape 30 000. Muncitorii din București au dat numeroase lupte împotriva exploatarei burghezo-moșierești, pentru dreptate și libertate. În 1888 a avut loc în capitală prima grevă mai însemnată din istoria vechii României: greva generală a muncitorilor cefești. În primul rând, în capitală s-a desfășurat lupta intensă pentru făurirea partidului muncitorilor. Muncitorii din București s-au aflat în anii avântului revoluționar din 1905—1907 în fruntea luptei din țară și și-au exprimat solidaritatea cu revoluția rusă, prima revoluție populară din epoca imperialismului. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, muncitorii din București — arată autorii cărții prezentate — au desfășurat, alături de muncitorii din celelalte centre industriale ale țării, pu-

ternice lupte de clasă, crescute sub influența Revoluției din Octombrie, în condițiile înrăutățirii stării lor economice și politice.

13 Decembrie 1918 este un eroic episod al luptei muncitorimii din București, al luptei întregii clase muncitoare din țara noastră. Muncitorii din București, elementele înaintate din partidul socialist și-au adus contribuția lor la lupta pentru crearea partidului comunist. În anii ce au urmat, sub conducerea P.C.R., în capitală, ca și în alte centre din țară, s-au desfășurat puternice lupte împotriva exploatării, fascismului și criminalului război antisovietic.

Autorii consacără multe pagini dezvoltării capitalei în perioada de după 23 August 1944. Lectura cărții prezentate contribuie la cunoașterea istoriei capitalei patriei noastre, a luptelor muncitorilor, la educarea patriotică a oamenilor muncii.

C.M.

B. DUȚESCU, *Probleme ale sănătății publice în presa condusă de P.C.R.*, Ed. medicală, București, 1961, 108 p.

Lucrarea întocmită de dr. B. Duțescu și apărută recent în Editura medicală înfățișează un aspect principal, puțin cercetat pînă acum, privind lupta Partidului Comunist din România pentru a se asigura celor ce muncesc condiții mai bune de muncă și de viață, pentru apărarea sănătății și asigurării lor medicale. Pe baza presei comuniste și progresiste, precum și a unor documente de partid, lucrarea la care ne referim analizează situația grea a clasei muncitoare, a maselor largi populare în vremea regimului burghezo-moșieresc, arătînd că starea socială este factorul principal care explică numărul și gravitatea bolilor de care sufereau oamenii muncii și nu factorii biologici, cum spuneau ideologii burghezi ce evitau

să învinuiască orînduirea nedreaptă, bazată pe înșelarea maselor populare.

Cartea, în cele trei capitole ale sale, se ocupă de locul și rolul factorilor economici-sociali în determinarea stării de sănătate, de limitele ocrotirii sănătății oamenilor muncii în regimul burghezo-moșieresc, subliniază că proletariatul este singura clasă consecvent luptătoare pentru dezvoltarea științei și legarea ei de necesitățile poporului.

În lumina învățăturii marxist-leniniste, autorul arată că orînduirea capitalistă este caracterizată prin condiții care nu asigură viața normală a muncitorului.

În regimul burghezo-moșieresc, se arată în această carte, ocrotirea sănătății oamenilor muncii are limite puse de însăși esența orînduirii bazate pe exploatare, de faptul că venitul național este împărțit de clasele dominante în interesul intensificării exploatării, al pregătirilor de război și nu în interesul sănătății și bunăstării oamenilor muncii. Pe baza a numeroase cifre statistice și reproduceri din ziarele perioadei de care se ocupă, și mai ales din ziarele comuniste, autorul demonstrează că în România burghezo-moșierească factorii sociali erau aceia care determinau în cea mai mare măsură marea mortalitate și reaua stare sanitară a oamenilor muncii de la orașe și sate. Pe temeiul documentelor folosite, autorul arată că proletariatul, în frunte cu partidul său marxist-leninist, a fost singura clasă care a luptat cu multă vigoare pentru asistență socială, pentru prevenirea accidentelor, pentru asistență medicală, pentru concedii de odihnă etc. În ziarele sale, în diferite documente elaborate, Partidul Comunist din România a demascat regimul burghezo-moșieresc, a chemat clasa muncitoare și pe toți cei ce muncesc să lege lupta pentru asigurarea sănătății lor de lupta revoluționară fundamentală dusă pentru răsturnarea orînduirii capitaliste și construirea socialismului. În lucrare se dau fapte elocvente care reliefează superioritatea orînduirii socialiste, singura care asigură omului condiții de existență demne de om și în care problema sănătății publice a devenit problemă de stat.

Lectura acestei lucrări este utilă pentru a cunoaște o latură deosebit de importantă care arată umanismul politicii partidului comunist și complexitatea activității pe care

o desfășurat-o partidul încă de la crearea sa

C.M.

ISTORIA U.R.S.S.

E. I. ZAOZERSKAIA, *Рабочая сила и классовая борьба на текстильных мануфактурах в 20—60 гг. XVIII в.*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie, Moscova, 1960, 449 p.

Prețioasa monografie a cercetătoarei sovietice E. I. Zaozerskaia privind recrutarea forței de muncă și lupta de clasă la manufacturile textile din Rusia în secolul al XVIII-lea, constituie o continuare la studiul autoarei din 1953: *Dezvoltarea industriei ușoare la Moscova în primul pătrar al secolului al XVIII-lea*. Ambele monografii se referă la principalele ramuri ale industriei textile: producția postavului, a plnzeturilor și a mătăsurilor.

Trei capitole (II—IV) din cele șase ale monografiei tratează problemele formelor principale sau categoriilor de muncă, istoricul formării fiecărei categorii de muncă, raporturile dintre acestea și însemnătatea lor pentru furnizarea forței de muncă necesare în manufacturi. Celelalte trei capitole ale monografiei au ca obiect problema dezvoltării manufacturilor textile și problema luptei de clasă.

Expunerea propriu-zisă este precedată de un istoric dezvoltat (p. 5—32) al problemei, începând cu scrierile lui M. I. Tugan-Baranovski din 1907, trecând la acelea ale lui M. F. Zolotnikov, S. G. Tomsinski, T. S. Kuritîn ș.a. din perioada 1930—1950 și terminând cu scrierile lui N. M. Drujinin, S. G. Strumilin și F. I. Poleanski din ultimul timp. Reiese că în trecut problema nu și-a găsit o rezolvare definitivă și că deosebirile de păreri dintre specialiști s-au datorat golurilor în informare, fiind neglijate de cercetători multe materiale arhivistice, care sînt folosite abia în cadrul monografiei de față.

În cap. I al cărții, autoarea dă o privire de ansamblu asupra „dezvoltării industriei manufacturiere textile în deceniile 3—7 ale secolului al XVIII-lea” (p. 33—109), adică între anii 1725 și 1765. Reiese că această industrie a crescut cantitativ cu 200—250 % și că s-a produs o concentrare a mijloacelor de producție și a forței de muncă.

Formarea forței de muncă și caracterul acesteia în deceniile 3—4 sînt studiate în cap. II (p. 110—179), în care autoarea demonstrează, pe baza unor date documentare bogate, cum se ajunge la folosirea în manufacturile textile, în deceniile următoare, a forței de muncă impuse și a celei angajate. Acestor două forme de muncă le sînt consacrate cap. III (p. 180—254) și IV (p. 255—312) ale monografiei. Se ajunge la constatarea că există și se împletesc formele de exploatare capitalistă și feudală, că, datorită prezenței elementelor vechi și noi în dezvoltarea ei, manufactura are acum un caracter de tranziție. În procesul de formare a forței de muncă se observă trei etape. În prima etapă, plină la jumătatea deceniului al 4-lea, predomină munca angajată; în etapa următoare, plină la sfîrșitul deceniului al 5-lea, scade în mod simțitor munca angajată, înregistrîndu-se o bruscă preponderență a muncii forțate. Din deceniul următor capătă răspîndire munca salariată, efectuată fie la domiciliu, fie prin deplasare pe bază de bilet de voie. De atunci rămîne dominant sistemul muncii salariate, cu toate că pe o perioadă de 15 ani se produce așa-zisa „feudalizare” a manufacturii, adică se revine la sistemul muncii forțate. Lămurirea chestiunii „feudalizării” manufacturii autoarea o găsește în teza lui V. I. Lenin referitoare la multiplicitatea formelor de tranziție, care par „a reinvia trecutul”. Vremelnica

revenire la munca forțată a lăsat urme adânci, făcând pentru decenii mai complexă componența și caracterul muncii în manufacturile textile.

Problema formelor de exploatare și a sistemului de retribuire a lucrătorilor din manufacturile textile este analizată în cap. V (p. 314—372). Această exploatare a determinat ascuțirea luptei de clasă în manufacturile de textile, ale cărei forme sînt arătate în ultimul capitol al monografiei (p. 374—429). Reiese, printre altele, că forma colectivă a protestului lucrătorilor a căpătat o răspîndire tot mai mare.

Lucrătorii textiliști au luptat împotriva intensificării exploatării, împotriva condițiilor grele de muncă și contra situației materiale grele.

În general, monografia alcătuită de E. I. Zaozerskaia tratează despre natura socială a industriei textile în perioada care a premers momentului cînd prin legislația din deceniul al 7-lea s-a pus capăt extinderii sistemului de muncă forțată, cînd deci devine clar că manufactura se îndreaptă definitiv pe calea evoluției capitaliste.

Monografia constituia un exemplu de felul cum se tratează temeinic o problemă de istorie a manufacturilor, ținînd seama de condițiile generale și mai cu seamă de condițiile specifice în care se dezvoltă acestea.

S. I.

T. I. DEREVEANKIN, *Мануфактура на Україні в кінці XVIII—першій половині XIX ст.*, Ed. Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene, Kiev, 1960, 126 p.

Pînă în prezent au apărut în istoriografia sovietică puține lucrări relativ la manufacturile din Ucraina în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea pînă la reforma agrară din 1861. Lucrarea de față vine să umple acest gol nu numai prin faptul că are un caracter monografic și scoate în evidență manufacturile de prelucrat produse textile, dar și prin faptul că se sprijină pe un larg și bogat material documentar de arhivă

inedit din arhivele centrale de stat din Leningrad și Moscova și din arhivele de stat din R.S.S. Ucraineană de la Kiev, Harkov, Jitomir, Odesa, Poltava, Cernigov și Hmelnițki.

În prima parte a lucrării, autorul prezintă condițiile istorico-economice ale apariției manufacturilor de produse textile din Ucraina în secolul al XVIII-lea pînă la reforma agrară din 1861, stabilind totodată cronologia și aria geografică de răspîndire a acestor întreprinderi, precum și producția lor anuală. Tabelele întocmite de autor pentru sintetizarea expunerii sale sînt foarte sugestiv alcătuite; ele permit să se stabilească nu numai dinamica producției de postav, mereu în creștere, dar și specializarea acestor întreprinderi și sortimentele producției pentru fiecare dintre ele.

În partea a doua a lucrării se insistă asupra altor probleme, cum ar fi: clasificarea manufacturilor, condițiile apariției manufacturilor domaniale și a celor capitaliste, caracterul forței de muncă și al producției de mărfuri, precum și piața de desfacere a mărfurilor manufacturate.

În ultima parte se dau date în legătură cu nivelul tehnic al utilajului folosit în aceste întreprinderi, care era asemănător cu acela din celelalte țări europene mai ales în perioada anilor 1820—1860 și în special în regiunea Kievului.

În concluzie autorul stabilește că apariția și dezvoltarea manufacturilor de produse textile în Ucraina a cunoscut două etape în perioada cercetată, prima pînă la 1850 și a doua între 1850 și 1860, iar caracterul lor este diferit: unele sînt domaniale, altele capitaliste.

Lucrarea se încheie cu o anexă formată din alte tabele centralizatoare decît cele din text, care, întocmite pe bază documentară, pun la dispoziția cititorului date utile pentru lămurirea unor probleme ridicate în text.

Monografia istoricului T. I. Dereveankin este utilă cercetătorilor istorici și economiști din țara noastră pentru metoda de cercetare și problemele rezolvate.

C.Ș.

ISTORIA UNIVERSALĂ

V. SÁNDOR, *Die Hauptmerkmale der industriellen Entwicklung in Ungarn zur Zeit des Absolutismus (1849—1867)*, în *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 27 p.

Perioada 1849—1867 este cunoscută în istoriografia contemporană maghiară sub denumirea de „absolutism” sau „neoabsolutism”, termene care desemnează particularitățile istoriei politice din această vreme a Ungariei în cadrul Imperiului habsburgic. V. Sándor se ocupă de principalele caracteristici ale dezvoltării industriale capitaliste în epoca amintită, făcând o minuțioasă analiză a trecerii de la relațiile de producție feudale la cele capitaliste și luând în discuție aspectele sociale, economice și politice pe care le comportă acest proces.

După înfringerea revoluției din 1848—1849, măsurile economice și administrative promovate de guvernul de la Viena în interesul marilor proprietari de pământ și a marii burghezii austriece au dus la desființarea totală a pieței interne în Ungaria. Extinderea administrației și a sistemului fiscal austriac în Ungaria și desființarea completă a granițelor vamale, pe de o parte, și desființarea lobăgiei în condițiile menținerii marilor proprietari agrare, pe de altă parte, explică particularitățile dezvoltării capitaliste în Ungaria. Promotorii acestei dezvoltări au devenit marii moșieri de tipul „iuncherilor”, care au continuat să-și administreze singuri moșiile, folosindu-se de clacă și de alte forme de exploatare precapitaliste. Această împrejurare a împiedicat formarea de mari capitaluri și a întârziat dezvoltarea pieței interne, reprezentând un obstacol în calea capitalismului industrial. Industrializarea nu se putea sprijini pe capitaluri interne, iar burghezia maghiară era lipsită de dreptul de a face uz de taxe vamale prohibitive. Ungaria a rămas astfel în cea mai mare parte furnizoare de materii prime și de produse agricole, sprijinind dezvoltarea

marii industrii mecanizate în Austria. În același timp, capitalul austriac a pătruns în economia ungară pe trei căi: prin comunicațiile și transportul modern (căile ferate și transportul pe Dunăre depindeau de patru societăți austriece, la care participau în mică parte și elemente din aristocrația internă, dar care erau legate, în ultimă instanță, de casa Rothschild), prin sistemul de credite și prin industria grea, care era legată de răcămintele de cărbune și fier.

Industria ușoară și mai cu seamă industria textilă a rămas pe loc sau a înregistrat chiar un regres în comparație cu epoca dinaintea de 1848, datorită concurenței austriece. Singura ramură în care s-au produs progrese mai importante a fost aceea a industriei alimentare, reprezentată în special de morărit. Dezvoltarea industriei ușoare din Ungaria în această vreme poate fi apreciată ca fiind orientată în funcție de interesele capitalului austriac.

Ungaria a rămas în timpul absolutismului o țară agrară, exploatată de capitalul austriac. Nivelul scăzut al dezvoltării forțelor de producție în prima jumătate a secolului al XIX-lea, menținerea unor importante rămășițe a relațiilor de producție feudale, piața comună austro-ungară și lipsa independenței naționale au determinat ritmul lent al dezvoltării industriale.

R. P.

E. ANDICS, *Die Habsburger und die Frage der Zarenhilfe gegen die Revolution*, în *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 52 p.

Pentru cunoașterea împrejurărilor în care s-a produs intervenția armatelor țariste împotriva revoluției ungare în vara anului 1849, lucrarea lui E. Andics prezintă un deosebit

interes. Autorul face o aprofundată analiză a evoluției relațiilor dintre Imperiul habsburgic și Imperiul țarist rus de-a lungul perioadei care se întinde de la încheierea convențiilor austro-ruso-prusace din 1833 și până la înăbușirea revoluției din 1848—1849. Subliniind pe baza indicațiilor clasicii marxism-leninismului rolul reacționar al acestor alianțe, autorul urmărește ajutorul pe care Rusia țaristă l-a acordat în mod permanent Imperiului austriac. Convențiile încheiate în 1833 în urma tratativelor de la Münchengrätz și Berlin au avut ca urmare încheierea unei noi „Sfinte alianțe”, prin care Rusia, Austria și Prusia se obligau să acționeze în comun pentru conservarea vechilor orânduiri stabilite în 1815, acordându-și reciproc ajutor militar în cazul producerii unor mișcări revoluționare în oricare din aceste țări. Sprijinul țarist a fost piatra unghiulară a politicii reacționare a Curții vieneze, și el s-a manifestat permanent în toată această perioadă. E. Andics se oprește mai îndelung asupra colaborării dintre Habsburgi și țarul Nicolae I în timpul diferitelor etape pe care le-a cunoscut desfășurarea revoluției din 1848—1849. O primă etapă se întinde din ianuarie până în mai 1848. Ea se caracterizează prin politica de expectativă a Curții de la Petersburg în urma creșterii valului revoluționar în întreaga Europă și a victoriei revoluției la Viena. A doua perioadă în cursul căreia s-a pregătit intervenția trupelor țariste se întinde până la sfârșitul anului 1848. Camarila din jurul împăratului Austriei, fugită la Innsbruck, a pregătit de aici, prin intermediul ambasadorului rus Medem, condițiile pentru materializarea angajamentelor militare rusești din 1833. Autorul publică pasaje interesante din corespondența acestei vremi, oglindind eforturile virfurilor reacționare de la Curtea austriacă, în frunte cu prințul Windischgrätz, de a înlătura suspiciunile țarului în legătură cu reformele introduse ca urmare a revoluției de la Viena. După asediul și cucerirea Vienei, ajutorul rus a fost cerut în special pentru înăbușirea revoluției ungare. Contradicțiile din sinul cercurilor conducătoare de la Viena și planurile habs-

burgice de hegemonie în mijlocul statelor germane au întârziat producerea unei cereri oficiale de ajutor, cerere de care țarul Nicolae I condiționa intervenția. În opoziție cu camarila din jurul împăratului, care era pentru o cerere neîntârziată de ajutor militar, cererile „liberale”, reprezentate de fostul prim-ministru Wessenberg, de Bach, Stadion și alții, se pronunțau pentru o înțelegere cu revoluționarii maghiari. O a treia fracțiune, grupată în jurul noului prim-ministru Schwarzenberg, promova o politică duplicitară, respingând o intervenție deschisă a armatelor țariste ca fiind păgubitoare prestigiului internațional al Imperiului habsburgic. Lansând știri exagerate sau false despre rolul elementelor poloneze în armata revoluționară maghiară, Schwarzenberg și cei din jurul lui au încercat să provoace o intervenție militară directă a trupelor țariste în Transilvania.

Desfășurarea campaniei militare la începutul anului 1849, victoriile repurtate de armata revoluționară de sub conducerea generalului Bem și incapacitatea armatei imperiale de a face față situației au grăbit evenimentele. Țarul Nicolae I, care, după cucerirea Vienei de către Windischgrätz, s-a declarat tot timpul gata de a îndeplini obligațiile asumate în 1833, a profitat de noua conjunctură creată de retragerea valului revoluționar în întreaga Europă. Într-o scrisoare a țarului către prințul și feldmareșalul Paskevici se vedește faptul că teama de extinderea revoluției în Polonia a jucat un rol important în hotărârea de intervenție. Înaintarea trupelor revoluționare maghiare și primejdia unei noi revoluții populare la Viena au determinat, pe de altă parte, pe împăratul Frantz-Iosif să adreseze cererea de ajutor în mod oficial la 1 mai 1849.

Din întreaga expunere a evenimentelor, E. Andics ajunge la concluzia că intervenția țarismului rus pentru salvarea Imperiului habsburgic nu se datorește cursului pe care evenimentele le-ar fi luat în mod întâmplător, nici rolului jucat de diferite personalități sau greșelilor săvârșite de conducătorii revoluției maghiare. Intervenția armatelor țariste a fost urmarea nemijlocită a alianței contrarevoluțio-

nare dintre cele două puteri absolutiste feudale, care de-a lungul a peste trei decenii a avut ca element central zdrobirea oricărei mișcări revoluționare și menținerea vechilor ordnărilor depășite de mersul istoriei.

R. P.

RAFAEL KARSTEN, *La civilisation de l'empire Inca*, Payot, Paris, 1957, 270 p. + ilustr.

Cartea prof. R. Karsten, de la Universitatea din Helsinki, asupra istoriei statului „inca” din America de Sud e rodul unei activități de studii și cercetări de peste 30 de ani. Lucrarea prof. Karsten caută să acopere un gol important în istoria mai veche a Americii de Sud, deoarece pînă la apariția ei nu exista nici un studiu mai detaliat asupra civilizației „inca”, răspunzînd progresului științific al istoriografiei actuale. În cartea sa, prof. Karsten studiază organizația politică și socială, viața intelectuală și aspecte diferite din cultura vechiului stat „inca”. Izvoarele de bază ale autorului au fost descoperirile arheologice din Peru din ultimii 20 de ani și scrierile mai puțin cunoscute ale cronicarilor spanioli care au însoțit pe conchistadori. De asemenea autorul a petrecut mulți ani făcînd cercetări etnografice în apusul Americii de Sud, stînd doi ani în mijlocul indienilor munteni din Peru, Bolivia și Ecuador. Prof. Karsten atrage atenția că indienii actuali „quichuas” și „aymaras” din Bolivia și Peru sînt urmașii direcți ai popoarelor „inca”, care au trăit acum 4—5 secole în aceste țări. Ei au păstrat în mod surprinzător obiceiurile și instituțiile vechilor incași, chiar și mentalitatea acelorora. De aceea, fără a cunoaște pe indienii actuali nu e posibilă o tratare satisfăcătoare a istoriei vechilor indieni. Dar, pentru a înțelege cultura și civilizația „inca”, timpul de cercetare trebuie extins și la răsărit de Anzi, teritorii în care influențele „inca” au fost deosebit de puternice. De aici concluzia că o bună cunoaștere

a istoriei statului „inca” nu e posibilă fără o cunoaștere a istoriei generale a indienilor din America de Sud.

Cartea prof. Karsten e axată pe cercetarea istoriei regatului „tahuantinsuyo”. Autorul susține că în cadrul acestui stat „comunismul agrar” și alte instituții mai vechi erau cunoscute indienilor din America de Sud înainte de incași. Acest „comunism agrar” nu era însă specific întregii societăți incase. Pămîntul era împărțit în trei: o parte era destinată întreținerii preoților și templelor, o parte aparținea regelui și o parte era dat cultivatorilor, constituind proprietatea colectivă a triburilor. Considerăm că autorul ar fi trebuit să înlăture confuziile care se nasc din teoria sa asupra „comunismului agrar” la incași, studiind în mod diferențiat cele trei forme de proprietate funciară și arătînd că pe domeniul regal și al templelor nu putea fi vorba de stăpînire în comun. De altfel, cînd studiază istoria socială a incașilor, autorul arată că exista o diferență foarte marcată între clasele sociale, guvernul supraveghînd în mod foarte strict manifestările păturilor sociale de mijloc și de jos. Nobilii, spre deosebire de restul populației, erau scutiți de impozite și nu prestau aceleași munci ca ceilalți. Autorul arată că statul la incași căuta să fie un arbitru, elaborînd legi pentru ca nobilii și funcționarii să nu oprime masele populare. În ce măsură se manifesta acest arbitraj, autorul nu o spune. Se poate însă deduce că nu era de loc imparțial; clasele de mijloc și de jos erau supuse unei supravegheri foarte severe, ceea ce dovedește că și în regatul „inca” statul era un instrument de clasă al stăpînitorilor împotriva celor ce muncesc.

În ce privește formele materiale ale civilizației „inca”, prof. Karsten subliniază că, încă înainte de formarea statului „inca”, indienii peruvieni din epoca „tiahuanaco” creaseră o agricultură în terase, irigație artificială, înregistrînd și progrese însemnate la creșterea animalelor. De asemenea anterioară instituirii statului „inca” a fost și perfecționarea tehnică în domeniul țesutului și ceramicii și probabil știința construirii drumurilor.

Autorul arată că încașii, pe baza realizărilor economice ale triburilor peruviene, au creat un organism social și politic, care a constituit un stat în sensul modern al cuvântului și nu o grămădire de triburi mai mult sau mai puțin ostile, așa cum susține sociologul german H. Cunow. În cadrul acestui stat a existat o administrație centralizată în cel mai înalt grad, precum și importante forțe armate, care, dublate de o diplomatie abilă, au dus o politică de cuceriri pe o mare arie teritorială. De asemenea s-a perfecționat la maximum tehnica construcției drumurilor în stncă și a podurilor suspendate, atât de necesare unui stat centralizat sub controlul căruia se afla totul.

Acestei remarcabile civilizații i-a pus însă capăt cucerirea spaniolă, care a fost favorizată și de perioada de criză prin care trecea statul „inca”. Urmașii creatorilor acestor originale forme de cultură și de civilizație din America de Sud au ajuns într-o situație intolerabilă, cotropitorii spanioli ducând o adevărată politică de exterminare, continuată în zilele noastre de regimurile dictatoriale și antidemocratice din unele state ale Americii latine.

S.C.

PAUL LEUILLIOT, *La première restauration et les Cent Jours en Alsace*, Rennes, Paris, 1957, XXXVII + 290 p.

Cartea lui P. Leuilliot urmărește pe plan Pocal, în provincia Alsaciei, felul în care s-au desfășurat evenimentele din anii 1814—1815. Lucrarea are două părți: în prima parte autorul se ocupă de prima restaurație, iar în a doua de cele 100 de zile.

Autorul arată că în 1814 Alsacia, poarta de intrare în Franța, a fost sărăcită de trupele de invazie, care au supus populația la numeroase rechiziții și importante contribuții în bani. De asemenea invazia a provocat și o mare anarhie în cadrele aparatului administrativ local. După restaurarea Bourbonilor

de către coaliția antinapoleoniană, populația Alsaciei a privit în general cu neîncredere noul regim, burghezia mai ales temându-se să nu piardă pozițiile economice și politice câștigate în urma revoluției. Unitățile militare din Alsacia manifestau, la rîndul lor, o opoziție surdă față de regalitate. Vor avea loc și tulburări provocate de revenirea foștilor prizonieri, cărora statul Bourbonilor le plătea o soldă mizeră. Ostilitatea însă cea mai accentuată și care a luat cele mai vii forme de manifestare împotriva primei restaurații s-a produs în deosebi în rîndurile păturilor sărace ale populației. Astfel, locuitorii de la sate s-au opus cu forța ca administrația de stat să ia sub supravegherea ei pădurile comunale și domaniale. La orașe, sărăcimea și micii negustori au organizat adevărate răscoale împotriva perceptorilor care veneau să încaseze o serie de noi impozite puse de Bourboni. Formele de rezistență împotriva fiscoșului au dat loc la tulburări deosebit de grave la Saverne, Mulhouse și Colmar.

Burghezia alsaciană — achizitorii de bunuri naționale, marii negustori și patronii manufacturilor de textile — își manifestau, la rîndul lor, nemulțumirea împotriva politicii vamale a guvernului regal. Ei cereau ca mărfurile să poată fi exportate liber, fără taxe prohibitive; de asemenea cereau ca taxele de vamă să fie cât mai mici, pentru ca astfel Alsacia să redobîndească avantajele obținute înainte de pe urma comerțului de tranzit care se efectua pe teritoriul ei.

În fața nemulțumirilor crescînde ale populației alsaciene, curtea a trimis pe ducele de Berry pentru a vedea ce măsuri trebuie să fie luate în vederea unei eventuale îmbunătățiri. Vizita nu și-a atins scopul, deoarece ducele de Berry, personaj grosolan și superficial, reprezentant tipic al aristocrației putrede din vechiul regim, nu era preocupat decît de propria sa persoană și de aclamațiile pe care populația nu i le dădea.

În partea a doua, autorul se ocupă de viața din Alsacia în timpul celor 100 de zile. Restabilirea regimului napoleonian a fost primită cu bucurie, mai ales de către burghezie,

care își vedea astfel garantate pozițiile amenințate de restaurarea Bourbonilor. La alegerile pentru nou for reprezentativ, imperiul a preferat bancher și negustori. Napoleon ezita să se sprijine pe masele populare; el nu voia să fie un împărat al „jacqueriei”. Totuși e de semnalat în Alsacia și apariția unei mișcări politice mai radicale, „Confederația departamentelor de la Rin”, care se pronunța împotriva privilegiilor de orice fel, pentru apărarea onoarei naționale și a integrității teritoriale și pentru menținerea marilor principii de la 1789.

Dar restabilirea imperiului a însemnat în Alsacia, ca și în restul Franței, pregătirile în vederea unui nou război. Populația, la început binevoitoare imperiului, o dată cu începerea pregătirilor militare a început să-și manifeste ostilitatea. Oamenii nu se prezentau la încorporare, iar dezertările se țineau lanț. Recrutorii au raportat că la Strassbourg, de exemplu, au fost arondismente care nu au dat nici un om.

Sfârșind cele 100 de zile și apărând a doua restaurație, manifestările antiregaliste ale populației alsaciene au relăncutat. Autorul ar fi trebuit în acest caz să explice de ce aceeași populație care rezista recrutaților imperiali se agita și împotriva administrației regale. Ar fi ieșit la iveală că atât regimul imperial cât și cel regal nu garantau nici un fel de îmbunătățire a situației economice și sociale a maselor populare. De o parte era războiul, cu pierderile de vieți omenești și tot felul de contribuții extraordinare, iar de altă parte era amenințarea reinstaurării vechilor privilegiilor feudale.

În general, cartea lui P. Leuilliot e interesantă, dezvăluindu-ne o serie de aspecte inedite din anii frământați 1814 și 1815 ai istoriei Franței. Totuși, lucrarea putea fi mai bine sistematizată. De asemenea am fi dorit mai multe date și o analiză mai adâncă a condițiilor de viață ale maselor populare în acești ani tulburi, precum și o tratare mai atentă a diferitelor forme de rezistență împotriva opresiunii, atât în timpul restaurației cât și în timpul celor 100 de zile.

S.C.

V. I. RUTENBURG, *Народные движения в городах Италии XIV-начала XV веков*, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1958, 380 p.

Prezenta lucrare reprezintă o sinteză a cercetărilor întreprinse de istoricul sovietic V. I. Rutenburg în ultimii 20 de ani în problemele privind istoria social-economică a orașelor din Italia secolelor XII—XV. Materialul documentar de bază folosit de autor este cel inedit, provenit din arhivele de stat din Italia (din orașele Florența, Siena și Prato), și anume: cronicile contemporane, statute de breaslă, procesele-verbale ale ședințelor consiliului municipal, rapoarte ale ambasadurilor, cărți comerciale, registre de bancă, scrisori particulare etc. Pe lângă acestea au mai fost utilizate și colecțiile de documente relativ la organizarea în această perioadă a meșteșugurilor și manufacturilor din Italia.

Întreaga lucrare cuprinde 7 capitole și o anexă. În cap. 1 se prezintă condițiile apariției și extinderii păturii muncitorilor salariați în atelierele meșteșugărești ale diferitelor hresle și în întreprinderile manufacturiere din orașele din Italia secolelor XIV—XV, pe baza cercetării mai ales a statutelor și registrelor breslelor meșteșugărești. Autorul stabilește cuantumul salariului pentru fiecare categorie de muncitori în special din întreprinderile de prelucrat fibre textile, viața grea dusă de aceștia și contradicțiile existente la acea epocă între muncitori și patroni.

În cap. 2 se trece la expunerea primelor acțiuni ale muncitorilor salariați împotriva patronilor în anii 1340—1350, și anume acelea sprijinite de „poporul mic”, cum erau numiți în genere locuitorii săraci ai orașelor Italiei medievale. Aceste acțiuni arată autorul se desfășurau de obicei sub lozincă: „Moarte ducelui și cliicii sale! Traiască Comuna, poporul și libertatea!”. Un subcapitol special este consacrat lui Cinto Brandini, unul dintre conducătorii răscoalei din 1345 de la Florența.

Cap. 3 este consacrat insurecției din Perugia și răscoalei din Siena din 1371. Cea din urmă este cunoscută și sub numele de

răscoala „brucilor” (del Bruco), coresponden-
tul „ciompilor” din Florența. Aceste acțiuni
populare erau îndreptate în special împotriva
negustorilor bogați, proprietari de manufac-
turi de prelucrat lână, dar și împotriva bisericii
catolice.

Cap. 4, 5 și 6 sînt consacrate prezentării
pe larg a răscoalei ciompilor din Florența.
Pe baza materialului documentar, pentru
prima dată, autorul precizează existența a
trei importante perioade în desfășurarea ace-
stei răscoale, și anume: prima în iunie, a doua
în iulie și a treia în august același an, arătînd
la fiecare în parte, evenimentele mai impor-
tante și succesele obținute de ciompi în lupta
lor împotriva „poporului gras”, dar și greșelile
săvîrșite. În încheiere sînt expuse cauzele
înăbușirii răscoalei care au antrenat după ele
desființarea breslei ciompilor, procesele inten-

tate participanților la răscoală (durînd pînă
în 1381) și exodul ciompilor din Florența.

În ultimul capitol sînt prezentate ultimele
răscoale ale maselor populare la sfîrșitul
secolului al XIV-lea și începutul secolului al
XV-lea pînă în 1429, care s-au desfășurat
în diferite orașe italiene, dar mai ales la Flo-
rența și de o intensitate ceva mai mică decît
aceea a ciompilor.

În încheiere, se dau într-o anexă unele
materiale interesante, ca: o scurtă privire
asupra izvoarelor istorice, șapte documente
inedite, o bogată bibliografie de izvoare și de
literatură istorică relativ la această problemă,
indici de nume de persoane și geografice.
Lucrarea este însoțită de 19 ilustrații, dintre
care cele mai multe reprezintă fotocopii după
documente inedite.

C.Ș.

BIZANTINOLOGIE

D. ANGHELOV, *Entwicklung und Leistungen
der Byzantinistik in Bulgarien*, Sonder-
druck aus *Antike und Mitteralten in
Bulgarien*, Berlin, 1960, p. 109—128.

Profesorul bulgar Dimităr Anghelov ne
este cunoscut prin lucrările sale de istorie
medie bulgară. De curînd, acest autor a publi-
cat, în colaborare cu profesorul Mihail Andreev,
lucrarea de sinteză intitulată *Istoria statului
și dreptului bulgar* (Sofia, 1959), care reflectă
pregătirea sa și în domeniul special al cerce-
tărilor istorice-juridice. Anghelov cunoaște mai
cu seamă problemele de bizantinologie legate
de istoria poporului bulgar.

Studiul de față privitor la dezvoltarea
bizantinologiei în Bulgaria are caracterul unei
expuneri rezumative. Autorul întregeste tot-
odată prezentarea bizantinologiei bulgare din
anii 1954—1957, pe care a publicat-o P. Tivcev
în revista sovietică „Византийский вре-
менник”, tom. XVI (1959), p. 300—307.

Între științele istorice bulgare, bizanti-
nologia ocupă un loc deosebit, deoarece însăși

istoria poporului bulgar a fost strîns legată
de istoria Bizanțului. Primele legături cu
bizantinii le-au avut protobulgarii în secolele
VI—VII. După creștinarea bulgarilor în anul
865, influențele bizantine s-au exercitat asu-
pra poporului bulgar sub toate formele: în
domeniul dreptului, în literatură, în arhitec-
tură și în pictură.

Bulgarii au stat sub dominația bizantină
timp de 178 de ani (1018—1185). Sub al doilea
țarat bulgar (1185—1396), legăturile cu bizan-
tinii au continuat sub alte forme. Multe dintre
cronicile și scrierile istorice bizantine sînt
și izvoare ale istoriei poporului bulgar.

Primul istoric bulgar care a studiat aspec-
tele bizantine ale istoriei bulgarilor a fost
Marin Drinov (1838—1906). Acesta a folosit
multe dintre izvoarele bizantine. Tot astfel
au procedat V. N. Zlatarski (1866—1935),
P. Nikov (1884—1938) și P. Mutafciiev
(1883—1943). Acest ultim istoric bulgar a făcut
și studii speciale de bizantinologie la München,
sub îndrumarea lui A. Heisenberg. A fost și

profesor de istorie bizantină la Universitatea din Sofia.

Succesorul lui Mutaftchiev la catedra de istorie bizantină este Dimităr Anghelov, autorul studiului la care ne referim aici. Colaboratorul său este aspirantul Petăr Tivcev. Universitatea din Sofia este deci şi un centru de studii bizantinologice. Alte centre ştiinţifice în care se fac şi studii de bizantinologie sînt Muzeul naţional şi Institutul de arheologie, primul întemeiat în 1892, iar celălalt în 1908. Colaboratorii acestor două instituţii cercetează îndeosebi monumentele culturii bizantine de pe teritoriul Bulgariei.

Cercetări ştiinţifice sistematice în domeniul bizantinologiei se fac mai cu seamă în Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe din R. P. Bulgaria. Trei dintre secţiile acestui institut, şi anume secţia de istorie veche şi medie, secţia de bizantinologie şi orientalistică şi secţia de izvoare şi bibliografie, au în planul lor de lucrări teme referitoare la istoria Bizanţului şi la istoriografia bizantină.

Noua istoriografie bulgară face progrese remarcabile în domeniul bizantinologiei. Menţionăm în primul rînd cursul lui P. Mutaftchiev, *Lección despre istoria Bizanţului*, Sofia, 1947. Această lucrare s-a publicat după revizuirea făcută de către D. Anghelov. Mai importantă însă, fiind bazată pe concepţia materialistă a istoriei, este lucrarea în două volume pe care a publicat-o D. Anghelov sub titlul *Istoria Bizanţului*. Vol. I, apărut în 1949 şi republicat în 1959, cuprinde perioada 395—1204 din istoria bizantină, iar vol. II, apărut în 1949 şi republicat în 1952, tratează perioada 1204—1453.

Cercetătorii bulgari folosesc trei culegeri de texte bizantine. Prima culegere se intitulează *Texte bizantine* şi a fost publicată de P. Mutaftchiev în Sofia în 1934. A doua poartă titlul *Izvoare greceşti pentru istoria bulgară*, Sofia, 1954, iar a treia se intitulează *Izvoare alese din istoria Bizanţului*, fiind alcătuită de G. Batakliiev şi St. Maslev sub redacţia lui D. Anghelov. A fost publicată în 1956.

În ultimii ani, bizantinologii bulgari au studiat cu precădere problemele economice,

sociale şi culturale ale istoriei bizantine în legătură cu istoria poporului bulgar. Autorul menţionează, între altele, studiul lui G. Tankova despre *Regiunile bulgare de sud-vest în secolul al XI-lea după Strategiconul lui Kikaumenos* publicat în 1956 în revista Institutului de istorie, precum şi studiul lui I. Duicev despre *Răscoala Asăneştilor şi cronologia ei*, publicat în acelaşi periodic (1956). Se menţionează apoi studiile şi articolele cercetătorilor bulgari cu privire la artele, epigrafia, numismatică şi limba bizantinilor din perioada dominaţiei lor asupra poporului bulgar.

Gh. C.

V. LAURENT, *L'assaut avorté de la Horde d'Or contre l'Empire byzantin*, în „Revue des Etudes byzantines”, XVIII (1960), p. 145—162.

Autorul analizează o scrisoare trimisă de Grigore Akindynos în primăvara anului 1341 de la Constantinopol lui David Dishypatos, în care destinatarul este informat de iminenţa unui atac scitic împotriva capitalei. Acesta urma să aibă loc, în valuri succesive venite de peste Dunăre, cu efective de cîte 60 000 de luptători. Informaţia fusese transmisă de o fiică a împăratului, soţia căpeteniei scitice. Astfel Bizanţul, în anul 1341, era ameninţat de o mare primejdie din partea unei puteri de la nordul Dunării, care nu putea fi alta decît hanatul Hoardei de Aur.

Cauza care ar fi determinat pe hanul Ōzbez să întreprindă această acţiune ar fi, după părerea autorului, prădarea Chilieii de către Umur, emirul din Aydin. Acesta nu putea ajunge plîná la gurile Dunării dacă Bizanţul nu i-ar fi permis trecerea prin strîmtori. De aici furia lui Ōzbez împotriva Bizanţului şi hotărîrea lui de a-l distruge.

Întreaga lucrare nu serveşte decît ca să aducă un argument pentru susţinerea problematicii expediţiei a emirului din Aydin.

pnă la gurile Dunării, relatată de un singur izvor dubios, opera literară a scriitorului turc Enveri de la mijlocul secolului al XV-lea. Pentru ca să existe o concordanță între expediția lui Umur și primejdia atacului împotriva Bizanțului, autorul modifică din nou data „acțiunii” lui Umur și o fixează în vara anului 1340. Într-un prim articol, V. Laurent considera că expediția a avut loc între anii 1355 și 1339 (*La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, în „Revue historique du Sud-Est européen”, XXII, 1945, p. 198), apoi într-o recenzie scotește că ea a avut loc anterior anului 1339 („Revue des Etudes byzantines”, XII, 1954, p. 288), pentru ca acum s-o fixeze în vara anului 1340.

Nu putem fi de acord cu punctul de vedere al autorului, pentru următoarele motive :

Politica de alianță cu Hoarda de Aur, inițiată de Mihail al VIII-lea Paleologul, a fost urmată și de succesorii săi imediați, dovadă căsătoria lui Ōzveg cu o fiică a lui Andronic al III-lea. Asupra utilității ei pentru Bizanț cred că este inutil să mai insist. În atare situație, ce interes putea să aibă Bizanțul să înlesnească o expediție care ar fi putut crea grave complicații într-un moment în care raziile osmanlıilor erau tot mai amenințătoare ?

Dacă, totuși, am admite că expediția a avut loc, și aceasta nelndois cu acordul Bizanțului, rămân încă două probleme peste care autorul trece cu prea multă ușurință, considerndu-le ca pe deplin stabilite : stăpinirea de către Basarab a gurilor Dunării în anul 1340 și situația sa de tributar al Hoardei de Aur. În special afirmația lui V. Laurent că în acea vreme Țara Românească se află vasală mongolilor nu este cu nimic dovedită.

Toate acestea autorul le crede necesare însă pentru a explica reacțiunea hanului în urma atacului lui Umur. În orice caz, chiar dacă am admite și aceste păreri ale lui V. Laurent, episodul prădării unui nelnsenat teritoriu tributar tătarilor de către niște corsari turci tot nu pare să justifice hotărrea hanului

de a distruge Bizanțul, concentrndu-și în acest scop toate forțele de care dispunea. Snt o serie de obiecții, poate „simpliste”, dar nu lipsite de logică.

E. Fr.

PHOTIUS, *Bibliothèque*, vol. I, Paris, 1959, 202 p.; vol. II, Paris, 1960, 224 p..

Colecția de autori bizantini a Asociației „Guillaume Budé” s-a îmbogățit cu o nouă lucrare valoroasă, *Bibliotheca* lui Photius, ediție critică însoțită de traducere și precedată de o amplă introducere (p. I-LII) datorită lui René Henry, un tînăr filolog belgian.

În introducere este prezentată viața și activitatea literară a lui Photius cu considerații speciale asupra *Bibliothecii* și a diferitelor manuscrise ale acestei opere. Editorul subliniază deosebita erudiție a lui Photius, pe care îl consideră ca unul dintre marii animatori ai renașterii culturale bizantine din a doua jumătate a secolului al IX-lea, atât prin operele sale cît și prin activitatea didactică ca profesor de filozofie aristoteliană și, probabil, de gramatică la Universitatea din Constantinopol.

Bibliotheca cuprinde rezumatul însoțit de note după cele mai variate opere clasice sau timpurii bizantine : istorie, retorică, beletristică, teologie, hagiografie etc. Această operă a lui Photius prezintă o mare importanță, fiindcă multe dintre scrierile rezumate de el snt în parte pierdute (Appianos, Arrianos, Theopompos Cephalion, Ctesias din Cnida, Plegon din Tralles etc.), iar altele în total (Nonnosos, Theophanes din Bizanț, Sopatros, Justus din Tiberiada etc.), așa încît ceea ce cunoaștem despre acestea snt numai din notele lui Photius.

Notele lui Photius despre fiecare operă în parte au un conținut extrem de variat ; unele cuprind date interesante de istorie literară, judecări sigure asupra valorii și importanței informațiilor, principalele idei ale

operei rezumate, precizarea în cazul scrierilor istorice a perioadei de care se ocupă autorul, în timp ce altele sînt numai simple semnalări de observații sumare care nu depășesc patru-cinci rînduri.

În total, întreaga *Bibliotheca* are un număr însemnat de asemenea note, numite codices; primul volum cuprinde 83 de codices, iar al doilea de la 84 pînă la 185.

Photius arată în introducere că această operă a fost scrisă pentru fratele său Tarasios pe timpul absenței sale din Bizanț, fiind trimis într-o ambasadă în Orient. S-a dezbătut mult dacă acesta a fost motivul real care l-a determinat pe Photius să scrie cartea. Recent, M. B. Hemmerdinger, într-un studiu (*Les „notices et extraits” des bibliothèques grecques de Bagdad par Photius*, „Revue des Etudes grecques”, LXIX, 1956, p. 101—103), a susținut că *Bibliotheca* ar fi rezumatul și observațiile pe marginea cărților pe care Photius le-ar fi consultat cu ocazia vizitei sale la Bagdad, unde exista o bibliotecă celebră, distrusă în 1258 cu prilejul prădării orașului.

Cercetările de pînă în prezent au stabilit că părerea lui Photius în această carte sînt

originale, iar sursele sale de documentare literară le-a luat din opera lui Hesychios din Milet, *Onomatologos*, pe care a folosit-o și Suidas.

Bibliotheca se găsește în două manuscrise independente unul de altul: Marcianus 450 din secolul al X-lea și Marcianus 451 din secolul al XII-lea. Primul a suferit corectările cîtorva dintre posesorii succesivi ai manuscrisului. Dintre aceștia sînt identificați Theodor Skutariotes și Bessarion. Celălalt manuscris a fost scris de trei copişti și a suferit corecturi și adăugiri din partea a cinci persoane. Dintre copiile ulterioare ale acestor două manuscrise este important Parisinus Gr. 1 266, care completează unele lacune și corectări aduse manuscrisului Marcianus 450, după care este copiat. Marcianus 450 a servit de bază ediției de față, fiind considerat că ar reproduce în modul cel mai fidel textul original. Marcianus 451 a fost utilizat ca o a doua sursă cînd primul prezintă lacune. Cel din urmă este o copie cu numeroase modificări față de original, făcute, după părerea lui A. Severyns, de Arethas din Cezarea, elevul lui Photius.

E. Fr.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

* * * *Storia dell'economia italiana. A cura di Carlo M. Cipolla*. Vol. I: Secoli settimo-diciassettesimo, Edizioni Scientifiche Einaudi, Firenze, 1959, XXII + 623 p.

„Biblioteca di cultura economica”, colecție rezervată strict publicațiilor de specialitate, a înregistrat după 1944 o serie de monografii cu o diversitate tematică, dintre care cea mai recentă este lucrarea publicată sub îngrijirea lui C. M. Cipolla privitoare la istoria economiei italiene. Din seria lucrărilor cu caracter economic mai importante publicate în ultimii ani în Italia semnalăm: R. Tremelloni, *Storia dell'industria italiana contemporanea*; G. Lanzarone, *Il sistema bancario italiano*;

A. Baykov, *Lo sviluppo del sistema economico sovietico*; L. I. Ljubosie, *Questioni della teoria marxista-leninista delle crisi agrarie*; E. Roll, *Storia del pensiero economico etc.*

Lucrarea întocmită sub îngrijirea lui C. M. Cipolla prezintă, sub forma unei antologii, studii privind aspecte ale istoriei economiei italiene cuprinse între secolul al VII-lea și sfîrșitul secolului al XVII-lea. Autorul monografiei consideră în prefața primului volum că limitele în timp ale acestei lungi perioade ar determina în viața social-economică și politică a Italiei limitele unui ciclu economic complet, cu ascendențe și involuții („...un cielo che va dal settimo secolo a tutto il diciassettesimo e che comprende fasi successive di ristagno, sviluppo, decadenza, e ristagno”). Fără în-

doială, această determinare strict cronologică a unei perioade istorice atât de extinse (perioadă care cuprinde, de fapt, aspecte diferite ale civilizației italiene din evul mediu, renaștere și începutul vieții moderne) are un caracter arbitrar, subiectiv și este legată în primul rând de necesitatea clasificării studiilor și cercetărilor efectuate.

Încercând o scurtă caracterizare rezumativă și clasificare a principalelor studii publicate în primul volum al monografiei semnalăm : studii privind condițiile economice ale Italiei în evul mediu timpuriu (studiile lui G. P. Bognetti, G. Romano și G. Volpe) ; studii privind diverse probleme social-economice din perioada de redresare economică a Italiei după secolul al X-lea, redresare care a făcut din cetățile italiene centre comerciale și politice importante ale Europei (studiul lui P. Silva privitor la industria și comerțul lîinii la Pisa ; studiul lui R. Broglio d'Ajano privitor la industria mătăsii la Veneția ; studiul lui R. Lopez privitor la originile capitalului genovez), studii privitoare la cîteva celebre companii comerciale (de exemplu compania Peruzzi din Florența, de A. Saporì și A. Fanfani) ; studii prezentînd figuri reprezentative ale vieții comerciale (studiul lui G. Aleati privitor la celebra casă comercială medievală „Eustachi” din Pavia) ; studii privitoare la probleme demografice, dintre care amintim articolul lui G. Beloch și articolul lui D. Beltranni ; în sfîrșit, studii privitoare la aspectele generale ale vieții economice la Florența în secolul al XIV-lea (studiul lui E. Fiume) asupra costului vieții la Veneția în aceeași perioadă (studiul lui G. Luzzatto sau studiul lui A. Saporì privitor la viața monetară la Florența în secolul al XIV-lea). Acestea sînt cîteva teme semnificative tratate în primul volum al antologiei publicate sub îngrijirea lui Carlo M. Cipolla, teme menite să prezinte cercetătorului o idee concretă despre forțele care au determinat transformarea societății italiene dintr-o societate cu o economie închis feudală, cu caracter preponderent agricol, într-o societate cu caracter urban,

comercială, de factură capitalistă (sec. XV—XVII).

Volumul se încheie cu studii privitoare la declinul economic al Italiei, în special în secolele XVI—XVII, declin cercetat în variatele aspecte contradictorii (studiul lui C. M. Cipolla privitor la declinul economic al Italiei și studiul lui D. Sella privitor la decăderea unui anumit sector economic-industrial.

Materialul cuprins în volum determină pe o perioadă relativ lungă (sec. VII—XVII) un interesant tablou de dinamică social-economică în Italia.

Monografia prezintă numeroase indicații statistice : indicații privitoare la circulația economică, la dezvoltarea diferitelor ramuri industriale, la circulația monetară, la apariția și dezvoltarea structurii capitaliste în Italia. Carlo M. Cipolla precizează în prefața lucrării criteriile care au determinat alegerea materialului primului volum al monografiei privitoare la istoria economiei italiene. În general, volumul a cuprins material redactat recent ; iar lucrările mai vechi au fost completate cu ultimele rezultate ale cercetării în problemele respective.

Volumul, publicat în condiții tehnice superioare, cu o introducere explicativă, cu o scurtă indicație bibliografică privitoare la principalele lucrări de economie publicate în Italia în ultimii ani, prezintă, în limita temelor amintite mai sus, un material documentar interesant nu numai pentru specialist, ci și pentru toți cei care cercetează viața social-economică, politică și culturală a Italiei. Studiile cuprinse în volum nu sînt rezultatul unei metode de analiză și cercetare material-istorică ; ele prezintă, totuși, interesante date documentare pentru o înțelegere științifică a dezvoltării social-economice în perioada formării structurii societății capitaliste a Italiei moderne.

P. S.

F. C. BUBULIDIS, *Αυτά ἔγραφα Βιβλιοθήκης Σπ. Λοβέρδου* (Acte risipite aflate în Biblioteca lui Spiridon Loverdos), Atena, 1961, 81 p.

Căutînd izvoare pentru studiile sale privitoare la istoria culturii grecești, autorul a descoperit în bibliotecile particulare din Grecia numeroase materiale documentare inedite. El urmărește vechea istoriografie și pune în lumină mai cu seamă operele și corespondența învățaților greci din evul mediu și din epoca modernă.

În biblioteca lui Spiridon Loverdos din Kifisia, autorul a găsit cîteva colecții de acte și scrisori din secolele XVIII—XIX. Lucrarea de față cuprinde o descriere a acestor materiale documentare, dintre care unele sînt redactate în București, avînd astfel importanță și pentru studiul istoriei Țării Romînești, ca, de exemplu, scrisoarea mitropolitului Cosma din 1788 și scrisoarea mitropolitului Grigorie din 1832 în legătură cu Nefit Ducas (p. 9—12).

Între documentele găsite de autor în aceeași bibliotecă se află și unele referitoare la lupta dusă de greci pentru eliberarea de sub dominația otomană. Se menționează scrisori ale conducătorilor mișcării de eliberare națională, ca D. Ipsilantis, I. Capodistria, M. Botsaris (p. 17—25). S-a găsit și o arhivă cu diferite scrisori ale unor învățați greci, ca A. Korais, C. Nikolopoulos ș.a. (p. 26—32). Alte patru arhive cuprind acte de interes local (p. 33—70).

Lucrarea este destinată să semnaleze existența acestor arhive uitate. Autorul nu analizează conținutul acestor arhive din vreun punct de vedere critic. El menționează numai amploarea mișcării culturale grecești care a însoțit lupta poporului grec pentru eliberarea națională.

Gh. C.

* * * *Zaključci Hrvatskog Sabora* (Hotărîrile Dietei croate), Arhivele Statului din R.P. Croația, Zagreb, 1958, vol. I (1631—1693), 760 p.; vol. II (1693—1713), 590 p.

Din inițiativa direcției Arhivelor Statului din Zagreb a fost reluată în 1958 publicarea hotărîrilor Dietei croate, de care s-a ocupat în anii 1912—1918 Academia Iugoslavă de știință și artă (J.A.Z.U.). În seria „Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium”, Academia din Zagreb a publicat în perioada menționată, pe lângă multe alte materiale¹, și cinci volume de *Însemnări ale dietelor croate* din 1526—1630. Publicarea acestor materiale, întreruptă în 1918 după apariția celui de-al cincilea volum, continuă acum prin cele două volume de materiale publicate pentru anii în continuare 1631—1713. Spre deosebire de volumele seriei vechi, care, pe lângă hotărîrile dietelor, cuprind și diverse alte acte referitoare la diete și la dezbaterile lor, cele două volume noi redau numai textele, copiate după originalele hotărîrilor păstrate în arhive sub titlul „Acta et articuli Dominorum Statuum et Ordinum Regni” și cîteva „Conferințe ale Băniei” incluse în hotărîrile dietelor. Celelalte materiale sînt prea numeroase ca să poată fi incluse în colecție fără a deveni un balast și nici nu constituie izvoare importante.

Materialele cuprinse în cele două volume sînt publicate în limba latină a originalului, în ordine cronologică. Ele constituie un izvor bogat de informații pentru istoria Croației, Slavoniei și Dalmației.

Ca și materialele publicate în trecut, cele editate acum abundă de asemenea în informații despre vlahii existenți în perioada aceasta peste tot în cele trei „regate”. Este vorba

¹ Unele dintre acestea se referă tot la istoria Croației: *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae 1526 1554*, Zagreb, 1914—1917, 3 vol.; *Monumenta historiam Uscochorum illustrantia ex Archivis Romanis...*, Zagrabiae, 1910—1913, 2 vol.

însă mai des despre cei din Slavonia, cei din regiunea dintre râurile Una și Cupa și despre cei din comitatul Varaždinului. Întlnim în paginile celor două volume foarte multe date privind instituțiile și drepturile vlahilor, dar se întlnesc puține nume caracteristice vlahe și aproape de loc nu sînt menționate topice vlahe.

Printre numele caracteristice vlahe sau înșoțite de precizarea că aparțin vlahilor se găsec: Krčelić (I, 229), Mikulić (I, 15, 29, 40, 41, 138, 306, 319 etc.), Nemesnepi Blasius (I, 117, 122; un Idolecz Blasius, în vol. V de *Însemnări ale dietelor croate*, p. 136), Prvan Petrus (I, 84, 92, 95, 99, 109; un Prvan Georgius, în vol. V de *Însemnări...*, p. 40), Turčinović Gabriel, episcop al vlahilor (I, 548), Iugović Gregorius, de asemenea episcop al vlahilor (II, 359) ș.a.

Dintre numeroasele date privind instituțiile și drepturile vlahilor, luptele lor sociale și altele în legătură cu ei, trimitem doar la cîteva. Astfel se vorbește deseori de privilegiile vlahilor (I, 7, 38, 238; II, 361, 495); mai puțin se vorbește despre averile vlahilor (I, 1; II, 426) și despre migrațiunea lor (I, 175). Atrag atenția locurile din text unde este vorba de răscoalele și tulburările vlahilor în 1703 (II, 264—265) și 1710 (II, 71, 433), de acțiunile lor de jaf (II, 3, 16, 17, 95, 307, 362 etc.). Uneori vlahii sînt numiți „gens valachica” (I, 238; II, 208—209) și „populus valachicus” (II, 62, 516).

Acestea, ca și alte date, cum sînt acelea despre miliția vlahilor, straja lor de margine, teritoriul ocupat de ei fie în Croația și Slavonia, fie dincolo de granița cu Imperiul otoman etc. constituie un izvor de mîna întîi pentru cercetătorii din țara noastră și din alte țări care urmăresc importanta problemă a vlahilor din nord-vestul Peninsulei Balcanice.

După cum se vede, despre aceasta există încă importante materiale în arhivele croate, ca și în cele de la Raguza, multe dintre ele datînd din vremuri mai noi. Scoaterea acestora la iveală îmbogățește mult informația în problema vlahilor.

Cercetarea volumelor prezentate aici este ușurată foarte mult de indicele numelor de locuri, de persoane și de lucruri întocmit cu multă competență pentru fiecare volum în parte. Vol. I are anexat și indicele pentru vol. V de *Însemnări ale dietelor croate*, publicat de J.A.Z.U., care a făgăduit în 1918 că va tipări și indicele, dar care nu a apărut decît acum, fiind întocmit de Arhivele Statului din Zagreb.

S. I.

ZL. BELEVA și IV. UNĐJIEV, *Мирава Димитров. Биобиблиография* (Mihail Dimitrov. Biobibliografie), Ed. Academiei Bulgare de Științe, Sofia, 1958, 124 p.

Printre cercetătorii din R.P. Bulgaria care se ocupă cu studierea vieții și activității revoluționarilor bulgari, un loc important îl ocupă acad. Mihail Dimitrov. Acad. M. Dimitrov a avut ca principală preocupare în această privință viața și activitatea lui Hristo Botev, în care scop ne-a vizitat țara în cîteva rînduri pentru a cerceta arhivele noastre (1924, 1949, 1950). În seria „Bibliografii de savanți bulgari”, îngrijită de Biblioteca centrală a Academiei Bulgare de Științe, savantului bulgar i-a fost consacrat volumul de care ne ocupăm.

În prima parte (p. 5—34), Ivan Undjiev prezintă viața și activitatea științifică a acad. M. Dimitrov — născut la 30 septembrie (st. v.) 1881, în satul Ciuprenea — pînă în mai 1958 (cînd volumul a fost dat la tipar). În p. 35—38 se dau datele mai importante din viața și activitatea acad. M. Dimitrov. În partea a doua a lucrării (p. 39—91) sînt înregistrate cronologic operele sale sau cele îngrijite de el și recenziile sale (1910—1958). Urmează apoi (p. 92—105) bibliografia celor scrise de alții despre viața și activitatea acad. M. Dimitrov. Un indice alfabetic al lucrărilor (p. 106—112) și unul de nume proprii (113—114) înlesnesc consultarea acestei bibliografii. Ne

atrag atenția îndeosebi articolul *Pe urmele lui Botev în România și U.R.S.S.*, publicat în ziarul „Rabotnicesko delo” nr. 4 din 6 ianuarie 1949, și studiul *Viața lui Hr. Botev în România*, publicat în culegerea *Bulgari i rumăni dnes* (Bulgari și români azi), Sofia, 1949, fascicula 4,

p. 12–14, republicat în ziarul „Izgrev” nr. 1 623 din 6 ianuarie 1950.

Această bibliografie este foarte utilă pentru cercetările asupra lui Botev și celorlalți revoluționari democrați bulgari.

A. C.

Rubrica „Însemnări” a fost întocmită de: C. Mocanu, S. Iancovici, C. Șerban, Radu Popa, S. Columbeanu, Gh. Cronț, E. Frances, P. Simionescu și A. Constantinescu.

S T U D I I

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul XIV 1961

	<u>Nr.</u>	<u>Pag</u>
Mesajul de salut adresat tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej de către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Stat al Republicii Populare Române și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romne cu prilejul împlinirii a 60 de ani	6	1363
Însemnătatea istorică a Congresului al XXII-lea al P.C.U.S.	6	1367

STUDII

Istorie medie

ADĂNILOAIE, N., 140 de ani de la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu	3	551
ALEXANDRESCU-DERSCA, M. M., Despre regimul supușilor otomani în Țara Românească în veacul al XVIII-lea	1	87
BOGACI, GH. (Chișinău), Un document inedit din timpul lui Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun	6	1503
CAMARIANO-CIORAN, ARIADNA, Rapoartele inedite ale capuchehaielor lui Constantin Mavrocordat (august 1741 — decembrie 1742)	4	939
COLUMBEANU, S., Caracterul exploatării feudale a țărănimii în deceniile anterioare răscoalei lui Tudor Vladimirescu (1800—1820)	3	571
CRONȚ, GH., Pravila de la Govora din 1640.	5	1211
GEORGESCU, V. AL., Un al treilea manuscris ieșan al <i>Manualului de legi</i> -Νομικὸν Πρῶχειρον- din 1766 al lui Mihail Fotino (<i>Fotinopulos</i>)	6	1507
GÜNDISCH, G., Incursiunea turcească din anul 1493 în ținutul Sibiului	6	1491
IANCOVICI, S., Lupta maselor țărănești împotriva exploatării boierești după răscoala din 1821	3	595
IANCOVICI, S., Date noi despre Bimbașa Sava	5	1187
IONAȘCU, I., Date noi relative la Radu Vodă Mihnea în Țara Românească	3	699
MATEI, VLAD D., Date privind renta feudală în satele de colonizare din Țara Românească (prima jumătate a secolului al XVII-lea)	5	1235
MEHMET, MUSTAFA, Cronica lui Mehmed Rasid ca izvor pentru Campania de la Prut (1711)	4	919
NEACȘU, I., Cu privire la componența socială a locuitorilor din Oltenia participanți la lupta împotriva pazvangiilor și la războiul ruso-turc (1806—1812)	5	1203
PANAITESCU, P. P., Tezaurul domnesc. Contribuție la studiul finanțelor feudale în Țara Românească și în Moldova	1	49
PANAITESCU, P. P., Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711, 250 de ani de la încheierea lui	4	897

	Nr.	Pag.
PAPACOSTEA, V., Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la școlile din București	1	115
PAPACOSTEA, V., Originile învățământului superior în Țara Românească	5	1139
STĂNICĂ, V. și POPESCU, M., Documente inedite slavo-române din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVI-lea	1	123
ȘERBAN, C., Aspecte din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea (II)	3	623
ȘERBAN, C., O publicație contemporană referitoare la campania de la Prut (1711)	5	1227
ȘTEFĂNESCU, ȘT., Participarea românilor la lupta de la Grînwald (15 iulie 1410)	1	5
VIANU, AL., O scrisoare necunoscută a lui Tudor Vladimirescu de la începutul răscoalei	3	591
VIANU, AL., Ioan Piurariu Molnar în Moldova]	4	935

Istorie modernă

BODEA, CORNELIA, C., Din activitatea revoluționară a „Junimii Române” de la Paris între 1851 și 1853	5	1169
CRISTEA, GH., Date privind ecoul și aniversarea Comunei din Paris în România (1871—1944)	3	659
CURTICĂPEANU, V., Întemeierea societății „ASTRA” și rolul ei în cultura poporului român (1861)	6	1439
FLORESCU, G. G., Misiunea diplomatică a lui N. Bălcescu la Constantinopol (aug. 1848)	6	1519
MACIU, V. și BUGNARIU, T., Lupta poporului român pentru Unire și Unirea Italiei	1	129
MOCIOIU, N., Date privind anul revoluționar 1848 în orașul și județul Brăila	4	995
SABĂU, I., Din viața generalului Pavel Popp. Date noi privitoare la istoria relațiilor româno-italiene în epoca Risorgimentului	1	151
VARGA, V. A., Retragerea armatei germane din România la sfârșitul anului 1918	4	873
VÎLCU, GH., Greva lucrătorilor de la fabrica de cherestea „Goetz”-Galați din 1892	4	969

Istorie contemporană

BÁNYAI, L. și NASTOVICI, E., Începuturile cristalizării curentului revoluționar în mișcarea muncitorească din România	2	279
BÁNYAI, L. și GHERAN, ELENA, Din activitatea P.C.R. pentru făurirea unității de luptă a oamenilor muncii români și de alte naționalități împotriva regimului burghezo-moșieresc	5	1123
CONSTANTINESCU-IAȘI, P., Formarea Partidului Comunist din România	2	259
CONSTANTINESCU-IAȘI, P. și OPREA, I. M., O importantă figură a diplomației europene—Nicolae Titulescu (Cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la nașterea sa)	6	1409
GEORGESCU, TITU, Activitatea Comitetului Național Antifascist (1933—1934)	2	323
HOROVITZ, M., Lupta P.M.R. pentru dezvoltarea relațiilor economice româno-sovietice	2	423
KRÁL, V. (Praga), Politica de distrugere a națiunii cehce dusă de ocupanții fasciști în anii celui de-al doilea război mondial	1	23
LUNGU, TR. și RUSENESCU, M., Acțiuni de luptă ale țărănimii din România între 1917—1921	2	295
POPESCU, EUFROSINA, Aspecte ale sărbătoririi zilei de 7 Noiembrie în presa muncitorească din România (1917—1944)	6	1467
PUIA, I., Greva muncitorilor de la „Industria stamei” din februarie-martie 1929	4	981

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
SANDU, I., Contribuții la istoricul formării armatei populare a R.P.R. . . .	2	383
STĂNESCU, M. C., Din lupta maselor populare din România, sub conducerea P.C.R., pentru pace și prictenie cu U.R.S.S. (1928—1931)	6	1383
TOACĂ, I., Aspecte din activitatea Partidului Comunist din România în rîndurile armatei (1921—1944).	4	845
TOPALU, V., Din lupta Partidului Comunist din România pentru apărarea interceselor fundamentale ale maselor populare în perioada dictaturii regale (1938—1940)	2	355
TUȚU, D. și SMARANDACHE, GH., Din activitatea P.C.R. în rîndurile armatei burghezo-moșicrești (1929—1933)	3	687
TUȚUI, GH., Din lupta P.C.R. pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă	2	399

STUDII DOCUMENTARE

CÂNDEA, V., Documentarea științifică și cercetările istorice din R.P.R. . . .	6	1533
CHIIPER, I., Aspecte ale luptei împotriva ofensivei patronale reflectată în presa legală îndrumată de P.C.R. (1924—1928)	2	449
CONSTANTINIU, FL., Lucrări noi despre relațiile internaționale în evul mediu	3	721
DUȚU, AL., Rezultate și probleme ale cercetării actuale a istoriei Africii . . .	4	1013
VARGA, V. A., Din realizările recente ale istoriografiei moderne și contemporane cehoslovace	5	1265

PROBLEMELE TRATATULUI *ISTORIA ROMÂNIEI*

. * . Dezbaterile privind macheta vol. II din tratatul <i>Istoria României</i> . . .	1	159
. * . Cultura în perioada dezvoltării mișcării muncitorești și a răspîndirii marxismului în România	2	475
. * . Discuția publică cu privire la „Iobăgia a doua în țările din centrul și răsăritul Europei” și „Iobăgia a doua în Moldova și Țara Românească”	3	729
. * . Cultura țărilor române în perioada destrămării feudalismului și relațiilor capitaliste	4	1029
. * . Dezbaterile privind macheta volumului IV din tratatul <i>Istoria României</i> . . .	5	1273
. * . Discuțiile cu privire la capitoul <i>Epoca regulamentară în Principate</i>	6	1545

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

APOSTOL, I., Muzeul Doftana	2	479
BELINDEANU, ZENOVIA și ȘTEFĂNESCU, LIVIU, Sesiunea metodicostiințifică interregională de la Sibiu (11—13 decembrie 1960)	2	484
BELINDEANU, ZENOVIA și ȘTEFĂNESCU, L., Sesiunea metodicostiințifică interregională de la Iași (28—30 mai 1961)	5	1281
CIMPONERIU, ECATERINA și CONSTANTINESCU, A., Călătorii documentare în R. P. Ungară și R. P. Bulgaria	1	169
IANCOVICI, S., Date despre Tudor Vladimirescu în publicațiile sovietice . . .	4	1045
IONESCU, ELENA și ȘTEFĂNESCU, LIVIU, Sesiunea științifică comună organizată de Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu”, Institutele de științe sociale ale Academiei R.P.R. și Academia Militară generală consacrată aniversării a 40 de ani de la înființarea Partidului Comunist din România . . .	4	1033
MOCANU, C., Excursie științifică în R. S. Cehoslovacă, R. P. Polonă și R. D. Germană	5	1286
OPRESCU, P., Sesiunea științifică „Risorgimentul și Unirea Principatelor” . . .	7	1549
POPESCU, ELENA și PREDA, FLORENȚA, Sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie București (21—25 mai 1961).	4	1042

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
PHAN GIA-BEN, Institutul de istorie a Republicii Democratice Vietnam după 7 ani de activitate	3	740
ȘERBAN C., Despre materialul documentar din Arhivele Statului Sibiu	1	167
ȘERBAN, C., Muzeul de istorie feudală al orașului Brașov	3	743
ȘERBAN C., Muzeul de istorie feudală de la Cetatea Bran	5	1285
ȘTEFĂNESCU, L., Consfătuirea cadrelor din muzeele de istorie din R.P.R. cu tema „Prezentarea mișcării muncitorești”, București, 13 16 decembrie 1960	2	487
ȘTEFĂNESCU, L. și COMȘA, MARIA, Sesiunea științifică a Institutului de arheologie al Academiei R.P.R. (15—21 mai 1961)	6	1551
* * * Inițierea societății germane de bizantinologie. Weimar—aprilie 1961	3	739
* * * Cronică	1	170
* * * Cronică	3	744
* * * Cronică	4	1048
* * * Cronică	5	1287
* * * Cronică	6	1555
* * * Disertații	6	1553

RECENZII

CIUBULKA, JOSEF, Velkomoravský kostel v Modrá u Velehradu (Die grossmährische Kirche in Modra bei Velehrad) Praga, 1958, 362 p. + 70 fig. + XXIV pl. (Corina Nicolescu)	3	782
CLARA CUȘNIR-MIHAILOVICI, Mișcarea muncitorească din România între anii 1917-1921. Crearea P.C.R., Buc., Ed. politică, 1960, 350 p. (I. Apostol).	2	500
DAICOVICIU, C., PASCU, ȘT., CHERESTEȘIU, V., Din istoria Transilvaniei, ed. a II-a, vol. I, 354 p.; vol. II, 462 p., Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1961 (I. Totolu și L. Demény)	6	1557
DEMÉNY, L., Az 1437-38 as bábolnai népi felkelés (Răscoala populară de la Boblna din 1437—1438). Buc., Ed. Tudományos Könyvkiadó, 1960, 279 p. + 3 facs. (S. Goldenberg și B. Daicoviciu)	4	1057
LITAVRIN, G. G., Болгария и Византия в XI—XII вв. Moscova, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1960, 472 p. + 1 h. (Gh. Cronț)	6	1573
LIVEANU, V., 1918. Din istoria luptelor revoluționare din România. Buc., Ed. politică, 1960, 679 p. (V. Maciu)	2	491
LOT, FERDINAND, FAWTIER, ROBERT, Histoire des institutions françaises au Moyen Age. Tome II: Institutions royales (Les droits du roi exercés par de roi). Paris, Presses Universitaires de France, 1958, VIII + 623 p. (R. Manolescu)	1	194
LURIE, A. I., Figuri de militanți ai Comunei din Paris. Buc., Ed. politică, 1961, 449 p. + 1 h. (Gh. Cristea)	4	1051
LURIE, I. S., Идеологическая борьба в русской публицистике конца XV—начала XVI века, Moscova-Leningrad, Ed. Acad. de Științe a U.R.S.S., 1960, 530 p. (V. Stănică)	6	1568
NOTOVICI, F. I., Бухарестский мир 1918 г. Sub redacția doctorului în științe istorice L. K. Eggert. Moscova, Ed. pentru literatura social-economică, 1959, 258 p. (Gh. Cronț)	1	188
SAKKAS, GH. KONST., Γιώργιος Κλεόβουλος ὁ Φιλιππουπόλιτης, ὁ πρῶτος ἑλλην ἐπιστήμων καὶ ἀγνοημένος παιδαγωγός, (Gheorghe Kleobulos din Filipopole, primul învățat grec și pedagog ignorat). Atena, 1956, 82 p. (Victor Papacostea)	4	1062
SOLOVIEV, I. I., Воспоминания дипломата 1893—1922, Moscova, Ed. pentru literatură social-economică. Biblioteca pentru politică externă, 1959, 414 p. (S. Iancovici)	4	1068

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
STAHL, H. HENRI, Contribuții la studiul satelor devălmașe românești, vol I : Confederații de ocol, structuri teritoriale și tehnici agricole. Buc., 1958, 374 p.; vol. II : Structura internă a satelor devălmașe libere. Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1959, 365 p. (Vi. Hanga)	3	751
TAMBORA, ANGELO, Cavour e i Balcani. Torino, 1958, 409 p. (D. Berindei)	5	1294
VALSA, M., Le Théâtre grec moderne de 1453 à 1900. Berlin, Akademie Verlag, 1960, 384 p. (Ariadna Cioran-Camariano)	6	1578
* * Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova. Buc., Direcția G-rală a Arhivelor Statului din R.P.R., 1960, 520 p. (D. Berindei)	3	747
* * * Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. Redactor responsabil acad. A. Oțetea, vol. I, 442 p.; vol. II, 1959, 407 p.; vol. III, 1960, 446 p. Buc., Ed. Academiei R.P.R. (Ioana Constantinescu)	1	173
* * * Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România până la primul război mondial. Buc., Ed. politică, 1959, 540 p. (M. Iosa)	1	182
* * * Istoria universală în zece volume. Vol. III sub redacția : N. A. Sidorova (redactor responsabil), N. I. Konrad, I. P. Petrușevski L. V. Cerepnin. Buc., Ed. științifică, 1960, XX + 908 p. + 19 h. + 26 pl. (R. Manolescu)	5	1299
* * * Nouvelles études d'histoire, vol. II. Bucarest, Editions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1960, 709 p. (S. Morintz, E. Bujor, P. Diaconu, Fl. Constantin și N. Căpou)	3	767
* * Contribuții la istoria capitalului străin în România. Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1960, 591 p. (I. Puia)	5	1289
* * * Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945. Studii și referate monografice, vol. III. Buc., Ed. politică, 1960, 241 p. (T. Udrea)	5	1305
* * Greva generală din România — 1920. Buc., Ed. politică, 1960, 306 p. + 118 p. (documente). (Gh. Unc)	2	508

REVISTA REVISTELOR

* * * Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. Buc., 1960, nr. 1—6. (I. Apostol)	2	517
* * * Вестник истории мировой культуры. Академия Наук СССР. Отделение исторических наук Изд. Гос. Научной Б.С.Э. Moscova, nr. 6 (18) 1959—1(19)—6(24) 1960. (V. Asproiu)	5	1318
* * * Analele romîno-sovietice, seria istorie. Buc., 1958—1960. (Gr. Chiriță și Fl. Constantin)	4	1073
* * * The english historical review. Vol. LXXV. Londra. 1960, nr. 294—297. (S. Columbeanu)	5	1327
* * * Kwartalnik historyczny (Revistă trimestrială de istorie). Varșovia, LXVII (1960), nr. 1—4. (I. Corfus)	4	1083
* * * Средние века. Сборник. Академия де Științe a U.R.S.S. Institutul de Istorie Moscova, 1958—1959, nr. XI—XVI. (L. Demény)	1	201
* * * Byzantion. Bruxelles, 1958, nr. XXVIII. (E. Frances)	1	218
* * * Вопросы истории, Отделение исторических наук, Академия Наук СССР. Moscova, 1960, nr. 1—12) (S. Iancovici)	6	1581
* * * Studi storici. Roma, I (1959—1960), nr. 1—5. (Ana Ioachim și N. Stoicescu)	4	1090
* * * Československý časopis historický (Revista cehoslovacă de istorie). Praga, 1960, vol. VIII, nr. 1—6. (Tr. Ionescu-Nișcov)	3	803
* * * Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. Berlin, VIII (1960), nr. 1—8. (L. P. Marcu)	6	1594
* * * Новая и новейшая история. Академия Наук СССР. Институт истории, Moscova, 1960, nr. 1—6. (N. Nicolescu)	6	1589
* * * Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Secția de științe sociale Sibiu a Filialei Cluj a Academiei R.P.R. 1959—1960, nr. 1—4. (H. Stănescu)	3	787

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
* * * Вопросы истории КПСС. Орган Института марксизма ленинизма при Ц.К. КПСС. Moscova, 1960, nr. 1—6. (V. Tănăsescu)	5	1313
* * * Исторически преглед, Academia Bulgară de Științe, Institutul de Istorie, Sofia, 1959, nr. 1—6. (Const. N. Velichi)	1	210
* * * История СССР. Академия Наук СССР. Институт Истории, Moscova, 1960, nr. 1—6. (Al. Vianu și Maia Tudor)	3	793

INSEMĂRI

Istoria României

ALEXANDRESCU-DERSCA, M., L'expédition d'Umur Beg d'Aydin aux bouches du Danube (1337 ou 1338), în „Studia et Acta Orientalia”, II, Bucarest, 1960, p. 3—23. (Mehmet A. Mustafa)	1	224
ALEXANDRESCU-DERSCA, M., Contribution à l'étude de l'approvisionnement en blé de Constantinople au XVIII-e siècle, în „Studia et Acta Orientalia”, I, Bucarest, 1958, p. 13—37. (Mehmet A. Mustafa)	3	817
BARNEA, I., Descoperiri arheologice din epoca feudală la Mangalia, în <i>Materiale și cercetări arheologice</i> , VI, 1959, p. 903—910. (Corina Nicolescu)	5	1335
DAICOVICIU, C., Tratatul de istorie a României, în „Lupta de clasă”, 1960, nr. 9, p. 23—39. (Al. Porțeanu)	4	1095
FLORESCU, G. G., L'aspect juridique des Khatt-i-Chérifs. Contribution à l'étude des relations de l'Empire Ottoman avec les Principautés Roumaines, în „Studia et Acta Orientalia”, I, Bucarest, 1958, p. 121—147. (Mustafa A. Mehmet)	1	225
FLORESCU, G. G., La procédure de l'investiture et le cérémonial de la réception du prince régnant Cuza à Constantinople, în „Studia et Acta Orientalia”, II, Buc., 1960, p. 71—87. (Mustafa A. Mehmet)	3	816
GEORGESCU, FI., CEBUC, AL., Evocări. Locuri și case din București legate de lupta P.C.R. Buc., 1960, 136 p. + 2 h. (Liviu Ștefănescu)	2	527
GUBOGLU, M., L'importance des matériaux documentaires orientaux existant dans les archives, bibliothèques et collections roumaines, în „Studia et Acta Orientalia”, II, Buc., 1960, p. 107—118. (Mustafa A. Mehmet)	4	1097
GULIAN, acad. C.I. și CERNEA, M., Victoria leninismului în gândirea și practica socială revoluționară din România, în „Cercetări filozofice”, 1960, nr. 2, p. 41—65. (I. Apostol)	2	531
HUTIRA, E. și PĂRĂLUȚĂ, M., Politica leninistă a P.M.R. de construirea bazei tehnico-materiale a socialismului, în „Probleme economice”, 1960, nr. 4, p. 38—53. (I. Puia)	2	537
IAZKOVA, A. A., Борьба румынского народа против наступления реакции фашизма в 1935—1937 годах, în „Вопросы истории”, 1960, nr. 12, p. 99—110. (N. Copoiu)	2	533
IONAȘCU, I., PETRIC, A., CARAION, P., București — pagini de istorie. Buc., Ed. S.R.S.C., 1960, 212 p. (C. Mocanu)	6	1603
MILCU, ȘT., acad., Rolul P.M.R. în conducerea și îndrumarea activității de cercetare în domeniul științelor naturii, în „Cercetări filozofice”, 1960, nr. 3, p. 23—52. (Liviu Ștefănescu)	2	539
NICOLESCU, CORINA, Începuturile artei feudale din țara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1959, nr. 1, p. 47—59. (Radu Popa)	1	223
PANAIT, IOANA CRISTACHE, Orașul București și răscoala poporului din 1821. Buc. S.P.C., 1960, 60 p. (Liviu Ștefănescu)	4	1096
PETRE, CONSTANTIN, Clasa muncitoare — clasă conducătoare a societății noastre, în „Cercetări filozofice”, 1960, nr. 3, p. 53—87 (I. Apostol)	2	535
RĂDULESCU, I., Despre conținutul științific al politicii P.M.R. în opera de dezvoltare a forțelor și relațiilor de producție socialiste, în „Cercetări filozofice”, 1960, nr. 3, p. 23—52. (Liviu Ștefănescu)	2	538

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
RĂDULESCU, N., 25 de ani de la procesul luptătorilor ceferiști și petroliști, în „Lupta de clasă”, 1959, nr. 7, p. 79—87. (Stan Apostol)	2	533
RAUSSER, VASILE, Zur Wirtschaftspolitik der Kommunistischen Partei Rumäniens in der ersten Etappe der volks-demokratischen Revolution, in „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, 1960, caiet 4, p. 791—816. (Radu Popa)	2	536
STĂNESCU, EUGEN, Les grands moments de l'histoire roumaine, în „Synthèse”, Bruxelles, 1960, nr. 175, p. 149—164. (Al. Porțeanu)	3	815
ZALIȘKIN, M. M., Волнения среди рабочих на строительстве железной дороги Плоешти—Предъя в Румынии осенью 1872 г. în „Вестник Московского Университета”, 1960, nr. 1. p. 37—42. (S. Iancovici)	3	814
ZALIȘKIN M. M., Политика нейтралитета правящих кругов Румынии в 1875—1876 în „Вестник Московского Университета”, 1957, nr. 3, p. 27—78. (S. Iancovici)	5	1335
* * * Probleme ale sănătății publice în presa condusă de P.C.R. Buc., Ed. medicală, 1961, 108 p. (C. Mocanu)	6	1604
* * * Lenin despre România (culegere de texte). Buc., Ed. politică, 1960, 128 p. (Al. Porțeanu)	2	529
* * * Partidul Muncitoresc Român, conducătorul revoluției culturale în țara noastră. Buc., Ed. politică, 1960, 80 p. (Al. Porțeanu)	2	540
* * * Albumul Muzeul Doftana. Buc., Ed. politică, 1960. (I. Puia)	2	534

Istoria URSS

DEREVIANKIN T. I., Мануфактура на Україні в кінці першої половини XIX ст. Kiev, Ed. Acad. de Științe a R. S. S. Ucrainiene, 1960, 126 p. (S. Iancovici)	6	1606
FRIDMAN, M. B., Отмена крепостного права в Белоруссии, Minsk, Ed. Univ. de stat belorus „V. I. Lenin”, 1958, 203 p. +1 h. (V. Bogza)	5	1338
KLOKMAN, I. R., Очерки социально-экономической истории городов северо-запада России в середине XVIII в., Moscova, Ed. Academiilor de Științe a U.R.S.S., 1960, 221 p. (C. Șerban)	5	1337
KOVALCENKOV, I. D., Крестьяне и крепостное хозяйство Рязанской и Тамбовской губерний в первой пол. XIX в., Moscova, Ed. Univ. din Moscova, 1959, 275 p. (A. Constantinescu)	1	227
MERZON A. T., ТИХОНОВ I. A., Рынок Устюга Великого в период складывания всероссийского рынка (XVII век), Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 715 p. (S. Iancovici)	4	1099
ROGACEVSKAIA, A. C., Из истории рабочего класса СССР в первые годы индустриализации (1926—1927), Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1959, 255 p. (I. Puia)	4	1098
ZAOZERSKAIA, E. I., Рабочая сила и классовая борьба на текстильных мануфактурах в 20—60 годов XVIII в., Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1960, 449 p. (S. Iancovici)	6	1605
* * * Die Bauernbewegung des Jahres 1861 in Russland nach Aufhebung der Leibeigenschaft. Berlin, Akademie-Verlag, 1958, XL+422 p., trad. din l. rusă, Moscova-Leningrad, 1949. (Radu Popa)	1	228
* * * Полтава — К 250-летию Полтавского сражения. Culegere de articole. Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1959, 459 p. +5 h. (C. Șerban)	3	818
* * * Очерки по истории русской деревни X—XIII-вв. sub redacția acad. B. S. Ribakov, Moscova, Ed. Rusia Sovietică, 1959, 232 p. +1 pl. + 4 h (C. Șerban)	3	820

Istoria universală

ANDICS, E., Die Habsburger und die Frage der Zarenhilfe gegen die Revolution, în „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”. Budapest, Akademiai Kiadó, 1960, 27 p. (Radu Popa)	6	1607
--	---	------

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
ANELLI, FRANCESCA, Italia e Romania, brevi note su una „politica latina” nell’ottocento, in „Convivium” III, 1960 (L. Ștefănescu)	5	1341
BADIA, GILBERT, La fin de la République Allemande. Paris, Editions Sociales, 1958, 134 p. (S. Columbeanu)	4	1103
BENDA, K., Le projet d’alliance Hungaro-suédo-prussienne de 1704, in „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest, Akademiai Kiadó, 1960, 26 p. (Radu Popa)	5	1339
CLAUDE, HENRI, Gaullisme et le grand capital. Paris, Editions Sociales, 1960, 224 p. (I. Puia)	3	826
DAUTRY, JEAN, 1848 et la II ^e République. Paris, Editions Sociales, 1957, 338 p. (S. Columbeanu)	1	238
DEANESLY, MARGARET, Histoire de l’Europe du haut moyen âge (476 à 911). Traduction de S. M. Guillemin. Paris, Payot, 1958, 755 p. (S. Columbeanu)	3	831
DIMARAS, C. TH., La fortune de Voltaire en Grèce, in „Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier”. Atena, 1956, vol. I, p. 199—222. (Ariadna Cioran-Camariano)	3	824
EMBER, GY., Zur Geschichte des Aussenhandels Ungarns im XVI. Jahrhundert, in „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”. Budapest, Akademiai Kiadó, 1960, 54 p. (Radu Popa)	5	1341
EROFEEV, N. A., Очерки по истории Англии 1815—1917 гг., Moscova, Ed. Institutului de relații internaționale, 1959, 264 p. (V. Asproiu)	3	828
GUILLEMIN, HENRI, Les origines de la Commune : L’héroïque défense de Paris (1870—1871). Paris, Gallimard, 1959, 422 p. (S. Columbeanu)	5	1345
GUROVICI, P. V., Всеобщая стачка в Англии в 1926 году, Moscova, Ed. Academiei de științe a U.R.S.S., 1959, 222 p. (N. Nicolescu)	5	1347
HOLOTIK, L’UDOVIČ, Štefanikovska legenda a viznik (Mitul lui Ștefanik-și făurirea Republicii Cehoslovace). C.S.R., Bratislava, 1958, 513 p. (S. Iancovici)	4	1105
KARSTEN, RAFAEL, La civilisation de l’Empire Inca. Paris, Ed. Payot, 1957, 270 p. + ilustr. (S. Columbeanu)	6	1609
LEUILLIOT, PAUL, La première restauration et les Cent Jours en Alsace. Rennes-Paris, 1957, XXXVII + 290 p. (S. Columbeanu)	6	1610
MICHAUD, JEAN, Les états généraux et le 14 Juillet 1789. Paris, Editions Sociales, 1960, 138 p. (Apostol Stan)	4	1106
PASCALLEVA, VIRGINIA, Les relations commerciales des contrées bulgares avec les pays occidentaux et la Russie, au cours de la première moitié du XIX ^e siècle, in „Etudes historiques à l’occasion du XI ^e Congrès international des sciences historiques”, Stockholm, Académie des sciences de Bulgarie, Sofia, 1960, p. 253—283 (C. Șerban)	4	1101
RUTENBURG, V. I., Народные движения в городах Италии XIV—начало XV вв., Moscova-Leningrad, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1958, 380 p. (C. Șerban)	6	1611
SANDOR, V., Die Hauptmerkmale der industriellen Entwicklung in Ungarn zur Zeit des Absolutismus (1848—1867), in „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”. Budapest, Akademiai Kiadó, 1960, 27 p. (Radu Popa)	6	1607
SAPORI, ARMANDO, L’età della Rinascità. Secoli XIII—XVI. Milano, 1958, 463 p. (S. Columbeanu)	5	1344
SOURDEL, DOMINIQUE, Le vizirat d’Abbāsīde de 749 à 936. (132 à 324 de l’Hégire), vol. I. Damas, Institut français de Damas, 1959, 380 p. (P. Simionescu)	1	242
SZÉKELY, GY., Landwirtschaft und Gewerbe in der ungarischen ländlichen Gesellschaft um 1500, in „Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”. Budapest, Akademiai Kiadó, 1960, 35 p. (Radu Popa)	4	1102
THIRIET, F., La Romanie vénitienne au moyen âge. Paris, 1959, 471 p. (E. Frances)	1	240
TOGLIATTI, PALMIRO, Partidul Comunist Italian. Buc., Ed. politică, 1960, 132 p. (I. Apostol)	1	236

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
TODOROV, N., За някое промени в характера на цеховата организация у нас през парват половина на XIX век, in „Исторически преглед”, Sofia, XIV, 1958, nr. 4, p. 44—76 (A. Constantinescu)	3	823
VENELIN, GANEV, Закон соудным, людими, Sofia, Ed. Academiei de Ştiinţe Bulgare 1959, VII + 620 p. (Vi. Hanga)	1	229
VILMOŞ, SÁNDOR, Charakter závislosti. Uhorska v období dualizmu (Caracterul dependenţei Ungariei în epoca dualizmului), in „Historický Časopis”. Praga, VII, 1959, nr. 3, p. 425—448 (Mihail Dan)	1	232 ✓
* * * Истрия профсоюзов движения за рубежм 1939—1957 гг. Moscova, Ed. Consiliului Central Unional al Sindicatelor, 1958, 667 p. (V. Asproiu)	3	825
* * * ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΑΙΟΥ, Οι χάρτες του Ρήγα “Έρευνα επί νέων πηγών. (Gh. Laios, Hărţile lui Rigas. Studiu bazat pe izvoare noi). Atena, 1960, 88 p. (Ariadna Cioranu-Camariano)	1	233
* * * Medieval England, vol. I. Oxford, Clarendon Press, 1958, 381 p. (S. Columbeanu)	3	830
* * * Сто години народно читалиште Свиштов Юбилеен сборник 1856—1956 гг. Şistov, 1958, 495 p. (A. Constantinescu)	3	821
* * * Πελοποννησιακά Tom. I. Atena, 1956, 490 p. (Gh. Cronţ)	1	235
* * * Восстание 1836 г. и русско-польские революционные связи 60-годов. Сборник статей и материалов. Sub redacţia lui V. D. Koroliuk şi I. S. Müller. Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. Moscova, Institutul de Slavistică, 1960, 728 p. (S. Iancovici)	5	1342

Bizantinologie

AHRWEILER, H. GLYZATZI, Recherches sur l'administration de l'Empire byzantin aux IX-e—XI-e siècles. Bulletin de correspondance hellénique. LXXXIV (1960), 111 p. (E. Frances)	5	1350
ANGHELOV, D., Entwicklung und Leistungen der Byzantinistik in Bulgarien, Sonderdruck aus „Antike und Mittelalter in Bulgarien“. Berlin, 1960, p. 109—128. (Gh. Cronţ)	6	1612
BECK, H. G., Reichsidee und nationale Politik im Spätbyzantinischen Staat, in „Byzantinische Zeitschrift” 53 (1960), 1, p. 86—94. (E. Frances)	1	247
DIRIMTEKIN, F., Adduction de l'eau à Byzance dans la région dite „Bulgarie”, in „Cahiers Archéologiques”, 1959, p. 217—253 + 26 fig. (Corina Nicolescu)	4	1110
GUILLAND, R., Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin. Les termes désignant le commandant en chef des armées byzantines, 'Επετηρίς 'Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών XXIX (1959), p. 35—77. (E. Frances)	3	834
LAURENT, V., L'assaut avorté de la Horde d'Or contre l'Empire byzantin, in „Revue des Études byzantines, XVIII (1960), p. 145—162. (E. Frances)	6	1613
OSTROGORSKI, G., Byzantine cities in the early middle ages. Dumbarton Oaks Papers, XIII, 1959, p. 45—66. (E. Frances)	1	244
OSTROGORSKI, G., Byzance, État tributaire de l'Empire turc. Zbornik Radova, Vizantološki Institut, V (1958), p. 49—58. (E. Frances)	3	533
KATICIC, R., 'Η αρχαιομύθεια και τὸ 'Επικὸν πνεῦμα εἰς τὴν 'Αλεξιάδα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς (Cunoşterea anticităţii şi spiritul epic în „Alexiada” Annei Comnen), in 'Επετηρίς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν („Anuarul Societăţii de studii bizantine”). Atena, XXIX (1959), p. 81—86. (E. Frances)	4	1109
PETRUSI, A., La formation des thèmes byzantins. Korreferat von G. Ostrogorski. Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten Kongress. München, 1958. (E. Frances)	1	245
PHOTIUS, P., Bibliothèque, vol. I, Paris, 1959, 202 p.; vol. II, Paris, 1960, 224 p. (E. Frances)	6	1614

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
ŠEVČENKO, IHOR, Alexios Makrembolites and his „Dialogue between the rich and the poor”, in Зборник радова Списке Академије Наука Византинολошки Институт, Belgrad, VI (1960), p. 187—228 (E. Frances)	5	1349
UDALŢOVA, Z. V., Италия и Византия в VI веке, Moscova, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1959, 538 p. (E. Frances)	4	1107
* * * Πετραγμένα τοῦ θ' αἰενοῦς βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου (Actele celui de-al IX-lea Congres de bizantinologie), tom. III. Atena, 1958, 351 p. (Gh. Cronţ)	1	243
* * * Геопоники. Византийская сельско-хозяйственная энциклопедия X века, Moscova-Leningrad, 1960, 374 p. (S. Iancovici)	5	1348

Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie

AVRAMESCU, A. şi CÎNDEA, V., Introducere în documentarea ştiinţifică. Buc., Ed. Academiei R.P.R., 1960, 520 p. (D. Simonescu)	4	1111
BELEVA, ZL., UNDJIEV, IV., Михаил Димитров Биобиблиография (Mihail Dimitrov, Biobibliografie). Sofia, Ed. Academiei de ştiinţe bulgare, 124 p. (A. Constantinescu)	6	1618
BUBULIDIS, F. C., Λυτὰ ἐγγράφα Βιβλιοθήκης Σπ. Λοβέρδου, (Acte rîsipite aflate în Biblioteca lui Spiridon Loverdos). Atena, 1961, 81 p. (Gh. Cronţ)	6	1617
CHEVALIER, U., Répertoire des sources historiques du moyen âge. Bio-bibliographie. New-York, 1960, vol. I, 1147 p., vol. II, 1267 p. (P. Simionescu)	4	1114
MIHALACHE, M., Muzeele din Bucureşti, Buc., Ed. Meridiane, 1960, 240 p. (Ana Ioachim)	4	1116
STOIANOV, MANIO, Българска възрожденска книжина (Literatura renaşterii bulgare), Vol. II. Sofia, 1959, 958 p. (A. Constantinescu)	5	1353
URIEL, HEYD, Ottoman documents on Palestine 1552—1615. A study of the firman according to the Mühimme Defteri (P. Simionescu)	3	336
* * * Museum, vol. XIII, nr. 1,2/1960 (Ana Ioachim)	1	249
* * * La diplomazia del Regno di Sardegna durante la prima guerra d'indipendenza. 3 vol. Torino, 1949—1952 (Ana Ioachim)	3	837
* * * Zaključci Hrvatskog Sabora (Hotărîrile dietei croate). Zagreb, Arhivele Statului din R. P. Croată, 1958, 590 p. (S. Iancovici)	6	1617
* * * Zprávy památkove péce, XX (1960), nr. 2, p. 49—100 (Corina Nicolescu).	5	1355
* * * Muzeul Sucevei. Ghid pentru vizitatorii Muzeului Regional Suceava. 1959, 83 p. (C. Şerban)	1	250
* * * Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu (1521—1700). Buc., Direcţia g-rală a Arhivelor Statului, 1958, 231 p. (C. Şerban)	4	1115
* * * Industria textilă din Braşov şi Ţara Birsei. Catalog de documente (1413—1820), vol. I. Buc., Direcţia G-rală a Arh. Statului, 1960, 595 p.+10 pl. (C. Şerban)	5	1352
* * * Budapest munkásmozgalma 1919—1945. Bibliográfia. (Mişcarea muncitorească din oraşul Budapesta 1919—1945. I—III kötet, Budapest, 1959, 400 716—1098 p.+56 ilustr. (I—III)). (D. Sasu).	1	247
* * * 25 ans d'histoire graphique tchécoslovaque 1936—1960. Praha. Ceskoslovenske Akademie Ved, 1960, 494 p. (P. Simionescu)	3	835
* * * Storia dell'economia italiana. A cura di Carlo M. Cipolla. Vol. I, secoli settimo-decisesimo. Firenze, Edizioni Scientifiche. Einaudi, XXII (1959), 623 p. (P. Simionescu)	6	1615

СО Д Е Р Ж А Н И Е

	<u>Стр.</u>
Приветственное послание товарищу Георге Георгиу-Деж от Центрального Комитета Румынской рабочей партии, Государственного совета Румынской Народной Республики и Совета министров Румынской Народной Республики в связи с 60-летием	1363
Передовая. Историческое значение XXII съезда КПСС	1367

СТАТЬИ

М. СТЭНЕСКУ, Борьба народных масс Румынии под руководством коммунистической партии за мир и дружбу с СССР (1928—1931 гг)	1383
И. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, И. М. ОПРЯ, Выдающаяся фигура в европейской дипломатии — Николае Титулеску (По случаю исполнения 80 лет со дня рождения)	409
В. КУРТИКЭПЯНУ, Основание общества „ASTRA” и его роль в культуре румынского народа (1861)	1439

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

ЕУФРОСИНА ПОПЕСКУ, Румынская рабочая пресса о празднике 7 ноября (1917—1944)	1467
Г. ГУНДИШ, Турецкий набег на округ Сибиу в 1843 году	1491
Г. БОГАЧ, Неопубликованный документ, относящийся к эпохе Стефана II, сына Александра Доброго	1503
В. АЛ. ДЖЕОРДЖЕСКУ, Третья рукопись „Сборника законов” (Nоминьбу Прохирон) 1766 г. Михаила Фотино, находящаяся в Яссах	1507
Г. Г. ФЛОРЕСКУ, Дипломатическая миссия Н. Балческу в Константинополе (август 1848 г.)	1519

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Научная документация и историческое исследование в РНР (В. Кындя)	1533
---	------

ВОПРОСЫ, ОТНОСЯЩИЕСЯ К ТРАКТАТУ ИСТОРИЯ РУМЫНИИ

Обсуждение главы „Эпоха Органического регламента в Придунайских княжествах”	1545
---	------

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

S O M M A I R E

	<u>Page</u>
Le message de salut adressé par le Comité Central du Parti Ouvrier Roumain, le Conseil d'Etat de la République Populaire Roumaine et le Conseil des Ministres de la République Populaire Roumaine au camarade Gheorghe Gheorghiu-Dej à son 60 ^e anniversaire	1363
L'importance historique du XXII ^e Congrès du P.C.U.S.	1367

ÉTUDES

M. C. STĂNESCU, La lutte des masses populaires de Roumanie, sous la direction du Parti Communiste, pour la paix et l'amitié avec l'U.R.S.S. (1928—1931)	1383
P. CONSTANTINESCU-IAȘI et I. M. OPREA, Une remarquable figure de la diplomatie européenne — Nicolae Titulescu (Le 80 ^e anniversaire de sa naissance) . .	1409
V. CURTICĂPEANU, La fondation de la société „ASTRA” et son rôle dans le développement de la culture roumaine (1861)	1439

NOTES ET COMMUNICATIONS

EUFROSINA POPESCU, Le 7 Novembre célébré dans la presse ouvrière de Roumanie (1917—1944)	1467
GUSTAV GÜNDISCH, L'incursion turque de 1493 dans la contrée de Sibiu	1491
GZ. BOGACI (Chișinău), Un document inédit du temps d'Etienne II, fils d'Alexandre le Bon	1503
VALENTIN AL. GEORGESCU, Un troisième manuscrit du «Mamel de lois» Νομικόν Πρόχαιρον de 1766, par Mihail Fotino, découvert à Jassy	1507
G. G. FLORESCU, La mission diplomatique de N. Balcesco à Constantinople (août 1848).	1519

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

La documentation scientifique et les études historiques dans la République Populaire Roumaine (V. Căndea)	1533
---	------

LES PROBLÈMES DU TRAITÉ D'HISTOIRE DE LA ROUMANIE

Discussions à propos du chapitre „L'époque du Règlement organique dans les Principautés roumaines”	1545
--	------

LA VIE SCIENTIFIQUE

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pentru anul 1962.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

I S T O R I E

- . * . Istoria României, vol. I, 891 p. cu 190 fig. + 16 pl., 45 lei
- . * . Din istoria Transilvaniei, vol. I, ed. a II-a, 232 p. + 11 pl.; vol. II, 463 p., banderolate, 55 lei
- S. GOLDENBERG, Clujul în sec. XVI, 454 p., 17,40 lei
- HERODIAN, Istoria Imperiului roman după moartea lui Marcus Aurelius, 172 p., 6,35 lei
- K. HOREDȚ, Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV—XIII, 195 p., 16,90 lei
- V. MIHORDEA, Răseala grâncierilor de la 1866, 307 p., 19,20 lei
- H. H. STAIL, Contribuții la studiul satelor devălmășe românești, vol. I, 376 p., 32,50 lei; vol. II
- H. H. STAIL, Contribuții la studiul satelor devălmășe românești, vol. I, 376 p., 32,50 lei, vol. II, 367 p., 22,90 lei
- D. TUDOR, Istoria sclavajului în Dacia romană, 311 p., 23 lei
- V. VĂTĂȘIANU, Istoria artei feudale în țările române, vol. I, Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului, 1020 p., 90 lei
- G. POTRA, Documente privitoare la istoria orașului București, (1594—1821), 820 p., 34,60 lei
- . * . Studii și materiale de istorie medie, vol. I, 372 p. + 20 pl., 21,10 lei; vol. II, 542 p., 33 lei; vol. III, 388 p. + 4 pl., 17,90 lei; vol. IV, 584 p. + 10 pl., 26,30 lei

A R H E O L O G I E

- . * . Omagiu lui C. Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani, XX 577 p. + 1 pl., 32,50 lei
- R. VULPE, Izvoare. Săpăturile din 1936—1948, 397 p. + 7 pl., 18 lei
- . * . Materiale și cercetări arheologice, vol. II, 719 p., 25 lei; vol. III, 312 p. + 11 pl., 20 lei; vol. IV, 378 p. + 18 pl., 25 lei; vol. V, 796 p. + 50 pl., 75 lei; vol. VI, 940 p. + 29 pl., 85 lei; vol. VII, 687 p. + 13 pl., 93 lei
- . * . Studii și cercetări de numismatică, vol. I, 500 p., 15 lei; vol. II, 529 p. + 6 pl., 16 lei; vol. III, 639 p. + 1 pl., 34,50 lei
- VL. DUMITRESCU, Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrnu, 386 p. + CLXIII pl., 89 lei
- . * . Arheologia Moldovei, I, 309 p. + 1 pl., 46,10 lei
- . * . Studii și comunicări. Arheologie — Istorie — Etnografie, IV, Alba Iulia, 312 p. + 25 pl., 18,70 lei
- D. BERCIU, Contribuții la problemele neoliticeului în România în lumina noulor cercetări, 594 p. + 15 pl., 80 lei

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
